

www.kmkt.sk

Kultúrny potenciál existuje v priestore a tvorí ho veľa súčastí – kultúrnych javov aj ich jednotlivých zložiek. Ide o celý komplex kultúrneho dedičstva, spontánnu i riadenú produkciu organizácií a inštitúcií. Zahrňa podmienky, v akých sa kultúrne javy realizujú a ich protagonistov v najširšom zmysle slova. Všetky súčasti kultúrneho potenciálu je potrebné identifikovať, pomenovať, klasifikovať a vyhodnotiť, v kontexte možností ich využitia. Kultúrny potenciál nie je v krajine rovnomerne rozmiestnený, čo jeho význam značne diferencuje a hodnotu relativizuje. Využívanie kultúrneho potenciálu je determinované geografickými, demografickými, socioekonomickými a inými faktormi. V prostredí etnických minorít je dôležitým diferenciačným faktorom a výrazne sa podieľa na formovaní skupinovej identity.

ISBN 978-86-7103-510-1

9 788671 035101 >

KULTÚRNY POTENCIÁL SLOVÁKOV V BANÁTE

KOLEKTÍV AUTOROV

KULTÚRNY POTENCIÁL SLOVÁKOV V BANÁTE

KOLEKTÍV AUTOROV

Kultúrny potenciál Slovákov v Banáte

SLOVENSKÉ VYDAVATELSKÉ CENTRUM
BÁČSKY PETROVEC

*Kultúrny potenciál
Slovákov v Banáte*

2018

Posudzovatelia:

doc. PaedDr. Miroslav Kmeť, PhD.

Mgr. Art. Milina Sklabinská, PhD.

Autori:

prof. PhDr. Jaroslav Čukan, CSc.

PhDr. Michal Kurpaš, PhD.

doc. PhDr. Boris Michalík, PhD.

Mgr. Miroslav Pap

PhDr. Marián Žabenský, PhD.

Táto práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja
na základe Zmluvy č. APVV-15-0104.

Táto práca je výstupom riešenia projektu KEGA č. 051UKF-4-2016.

ISBN 978-86-7103-510-1

Obsah

Úvod 07

Uvod 09

Kultúrny potenciál Slovákov v Aradáči	13
Kultúrny potenciál Slovákov v Bielom Blate	55
Kultúrny potenciál Slovákov v Zrenjanine	83
Kultúrny potenciál Slovákov v Kovačici	91
Kultúrny potenciál Slovákov v Padine	161
Kultúrny potenciál Slovákov v Hajdušici	257
Kultúrny potenciál Slovákov vo Vojlovici	285
Kultúrny potenciál Slovákov v Belehrade	323

Záver 329

Zaključak 333

Výberová bibliografia 336

Úvod

Slovenské minoritné spoločenstvá vo vojvodinskej časti Banátu sú výsledkom najmladšej vlny sťahovania Slovákov na Dolnú zem v priebehu 19. storočia. Každá dedina má svoje kultúrne špecifiká, a napriek tomu má slovenská banátska kultúra podobný charakter. Prevažnú väčšinu tvoria evanjelici aug. vyznania. Kolonisti prichádzali prakticky zo všetkých hornouhorských stolíc; niektorí bez migračnej prestávky, iní zo Zadunajska alebo z priestoru medzi Dunajom a Tisou, z vidieka alebo mesta, z nížiny alebo z hôr, ako poľnohospodári, baníci, kamenári. Všade prispeli vlastným vkladom a z každého miesta načerpali podobné aj rozdielne kultúrne vzory, ktoré v konečnom dôsledku znamenali postupnú nivelizáciu celej slovenskej dolnozemskej kultúry. Maďarské, rumunské a srbské kultúrne a jazykové vplyvy pôsobia diferencujúco, podobne aj náboženské pôsobenie rímskokatolíckeho, pravoslávneho, prípadne aj iných vierovyznaní. Po usadení v Banáte sa Slováci z najrôznejších dôvodov – kvôli povodniam, alebo nedostatku vody často rozptyľovali do iných slovenských komunít, aby onedlho definitívne našli svoje miesto aj susedov rôznej etnickej a konfesionalnej príslušnosti. Každý migračný pohyb dodnes znamená nové príbuzenské aj spoločenské kontakty a kultúrne vyrovnávanie. Do rozpadu Uhorska a vzniku nových štátnych hraníc sú pre Slovákov charakteristické intenzívne príbuzenské aj ekonomické kontakty v rámci celého Banátu.

Cieľom publikácie kolektívu autorov je mapovanie a hodnotenie všetkých súčastí kultúrneho potenciálu tých slovenských minoritných spoločenstiev v Banáte ako súčasti Srbskej republiky, kde existuje inštitúcia fungujúca na slovenskom

etnickom princípe. Použitá metodika mapovania a hodnotenia kultúrneho potenciálu je vypracovaná súčasným autorským kolektívom tak, aby obsiahla čo najviac kultúrnych javov. Oblasť kultúrneho dedičstva, spolkovej činnosti, ľudských zdrojov a infraštruktúry nie sú rovnako rozsiahle, lebo všade je iná situácia, súčasti potenciálu nie sú rovnaké a každú spracováva iný člen autorského kolektívu. Každý kultúrny jav je hodnotený viackrát, v iných súvislostiach, údaje sa navrstvujú a dopĺňajú.

Mapovanie a hodnotenie potenciálu minoritnej kultúry je orientované na jej súčasný stav, na prítomnosť. Ak niečo fungovalo a zaniklo, nerekonštruujeme genézu spoločenstva a vývoj spôsobu života a kultúry v historickom ani sociálnom čase, formu ani obsah, ale snažíme sa naznačiť príčiny vzniku, okolnosti a obdobie zániku, aby bolo dnes, aj po niekoľkých desaťročiach zrejmé, aký kultúrny potenciál malo konkrétne minoritné lokálne spoločenstvo v období výskumu, to znamená v rokoch 2017 a 2018. Mapujeme a hodnotíme len také súčasti minoritnej kultúry, ktoré majú jednoznačne etnický charakter. Ak napríklad konkrétna obyčajová tradícia, záujmový spolok alebo združenie fungujú a nemožno ich klasifikovať ako slovenské, nie sú predmetom nášho záujmu. Odlišná je situácia mapovania a hodnotenia kultúrnych javov z pôvodnej slovenskej etnokultúrnej vrstvy, ktoré prechádzajú v rámci princípov fungovania minoritnej synkretickej kultúry neustálou akulturáciou. V etnicky zmiešanom prostredí sú kultúrne prieniky zákonité a nepretržité a možno ich považovať za jeden z relevantných faktorov formovania minoritnej kultúry.

Mapovanie a hodnotenie kultúrneho potenciálu slovenských minoritných spoločenstiev v Banáte je súčasťou širšieho projektu financovaného Agentúrou pre podporu výskumu a vývoja, ktorý zahŕňa aj slovenské enklávy a diaspóry v Srbsku, Chorvátsku, Rumunsku a Maďarsku. Ak získavame údaje podľa jednotnej metodiky a každú súčasť kultúrneho potenciálu spracováva iný autor, záverečná analýza kvalitatívnych aj kvantitatívnych parametrov je kolektívnym dielom členov autorského kolektívu, ktorí jednotlivé kapitoly spracovávali individuálne a nadobudli prehľad a schopnosť porovnávať aj hodnotiť v rovine všeobecného aj výnimočného. Jednotná metodika práce v každom lokálnom spoločenstve zároveň znamená aj podobnú štruktúru a len zdanlivo rovnaký obsah. Zorganizovať týždňové a opakované terénne výskumy si vyžaduje náročnú prácu zo strany autorského kolektívu, ale aj miestnych manažérov kultúry a výrazných ľudských zdrojov. Pomáhajú s výberom najvhodnejších informátorov, zabezpečujú kontakty na úrovni inštitúcií. Kompletný materiál z každej lokality so slovenským spoločenstvom posielame pred prípravou do tlače predstaviteľom miestnej inteligencie na kontrolu a verifikáciu údajov, aby sme predišli vecným chybám a nedorozumeniam.

Uvod

Slovačke manjinske zajednice u Vojvođanskom delu Banata rezultat su najmlađeg talasa povlačenja Slovaka na Donju zemlju tokom 19. veka. Svako selo ima svoje kulturne specifičnosti, a ipak cela slovačka banatska kultura ima sličan karakter. Ogromnu većinu čine evangelisti auzburškog opredeljenja. Kolonisti su dolazili iz skoro svih GornjeUgorskih banovina (stolica); neki u neprekidnoj migraciji, drugi iz Zadunajska ili iz područja između Dunava i Tise, iz sela ili grada, iz ravnica ili planina, kao poljoprivrednici, rudari, kamenoresci. Svuda su doprineli svojim prisustvom, i sa svakog mesta su prikupili slične i različite kulturne obrasce, što je na kraju značilo postepeno izravnavanje čitave slovačke donjozemске kulture. Mađarski, rumunski i srpski kulturni i jezički uticaji imaju različit efekat, kao i verske aktivnosti rimokatoličke, pravoslavne i eventualno druge veroispovesti. Nakon nastanjenja u Banatu Slovaci iz raznih razloga – zbog poplava ili nestašice vode često su se okretali ka drugim Slovačkim zajednicama, da bi konačno našli svoje mesto i komšije različitih nacionalnosti i konfesionalne pripadnosti. Svaki migracioni pokret podrazumeva nove porodične i društvene kontakte i izjednačavanja u kulturi. Raspad Ugarske monarhije i pojavljivanje novih nacionalnih granica karakterišu intenzivni porodični i ekonomski kontakti u okviru celog Banata.

Cilj publikacije grupe autora je da mapira i proceni sve delove kulturnog potencijala tih slovačkih manjinskih zajednica u Banatu u okviru Republike Srbije, gdje postoji institucija koja funkcioniše po slovačkom etničkom principu.

LEGENDA

- KULTÚRNO-HISTORICKÉ CENTRUM REGIÓNU
- HLAVNÉ MESTO

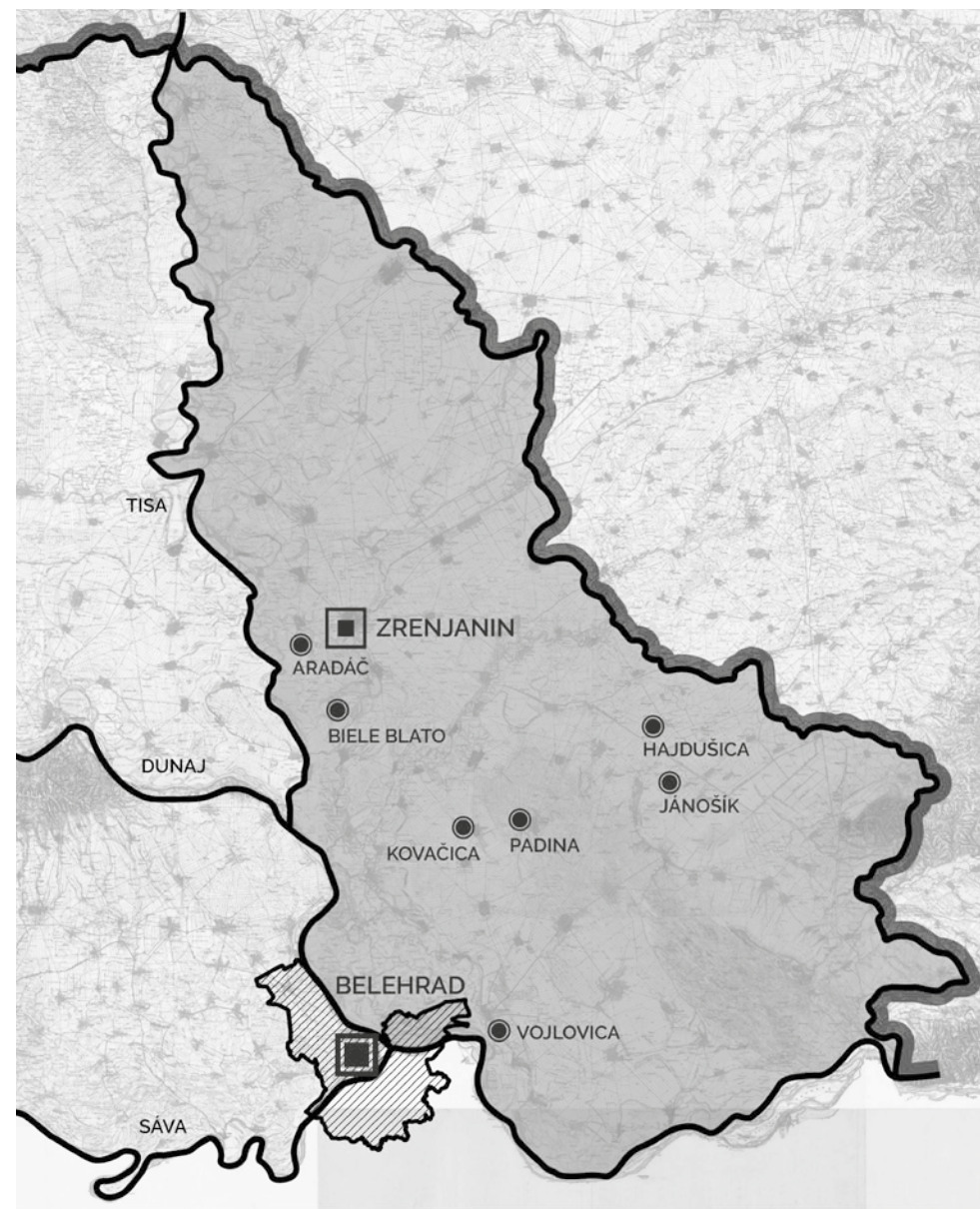

sever

mierka

0KM 10KM 20KM 30KM

© M. ZABENSKY, L. ZABENSKY

LEGENDA

- OBEĆ SO SLOVENSKÝM OSÍDLENÍM
- KULTÚRNO-HISTORICKÉ CENTRUM REGIÓNU
- HLAVNÉ MESTO

SRBSKÝ NÁZOV OBEĆ	SLOVENSKÝ NÁZOV OBEĆ
Vojlovica	Vojlovica
Janošik	Janošik
Hajdušica	Hajdušica
Biele Blato	Biele Blato
Aradac	Aradac
Zrenjanin	Zrenjanin
Kovačica	Kovačica
Padina	Padina
Beograd	Beograd

sever

mierka

0KM 10KM 20KM

© M. ZABENSKY, L. ZABENSKY

Metodologiju koja se koristi za mapiranje i procjenu kulturnog potencijala sastavljena je od strane autorskog tima kako bi se pokrilo što više kulturnih pojava. Oblasti kulturnog nasleđa, društvenih aktivnosti, ljudskih resursa i infrastrukture nisu istog obima, jer svuda postoji drugačija situacija, delovi potencijala nisu isti, a svaku od njih mapira i procenjuje drugi član iz grupe autora. Svaki kulturna pojava se procenjuje nekoliko puta, u drugim kontekstima, podaci se nadograđuju i dopunjuju.

Mapiranje i procena potencijala manjinske kulture usmereno je na sadašnje stanje postojanja, u sadašnjem vremenu. Ako je nešto funkcionisalo i nestalo, ne-rekonstruišemo genezu zajednice i razvoj načina života i kulture u istorijskom ili društvenom vremenu, formi i sadržaju, ali se trudimo ukazati na uzroke i okolnosti i period izumiranja, tako da i danas pa čak i posle nekoliko decenija mora biti jasno kakav kulturni potencijal je imala manjinska lokalna zajednica tokom istraživanja, odnosno u 2017. i 2018. godini. Mapiramo i procenjujemo samo one komponente manjinskih kultura koje nose isključivo etnički karakter. Na primer, ako uobičajena tradicija, interesno udruženje ili udruženje funkcionise a nemože se klasifikovati kao slovačko, oni nisu predmet našeg interesovanja. Situacija je drugačija mapiranja i procene kulturnog fenomena originalnih slovačkih etno-kulturnih slojeva koji prolaze po principima funkcionisanja manjinske sinkretičke kulture stalne akulturacije. U etnički mešovitom području je kulturno prožimanje zakonsko i kontinuirano i može se smatrati kao jedan od relevantnih faktora formiranja kulture manjina.

Mapiranje i procena kulturnog potencijala slovačkih manjinskih zajednica u Banatu je deo većeg projekta koji finansira Agencija za istraživanje i razvoj, koji uključuje slovačke enklave i dijasporu u Srbiji, Hrvatskoj, Rumuniji i Mađarskoj. Ako se prikupljaju podaci prema jedinstvenoj metodologiji, a svaki deo kulturnog potencijala obrađuje drugi autor, konačna analiza kvalitativnih i kvantitativnih parametara je kolektivni rad članova autorskog tima koji su svako poglavlje posebno obrađivali i stekli uvid i mogućnost da uporede i procene nivo opšteg i posebnog. Jedinstvena metodologija rada u svakoj lokalnoj zajednici u isto vreme znači da daje sličnu strukturu a samo naizgled daje isti sadržaj. Organizovanje nedeljnih i ponavljanih istraživanje na terenu zahteva naporan rad od strane tima autora, kao i lokalnih rukovodioca kulture i angažovanje značajnih ljudskih resursa. Oni pomažu u odabiru najprikladnijih informatora, pružaju kontakte na institucionalnom nivou. Kompletan materijal iz svake lokacije sa slovačkom zajednicom šaljemo pre priprema za štampanje lokalnoj inteligenciji na kontrolu i proveru podataka, kako bi smo izbegli greške i nesporazume.

Kultúrny potenciál Slovákov v Aradáči

Aradáč leží v strednom Banáte, približne 6 km od mesta Zrenjanin, ktoré je centrom pracovných príležitostí, infraštruktúry aj organizovanej kultúry. Žije tu približne 1100 Slovákov, z ktorých sa väčšina hlási k evanjelickej cirkvi. Okrem nich tu žije malá komunita baptistov a *duchovných*. Slováci sa prisťahovali z najrôznejších lokalít z územia dnešného Slovenska aj Maďarska, o čom svedčia rozmanité priezviská obyvateľov. Okrem nich tu žijú väčšinou Srbi, Maďari, Macedónci a Rómovia. Slováci žijú najmä v časti dediny pôvodne známej ako Slovenský Aradáč. So Srbským Aradáčom sa spojili v roku 1946. Dedina bola vybudovaná ešte v časoch Márie Terézie, má pravidelnú kolonizačnú cestnú radovú zástavbu s piatimi pozdĺžnymi a piatimi na ne kolmými ulicami s intravilánovými pozemkami. K špecifickým kultúrnym črtám patria farebné keramické obklady priečelia aradáčskych domov. Pôvodné unikátne interiérové maľby sa zachovali len v domoch z polovice 20. storočia.

Ekonomickým aktivitám stále dominuje poľnohospodárstvo napriek tomu, že pôda nie je taká kvalitná ako v Bácske. V posledných desaťročiach Aradáčania vysádzajú vinice, pričom víno je vítaným speňažiteľným nadproduktom. Veľa obyvateľov pracuje v priemysle a službách v neďalekom Zrenjanine. Napriek blízkosti mesta je však v dedine pomerne veľa nezamestnaných, ktorí situáciu riešia aj odchodom na Slovensko.

Aradáč predstavuje tradičné slovenské prostredie, ktoré sa vyznačuje viacerými špecifikami. Spomenúť by sme mohli aradáčske *meškárky* ako unikátne hudobné teleso. Jedinečným je aj sladké pečivo *trutule*, známe sú aj aradáčske *herovke*. Zaujímavé sú tiež zachované cirkevné *rodinné knihy*, ktoré viedlo iba niekoľko cirkevných zborov vo Vojvodine. Živé sú kultúrne tradície viažuce sa na kalendárny rok aj pracovné obyčaje. Súvisí s nimi aj nadštandardný počet tradičných organizovaných podujatí, napr. folklórny festival V aradáčskom širom poli, Oberačka, Tortiáda, Klobasiáda, Vinariáda. Z Aradáča pochádzajú obľúbené slovenské hudobné skupiny Žana a Dúha.

Členovia MO MS, Kultúrneho centra Aradáč, vinári, *klobasári* a cirkevný zbor príkladne spolupracujú nielen pri príprave kultúrnych a cirkevných podujatí. Podobná spolupatričnosť a vzájomnosť sú charakteristické aj pre iné slovenské spoločenstvá v Banáte. Aradáč sa vyznačuje prítomnosťou výrazných ľudských zdrojov s manažérsko-organizačnými schopnosťami a projektovými skúsenosťami.

Aradáčania majú vybudované dlhoročné družobné kontakty s Očovou na Slovensku. Navštevujú sa cirkevné zbory, folklórne súbory aj hasiči. Okrem toho majú dobré kontakty s banátskymi slovenskými prostrediami – Bielym Blatom, Kovačicou, Padinou a ďalšími. Prirodzene, všestranne pomáhajú slovenským obyvateľom v Zrenjanine, ktorí už takmer nie sú schopní vykonávať kultúrne a náboženské aktivity na etnickom princípe.

Slovenské spoločenstvo sa stretáva s problémom pracovných migrácií na Slovensko, ktorý je známy z takmer všetkých krajanských komunit vo Vojvodine. Domáci odhadujú, že na Slovensku žije a pracuje okolo 25 % slovenskej populácie dediny. Nedostatok mládeže môže do budúcnosti ohroziť aktivity jednotlivých zložiek Kultúrneho centra Aradáč a narušiť kontinuitu transmisie minoritnej kultúry.

Kultúrne dedičstvo

Hmotné kultúrne dedičstvo. Archív Slovenského evanjelického a. v. cirkevného zboru na farskom úrade v Aradáči obsahuje bohatú dokumentáciu o existencii cirkevného zboru a o živote v Aradáči od jeho vzniku do súčasnosti. Je vhodne uložený, prehľadne usporiadaný. V archíve je 20 fasciklov o jednotlivých rodinách v abecednom poradí s údajmi o narodení, sobášoch a úmrtiach rodinných príslušníkov. Podobná agenda je v rámci Vojvodiny vedená len

v Aradáči a Hložanoch. S touto prácou začal pán farár Kiš v roku 1891, posledné údaje sú zaznamenávané dodnes.

Matriky sú na rozdiel od všetkých iných cirkevných archívov kompletne a obsahujú základnú dokumentáciu o Slovákoch v dedine od jej vzniku: Matrika zomrelých a pochovaných je kompletná od roku 1787 do roku 2017; matrika narodených a pokrstených je kompletná od roku 1788 do roku 2017; matrika sobášených je kompletná od roku 1788 do roku 2017.

Prothocolum Ecclesiae a.c.ADDICTAE Possessionis Tott Aradácz... od roku 1786. Tomus 1. Základné údaje o cirkevnom zbore, mená cirovníkov, príspevky, zápisy najvýznamnejších udalostí. Zoznamy konfirmandov, zápisnice z konventov. Kniha je v latinskom jazyku. Posledný zápis – 1806.

Protocollum Eccle. Aug.Conf. Tótaradacz Tomus 3 –tius. Kniha v latinskom jazyku je písaná od 12. septembra 1826. Obsahuje kópiu pôvodnej osadníckej zmluvy zo 14. apríla 1807 s menami prvých osadníkov a okolnosťami ich príchodu, zriadením výučby detí a podobne. Dokladá prvé roky existencie cirkvi a osady, ekonomické otázky, významné udalosti.

Protocollum Eccae Evangelicae Conf. Tótaradacz... pravdepodobne od roku 1842. O udalostiach v cirkevnom zbore dokladá spätne od roku 1842. Posledný zápis – 1856. Vracia sa aj k starším udalostiam a zápisniciam. Písaná je v maďarskom a latinskom jazyku.

Tót Aradáczí Evang. Egyház Jegyzo Konyve 1848 évi. Kniha obsahuje základné údaje o udalostiach v cirkevnom zbore za jednotlivé roky. Návštevy, hospodárenie, zápisnice z konventov a zasadnutí presbyteriátu, stavu školských budov a výučby. Posledný zápis je z decembra 1890.

Matrika sobášených od roku 1788 do roku 1842, narodených a pokrstených od roku 1788 do roku 1810, zomrelých a pochovaných od roku 1787 do roku 1825. Všetky matriky sú v jednej knihe v latinskom jazyku.

Matrika zomrelých a pochovaných od roku 1825 do roku 1866. Kniha II. je písaná v latinskom, československom a v maďarskom jazyku.

Matrika zomrelých cirkvi evanj. a.v. v slov. aradáckej od r. 1867 do r. 1903. Kniha III. Do roku 1883 je kniha v slovenskom jazyku, od roku 1883 sa objavuje maďarčina.

Matrika zomretých od roku 1904. (Do roku 1920 písaná v maďarskom jazyku.) Posledný zápis 31. 12. 1981.

Matrika zomrelých Slovenského evanj. a.v. cirkevného zboru v Aradáči od 1. 1. 1982 do 31. 12. 2015. Tomus NO. V.

Matrika zomrelých Slovenskej evanjelickej a.v. cirkvi, c.z. Aradáč od 1. 1. 2016. Tomus NO. VI. Posledný zápis 7. 8. 2017.

Aradácska ulica (Pap 2017)

Tradičná architektúra z 1. pol. 20. storočia (Kurpaš 2017)

Frontálna časť hospodárskeho dvora (Kurpaš 2017)

Dekorativizmus z 1. pol. 20. storočia (Kurpaš 2017)

Matrika narodených od roku 1811 do roku 1855. II. Diel.

Matrika narodených a krstených cirkve evanj. a.v. Slov.-aradáckej od r. 1855 do r. 1896. Sväzok III. Kniha je rekonštruovaným originálom, písaná v slovenskom jazyku.

Kniha narodených a pokrstených (1896 – 1979). Kniha V. Originál v maďarskom jazyku, od roku 1921 v slovenskom jazyku.

Matrika narodených a pokrstených Slov. evanj. A.v.rirk. zboru v Aradáči od 1. 1. 1980. Tomus – VI. Jednotlivé kalendárne roky sú oddelené. Posledný zápis 6. 8. 2017.

Matrika sobášnych cirkvi Slov. evanj. A.v. slov. aradáckej od r. 1842 do r. 1857. Sväzok II. Kniha je rekonštruovaná, originál v maďarskom jazyku.

Zápisnica sobášnych v Cirkvi Evanjelické Augsburgského Vyznání Slovensko-Aradačské na rok Páně 1858 kněz Leopold Abaffy. III. Posledný zápis 1866. Kniha je písaná v slovenskom jazyku.

Matrika sobášnych od roku 1867 do roku 1911. Kniha je písaná v slovenskom aj maďarskom jazyku.

Felsoaradii ágost. Hitv. Evang. Egyház esketési anyakönyve 1912 – 1940 év. V kotet. Kniha sobášnych je písaná do roku 1920 v maďarskom jazyku, od roku 1920 v slovenskom jazyku.

Matrika sobášnych cirkvi slov. evanj. a.v. slov. aradáckej od r. 1941 do r. 1958. Sväzok VI. Celá v slovenskom jazyku.

Matrika sobášnych Slov. evanj. a.v. cirkvi aradáckej od r. 1959. Sväzok VII. Posledný zápis – marec 2017.

Kniha konfirmovaných v evanjelickom a.v. c.z. v Aradáči od roku 1878. Posledný zápis v nedeľu po Veľkej noci 2017.

Zápisničná kniha z konventov od roku 1890 do roku 1916. Zápisnice sú v slovenskom jazyku. Obsahujú všetky podstatné udalosti v cirkevnom zbore v jednotlivých rokoch vrátane hospodárenia, školstva a cirkevných funkcionárov.

Zápisnice valných a presbyteriálnych konventov cirkve evanj. augsb. vyznania slovensko – aradáckej od roku 1916 do roku 1933. Kniha je v slovenskom jazyku.

Zvončeková pokladničná kniha od roku 1916. Obsahuje zápisy o príjmoch a výdavkoch, príležitosti, respektíve mená darcov do 28. januára 1985. Podpísaní sú farár, dozorca a kurátor, kontrolóri.

Zápisnice valných a presbyteriálnych konventov cirkvi evanj. slovensko-aradáckej od roku 1933. Posledný zápis 1951.

Zápisnice výročných a presbyteriálnych konventov od roku 1951 do roku 1988. Obsahuje aj informácie o Oltárnom krúžku žien, cirkevnom spevokole, nedeľnej škole, o významných udalostiach v cirkevnom zbore a o hospodárení.

Korešpondenčná kniha Slovenského evanjelického a.v. cirkevného zboru v Aradáči od roku 1972. Kniha obsahuje záznamy o prijatej a odoslanej pošte, stručný predmet. Posledný zápis 4. septembra 2017.

Archív MO MS Aradáč nedisponuje vlastnými priestormi. Archív je usporiadaný v označených registroch je uložený u predsedníčky Any Baglašovej v Aradáči, Maršala Tita 133. Zápisnice od obnovenia 25. 5. 1990 sú u tajomníčky Jaroslavy Števkovej.

Register MO MS (2006 – 2013) obsahuje stanovy, zoznam členov, ekonomickú agendu, plány činnosti, výkazy činnosti, odoslánú a prijatú poštu s pozvánkami a prihláškami na podujatia, ako aj vypracované a odosielané projekty.

Register MO MS (2013 – 2017) – obsahuje stanovy, zoznam členov, ekonomickú agendu, plány a výkazy činnosti; v rámci odoslanej a prijatej pošty sú komunikácia, pozvánky a prihlášky na podujatia, projekty a žiadosti o ich financovanie.

MO MS projekti Srbsko – projekty od roku 2010 do roku 2017 na mesto Zrenjanin a Pokrajinu.

MO MS projekty pre ÚSZZ v zahraničí (2011 – 2017).

Register MO MS (2014 – 2017) – archivuje stanovy, zoznam členov, ekonomickú agendu, plány a výkazy činnosti; v odoslanej a prijatej pošte je komunikácia, pozvánky a prihlášky na podujatia, projekty – žiadosti o financovanie.

V Aradáčskom šírom poli (2008 – 2015). Program, pozvánky, účastníci, grafická príprava a iná kompletná agenda vrátane účtovníctva a ohlasov v médiách.

V Aradáčskom šírom poli (2016 – 2017). Program, pozvánky, účastníci, grafická príprava a iná kompletná agenda vrátane účtovníctva a ohlasov v médiách.

Archív Kultúrneho Centra Aradáč od r. 2013. Archív viedla Ana Baglašová, preto je dokumentácia uložená na Ul. Maršala Tita 133. Ivan Baglaš bol v rokoch 2013 – 2017 predsedom Kultúrneho centra.

Archív dokumentov KOS Mladost' Aradáč 2009 – 2013. Zakladateľská listina, doklady k registrácii, doklady k otvoreniu účtov.

Delovodník KC Aradáč 1, 2, 3. 2013 – 2017. Plány a výkazy práce, prihlášky na podujatia, pozvánky, scenáre a choreografie programov, plagáty, diplomy a ocenenia, zoznamy účinkujúcich na zájazdoch a programoch, fotodokumentácia.

ÚSZ – projekty 2014, 2015, 2016, 2017. 4 registre, ktoré obsahujú: žiadosti o financovanie projektov Kultúrneho centra, vyhodnotenie projektov.

KC Aradáč – projekty Srbsko. 2014 – 2017 – 2 registre. Žiadosti o financovanie projektov Kultúrneho centra, vyhodnotenie projektov.

KC Aradáč. Banka 2013 – 2014, 2015, 2016, 2017. 4 registre obsahujú kompletnú účtovnú agendu za jednotlivé roky.

V Archíve sa nachádzajú register SLOVENSKÝ DOM s dokumentáciou od roku 2014 do roku 2017; zmluva o prenájme, účtovná agenda a všetky doklady súvisiace s činnosťou.

Rodinné archívy sú bohaté na čiernobiele aj farebné fotografie a videodokumenty z významných rodinných udalostí a obsahujú receptáre. V modlitebných knihách sú zápisy o významných udalostiach v rodine, najmä dátumy narodenia a pohrebov rodinných príslušníkov.

Kultúrna krajina. V chotári sa vyskytujú podmáčané časti s trstinou – *rít*, polia, vinice aj ovocné sady. *Je zlá zem, nízka, boli močiare, blato, trska.* Tisa tečie na juhozápade 6 – 7 km od dediny. Čím bližšie k Tise, tým je horšie. *Zeme veľmi tratia vodu, sú smedné, načím často dážd.* Najlepšie sa darí žitu, slnečnici (*slnečník*), na treťom mieste je kukurica, raž sa pestuje málo, podobne ako *jačmem*, repa a sója. *Gerege* z chotára zmizli, nikto nesadí ani dyne. Darí sa všetkej zelenine, donedávna ju predávali na pláci v Zrenjanine. *Teraz predávajú na lupkaňa slnečník a žito za holubov.*

Z ovocných stromov sa pestujú *jabloňe, sliuke, hrušky, višne, čerešne, baraske, morulke, guňe, oreche, lešník, jahody už jesto veľmi rietko.* Okolo dediny sú aj sady. Vinice – *lóza* sú okolo domu aj v chotári o rozlohe 1 – 3 jutrá. Pestuje sa *taliánsky rizling, kabernet frank a burgundac.* *Pálime komovicu doma, ak ostaňe aj z vína hodzakuo. Komovica je po srbski, mi hovoríme terkelovo páleno. Víno aj páleno sa aj predá. Ale len doma.* Vo viniciach sú len prístrešky, pivnice na skladovanie náradia, nádob a vína sú v hospodárskych dvoroch pod domami.

Z neovocných drevín sú v dedine časté breza, *bagrem*, smrek aj borovica a tuja, *jasem, jahoda* (moruša), lipa, vrba. Popri Tise rastie *kanadská topoľa* a vrba.

Vo dvoroch sa chovajú sliepky, morky, kačice a husi zriedkavejšie. Chov hydiny začal upadať okolo roku 1990.

V chotári sa najčastejšie vyskytujú zajace, srny, *fazány*, zriedkavejšie líška, jazvec, tchor, divé kačice, divé husi, *labudi*, škorce, vrabce, *govľe*, strake. V Tise a v kanáloch žije *šaram, smuď, som, karáš, biele ribe.*

Keť sa Tisa viľiala, ostala drobná riba. Usušila sa na slnku, a keď sa zomlela, sviňiam neškodila ničt. Do kľbás ribu ňikdi. Aradáč bola bohatšia dďďina, boli sviňe, nie do kľbás ribi.

Nehmotné kultúrne dedičstvo. **Nárečie slovenského jazyka** obsahuje veľa archaických prvkov, najmä z nárečí južných regiónov stredného Slovenska. V porovnaní s Báčkou a Sriemom sa v miestnom nárečí slovenského jazyka vyskytuje menší počet srbizmov. Príklady: Volá sa – *sa zovje*; je – *jesto*; musí sa – *sa misí*; nech – *nak, nach*; nechcú – *ňekcú*; nič – *ňišt*; ten – *tem*; jeden – *edom*; len – *lem*; tam – *tatam*; dnu – *ta nu*; von – *ta vo*; nechala – *nahala*; povedať – *povjedať*; kukuričné kôrovie

aj s listami – *kukuriča*; kôrovie (len byle) – *zetke*; členské – *členovskuo*; choré – *choruo*; masné – *masnuo*; máj (ako obyčajová tradícia) – *mál*; čipka – *mrežka*; peňaženka – *šlajbok*; drúky – *drúke*; povrazy, štrangy – *štränge*; elektrický stĺp – *bandéra*; kryté podstienie (otvorené alebo zatvorené) *gong* aj *feľešov*; sušiareň na kukuricu – *kotárka*; miestnosti v dome: predná izba – *preňňá chiža*, zadná izba – *zaňňá chiža*, *pitvor, komora, chiška*. Odevné súčasti podľa materiálu: *dilinke, hatlaske, orliánke, brokátke, cicovke*. Súčasti mužského vrchného odevu – *lajbrík, pruslak*.

Príbuzenská terminológia.

Otec – *apa, oco*

Mama – *mama, mamó*

Otcov otec, mama – *apka, manka*

Matkin otec, matka – *apka, manka*

Otcov brat – *báčika*, teraz aj *striko*

Otcovho brata manželka – *andika*

Otcova sestra – *ňaňička*

Otcovej sestry manžel – *švagor*

Mamin brat – *báčika*, teraz aj *ujo*

Ujkova manželka – *andika*

Bratove deti – *bratove deti* (termíny synovec, neter – nepoužívajú sa)

Bratranec – *bratník*

Sesternica – *sesterňica*

Mamina sestra – *ňaňička* aj *teta, tetka*

Otcova sestra – *tetuša*

Maminej sestry manžel – *švagor* (termín sváko sa nepoužíva)

Manžel – *muž*

Manželov brat – *báčika*

Manželka – *žena*

Svokra – *mamóška* (*vareca za herouke je od mamóški*)

Manželov otec – apóš oslovenie – *apo*

Manželova mama – *mamóška*, oslovenie – *mamo*

Dcéra – *ďiouka*

Syn – *sym, syn*

Nevesta – *ňevesta*

Dcérin muž – *zatko*

Krstný otec mojich detí – *kmotor, kmotra, kmotrička, kmotríkovci*

Krstní rodičia – *krsní apa, krsní apka, krsná mama, krsná manka, krsní rodičia*

Súrodencov manžel – *švagor*

Súrodencova manželka – *andika*

Synove, dcérine deti – *vňuk, vňučka*

Rodičia manželov voči sebe – *svatovci, svatka, svat*

Žena bez príbuzenského vzťahu – *teta* (mladšia generácia), *manka* (staršia generácia)

Chlap bez príbuzenského vzťahu – *báči* (mladšia generácia), *apka* (staršia generácia)

Strýko, stryná, ujo, ujčina – tieto termíny sa nepoužívajú

Mená kráv: *Cifra, Milka, Delka, Žuja*

Mená koní: *Kidram, Zvezdan, Feri, Olga, Šarga*

Tortárka Zuzana Števková, nar. 1948, má zapísané recepty na nasledovné torty/tordi: *banana, bela plazma, čokoladna, doboška, euroblok, figova, grčka, japan-ski, jofa, kapri, kapučino, kinder lešník, kinder ližica, kokoska, kralica, kremisimo, lambada, Londom, malina plazma, Milka, moderna plazma, moka, Moskva, nugat, prelievaná, sniker, šeri, senzačná, zebra, Zuzanka*.

Chotárne názvy. *Mlekár* – oráče (orná pôda smerom k Elemíru); *Kóť* – sever, smer k Elemíru; *Bara* – sever, smer k Elemíru; *lúka* – *Šťasnovka*; *Lúke* – oráče (orná pôda); *Jarčaňec* – *senokos* (lúka) aj *oráče* (orná pôda); *Bantelek* – oráčina aj *lúka*; *Sentivám* – *nízke zeme*, rít, oráčina smerom k Tise smerom na Biele Blato; *Čierna bara* – trstina, *lúka* aj oráčina; *Vrblá* – väčšinou orná pôda aj *leďina* (pasienok aj *lúka*); *Vrblanská stuňa*; *Kuřina* – tretina je nevyužitá, časť je oráčina; *Na bare* – orie sa, je tam *Elemírska stuňa*; *Kezép* – najlepšia zem východne od dediny, je tam *Kezépska stuňa* (veľká, najväčnejšia stuňa, tam sa koňe napájali); *Švábsko* – východ, smer Zrenjanin *Koronka*; *Okutnice* – okolo dediny vinice, sadili *krumpľe*; *Za garád* – vinice; *Za garád za konopňicami* – oráčina; *Konopnice* aj *Lúkov*; *Oroľ* – pri Konopniciach, juh *Aradáča*; *Toňa* – hora, vinice aj oráčina (najlepšia čiastka, *Tisa naňiesla humus*); *Gréda* – hora; *Siget* – pasienky pre kravy a svine, boli tam dve studne – *Prvá a Druhá stuňa*; *Kaput* – pasienok pre svine, na vodu bohatá *Kaputská stuňa*; *Kasapnica* – pôvodne oráčina, teraz hora, neobrába sa. Po chotári bolo najmenej 20 stuňov. V chotári sú briežke: *Šťasnov briežok na kraj Mlekárach, Štucinov briežok na Lúkach*.

V dedine sú časti/ulice: Slovenský *Aradáč*; Srbský *Aradáč*; *Tretia, Štvrtá, Piata ulic* – *Bačurica* – kapitána *Nálepku*; *Druhá ulic* – *Makamova*; *Končiar* – teraz *Janka Čmelíka*; *Prvá ulic* – *Halom* (studňa *Na Halome*); *Peserov kraj, Burjan, Briežok*; *Štvrtá ulic* – *Jánoškova*; *Masarikova*; *Kukučinova*; *Štúrova*; *Na hroby poľa Kávošov/Za drôt poľa Kávošov*; *Prňava* – nižšie od *Novosadskej*, *Abaffyho ulica Sládkovičova*.

Kultúrne tradície. Obyčajové tradície v kalendárnom roku. Na Popolcovú stredu sa oltárne rúcho prezlieka do *liloviho*, nie sú žiadne iné obyčaje. Začína sa pôst, ktorý končí Veľkým piatkom.

Veľká noc. V kolektívnej pamäti sa zachovalo, že na Zelený štvrtok by sa malo byť niečo *zelenuo*. Spomínajú to príslušníci najstaršej generácie. Na Veľký piatok sa v kostole končia pašie. Vajíčka sa ešte v niektorých rodinách varia v cibulových luskách. Zdobili aj tak, že ich varili v *najlonovej štrimfli* s púpavovým alebo ďatelinkovým lístkom. *Stuďenia* sa varilo na Bielu sobotu, v nedeľu sa jedlo.

V pondelok sa ponúkali pečená alebo varená šunka, *horká kľbása*, varené vajíčka, od 80. rokov aj *faštr, šnicle, koláča*. K šunke aj k huspenine sa podával chren. Chlapci oblievali dievčence aj *apkovia manki*. Pred dvomi – tromi desaťročiami chodili žiaci oblievať triedne učiteľky, ktoré si to želali. Tradícia pretrváva doteraz, ale v oveľa menšej miere. Mládenci idú zriedka, skôr chlapci oblievajú s voňavkou doma aj u príbuzných. Oblievačov ponúkajú obloženými chlebíkmi. *Dakedi mládenci na vozách chodili z vedrami*. To zaniklo v 70. – 80. rokoch minulého storočia. Do roku 2010 sa mládenci a dievky prevádzali popoludní po dedine na vlečkách za traktormi spolu s muzikantmi. Tradícia šibačky nebola.

Na Ľurice sa stavali malé, na *ľuríchnu sobotu* všetkým dievkam. Okolo sa *húdlo*, ponúkalo sa pitie, pečivo. *Mále boli drúke z koča. Dva poviazali zo štrankami, s lojtrami dvihli, horeka stromík, haluz zo sviežeho odsekli a priviazali stužke, klinovníke, flaša sa položila horka. Išli desiatí, petnásti; v každom dvore boli drúke čo zväžali seno, slamu. Ďiouka pripravila; ak chceš mať máľ, prichistaj. Kerá mala najviš, bola najhrdšia Ďiouka. Kerá nemala, bola s posmechu. Do kocha jej postavili máľ aj vizdobilí zo suchými haluzmi a s handrou. Mále váľali* na Ľuríchny pondelok. Spontánna tradícia pretrvávala do konca 80. rokov 20. storočia. Niekoľko rokov ešte otcovia stavali dcéram vo dvoroch – *za vráta*. V súčasnosti tradíciu udržiava len cirkevný zbor. Presbyteri – šiesti – siedmi starší chlapi stavajú jeden *máľ* pred kostolom. Deťom sa napečú koláče. Pri tejto príležitosti stavajú na uhloch čertovo koleso. *Postavia na osi, štvorňe sa položia od koňí, na štvorňe sa deti položia a krúťia sa ako ringišpír. Dva sa posadili, dve krúťili. Čertove kolesá (3 – 4) trvajú niekoľko dní, do týždňa*.

Na Pavla, Ľura, Jána v lete, na Ondreja nie sú známe žiadne tradície, oslavuje sa len v rodinnom kruhu. Do 50. – 60. rokov minulého storočia strieľali mládenci oslávencom pod oblokmi karbidom.

Cintorín si Slováci v *Aradáči* upratujú dvakrát do roka – 25. marca na sviatok Zvestovanie narodenia Krista Pána (na Matku Božiu) a 1. novembra na Všetechsvätých. Na Pamiatku zosnulých (2. november) sú v Dome smútku bohoslužby a číta sa z pašii. Potom sa ide k hrobkám *Abafyovcov* a prvého farára v *Aradáči* Pavla Kováča.

Na Luciu bola v Aradáči obyčaj namazať kľučky na dverách cesnakom, aby Lucia neprišla. Verilo sa, že príchod Lucie by znamenal nešťastie a Lucia ani nechodila. Tradícia pretrváva len v kolektívnej pamäti. Na Mikuláša bývajú deti obdarované sladkosťami.

Kračún sa začína svätiť v podvečer o piatej. Je už vyzdobený vianočný stromček – *kristingla*. Keď začalo zvoniť na bohoslužby, povrieslami z *rogozov* (druh páľky) ovíjali orechy, *abi nebolo červivuo*. Bohoslužieb sa zúčastňuje veľa cirkevníkov aj preto, lebo na sviatky prichádzajú aj rodinní príslušníci, ktorí pracujú v zahraničí a deti *rectujú pod svietnikom*. Cestou z kostola mládenci strieľali z mažiarov, v súčasnosti len zriedka. Srbi pália ohne, Slováci nie. Pri večeri bola na stole sviečka. Večera sa začínala modlitbou. Opekance sa vo väčšine rodín pripravujú *tvarohovie*, *makovie*, *brindzovie* aj dnes, ale nepečú ich v sedliackej peci, ale kupujú.

Polazovalo sa na Božie narodenie. Chlapci *polazovali* s vinšom *Ja som malí juhás* a dievčence: *Ja som malá veverička*. V ktorom dome boli dievčatá, chlapci povedali:

*Ja som malí bubeňík,
veľkí buben vláčim.
Uťekajte dievčence,
lebo vám opáčim.*

Tento text sa pripomína aj v súčasnosti pri viacerých príležitostiach. Deti *polazujú* s takými vinšami, aké sa naučia v nedeľnej škole.

Neoddeliteľnou súčasťou obyčají v kalendárnom roku sú tradície spojené s pravidelne sa opakujúcimi pracovnými aktivitami.

Oberačky – *meškuvalo sa, spie valo sa, mládež misela spievať, aby sa myslelo, že bolo veľa hrozna. Aj keď sa nenarodilo. Aby povedali, že sa narodilo. A susedia hovorili – telko narodelo, že nemáme sudy. Ľudia kceli mať svoj rejtink. Mikuš sa vždy chytal za hlavu, že nemá sudy.*

Dokiaľ sa ručne robilo, ľudia skončili na svojej nive, ženy zbierali a mrvili klas.

Pri mašine dobre zarobili. Najlepší robotníci boli Mađari z Mužli. Najviac tí boli. Aradáčania veľmi nechceli, to bola ťažká robota. Chodili aj Kovačičania, aj z Bieleho Blata. Boli poviazaní sobášmi, poznali sa, prišli. Aradáčani robili problém, poznali sa, robil sa každý finejší ako Kovačičania. Chodili po fabrikách.

Na zabíjačky sa chodilo z *dedami* – väčšinou starší susedia alebo mládenci *sa maskírali a dostali troška vínko, kľbáski, doniesli na priadky. Žartovali, ženi zamachľili zo sadzami*. Tradícia trvala do začiatku 60. rokov, ľudia začali chodiť do práce. Starší susedia tradíciu udržiavali asi o 10 rokov dlhšie. Teraz už na zabíjačky neprichádzajú ani príbuzní. Ľinto kedi.

Priadky trvali do 60 rokov. Začínali od novembra a trvali do jari. Dievčence po konfirmácii si *zakúpili izbu*, kde chodili priasť. Na priadkach hrali aj na *meškách*, čo je ojedinelý jav v kultúre vojvodinských Slovákov. Počas adventu v pôste sa *nemeškuvalo*. Po *Kračúne* robili *burcuvaňia* raz mládenci, raz dievky. Kde bývala dievka, mládenci *roabili škodu – rosklopili koč a na stohu ho zložili, kravy vypustili z koňici, šalokátre pozberali a do snehu zahrabali*. Dievky chodili *burcuvať – noc merať*, keď počas celej noci robili neporiadok; kde bývali mládenci, kone vypustili z maštale, svine z chlievov, poľnohospodárske náradie vyniesli na ulicu, *porúcali stoh a i*. Priadky boli pomenované podľa názvov dediny a majiteľov domov: *Halónske priadky, Makanove priadky, na Druhej ulici boli Končiarove priadky, Peserove priadky, Bačurove priadky. V 50. rokoch sa mládež schádzala v piatich domoch*. Navzájom sa navštevovali. Zo žartu sa obliekli dievky za chlapov – *fušerov*. *Zvali diouke voka, že som ja chlapec. Tak troška som ju poštipkala, pobožkala. A keď chlapci zbadali, že zme dioučence, tak nás po dedine obhaňali.*

Spaňičkami sa chodilo – učitelia nacvičili s mládežou, čo prichádzala na priadky, malý program – *virecituvali*, dievčence sa poprezliekali a spievali pod oknami.

V súvislosti s koncom fašiangov nie je známy termín termín popolec, popolcová streda, pochovávanie basy. Nesúvisia s nimi žiadne tradície.

Obyčaje v rodine. Rodinné obyčajové tradície sa postupne menia od 70. rokov minulého storočia. Dni svadby ovplyvnili napríklad dochádzka do zamestnania a existencia reštauračných zariadení, obdobie a priebeh krstu zmiešané manželstvá a postupné oslabovanie nábožnosti, tradície súvisiace so smrťou a pohrebom zanikajú aj v dôsledku postavenia domu smútku, novými možnosťami komunikácie, rýchlejšieho cestovania a mnohých iných faktorov. Sú to objektívne skutočnosti, vyplývajúce zo všeobecného vývoja, nemožno ich spájať výlučne s pôsobením asimilačných procesov.

Narodenie a krst. *Mladečkiňu* navštevujú po návrate z pôrodnice príbuzní a priatelia. Pri prvej návšteve krstná mama a *andíke* prinášajú *mladečkiňi opáčku* – uvarený obed, alebo potrebné suroviny na prípravu obeda. Dohodnú sa, kedy kto príde a prinesie *opáčku*, aby v jeden deň nepriniesli viaceré. V poslednom desaťročí je ako *opáčka* aj grilované mäso (podľa vzoru Srbov), koláče, torta, alkoholické nápoje. Dieťaťu kladú symbolicky *do vankúša* peniaze alebo zlato (náušnice, retiazka). Za kmotrov sú pozývaní najbližší kamaráti otca a matky. Na krst pozýva *baba* – blízka príbuzná. Tradične sa krstilo po 4. – 6. týždňoch, teraz niektorí krstia po roku, dokonca aj neskôr. Príčinou sú slabnúca nábožnosť, sporadická účasť na bohoslužbách aj miešané manželstvá. Krst prebieha v nedeľu po službách Božích. Z akej látky mala krstná mama šaty, z takej dali ušitú prikrývku – *pokrov za krst*. Prikrývka dieťaťa nie je všeobecne praktizovaná. Po krste venujú príbuzní

Oberačka v Aradáči (Čukan 2017)

Vo viniciach (Michalik 2017)

Oberačka v Aradáči (Čukan 2017)

Vo viniciach (Pap 2017)

aj iní účastníci milodar na cirkev a farárovi. Do roku 2000 sa hostiny po krste organizovali doma, teraz vo väčšine prípadov v priestoroch občianskeho združenia Harmónia alebo v reštauráciách v susednom meste Zrenjanin. Ak sa svadba koná v Aradáči, pozvané kuchárky varia *supu*, *zmáčanku*, mäso a *lapkoví paprikáš* (z vnútorností hydiny). Hostina sa začína modlitbou farára. Na hostinu prináša každá rodina tortu, krstní rodičia aj *herovke*. Dieťa obdarovávajú peniazmi, zlatom, odevom.

V Aradáči sa do súčasnosti praktizuje viazanie červenej stužky okolo zápästia ako ochrana dieťaťa pred urieknutím. Praktizuje sa aj obliekanie jednej odevnej súčiastky naopak. Do začiatku 21. storočia boli v Aradáči *pomáhačky* – staršie ženy, ktoré sa pri dieťati modlili a *vilizovali* mu oči, ak bolo nepokojné a plakalo. Do taniera naliali čistú vodu, do ktorej pridali chlieb a s tou vodou umývali dieťaťu oči opakom ručníčka. Do 70. rokov minulého storočia bolo pri tejto príležitosti praktizované aj liatie olova do vody nad hlavou dieťaťa. Olovo vo vode ukázalo, čoho sa dieťa zľaklo.

Konfirmácia. V Aradáči je v posledných rokoch *na spovedi* priemerne 10 konfirmandov. Prvú adventnú nedeľu sa prijímajú na predkonfirmačnú prípravu – *artíkule*. Zapisujú sa po službách Božích v zborovej sieni, kde budúci konfirmand prečíta verš z Biblie. Príprava prebieha každú sobotu, jej súčasťou je účasť na každých službách Božích a Nedeľnej škole. Konfirmačná slávnosť je v prvú nedeľu po Veľkej noci. Deň pred konfirmáciou sa deti chodia *viprávať*, odoberať sa od rodičov, starých rodičov, krstných rodičov a rodinných priateľov, čím sa im preukazuje česť. Pri tej príležitosti dostanú *kľinovník*, ale bližšia rodina a kmotrovci im darujú zlato, peniaze, notebook, hodinky či televízor. Do roku 2005 sa hostina po konfirmácii organizovala doma, v súčasnosti je buď v reštauráciách, v priestoroch občianskeho združenia Harmónia, v hasičskom dome, alebo v Mládežníckom dome. Konfirmand ukazuje dary, ktoré pri tejto príležitosti dostal.

Svadba. Pytačky predstavujú individuálnu záležitosť páru, po nich nasleduje *prsteňuvaňa* – zásnuby, ktoré organizujú rodičia budúcej nevesty, najčastejšie v priestoroch občianskeho združenia Harmónia. Pred *prsteňovaním* je zabíjačka. Na hostine sa zúčastní do 70 ľudí. Mladého príbuzní a kamaráti prinášajú na *prsteňuvaňa* mladej zlato. Budúcich mladomanželov *prsteňuje* najbližší mužský príbuzný (brat, bratranec). *Mladá* recipročne daruje mladému oblečenie, notebook, zlato. Na zásnubách hrajú slovenské aradácke kapely. V sobotu pred ohláškami sa *tájdu mladí vipraviť na zdávku*. *Zdávka* je skromné pohostenie pred ohláškami pre najbližších príbuzných, na ktoré prichádzajú väčšinou iba ženy. Mladému páru prinášajú menšie dary, napríklad kávu, kuchynský príbor, šálky, taniere.

Cirkevné ohlásenie sobáša prebieha v rámci nedeľných bohoslužieb tri nedele pred svadbou. Budúci mladomanželia v súčasnosti absolvujú ohlášky iba v jednu nedeľu, keď sa ohlasuje trikrát. Farár *ohlasuje* mená a dátum narodenia budúcich mladomanželov, mená rodičov a dátum svadby. Po ohláškach si *mladá poveláva* najbližších na obed.

Tradičné svadby s tromi ohláškami a odobierkami bývali do konca 60. – 70. rokov minulého storočia. Pôvodne zväč z najbližšej rodiny pozýval hostí na svadbu vo štvrtok. V nedeľu *mladý, mladá, pajtášky, pajtáši* a *zväč obliekali duchny*, v pondelok *prevádzali víbavu – štafír na kočoch*. Pred domom mladuchy spievali pieseň *Otvor milá otvor bránu maľovanú*. Za kočmi kráčali *zaduchnári*, ktorí sa nezместili na vozy. Tradícia postupne zanikala v 80. rokoch minulého storočia podobne ako sobáš v utorok. Pred tradičnou svadbou prišli kuchárky do svadobného domu, najskôr začali variť sladké *páleno* a sirup, aby ho mohli zarábať so sódou. To zaniklo v 70. rokoch v súvislosti s výskytom rôznych limonád a iných nealkoholických nápojov.

Pred sobášom išiel *zväč* pre kmotrov, niesol im kohúta a sliepku. Teraz *zváči* pozývajú na svadbu aj tri týždne vopred pre záväzný prísľub účasti, lebo sa platí záloha v reštaurácii. Každý *zväč* má valašku s ručníkom a vínom ponúka všetkých pozvaných. Deň pred svadbou je rozlúčka zo slobodou, ktorú spoločne organizuje mladý pár. Na túto udalosť je pozvaných do 150 mladých ľudí. Každý účastník prináša symbolicky dar – alkoholické nápoje, kávu. Robia sa žartovné úkony, napríklad budúca nevesta má tancovať v starých *bačkorách*.

Mladý družba pôvodne oznamoval všetko, čo malo na svadbe nasledovať. Približne od roku 2000 sa konajú spoločné svadby v reštauráciách. Dovtedy sa stavali šiatre na dvore hasičského domu. V poslednom desaťročí sú svadby výlučne v reštauráciách v Zrenjanine. Svadobníci sa stretávajú v reštaurácii. Každá rodina prináša *tórdu*. Pred vchodom družice pripínajú každému svadobnému hostovi pierko – rozmarín, za čo sa platí. Družice sa obliekajú do kroja (brokátových sukien). Do ľudového odevu sa obliekajú aj ostatné ženy a dievky z najbližšej rodiny. *Krstná mať* nevesty prišívá pierko ženíchovi, pričom jedna družica začína vinšom:

*Prosím vás, veselá svadobná spoločnosť, pre veselost' bude ešte času dost',
teras ľem trošku vipočujťe ma, ñech vám poviem, prečo som prišla ja.
Predñedávnom prisñil sa mi sen, že jeden pekñí ftáček lietal len,
okolo Svetlíkov (priezvisko mladej nevesty) a tam začal spievať, akobi gu sebe
ñiekoho volať.*

*A ñezadlho krásné ftáča bolo tam, jeho krídla boli ako posipané zlatom.
Pristávali jeden ku druhému veľmi, spievali si pieseñ, že si budú verñí.*

Oberačka v Aradáči (Pap 2017)

Oberačka v Aradáči (Pap 2017)

Všeci viete, kto je to ftáča krásné a kto ten ftáčik, každému je jasné.
Mňa to ftáča ku vám vipravilo, keď vás šeckých pekne pozdravilo.
Ale nielenže vás Zuska šeckých pozdravila, každému ona aj niečo pripravila,
pravda, najviac pre teba mladožeňích Janko, peknú bielu stušku a sobášne pjerko.
A to vám je taká stuška, také pjerko, aké dnes bude mať len mladožeňích Janko,
Abi to naša dedina vedela, koho si Zuska za muža zvolila.
Vášmu družbovi tiež pjerko uvila, abi sa Zuska nepomíľila,
a miesto Janka jeho si nezvolila, inakšie mu ona pripravila.
Vás muzikanti tiež na misli mala, aj vás mladucha pozdraviť dala,
ale ešte viac svadobní rodičia vás, že sa vašou cérou ona chce stať.
Vašou cérou chce biť, rodičia milí, Pán Boh nak vám pomáha v každej chvíli.
A dá vám veľa zdravia, radosti a šeko dobré celý svadobnej spoločnosti.
Pri odchode pokračuje vinšom druhá družica:
Muzikanti, prestaňte zase trochu hrať, šeckých vás kcem k nám povolať.
Najprv ti mladožeňichu, ti príď k nám, pre teba u nás krásni stromčok mám.
Stromčok ovenčení bielymi kvetami, rozmarínom a inými ozdobami.
Mladožeňichu, keď prídeš, tú krásnú jedličku si vezmeš.
Za tým stromčokom si mnoho brodil, po čase i nečase k nemu chodil.
Teraz je už tá jedlička už vitnutá a kce biť ku tebe stále privinutá.
Budú za ňou banovať otec, matka, rozlúčka to nebude ľahká,
lebo oňi ten stromčok radi mali, odmalicka si ho chránili, pestovali.
Preca mladožeňichu, svadobníci, príďte, mladuchu krásnu uvidíte a si ju uchiťte.
Za všetko vám vďaka vzdávame a dovidenia vám šeckým privolávame.

Po tomto vinši nasleduje odobierka mladomanželov, po nej nasleduje pieseň Kvitňi že mi kvitňi, drobná ratolieska. Po skončení odobierky nasleduje civilný a cirkevný sobáš. Pred budovou Miestneho spoločenstva sa tancuje, zo žartu mladomanželov nepustia do budovy, aby si ešte premysleli. Z civilného sobáša po kostol ide sprievod pešo, na každej križovatke sa tancuje. V zástupe ide zväčš spolu so starejším. Ak je to možné, sprievod prechádza popri dome nevesty. V kostole sa oltárne rúcho ponecháva rovnaké ako v cirkevnom roku. Počas cirkevného sobáša spievajú mladší a starší spevokol. Každý mladomanželský pár si po sobáši zasadí vo farskej záhrade tuju. Pred Miestnym spoločenstvom, na križovatkách a pred kostolom poľa Krajčov stoja vizerárke – ženy, ktoré sa prišli pozrieť na svadbu. Domáci sú povinní ponúknuť koláčmi a nápojmi vizerárke a členov spevokolov. Po sobáši sa všetci prezliekajú z krojov do spoločenských šiat.

Po príchode do reštaurácie sa na stoly rozloží tvarohová a maková rejteša. Kmotry prinášajú herovke. Pred večerou sa pomodlí starejší a privíta hostí. Pre veľký počet slovenských svadiieb bolo v polovici 20. storočia v Aradáči šesť

starejších. Počas svadby sa nezberajú peniaze pre mladomanželov. Milodar cirkvi dávajú rodičia mladomanželov, farár dostáva *vísľušku* a *kľinovník*. Jedlá sú prispôsobené podmienkam reštaurácie.

Na slovenských svadbách hrajú hudby z Aradáča alebo z iných slovenských lokalít vo Vojvodine. V 50. rokoch bolo v Aradáči päť slovenských hudobných skupín. Muzikanti hrali na svadbe a *oddávkoch* bez prestávky. Keď obedovali alebo večerali, pokračoval niekto z hostí, ktorý vedel hrať na nejakom nástroji. Prevažne sa tancuje čardáš, valčík, *na dva* a step. V poslednom desaťročí zanikol tanec s nevestou.

V nedeľu po svadbe ide vopred dohodnutá žena, ktorá vie čepčiť – *robiť na hlavu*. Pri čepčení sa spieva pieseň *Na zelenej lúčke kopa sena*. Nevesta zaplatí za čepčenie *vísľuškou*. V tento deň chystá obed rodina mladej, mladomanželia sú oblečení v kroji. Po obede mladomanželia nesú tortu rodičom ženicha – *svatka* *svatke* posieľa.

Organizovaním svadby v reštaurácii zaniká vzájomná výpomoc – *móba* (zabíjačka, kuchárky) aj pôvodný jedálny lístok, Pretrvávajú tradície, že po príchode nevesty do domu manžela jej posadia do lona malého chlapca.

Baptisti majú svadbu výlučne vo svojom dome. Spievajú len nábožné piesne.

Do 80. rokov bývala v Aradáči **detická svadba**. Niektorí rodičia dovolili, aby bola svadba u nich. Deťom navarili paprikáš, mamy upiekli torty. Všetko bolo ako na svadbe – *mladý, mladá*, družbovia, družice, *zväč* aj *zväčovná*, *starejší* – všetci boli poobliekaní ako na svadbe. Sprievod prešiel ulicou.

Pohreb. V dedine je okrem evanjelikov asi 20 rodín baptistov a 5 rodín *nazarétov*. Sami seba označujú *verní*. Baptisti idú na pohreb k evanjelikom, evanjelici k nim, *nazaréti sa nedružia s nikým*. Mŕtvemu nezvoní.

Ak nastane smrť doma, po skone zastierajú zrkadlo aj televízor čiernym obrusom, zastavujú hodiny, otvárajú dvere. Pozostalá rodina oboznamuje s úmrtím cirkevnú správu; kontroluje sa zaplatenie cirkevnej dane, dohovára termín pohrebu. *Zvonár nazváňa* – oznamuje úmrtie. Podľa dĺžky zvonenia a zvuku zvonov obyvatelia vedia, či zomrel mladý, starý, muž alebo žena. Keď zomrie chlap, zvoní sa na veľkom zvone s tromi *pulsami*, potom sa *nazváňa* na všetkých; ak žena, s dvomi *pulsami*. *Puls* je dvojminútová pauza medzi zvončením na jednom zvone. Po prvom zvončení sa *prezváňa* každú párnu hodinu. Stredný zvon oznamuje smrť mládenca alebo dievky, malý úmrtie dieťaťa. Telo mŕtveho sa umýva, dezinfikuje pálenkou, zviažu mu nohy. Starší obyvatelia majú vopred prichystané oblečenie. Zosnulého muža obriaďujú a obliekajú príbuzní alebo susedia, ženu pripravujú do rakvy ženy. K mŕtvemu kladú vankúš, osobné veci (deka, lieky, cigary, peniaze), pod hlavu plyšový ručník so zlatou čipkou. Žena má v ruke ručníček, chlap

Cukrárka Zuzana Števková (Pap 2017)

Jablkova pito-✓

Plnko: 700gr. ore selu vonik
objelenik a višmikonich jablk pomje
z 200gr. cukru 2 lžice oleja. toto
no. varí 10 minút stále mješať.

CESTO:
Vitrepat 3 bielke dodat zo pohor
od jogurta cukor potom žltke potom
zo pohor olej 2 pohore muky 1 pohor
kislav mlieko alebo jogurt 1 prašok
zo pečivo Polu z tejto mase vyľot
na topšiu a pjest keď cesto trochu
obetavje vibrot a visipat naň
jablka potom vyľot druhu polu
cesto a zo pjest.

Recept (Pap 2017)

popri hlave klobúk. Do roku 2002 – 2004 bol mŕtvy vystretý v prenej chiži na pro-
srietku na stole.

Kým bol mŕtvy doma, večer prichádzali príbuzní, susedia a známi spievať, do-
máci a najbližšia rodina zotrvali pri mŕtvom celú noc. Od roku 2002 je funkčný
dom smútku. Prvé dva – tri roky mali pozostalí problém dať mŕtveho do domu
smútku, chvíľu trvalo, kým si na to zvykli. Na posedení sa ponúkajú kífle a voda.
Do kapely prichádzajú večer spievať obyčajne len muži a ženy nad 60 rokov na ob-
medzený čas, pri mŕtvom v noci nezostáva nikto. Na spievaní ponúkajú vodu a sla-
né pečivo. Na pohrebe sa čítajú verše (odobierka), ktoré napíše farárovi najbližší
príbuzní. Dĺžka odobierky nezávisí od majetnosti mŕtveho. Mŕtvy sa pochováva
do nového hrobu alebo do rodinnej krypty, kde je pochovaných viac generácií.

Kým ňeboli restoráni, kar býval v dome nebohého. Tradícia ustupuje približ-
ne od roku 2005. Sporadicky bývajú kary doma doteraz, organizujú ich susedia
alebo pozostalí. Najčastejšie sa konajú v občianskom združení Harmónia, v hasič-
skom dome alebo v Mládežníckom dome. Pred vchodom do miestnosti je voda
s mydlom a kľinovňikom na umytie rúk. V minulosti sa na kare podával slepačí
paprikáš z párneho počtu sliepok. V poslednom desaťročí sa podáva grilované
mäso. Na stole zostáva jeden prázdny tanier, tanier s jedlom sa necháva celú noc aj
v miestnosti kde človek zomrel. Hľadá sa, aby pri stole nebol nepárny počet miest
na sedenie. Ak je na kare prítomný farár, prednesie úvodnú modlitbu. Z karu sa
neodprevádza, ani sa neďakuje za účasť. Na druhý deň a prvú nedeľu po pohrebe
najbližší obchádzajú hrob.

Aradáčania majú **ustálené názory na obyvateľov okolitých slovenských
spoločenstiev**, s ktorými majú sporadické alebo intenzívnejšie kontakty na báze
príbuzenskej aj inštitucionálnej (cirkev, spolky):

Bieloblatania sa spôsobilí ľudia, prežijú v najhorších usloviach. Zlé uslovia,
džungla, komáre. Zato sa spôsobilí, každý človek vie šetko spraviť. Von šetko vie
robiť. Tam jesto aj móba, naveki tájdu druhiemu vipomohnúť.

Kovačičania sa robia finí. Nie sa spôsobilí, za rázliku od Bieliho Blata bi v takich
usloviach ňeobstáli. Sa složni, ňi sa veľmo závisliví ako Aradáčania.

V Kovačici povedia: Mi sme prišli pre onuo, čo sa ondie onuo.

Herouke robí len Kovačica, Vojlovica a Paďina. Báčvaňia ňerobia ňišt.

Aradáčania sa závisliví. Ostávajú tí, kerí ňi sa spôsobilí ňikde. Najúpornejší pre-
žívajú zo zemi ako paori.

Paďinci sa osobní. ňemeria sa veľmo s Kovačičanmi. ňemali cesti, zaostávali.
Paďinci bolí robotnejší, veľa robili. Aj cigán musí byť zriadení, oblečení. Ak ňero-
bí, dovidenia. Stvárajú veľké domi, veľkie majetki. Sa počtívi, kcú edom druhiemu
pomohnúť.

Vojlovica bola veľmi chudobná. Sa to obične ženi. Ďedina nie je naprednia, nie je bohvie čo. Majú tvrdo: Palko.

Hajdušica boli chudobní ľudia.

Báčka okolo Petrovca boli ždi bohatšie dedini. Tých ždi najviac slnko zahreje.

Kisác je tiež kultúrna dedinka. Dobrú zem majú, ale málo.

Aradáč máme dosť zemi, ale hocakú. Je zlá, lacná.

Pamätné miesta. V kolektívnej pamäti starších obyvateľov dediny sa zachovalo, že na konci Prvej ulici je *slažarsko mesto* – tam merkuvali, pozorovateľňa. Videli každého, kto prichádzal do dediny. Tam zabili jedného Nemca. Po vojne sa mnohí hlásili, že ho zabili.

V chotári je Šťasnov briežok na kraj Mľekárach aj Štucinov briežok na Lúkach. Briežky v chotári vznikli, keď si kráľovič Marko vytriasal bačkore.

Viaceré údaje o historických udalostiach, súvisiacich so spôsobom života dedinského spoločenstva, sú dodnes zachované aj v **kolektívnej pamäti** Aradáčanov:

Slovenský Aradáč vznikol za Márie Terézie;

1786 – začiatok kolonizácie Slovákov do Slovenského Aradáča z mnohých stolíc Uhorska

1826 – dokončený evanjelický kostol a fara

1851 – narodila sa aradáčska poetka Jaroslava Jarošiová; svoju tvorbu vydávala ako prvá žena vo Vojvodine

1866 – cirkevná knižnica

1920 – Čítací spolok

1946 – spojili sa Slovenský Aradáč a Srbský Aradáč;

1948 – KOS Milana Rastislava Štefánika

1952 – elektrifikácia dediny

1968 – KOS Mladosť

1979 – postavená budova novej školy ZŠ Bratstvo

1996 – plynifikácia dediny

2001 – dokončený dom smútku

Divadelné predstavenia aradáčskych ochotníkov organizovali v sieni *u Labátov* (dnes Slovenský dom)

Špecifické technologické postupy. Slovenskú gastronómiu v Aradáči ovplyvnili kontakty s väčšinovým národom. Podstatnú časť jedálneho lístka tvorili múčne jedlá. Z tradičnej gastronómie sú pre Aradáč typické *herovke*: Cesto: 10 žltkov, 2 lyžice práškoveho cukru, 2 dcl smotany, 4 lyžice *pálana*, štipka soli a múky toľko, aby bolo cesto hustejšie. Z cesta sa spraví 23 guľôčok veľkosti orecha, ktoré sa rozvávajú po dĺžke. Rozváľkané cesto sa pokrája na šírku prsta, konce majú byť neprekrojené. Každá druhá *tráka* sa navlieka na prst a cesto sa praží v dierkovej

vareci. Pri pražení v bravčovej masti sa objem *vareci* vyplní cestom. Upražené *herovke* guľového tvaru sa obsypajú práškovým cukrom. Každá kmotra nosí na krst a na svadbu *herovke* a tortu.

K ďalším sladkým múčnym jedlám patria *trutuľe* – šamróny z lístkového cesta, tvarohová, maková a višňová *rejteša*.

K nedeľnému obedu sa dnes podáva *supa slepačia alebo svinská, varenuo meso, zmáčanka biela alebo paradajsová, pečenuo meso, krumple*. Každú nedeľu na stole *misí biť koláča*.

Čórba je rybacia *poliouka*. Obične miešané zo šarana a zo smuďa. Varí sa aj *hlava, hrubšie sa praží*. Aradáč má naveki *sviežu ribu*.

Štuka bola *suchuo meso*, to sme *baš nekceli*. Uvarila sa, *pomlela ako sa robí fašír z mesa*. Pomedzi sa *pomlela aj slaňinka*, že bi *nebolo takuo suchuo*. *Cibuľa, soľ, koreňje, cesnak a vajíčko*, že bi ho *držalo*. *Klbási z ríb sa tu ňerobili*.

Kultúrne inštitúcie a organizácie

Slovenský evanjelický a. v. cirkevný zbor Aradáč. Zbor bol založený v roku 1786. Od počiatku ho tvorili iba Slováci. Oficiálne má 1500 členov, reálny stav je však oveľa menší (približne 1000 členov), mnoho obyvateľov žije na Slovensku alebo v západnej Európe, no stále si platia cirkevnú daň. Služby Božie navštevuje v priemere od 50 do 60 veriacich, počas sviatočných príležitostí do 350. Zborový farár krstí v priemere štyri deti ročne, stále častejšie sa stáva, že krstí dieťa Aradáčanom žijúcim na Slovensku. Konfirmácia sa koná každoročne v prvú nedeľu po Veľkej noci, konfirmandov je v posledných rokoch od 5 do 13. Počet sobášov kolíše od troch do siedmich. V Aradáči ročne pochovávajú okolo 25 zomrelých. Saldo krstov a pohrebov je asi 170.

Aradáčsky kostol bol postavený v roku 1936. Jeho kapacita je približne 350 miest. Je takmer kompletne zrenovovaný, podobne ako mnoho iných, nemá vykurovanie, a preto sa služby Božie od Troch kráľov do piatej pôstnej nedele konajú v zborovej sieni.

Farský úrad sídli v budove z roku 1979. Nachádzajú sa tu dve kancelárie, zborová sieň, archív, učebňa pre deti, toalety a farársky byt. Za farou je rozsiahla záhrada, časť je vysadená viničom, zvyšok najčastejšie kukuricou. Činnosť cirkvi je financovaná okrem cirkevnej dane aj z prenájmu pôdy, ktorej zbor vlastní viac ako 50 ha.

Zvláštnosťou Aradáča sú cirkevné rodinné knihy obsahujúce údaje o predchádzajúcich piatich generáciách. S touto aktivitou začal farár Koloman Kišš, jeho nasledovník Samuel Širka tento zvyk preniesol aj do Hložian.

V rámci cirkevného zboru fungujú dva spevokoly. Starší zmiešaný spevokol vznikol v 60. rokoch 20. storočia a má okolo 20 členov. Vedúcou je kantorka Ana Lavrošková. V 90. rokoch minulého storočia vydali audiokazetu. Nacvičujú od októbra do leta. Pred sviatkami sa nácviky zintenzívňujú. Spevokol vystupuje počas cirkevných sviatkov, na pohreboch, občas aj na bohoslužbách. Pri zborových návštevách tvorí väčšinu cestujúcich. Mladší zmiešaný spevokol (pôvodne výlučne ženský) Vivit existuje 11 rokov a má približne 15 členov. Vedúcou je Ana Godová. Nácviky prebiehajú počas celého roka, osobitne muži a ženy. V roku 2017 vydali CD. V roku 2006 nahrala cirkevná mládež CD *Kráčam vo viere*.

Práca s deťmi je primeraná veľkosti cirkevného zboru. Mladšie deti (1. – 2. trieda ŽS, okolo 15 – 20 detí) vedie v rámci nedeľnej besiedky manželka zborového farára Olinka Lovasová. Starším deťom (3. – 4. trieda ŽS) sa venujú katechétky (z radov cirkevníčok). S pokonfirmačnou mládežou pracuje farár Vladimír Lovás ml. Deti (7 – 15) sa každoročne zúčastňujú cirkevných táborov vo Vojvodine aj na Slovensku.

Aradáčania každoročne vycestujú na jednu zborovú návštevu, rovnako jednu aj prijímú. Navštevujú sa najmä s prostrediami, kde má zborový farár nadštandardné kontakty. Majú vybudované aj družobné kontakty s Očovou na Slovensku. Navštevujú sa podľa možností aspoň raz za tri roky.

Aradáčsky farár Vladimír Lovás ml. je aktívny aj v ekumenickom hnutí Fokolare, ktoré založila rímskokatolícka cirkev. Združuje Slova Božieho kazateľov aj z evanjelickej cirkvi, gréckokatolíckych a pravoslávnych duchovných. Z evanjelických farárov sú členmi aj Jaroslav Javorník, Sladjan Daniel Srdić, Vladimír Grňa a Branislav Kulík.

Oltárny krúžok žien. Bol založený v roku 1967. Aktivít sa zúčastňuje približne 20 žien. Nemajú pevné členstvo, prichádzajú najmä členky staršieho spevokolu a ženy, ktoré sa chodia na služby Božie. Vedie ich manželka farára Olinka Lovasová. Stretávajú sa raz mesačne v nedeľu po večerných službách Božích. Pravidelne si organizujú čajanky, jednu z nich tradične vo Svetový deň modlitieb, po službách Božích. V rámci neho je pravidlo, že texty počas procesie čítajú výlučne matky budúcich konfirmandov a muži – vdovci. Táto udalosť je početne navštevovaná, prichádzajú aj príležitostní cirkevníci. Ďalšia čajanka sa koná v advente alebo v pôste.

Ženy z oltárneho krúžku organizujú návštevy iných prostredí. V poslednom období boli v Jánošíku, Padine aj Novom Sade. Návštevy oltárnych krúžkoch sú veľmi obľúbené, zvyknú vycestovať mikrobusedom alebo niekoľkými autami.

Členky sa venujú aj charitatívnej činnosti. Obyvateľom v núdzi nosia spolu s farárom alebo jeho manželkou základné potraviny, poskytujú duchovnú pomoc. Dobročinné zbierky sa pravidelne nekonajú, niekoľkokrát sa uskutočnila zbierka šatstva.

Kultúrne centrum Aradáč. Bolo založené v roku 2013. Spolková činnosť v Aradáči má však storočnú tradíciu. V roku 1918 bol založený Slovenský čítací spolok, v roku 1948 Kultúrno-umelecký spolok M. R. Štefánika, v roku 1968 Kultúrno-osvetový spolok Mladost' (fungoval do roku 2012 – do založenia Kultúrneho centra Aradáč). Centrum funguje ako občianske združenie.

Predsedom centra je hudobník Ján Zvara (1965), podpredsedníčkou Sanja Hanusová (1990), tajomníkom študent evanjelickej teológie Ivica Grujić Litavský (1990), pokladníčkou Ana Baglašová (1961). V rámci štruktúry má viacero sekcií – Folklórny súbor Mladost', Detský folklórny súbor Govličky, Orchester heligonkárov (známy ako *meškárky*), Ľudový orchester, Divadelnú sekciu Branislava Vierga, spevácke skupiny a sólistov.

Folklórny súbor Mladost' združuje mládež od 15 rokov a dospelých. Má 12 párov, vedúcou je Martina Hanusová (1996). Choreografie pripravujú Ivan Baglaš (1986), Marína Malová (1985), Vladimír Gages (1993), Ján Zvara „Móco“ (1949) a Sanja Hanusová (1990) (napr. Obaračka, *Logováš*, *Prania vlné na Tise*, *Takto sme sa svadbili* v Aradáči). Detský folklórny súbor Govličky (bocianiky) je nefunkčný, nemá vedúceho. V minulosti dosiahol výrazné úspechy, zvíťazil napríklad na festivale Zlatá brána v Kysáči.

Orchester heligonkárov (*meškárkov*) vznikol pred 35 rokmi. Má 6 aktívnych členiek. V domácom prostredí vystupujú spoločne, mimo Aradáča cestujú len štyri. Vedúcou je Anka Puderková (1953), ďalšími členkami sú Erža Jánošíková (1934), Erža Jančová (1938), Ana Hučoková (1938), Zuzana Zelenáková (1956) a Mara Vozafová (1956). Mladšími heligonkárkami sú Danka Abelovská (1976) a Adela Obšustová (1989). Predpokladá sa, že časom nahradia najstaršie členky orchestra. V roku 2012 vydali meškárky prostredníctvom kovačického Memoriálneho stredu Janka Bulíka CD s nahrávkami piesní.

Ľudový orchester má 8 členov. Korepetítorom je Ján Zvara „Móco“ (1949). Zahŕňa dvoch harmonikárov, kontrabas a violínu.

Spevácke skupiny tvoria všetci členovia FS Mladost' (24 ľudí). Pri príležitosti podujatí sa do činnosti zapája aj 6 starších žien. Vedúcou je Danko (1976), odborne ich vedú Martina Hanusová a Ján Zvara. Zúčastňujú sa festivalov sólových spevákov v Kovačici, Padine a Pivnici.

Divadelnú sekciu Branislava Vierga tvorí 20 aktívnych členov, z ktorých je asi polovica hercov. Už 15 rokov hrávajú výlučne hry domáceho autora Jána Hrubíka.

Ján Hrubík je zároveň režisérom a scénografom. Vedúcou sekcie je Helena Bartošová. Nové predstavenie nacvičia každé dva roky. Pravidelne sa zúčastňujú na festivale DIDA v Pivnici.

Spolkári využívajú priestory v dome *Harmónia*, ktoré prešli v roku 2017 rekonštrukciou. Kultúrne centrum ich má prenajaté od Miestneho spoločenstva na 99 rokov. Nachádza sa tu miestnosť so zrkadlom na nácviky kultúrnych programov využiteľná aj ako spoločenský priestor, kancelária, kuchyňa a toalety.

Kultúrne centrum vlastní hudobné nástroje (kontrabas, cimbal, husle, gitaru) a fotoaparát. Folkloristi používajú vlastné kroje, ktoré v dedine šije Erka Bujaková (1955). Spolok je financovaný prostredníctvom projektov, v rámci ktorých sú Aradáčania pomerne úspešní (prítomnosť kádrov so skúsenosťami s projektovým a kultúrnym manažmentom).

Domáci sa s viacerými zložkami zúčastňujú na okresných, zónových aj pokrajinských folklórnych prehliadkach, na ktorých zaznamenali mnoho úspechov, napr. *meškárky* v roku 2016 postúpili do celoštátneho kola.

Kultúrne centrum organizuje aj prezentácie knižných publikácií domácich autorov, napr. Adam Svetlík, Ján Hrubík, Ivan Baglaš. Pravidelne sa koná odborný seminár Spoznajme slovenský Aradáč zameraný na slovenskú hudbu a tanec. Zúčastňujú sa ho aj inoetnickí obyvatelia dediny. Spolkári tiež zbierajú staré fotografie, ktoré príležitostne využívajú (súťaže dobových fotografií, knižné publikácie).

Aradáčania majú vybudované družobné vzťahy s Očovou, Sebechlebmi, Dolnou Strehovou či Hrušovom. Okrem toho domáci folkloristi vystupovali aj v Novom Meste nad Váhom, Liptovskom Jáne či Detve. Na Slovensko cestujú každý rok. Deti sa zúčastnili na známom folklórnom festivale v Dulovciach. Na domáci festival V aradáčskom širom poli si pozývajú 10 – 15 súborov. Pravidelne prichádzajú z Boľoviec, Kovačice, Padiny a Starej Pazovy.

Miestny odbor Matice slovenskej. Aradáčska matica bola obnovená v roku 1990. Pôvodná vznikla v roku 1932, zanikla po 2. sv. vojne. Matica má 130 členov, z ktorých je aktívnych asi 30. Predsedníčkou je Suzana Kokavská (1988), podpredsedom Janko Baglaš (1965), tajomníčkou Jaroslava Števková (1972). Matičiari sa stretávajú raz mesačne. Pred festivalom V aradáčskom širom poli každý týždeň. Z materiálneho vybavenia majú k dispozícii počítač a tlačiareň, ktorá sa nachádza na fare. Matičné aktivity sú financované z projektových príspevkov.

Aradáčska Matica organizuje prezentácie kníh v spolupráci so Slovenským vydavateľským centrom vo Slovenským vydavateľským centrom v Báčskom Petrovci (Zima s knihou), prednášky o lokálnych významných osobnostiach (napr. Ján

Kmeť, Leopold Branislav Abaffy). Administruje tiež začleňovanie Aradáčanov, ktorí plánujú vycestovať na Slovensko. Pozorne sledujú aj podmienky výučby slovenského jazyka na miestnej základnej škole.

V roku 1996 vydali publikáciu Slováci v Aradáči. Tiež prispeli do spolkografie, ktorá bola vydaná vo viacerých zväzkoch na úrovni celej Vojvodiny.

Príležitostne navštevujú aj iné, najčastejšie banátske matice. V rámci festivalu V aradáčskom širom poli pravidelne pozývajú zástupcov zo všetkých vojvodinských odborov matíc slovenských.

Spolok žien Ruža. Bol založený ako sekcia v rámci MO MS v roku 1991. Samostatne bol zaregistrovaný v roku 2006. Má okolo 20 členiek (od 35 do 70 rokov). Predsedníčkou je Mária Viličiková (1967). Cieľom ženského spolku je zachovávanie a prezentácia tradičnej kultúry, etnografická činnosť a tradičná gastronómia. Stretávajú sa vo štvrtok počas celého roka, v prípade organizovaných podujatí aj častejšie. Využívajú priestory *Harmónie*.

Ženy sa venujú výrobe najrôznejších úžitkových a dekoratívnych výrobkov. Z ručných prác konkretizujeme: Mária Viličiková (1967) zdobí kraslice, medovníky, vyrába a kladie party (*robiť na hlavu*), Ana Baglašová (1961) maľuje na fľaše, vyšíva krížikovým stehom, robí výšivky na kroje. Mária Godová (1957) je najznámejšou aradáčskou výšivkárkou. Ana Miličević (1956) tká *pokrovce*, pončá, uteráky, prikrývky na stoly a háčkuje. Mara Vozafová (1956) tká a háčkuje. Ana Čemanová (1958) vyrába dekoratívne predmety z papiera, polypropylénových vreciek, háčkuje a vyšíva krivou ihlou. Ružená Gálová (1955) a Zuzana Števková (1948) pripravujú koláče na spolkové podujatia. V prípade vycestovania na návštevy sa do pečenia koláčov na obdarovanie najviac zapájajú Milina Hučoková (1975), Kristína Jonášová (1976), Zuzana Godová (1956), Zuzana Lavrošková (1962) a Zuzana Petráková (1956). Spolok tiež organizuje rôzne výstavy, členky zhromažďujú staré fotografie a venujú sa aj tradičnej gastronómii.

Činnosť spolku je financovaná z projektov mesta Zrenjanin, Pokrajiny a NRSNM. Z dôvodu nízkej úspešnosti Aradáčania nežiadajú o prostriedky z rozpočtu Úradu pre Slovákov žijúcich v zahraničí.

Aradáčske ženy sa zúčastňujú mnohých podujatí iných slovenských ženských spolkov. Aktivita závisí od finančných prostriedkov, no v priemere vycestujú dvakrát mesačne. Pravidelne odchádzajú na *Sajam seoskih žena*, ktorý sa konal napríklad v Bácskej Palanke, Kikinde, Subotici či Zrenjanine. Zúčastňujú sa aj jarmokov počas folklórnych festivalov či iných podujatí (v Hložanoch, Báčskom Petrovci, Békešskej Čabe, Nadlaku). Každoročne chodia na predvianočné stretnutie ženských spolkov na slovenskom veľvyslanectve v Belehrade. Slovenské ženy sa každoročne zúčastňujú aj podujatí aradáčskych Sribiek – Kifliáde.

Združenie Harmónia. Občianske združenie bolo založené v roku 2006. Jeho cieľom bolo všestranne edukovať obyvateľov dediny o výrobe úžitkových a dekoratívnych predmetov, o tradičnom tkaní, úprave kvetov, ale aj o práci s počítačom. Malo sa stať strešnou organizáciou nielen Slovákov v Aradáči, čo sa však nepodarilo. Napriek tomu pôsobí dodnes a podieľa sa na mnohých organizovaných podujatiach v dedine. Združenie má okolo 20 členiek (od 50 do 76 rokov). Okrem Sloveniek sa aktivít zúčastňujú aj Srбки a Maďarky. Každý pondelok si organizujú dielne ručných prác. V stredu sa stretávajú na priateľských posedeniach.

Do užívania získali priestory obecného domu, ktoré sa stali centrom činnosti všetkých slovenských spolkových organizácií v Aradáči. Združenie sa zaslúžilo o rekonštrukciu domu *Harmónia*, ktorá bola financovaná z prostriedkov Pokrajiny Vojvodina. Priestory domu občas prenajímajú na rôzne rodinné a spoločenské podujatia. Dom disponuje zariadenou kuchyňou a spoločenskou sálou so stolmi a stoličkami. Súčasťou sú aj toalety. Združenie okrem inventára domu *Harmónia* vlastní aj krosná, ktoré mali slúžiť na výučbu tradičného spôsobu tkania. Združenie je financované z členských príspevkov a projektovej činnosti.

Aktuálne sa členky združenia zúčastňujú na rôznych predajných výstavách, kde ponúkajú ručné práce a dekoratívnu bižutériu. S prezentačnými a predajnými stánkami sa prezentujú aj v rámci podujatí mesta Zrenjanin či doma. Pomáhajú tiež pri organizácii tradičnej Oberačky, ktorú v minulosti založili. Počas festivalu v Aradáčskom šírom poli pripravujú večeru pre oficiálnych hostí. Sporadicky si organizujú výlety, napr. do kúpeľov Vrujci. Organizujú zbierky šatstva pre sociálne odkázaných zo Srbska. Zbierajú tiež plastové fľaše. V minulosti pracovali aj so školskými deťmi, učili ich ručné práce, organizovali *roleriádu* – súťaž na kolieskových korčuliach a bicykloch. Na Vianoce deťom darovali darčeky, zorganizovali divadelné predstavenie pre deti. Organizovali aj edukačné prednášky z oblasti medicíny, prezentácie kníh.

Združenie vinohradníkov Aradáč. Neformálne fungovalo od roku 1988, oficiálne bolo založené v roku 1991. Má okolo 40 členov, z ktorých je asi 90 % slovenskej národnosti. Združenie využíva priestory v *Harmónii* spolu s *klobasármi* a *ženami*. Stretávajú sa najmä v zimnom období.

Cieľom združenia je rozširovať rozlohu vinohradov v dedinskom chotári a edukovať obyvateľov o tradičnom pestovaní viniča. Združenie sa zapája do organizovania takmer všetkých aradáckych podujatí. Vlastným podujatím je tradičná Oberačka. Združenie je financované z členských príspevkov a projektovej činnosti (pokrajina, miestne spoločenstvo).

Spolupracujú s vinármi zo Sebechlebov a Mojmíroviec. Pravidelne sa navštevujú, do partnerských dedín zvyknú cestovať aj s folklórnym súborom. V Sebechleboch sú ubytovaní v rodinách, do Mojmíroviec dochádzajú z Nitry.

Klub milovníkov klobás Aradáč. Založili ho členovia zo Združenia vinohradníkov v roku 1993, *aby mali niečo popri*. Stretávajú sa každý týždeň v *Harmónii*, podľa stanoveného harmonogramu využívania spoločných priestorov. Spolok má do 30 členov, Slováci tvoria 90 %. Srbi sa aktivít zúčastňujú sporadicky, pretože komunikačným jazykom je takmer výlučne slovenčina – *Nerozumejú o čom sa robí*. Väčšina členov sú zároveň členmi Združenia vinohradníkov.

Cieľom klubu je *zveľaďovanie poľnohospodárskeho* procesu výroby, prednášky o poľnohospodárstve, propagácia výrobkov. Môžeme konštatovať, že spolok sa najviac angažuje v poľnohospodárstve.

Klub nemá vybudované družobné vzťahy na Slovensku. Zo slovenských prostredí vo Vojvodine spolupracujú pravidelne len s podobne zameranou organizáciou z Kulpína.

Dobrovoľné hasičské družstvo. Založené bolo v roku 1934. Srbi v Srbskom Aradáči si založili zbor v roku 1931. Od spojenia Slovenského a Srbského Aradáča v roku 1946 funguje hasičský zbor ako spoločný. Dobrovoľných hasičov je okolo 140, z toho do 50 detí. 90 % členov sú Slováci. Hasičská zbrojnica sa nachádza v budove bývalého skladu. Nachádza sa tu sála na zasadnutia a spoločenské stretnutia, dobudovaná je garáž pre staršiu cisternu.

Hasiči sa stretávajú raz mesačne na zasadnutiach, tréningy na súťaže sa konajú intenzívne mesiac pred pretekmi. *Dežuraju* počas žatvy. Výročná schôdza je podujatím, na ktoré si pozývajú zástupcov mnohých slovenských a srbských hasičských družstiev. Tradične sa *varí bôb*. Hrá živá hudba (najčastejšie Bell Ami z Bieleho Blata alebo domáca skupina Dúha). Približne do roku 1990 hasiči pravidelne organizovali Marcovú zábavu (8. marec) a spoločne oslavovali Nový rok. V období po 2. svetovej vojne hasiči hrávali divadlo, najčastejšie *v sieni u Labátov*. Nezriedka s ním cestovali aj do Kovačice či Starej Pazovy. Hasičskú divadelnú tradíciu prebral Kultúrno-osvetový spolok Štefánik.

Aradáčski hasiči majú vybudované družobné kontakty s kolegami z Trenčianskych Stankoviec a Očovej. Spolupráca trvá približne od roku 1980. Navštevujú sa formou niekoľkočlenných delegácií, spia v rodinách. Pri cestách sa striedajú, aby sa na Slovensko dostali všetci, ktorí o návštevu majú záujem. Navštevujú sa aj so slovenskými vojvodinskými dobrovoľnými hasičmi, najmä z Padiny, Kovačice, Bieleho Blata, v minulosti aj z Báčskeho Petrovca. Spolupracujú aj s 15 – 20 srbskými hasičskými spolkami.

Organizované podujatia

Folklórny festival V aradáčskom šírom poli. Hlavným organizátorom je MO MS v Aradáči. Spolupodieľa sa aj Kultúrne centrum. Koná sa od piatka do nedele približne v polovici júla (na pamiatku podpísania osadníckej zmluvy). V piatok sa uskutočňujú vystúpenia domácich aj zahraničných účastníkov (v minulosti Banská Bystrica, Devín, Očová, Nadlak, Vajnory, Sebechleby, Mojmírovce, Dolná Strehová). Pozvané sú vždy aj srbský, maďarský a rumunský súbor. V sobotu večer sa koná galakonzert, ktorého sa zúčastňuje do 1000 divákov. Počas festivalu sa konajú sprievodné podujatia – výstavy maliarov, drevorezbárov a iných umelcov. V priebehu dňa sa koná aj škola tanca. Na uliciach pred kostolom sa koná jarmok, ktorého sa zúčastňujú aj aradácké združenia – predávajú sa koláče, klobásy a víno. V piatok aj v sobotu po oficiálnom programe je tanečná zábava, ktorú sprevádza živá slovenská hudba (napr. skupiny Dúha, Maks). V nedeľu sú v evanjelickom kostole slávnostné služby Božie. Ak sa festival uskutočňuje v rámci výročia aradáckych slovenských inštitúcií, organizuje sa aj divadelné predstavenie (najčastejšie domáci súbor, Vojlovičania alebo Petrovčania). Pre zahraničných účastníkov domáci pravidelne pripravujú výlet k Tise, kde si grilujú rôzne špeciality.

Oberačka. Organizujú ju vinári v spolupráci so združením Harmónia. V roku 2017 sa uskutočnil jubilejný 10. ročník. Podujatie sa začína spoločnými neskorými raňajkami vo dvore za domom *Harmónia*. Na poludnie pokračuje slávnostným defilé traktorov s vlečkami po dedine. Na vlečkách sa vezú vinári, hudobníci, krojovaní tanečníci aj ostatní účastníci. Počas cesty spievajú a zdravia početné obecnstvo na uliciach. Pravidlom je, že počas defilé navštívia tri vinice, kde majitelia pripravujú pohostenie (koláče, víno, pálenka). Následne účastníci spoločne oberajú hrozno vo vybranom vinohrade. Okolo piatej popoludní sa účastníci vrátia do *Harmónie*, kde sa koná kultúrno-umelecký program (domáci a hostujúci folklórny súbor, napr. Padina, Biele Blato, Sebechleby), ukážky spracovania hrozna, na predaj sú aj domáce klobásy a koláče. Večer je tanečná zábava so živou slovenskou hudbou.

Tortiáda. Organizuje ju Spolok žien Ruža od roku 1997. Spočiatku išlo o podujatie výlučne aradáckych tortárik, od roku 2005 sa ho zúčastňujú aj zástupkyne z mnohých slovenských aj iných prostredí. Tortiáda býva v posledný januárový, resp. prvý februárový víkend. Ide o súťažnú prehliadku najkrajších a najchutnejších tort z radov aradáckych cukrárok. Podujatia sa zúčastňuje do 15 iných ženských spolkov. Väčšina z nich prináša ako dar tortu, do súťaže sa však nezapájajú. Na tortiádu pravidelne prichádzajú aj zástupcovia mesta Zrenjanin a slovenského veľvyslanectva z Belehradu.

Vinariáda. Je organizovaná Združením vinohradníkov z Aradáča. V roku 2017 sa uskutočnil 27. ročník súťaže o najlepšie víno. Ide o degustačné podujatie, na ktorom súťažia len domáci vinári, resp. hrozno musí byť z aradáckych viníc. Každý kto súťaží, môže byť aj v porote. Vinariáda sa koná od utorka do piatka, ukončená je *viniskim bálom* za účastilivej hudby, na ktorom sú vyhlásené najlepšie vína a najkrajšie vinice. Aradáč je súčasťou vínnej cesty vybudovanej Turistickou organizáciou Zrenjanin.

Klobasiáda. Organizuje ju domáci Klub milovníkov klobás. Koná sa tradične 8. marca (MDŽ). V *Harmónii* sa uskutočňuje súťažná degustácia klobás domácich producentov. V minulosti bola snaha o účasť klobasárov z väčšiny slovenských dedín vo Vojvodine. Tento model sa z kapacitných dôvodov neujal. Po degustácii nasleduje tanečná zábava v *omladinskom dome*, za účastilivej hudby.

Pamiatka posvätenia chrámu Božieho. Koná sa v najbližšiu nedeľu k 18. októbru. Okrem slávnostných Služieb Božích nie sú organizované žiadne aktivity. Slávnostné obedy prebiehajú v rodinách. Nie je zvykom organizovať *kirvajový* jarmok, aký sa pri tejto príležitosti koná v iných dedinách.

Deň Aradáča. Koná sa v najbližší víkend k 26. júlu. Program prebieha od piatka do nedele. Do organizácie sa zapájajú všetky združenia v dedine. V centre sú rôzne prezentačné a predajné stánky, kultúrny program, na ktorom sa podieľajú mnohí obyvatelia dediny.

Deň aradáckej herovky. Organizovalo ho združenie Harmónia v roku 2016. Išlo o súťaž o najlepšiu herovku. *Herovka* je jeden z tradičných domácich produktov, o ktoré je záujem v meste aj v širšom okolí (na Slovensku známe ako *fánky*). Podujatie má potenciál stať sa ďalším v portfóliu aradáckych spolkových organizácií.

Kultúrna infraštruktúra

Základná škola Bratstvo. Budova školy sa nachádza na Ul. Maršala Tita. Postavená bola v roku 1979. Riaditeľom je Valerij Dragan (1953). V škole prebieha výučba 1. – 8. ročníka v 16 triedach; v 8 triedach je výučba v slovenskom jazyku. Z 250 žiakov je približne 100 žiakov slovenskej národnosti. V rámci školy funguje aj predškolská výchova v 2 triedach. Školu personálne zabezpečuje 28 učiteľov, spolu 40 zamestnancov. Objekt prešiel niekoľkými rekonštrukciami. Na rok 2018 je naplánovaná výmena okien a dverí.

Materiálno-technologickú základňu tvorí 10 učební. Medzi nimi nájdeme špecializovanú biologickú, technickú aj počítačovú učebňu a 2 nadštandardne

vybavené miestnosti predškolskej výchovy s jedálňou (detský nábytok, hračky, šmýkačky, preliezačky, spoločenské hry, LCD TV, počítače). Učebne sú moderne zariadené. Okrem počítačov v nich nájdeme interaktívne tabule, LCD TV či dataprojektory. Klimatizované sú len kancelárie a vybrané učebne. V rokoch 2012 – 2015 postavili novú telocvičňu, ktorá sa začala využívať v roku 2016. V súčasnosti sa realizujú administratívne a právne opatrenia, aby mohla byť prenášaná miestnym športovým klubom. Moderná komplexne vybavená hala bola vybudovaná s finančným príspevom slovenského veľvyslanectva, ktoré na tento účel poskytlo sumu 5000 eur. Vybavená je sociálnymi a hygienickými zariadeniami, šatňami, kanceláriou a skladoom. Vzduchotechnika, osvetlenie, modulárne športové komponenty, samostatné vchody a mnoho iných konkurenčných výhod ju predurčujú aj k možnostiam komerčného využitia.

Vybavenie školy dotvára mediatéka, administratívne kancelárie vedenia školy a technické priestory. V exteriéri sú malý amfiteáter a detské ihrisko s lavičkami a preliezačkami. Vestibul školy zdobia umelecké práce žiakov na stenách a informačných tabuliach.

Škola vo vlastníctve miestnej samosprávy je financovaná z prostriedkov ministerstva školstva a okresu Zrenjanin. Koná sa v nej množstvo kultúrno-spoločenských podujatí, napríklad Deň sv. Sávu – 27. januára. Sviatočný program je pripravovaný v spolupráci žiakov, učiteľov v aktívnom aj v dôchodkovom veku. Ďalším dôležitým podujatím je Život a dielo sv. Sávu. Sprevádzané je hudobným programom, recitačnými vystúpeniami, speváckymi vystúpeniami a divadelnými predstaveniami. V rámci kultúrneho programu sú oceňovaní úspešní žiaci, odmeny udeľuje rada základnej školy a členovia miestnej samosprávy. Na Deň sv. Valentína sa realizujú workshopy a žiacke večierky. *Apriliáda* je najdôležitejšie školské športové podujatie. Mladšie ročníky súťažia na futbalovom ihrisku v detských hrách (skákanie vo vreci, nosenie vajička) a starší v disciplínach ako cezpoľný beh, futbal, či hádzaná. V júni sa tradične organizuje rozlúčkový večierok ôsmakov. Kultúrny program pozostáva z prednesu piesní, poézie a slohových prác s tematikou spomienky na základnú školu. Príležitostne sa uskutočňuje žiacke divadelné predstavenie. Prvý októbrový týždeň sa nazýva *Detský týždeň*. Žiaci zhotovujú ručné práce, kreslia kriedou na asfalt v areáli školy, organizuje sa súťaž o najlepší účes, najkrajšiu hračku, zošit a iné. Učitelia pripravujú žiakom exkurzie do okolitých miest a dedín. Intenzívne sa navštevujú divadelné predstavenia v Zrenjanine. 8. november je *Dňom osvetových pracovníkov*. Vyučujúci si zamieňajú roly so žiakmi – deti vyučujú učiteľov. Žiacky parlament organizuje zábavné večierky. V rámci školy existuje mnoho záujmových kultúrnych a športových krúžkov: recitačný, literárny, historický, divadelný a spevokol. Činnosť vyvíja

V školskej knižnici (Kurpaš 2017)

aj jazykový, geografický, biologický, dopravný a šachový krúžok. Najdôležitejšie športové krúžky sa venujú florbalu, gymnastike a stolnému tenisu. Florbalisti boli materiálne podporení slovenským darcom, ktorý tímu venoval športovú výstroj.

Priestory školy sú v kontexte kultúrnej infraštruktúry využívané aj inými inštitúciami. MOMS v Aradáči si zapožičiava priestory napr. počas festivalu V Aradačskom širom poli.

Školská knižnica. Súčasťou školy je knižnica, v ktorej je približne 14 000 zväzkov, približne 6000 v slovenskom jazyku. Knižničný fond tvoria populárna literatúra, odborná literatúra pre pedagógov, učebnice, cvičebnice a slovníky. Próza a poézia slúžia ako povinné čítanie pre žiakov.

Knižnica paralelne využíva ručný aj automatizovaný digitálny výpožičkový systém. Databázy sú v procese digitalizácie. Knižnica je vybavená počítačom s internetovým pripojením a tlačiarňou. Materiálne a finančne knižnicu zabezpečuje ZŠ Bratstvo. Knižničný fond podporujú aj dobrovoľní darcovia, akým je napr. prof. Jaroslav Kmeť z Mojmiroviec na Slovensku.

Miestna knižnica v Aradáči sa začala formovať v období zakladania *Čítacieho spolku* (1920), no systematická činnosť sa začína založením *Kultúrno-umeleckého spolku Mladost'* (1968). Do roku 1985 pôsobila ako pobočka *Mestskej národnej knižnice Žarka Zrenjanina* v Zrenjanine. Umiestnená je v priestoroch Miestneho spoločenstva v Aradáči, kde aktívne pôsobila do roku 1991. V knižnici nájdeme približne 1800 titulov. Od roku 1991 nefunguje ako oficiálna inštitúcia, no knihy sú napriek tomu občanom dostupné.

Harmónia. Priestory občianskeho združenia Harmónia sú v súčasnosti najdôležitejšou súčasťou kultúrnej infraštruktúry. Vybavenosť areálu je vhodná pre široké spektrum organizovaných podujatí. Interiérové priestory disponujú kapacitou pre 80 ľudí. Vybavené sú stolmi so sedením, audiovizuálnou technikou s možnosťou videoprojekcie. Kuchyňa so skladovými priestormi je zariadená základnými kuchynskými spotrebičmi, riadom a spotrebným materiálom k stolovaniu. Podľa potreby sa prináša ďalšie gastronomické vybavenie. Rekonštruované boli fasáda, okná a dvere, modernizované toalety. Miestnosti nie sú klimatizované. Parkovať je možné pozdĺž budovy. V interiéri sú insitné maľby, spomienkové a dekoratívne predmety miestnych spolkov a inštitúcií.

V exteriéri je zastrešená terasa s lavicami pre 50 – 60 ľudí. V zadnej časti uzavretého dvora býva počas kultúrno-spoločenských podujatí inštalované pódium.

Kultúrne centrum Aradáč. Budova Kultúrneho centra Aradáč bola zakúpená v roku 2014 od Samuela Kováča Národnostnou radou slovenskej národnostnej menšiny. KC ho dostalo do prenájmu na 99 rokov, aby sa týmto spôsobom podporili jeho bohaté aktivity. Situovaný je vedľa OZ Harmónia. Ide o priestory,

ktoré slúžia výlučne na stretávanie členov KC, na nácviky, administrovanie aktivít a pod. Priestory sú využívané aj Spolkom žien Ruža a Miestnym odborom Matice slovenskej. Pod KC Aradáč patrí detský folklórny súbor Govličky, FS Mladost', Meškárke a divadelná sekcia Branislava Viera.

Labátova sieň – dom kultúry. Labátova sieň alebo dom kultúry je v súčasnosti najväčší, ale nevyužívaný spoločenský priestor v Aradáči. Do konca 2. sv. vojny tu sídlila Labátova krčma. Po vojne sa priestory stali majetkom miestnej samosprávy a zriadil sa tu kultúrny dom. V 90. rokoch minulého storočia počas reštitúcie budovu získali súkromní majitelia. Niekoľkokrát sa zmenili a v súčasnosti nie je jasné, aká bude budúcnosť objektu. Priestory sú atraktívne, čiastočne rekonštruované, no verejnosti nedostupné. Do 90. rokov boli intenzívne využívané miestnymi inštitúciami (KUS Mladost', MOMS...) na folklórne a divadelné vystúpenia, organizovali sa tu rodinné oslavy, svadby a iné spoločenské podujatia.

Hasičský dom. Hasičský dom je v správe DHS Aradáč. V rozsiahlom dvore je požiarňa zbrojnice, skladové a technické objekty. Zbrojnica je spojená so spoločenskými a administratívnymi priestormi. Za vstupnými dverami sa na ľavej strane nachádza kancelária s knižnicou. V policiach sú uložené pracovné dokumenty a archív DHS, získané trofeje, spomienkové predmety, ďakovné listy a diplomy. Oproti kancelárii vo vstupnej hale je polyfunkčný priestor s funkciou skladu a kancelárie. Toalety sú na ľavej strane spoločenskej miestnosti. Má kapacitu približne 80 miest. Nachádzajú sa tu stoly so sedením, súprava reproduktorov a rôzne dekorácie. Na stenách sú fotografie, dokumentujúce aktivity hasičského družstva, ďakovné listy, diplomy. Na stene oproti hlavnému vchodu do sály je tablo s fotografiami členov DHS Aradáč.

Spoločenské priestory nie sú klimatizované, parkovanie je možné popri ceste pred hasičským domom aj vo dvore. Využívané sú najmä na organizovanie podujatí DHS aj na súkromné oslavy.

Mládežnícka sieň. Veľkokapacitný priestor je v správe miestneho spoločenstva. Pôvodne patril pravoslávnej cirkvi, ktorá si nerobí majetkové nároky na opätovné získanie budovy. Sieň je situovaná v centre dediny. Priestory sú klimatizované s kapacitou 200 miest. Objekt je vo vyhovujúcom stave po čiastočnej rekonštrukcii. Nachádzajú sa tu pódium, barový pult, toalety, rekvizity využívané pri spoločenských podujatiach mládeže. Sálu využívajú cirkev, miestne spoločenstvo, KC Aradáč a poskytovaná je aj na súkromné účely. Organizujú sa tu prezentácie kníh, sprievodné akcie počas sviatkov, zábavy a diskotéky pre mládež. Počas letných mesiacov sú využiteľné aj vonkajšie priestory. K materiálno-technologickej základni patria stoly a lavice. Audiovizuálna technika a aparatura sa zapožičiavajú podľa potreby.

Evanjelická fara. Vybudovaná bola v roku 1979. Zborová sieň má kapacitu približne 60 ľudí a je možné ju rozšíriť prostredníctvom posuvných dverí, ktoré oddeľujú sieň od improvizovanej triedy s lavicami. Trieda je vybavená tabuľou, počítačom s tlačiarňou, reproduktormi a knižnicou. Vo vstupnej hale fary sú na ľavej strane toalety a zasadacia miestnosť. Na pravej strane je farský úrad, zasadacia miestnosť a kuchyňa slúžiaca cirkevnému zboru. Evanjelická fara je spojená s bytom farára.

Park a plac. Park v centre Aradáča patrí ku kultúrnej infraštruktúre. Niekoľkokrát tu prebiehalo podujatie *Park fest*. Na jeho realizácii sa podieľala najmä aradáčska mládež. Ide o celodennú akciu, na ktorej sa predstavujú miestne aj iné známe rockové skupiny. Sprievodným podujatím *Park festu* sú hudobné a výtvarné dielne, projekcie filmov či prehliadky turisticky zaujímavých objektov. V parku je detské ihrisko vybavené preliezačkami, šmýkačkami a pieskoviskom. Umiestnené sú tu lavičky, odpadkové koše a vedľa parku sú kovové stánky, využívané počas miestnych trhov.

Ľudské zdroje

Aradáčske osobnosti vo sfére kultúry v súčasnosti reprezentuje režisér Jano Hrubík „Miľo“ (1963). Choreografka Marína Malová (1985) bola aktívna do roku 2015, Zuzana Petrášová (1968) vyvíjala kultúrnu činnosť do roku 2001 a Viera Godová (1979) do roku 2005. Za kultúrneho manažéra možno považovať muzikanta a dlhoročného predsedu KOS Mladost aj dnešného Kultúrneho centra Aradáč Jána Zvaru (1969), popri ňom Ivana Bagľaša (1986) a Jána Benčíka (1950). Významným aradáčskym rodákom je univerzitný profesor slovenského jazyka Adam Svetlík (1962). Okrem pôsobenia na Univerzite v Novom Sade je známy aj ako bývalý šéfredaktor časopisu *Nový život*. Učiteľom dejepisu, miestnym historikom a archivárom je Pavel Litavský (1950). Zuzana Markušová (1948) je vo výslužbe, pracovala ako matrikárka a knihovnička. Pavel Lavroška (1924) sa vo svojom úctyhodnom veku venuje fotografii. Je čestným členom hasičských dobrovoľníkov, pamätníkom miestnej histórie a vojnovým veteránom.

Margita Bartošová (1961) sa zaoberá výrobou suvenírov, dekupážou, zdobením kraslíc a plastik. Ján Zvara „Móco“ (1948), Jarmila (1964) a Vlado (1962) Poničanovci maľujú na sklo, vyrábajú úžitkové a dekoratívne predmety z dreva, dekupáž.

Anna Zvarová (1978) je insitnou maliarkou. Námety k svojej tvorbe čerpá v prostredí vlastnej dediny, motívom je najčastejšie aradáčsky dom, obložený

farebným keramickým obkladom. Zuzana Zvarová (1950) maľuje na tekvice. Insitným maliarom bol aj baptistický kazateľ Michal Gerža (1948 – 2014). Stvárňoval prevažne sedliacke a náboženské motívy.

Aradáčski remeselníci sa najrôznejšími spôsobmi podieľajú na zachovávaní a rozvíjaní miestneho kultúrneho dedičstva. Remeslo holiča *barbiera* zdedil po otcovi Adam Lavroška (1963). Predstavuje tretiu generáciu holičov z rodiny Lavroškovcov. Tomuto remeslu sa venoval už jeho starý otec Adam Lavroška (1898). *Barbieri* tradične navštevovali svojich klientov doma, dnes chodia strihať len imobilných. Keď holič navštívil domácnosť, ostrihal a oholil všetkých rodinných príslušníkov mužského pohlavia. Takéto pochôdzkové strihanie skončilo v druhej polovici 20. storočia. Z počutia aj z vlastnej skúsenosti hovorí o schopnostiach *barbierov*, ktorí v akútnych prípadoch plnili funkciu zubára alebo dokonca púšťali žilou prostredníctvom špeciálneho nástroja a pijavíc, ktoré si chovali. Adam Lavroška pôsobil počas vojny v roku 1991 ako vojenský holič a nebol vystavený priamemu ohrozeniu v bojoch. Podľa jeho slov je základom úspešnosti *barbiera* zhovorčivosť. Holič musí vedieť s každým vychádzať, musí každého vypočuť a poradiť mu, aby sa k nemu zákazníci vracali. Holiči poznali všetky novoty z prostredia dediny a boli zachovávatelmi a šíriteľmi kolektívnej pamäti.

Rozšíreným remeslom v Aradáči je krajčírstvo. Šitiu krojov, dámskych šiat a textilným úpravám sa venuje Erika Bujáková (1956), Anna Godová (1956) a Anna Strišková (1964) šijú prikrývky zosnulým na poslednú cestu. Eva Brveníková zhotovuje *paplónie* z vlny alebo peria a vankúše rôznych veľkostí. V Aradáči je fenoménom postelňa bielizeň z damašku so špecifickou vzorkou a postelňou šípkou. Nazývajú ho aj ľaha. Eva Jančová (1939) a Mária Srdanová (1932) šili blúzky a rôzne volániky, Adam Mäsiar (1953) vyrábal čiapky. Hovorí sa, že najkrajšie vyrobil, keď mal vypité. Čiapky predával na trhu v Zrenjanine za relatívne vysokú cenu (10 mariek). Nikdy sa však nevracal s tovarom domov a predal všetko. Známa a obľúbenou krojárkou bola už zosnulá Mária Široká (1939). V Aradáči ju oslovovali *teta a* bola neodmysliteľnou súčasťou kultúrnych a spoločenských podujatí. Mária Široká šila kroje, upravovala ich, čepčila a odievala nevesty. Krojárkami sú v súčasnosti Mária Viljačiková (1966) a Ana Gálová (1949). Obuvníckemu remeslu sa venoval zosnulý Janko Hanus (1934), ktorý pracoval až do svojej smrti. Kapce z vlny a *perušká* z husacieho peria dnes vyrába Mária Široká (1943). Metlinové metly zhotovujú Zuzana Jánošíková (1930) a Pavel Široký (1948), ktorý na SNS v Báčskom Petrovci reprezentoval tradičných výrobcov. Kováčmi sú Pavel Hronec (1948) a Adam Jančo Brúsik (1959).

Abelovský Željko (1980), Vladimír Harmad (1981) a Željko Bojanič (1981) sa venujú včelárstvu. Aradáčskych vinárov zastupujú Ján Hrubík (1967), Paľo Jančo

Adam Lavroška pri práci (Kurpaš 2017)

Hudobník Michal Labát (Pap 2017)

(1967), Ján Labát Čapica (1950), Paľo Labát (1967), Anton Vichna (1948), Mišo Goda (1954), Miroslav Števkó (1970), Pavel Malo (1958) a Ján Jánošík (1977). Ján Jánošík st. (1955) je aj *rytierom* vína – člen špeciálneho rádu vinárov so sídlom vo Vršci a odborným degustátorom.

Komerčnými výrobcami aradáčskych klobás sú Juraj Viljačík (1962), Pavel Jančo Jakubec (1965), Pavel Záhorec (1972) a Zdenko Janiš (1980). Syry vyrábajú a predávajú Ana Čemanová (1948), Mária Abelovská (1958), Ana Jančová (1963), Ana Nemčoková (1964), Ana Malová (1965), Zuzana Jančová (1967) a Ana Hrubíková (1968),

Aradáčske tortárky zastupuje Zuzana Števková (1948), ktorú prezývajú *mamka trutuliarka* podľa miestnej cukrárskej špeciality. *Aradáčsku dobošku* dokážu upiecť aj Ruženka Gálová (1950), Jarmila Gagesová (1978), Milina Hucková (1975), Zuzana Susekárová (1970) a Daniela Labátová (1975).

Remeslá súvisiace so stavbou domu zastupujú murári Ján Bácka (1948), Juraj Buják *Poliak* (1954), Adam Abelovský (1956), Ján Hlavatý (1957), Ján Abelovský (1975), Ján Bartoš (1978), Jaroslav Bartoš (1974), Adam Gál (1975) a Ján Macháč (1980). Kachľové pece stavajú Zlatko Mikula (1952) so synom Zlatkom (1986). Pavel Malo (1958) a Ján Goda (1959) sú tesári. Aktívnym stolárom je Pavel Goda (1951). V Aradáči pôsobia klampiari Ondrej Voda (1948) a Pavel Meša (1956) aj zámočník Ján Brveník (1953).

V Aradáči pôsobia viacero významných hudobníkov. Ide o vedúceho ľudového orchestra KC Aradáč Jána Zvaru „Móca“ (1949), súčasného predsedu KC Jána Zvaru (1965), ktorý je gitaristom známej hudobnej skupiny Dúha. Okrem neho ju tvoria: Miroslav Zvara (1974), Igor Čorba (1982) a Janko Šalamun (1982). Skupina Dúha hráva na rôznych slovenských kultúrnych a rodinných podujatiach v celej Vojvodine. V 80. a 90. rokoch minulého storočia bola v celej Vojvodine populárna aradáčska rocková skupina Žana s vlastnou produkciou (známe sú hity, ako *Apko mój*, *Katarína*, *Opýtaj sa ma*, *Marína* a mnohé ďalšie). Aktívne už nevystupuje, no jej členovia stále žijú v dedine. Skupinu tvorili: skladateľ, gitarista a spevák Michal Labáth (1961), spevák Štefan Gračík (1960), klavirista Ďurko Graček (1964), bas-gitarista Adam Čeman (1967) a bubeník Pavel Benčík (1963).

SWOT analýza kultúrneho potenciálu Slovákov v Aradáči

Silné stránky

Fungujúce Kultúrne centrum Aradáč s viacerými sekciami
 Fungujúci MO MS
 Evanjelický cirkevný a. v. zbor s mnohými aktivitami
 Prítomnosť evanjelického farára a pravidelné vykonávanie bohoslužieb v slovenskom jazyku
 Archivované cirkevné matriky na etnickom princípe na farskom úrade ev. a. v. cirkvi
 Spolkový dom *Harmónia* so širokým využitím
 Prítomnosť výrazných ľudských zdrojov – kultúrnych manažérov, hudobníkov, folkloristov, výrobcov úžitkových a dekoratívnych predmetov
 Dobré medziludské vzťahy
 Výučba v slovenskom jazyku na základnej škole
 Živé obyčajové tradície realizované na etnickom princípe – prirodzene tradované aj organizované
 Tradičný folklórny festival V aradáčskom šírom poli
 Množstvo ďalších tradičných organizovaných podujatí – Oberačka, Tortiáda, Vinariáda, Klobasiáda.
 Slovenský knižničný fond v školskej aj obecnej knižnici
 Komunikácia v lokálnom spoločenstve v slovenskom jazyku
 Silné lokálna a etnická identita
 Intenzívne kontakty s inými slovenskými spoločenstvami vo Vojvodine
 Družobné kontakty na Slovensku

Príležitosti

Prajná menšinová legislatíva štátu (možnosť získať finančnú podporu z viacerých zdrojov)
 Výchova inteligencie na Slovensku (štúdium na univerzitách)
 Priestory základnej školy a telocvične intenzívnejšie využiteľné v rámci spolkovej činnosti

Slabé stránky

Zlá ekonomická situácia obyvateľov/
 pomerne vysoká nezamestnanosť
 Pracovné migrácie a vysťahovalectvo na Slovensko
 Absencia etnodomu/muzeálnej expozície

Ohrozenia

Celková ekonomická situácia v krajine
 Negatívna demografická krivka
 Nedostatok pracovných príležitostí
 Pokračujúce pracovné migrácie do väčších miest, na Slovensko a do iných európskych krajín
 Nedostatok finančných prostriedkov v minoritnom projektovom systéme

Kultúrny potenciál Slovákov v Bielom Blate

Biele Blato sa nachádza na západe stredného Banátu. Administratívne patrí k okresu mesta Zrenjanin, od ktorého je vzdialené 20 km. Nový Sad leží približne 70 km západne. Biele Blato je považované za najmladšiu dedinu so slovenským obyvateľstvom v Banáte. Založené bolo nemeckými osadníkmi v roku 1866 ako Eliesenheim (osada dostala meno po rakúskej cisárovnjej Alžbete Bavorskej). Po niekoľkých záplavách sa Nemci odsťahovali. Dedina bola znovuosídlená v roku 1883 slovenskými rodinami z Padiny, neskôr sa vrátili Nemci a dosťahovali Maďari, Bulhari a ďalšie slovenské rodiny z iných lokalít Dolnej zeme i Slovenska. Dnes tu žijú aj Srbi, ktorí sa do Bieleho Blata sporadicky sťahovali najmä po občianskej vojne v Juhoslávii v 90. rokoch 20. storočia z územia Bosny a Hercegoviny. Súpis obyvateľstva v roku 2002 hovoril o 1514 obyvateľoch v dedine, z čoho bolo 591 Slovákov. Súčasný počet je náročné odhadnúť aj kvôli mnohým pracovným migráciám na Slovensko. Domáci odhadujú, že v roku 2017 žije v dedine okolo 460 Slovákov. Okrem majoritného evanjelického vierovyznania sú Slováci aj baptisti, *duchovní* a nazaréni. Niekoľko desiatok ľudí sa identifikuje ako ateisti.

Zdroj: vlastné spracovanie (2018).

Malá nadmorská výška a uzavretá poloha medzi riekami Tisa a Begej z juhozápadu, juhu aj juhovýchodu, respektíve prírodnými jazerami, vytvorili sypanými hrádzami a trstinou ohraničený priestor pre formovanie špecifickej multietnickej agrárnej kultúry s urbánnymi aj vidieckymi prvkami, s neodmysliteľným rybným hospodárstvom a neopakovateľnou prírodnou scenériou. Pre Biele Blato sú charakteristické prírodné aj umelé vodné plochy. Kultúrnu krajinu tak dotvára ojedinelý ekosystém. Rybárstvo je aj jedným zo signifikantných zamestnaní. Napriek ťažkej pôde mali Slováci možnosť rozvíjať aj svoje prinesené tradície, ktoré súviseli s roľníctvom a chovom dobytká. Početné vodné plochy boli predpokladom spracovania trstiny, ktorým sa aj v súčasnosti živí niekoľko bieloblatských slovenských rodín.

Biele Blato predstavuje špecifické multikultúrne prostredie so zaujímavým spolkovým životom slovenskej komunity. Aktívnu činnosť vyvíja Miestny odbor Matice slovenskej, v rámci ktorého pôsobí aj folklórna skupina. Kultúrno-umelecký spolok majú aj Maďari a Bulhari. Ženy sú združené v rámci Klubu žien, bez zdôraznenia etnického pôvodu.

Nie príliš vzdialené slovenské spoločenstvá, najmä v Aradáci, Zrenjanine, Kovačici, Padine, Hajdušici, Jánošíku aj na území temešvárskeho Banátu, umožňovali pravidelné príbuzenské kontakty a vytváranie náboženskej-evanjelickej a národnej spolupatričnosti.

Kultúrne dedičstvo

Archívne dokumenty. Archív ev. a. v. cirkevného zboru v Bielom Blate. Cirkevný archív je uložený v priestoroch neobývaného a nepravidelne využívaného farského úradu. Archív je v drevenej skrini, dokumentácia je na požiadanie prístupná. Od začiatku 20. storočia je archivovaná agenda o korešpondencii, dokumenty o daniach, príjmoch, výdavkoch a iná ekonomická agenda. Cenné sú zápisnice z konventov a zasadnutí, ktoré obsahujú cenné údaje o najrôznejších oblastiach cirkevného diania aj o živote Slovákov v Bielom Blate. Zachovala sa aj kniha konfirmovaných od roku 1907. Kontinuitne je písaná až do roku 2017. Všetky staršie matričné knihy boli odovzdané štátu, matriky narodených a pokrstených, sobášovaných a zomrelých a pochovaných sú vedené od roku 1948, respektíve od roku 1950 do súčasnosti.

Kniha oznamov – bohoslužobná kniha od roku 1966 do roku 1979 – obsahuje oznamy o cirkevných sviatkoch, aktivitách na nasledujúci týždeň, prijatia hostí a podobne.

Kniha zápisníc z konventov od roku 1908 do roku 1926. Zápisnice sú v maďarskom jazyku, od novembra 1920 v slovenčine. Zápisnice obsahujú významné udalosti v zbore, informácie o voľbách a zmeny funkcionárov, vzťahy s maďarskými cirkevníkmi, finančné transakcie.

Kniha zápisníc z konventov od roku 1926 do roku 1937.

Kniha zápisníc z konventov od roku 1937 do roku 1964.

Kniha zápisníc z výročných konventov a presbyteriálnych zasadnutí od roku 1965. Posledný zápis je z februára 2017.

Exhibit slovenského evanj. a. v. cirkevného zboru v Bielom Blate od roku 1965. Kniha obsahuje údaje o odoslanej pošte a o prijatej pošte vrátane stručného obsahu korešpondencie. Posledný zápis je z novembra 2016.

Exhibit slovenského evanj. a. v. cirkevného zboru v Bielom Blate od roku 1937 do roku 1956.

Kniha príjmov a výdavkov od roku 1987 do roku 2002.

Kniha príjmov od roku 1912 do 1952 – ofery, dary.

Kniha ofery a dary od roku 1984 do roku 2003.

Kniha cirkevná daň od roku 1986 do roku 2003.

Cirkevná daň od roku 1987 do roku 1993.

Cirkevná daň od roku 2009. Zoznam všetkých cirkevníkov a záznamy o plate-ní dane za jednotlivé roky do roku 2016.

Matrika sobášovaných od roku 1950. Posledný zápis august 2016. Obsahuje údaje o ženíchovi a neveste – dátum a miesto narodenia, vierovyznanie, bydlisko, svedkovia, sobášiaci.

Matrika zomretých od roku 1950. Údaje o dátume smrti, meno, povolanie, ro-disko, bydlisko, smrti, meno pochovávaného. Posledný zápis máj 2017.

Matrika krstených evanjelickej augšpurského vyznania cirkvi Bielom Blate od roku 1948. Obsahuje údaje o dátume narodenia a krstu, meno, povolanie, ná-boženstvo rodičov, bydlisko, údaje o krstných rodičoch, kto krstil. Posledný zápis marec 2017.

Kniha konfirmovaných od roku 1907. Do roku 1921 je písaná v maďarskom jazyku, od roku 1922 v slovenskom jazyku. Posledný zápis je z júna 2017.

Kniha ročných príspevkov cirkevníkov od roku 1910 do roku 1929.

Kniha ročných príspevkov cirkevníkov od roku 1940 do roku 1945. Zoznam všetkých prispievateľov a peňažná čiastka.

Archív MOMS Biele Blato je v dome Adama Jonáša 1943. Dokumenty sú prístupné na požiadanie. Uložené sú v improvizovaných podmienkach domácnosti.

U A. Jonáša sa nachádza originálny list členov MS z roku 1948 na meno Michal Brtko (1918). Je to dôkaz o existencii MS v predchádzajúcom období.

Pamätná tabuľa v evanjelickom kostole (Pap 2017)

Náhrobník (Pap 2017)

Kniha členov MO MS B. B. od 21. 4. 1991 do roku 2017 od č. 1 do 481. Členská základňa za jednotlivé roky, počet odsťahovaných, zomrelých aj nových členov.

Zápisnice písané ručne od 5. 8. 1990 – č. 1. iniciatívny výbor, zápisnica zo zakladajúceho zhromaždenia 21. apríla 1991; posledný zápis 31. 7. 1998. č. 2. od 9. 9. 1998 do 14. 5. 2003. 3. kniha od 17. 5. 2003 do 26. 1. 2004.

MOMS Biele Blato. Zápisnice 2009 – 2013.

MOMS Biele Blato – knihy 1 – 8 dokumentov o plánoch práce, účtovníctve, činnosti od roku 1991 do roku 2017.

Všetky kompletne dokumenty sú v registroch č. 5 – 8 od roku 2006 do roku 2017.

V archíve sa nachádzajú diplomy, pamätné listy, čestné uznania od vzniku MO MS dodnes, približne 70 originálov.

Súčasťou je aj **fotoarchív** o činnosti MS, obsahuje minimálne 300 obrazových dokumentov – farebných aj čiernobielych. Dokumentujú činnosť divadelníkov, folkloristov, aktivity doma aj v zahraničí, prijaté návštevy, podujatia. Podstatná časť je písomne označená – popísaná.

Archív obsahuje zbierku vlastných kalendárov, ktoré vydáva MO MS Biele Blato od roku 1995 dodnes. Z každého roku je archivovaných 5 kusov.

Archívy náboženských spoločenstiev (duchovní, baptisti) sme neregistrovali z dôvodu, že členskú základňu tvorí len niekoľko jednotlivcov a nepracujú na etnickom princípe. Jednotlivci – baptisti sú členmi MS, zúčastňujú sa niektorých podujatí.

V **súkromných rodinných archívoch** je množstvo čiernobielych aj farebných fotografií, videozáznamy z významných rodinných udalostí (krsty, konfirmácie, svadby), vystúpení rodinných príslušníkov na folklórnych, divadelných a športových podujatiach a iné. Kuchárky a cukrárky si zapisujú a archivujú recepty, záznamy sú v modlitebných knihách, domových pokladničných knihách, zachováva sa rodinná korešpondencia.

Zbierky múzeí a galérií. Súkromný etnodom Márie Haníkovej – etnodom bol vystavaný pred prvou svetovou vojnou, renováciou prešiel v roku 1938. Etnodom tvoria tri izby a komora so súkromným zbierkovým fondom Márie Haníkovej z Bieleho Blata. Expozícia je budovaná laicky a nie na etnickom princípe. Niekoľko tisíc exponátov reprezentuje tradičnú kultúru Slovákov, Maďarov a Srbov v Bielom Blate, no sú tu aj predmety z iných slovenských dedín, napríklad z Kovačice. Nie sú dokumentované a chemicky ošetrované. Cieľovú skupinu návštevníkov tvoria žiaci zo základných a stredných škôl, študenti, turisti, penzisti aj odborníci. Najviac návštevníkov je slovenskej, maďarskej a srbskej národnosti.

V spálni sa nachádza *víbava* z roku 1967, vlastné výšivky Márie Haníkovej. Steny boli maľované v roku 2016. Na stenách sú vyšívané obrazy v rámoch na čiernom podklade – kytica, páv, zajac, labuť, divé maky. V skriniach sú odevné

súčiastky na bežné nosenie, bielizeň. V spálni sa nachádzajú dve ustlané postele, kolíska, tkané koberce a bábiky v kroji.

V druhej izbe sú umiestnené predovšetkým textilie – ľudový odev Slovákov a Maďarov z Bieleho Blata, kovačický ľudový odev, slovenské, srbské a maďarské nástenné kuchárky, bytový textil, 20 šatiek, 30 ručníkov, plachty, periny, obrusy, mužské klobúky. V miestnosti je kredenc, šijací stroj, slamienky, čižmy, kolovrat, detské hračky, bábiky v kroji, kuchynský riad.

Na vstupnú chodbu nadväzuje tretia izba, v ktorej je kuchynský nábytok z Kovačice, kuchynský riad, tanier, karafy, misy, 45 náboženských kníh, bytový textil, nábytok zo 40. až 60. rokov 20. storočia. Spolu je v tejto miestnosti 1200 až 1400 trojrozmerných predmetov.

V zadnej časti domu je umiestnená komora, v ktorej sú nástroje na spracovanie konopí, prútené košíky, piesty na pranie, bulharské vrecia, *štrangi*, vidly, rybárska sieť, zvonce, obojručné nože, *kijaňica* na nabíjanie domu, lopata na sádzanie chleba, nádoby na nosenie vody – *kerepláč*, nožnice na strihanie oviec.

Bieloblatský etnodom – Spomienkový dom. Výstavbu realizovala miestna samospráva na čele s Jánom Haníkom s podporou AP Vojvodina v roku 2005. Vybudovaný bol podľa vzoru tradičnej hlinenej architektúry – *najstarej chiži v Bielom Blate. Nebolo tu nič len pažiť.* Je to bieloblatský trojpriestorový dom; nie slovenský, s trstinovou strechou a *felešovom* s drevenými prístennými stĺpmi. Na dvore je niekoľko kusov poľnohospodárskeho náradia (napríklad tácky, sejačka), pec na pečenie chleba, pivnica na zemiaky a zeleninu, studňa, chlievy, hambár nad chlievami, trstinový prístrešok na krmenie husí.

V prednej izbe sú 2 postele, lavica, stôl, stoličky, riad, príbor, komoda, pec a skriňa. Postele ustlané, na komode modlitebné knižky, na stenách obrazy svätých, rodinné fotografie v rámoch, na priečelí medzi oknami zrkadlo, šijací stroj s uterákom v rámi, hodiny, tkané koberce, v slepom okne na poličkách tanier, pohárik (približne 160 predmetov).

V pitvori sú stôl, tabla, stolčeky, polička, nástenka-kuchárka, lavičky, kredenc, stolík s lavou a bytový textil (do 200 predmetov).

V zadnej izbe sú komoda, skriňa, pec, posteľ pre mladomanželov, ženský odev, kolovrat, petrolejová lampa, kolovrat (približne 150 predmetov).

V súkromnom múzeu Adama Jonáša (1943) je približne 1200 predmetov, ktoré dokumentujú život a kultúru Slovákov v dedine od príchodu dodnes – kuchynské aj hospodárske náradie, náboženská literatúra, školské učebnice aj beletria, kroje, výšivky, bytový textil. Dom je podľa vyjadrenia A. Jonáša najstarším nabíjaným domom v dedine z roku 1892. Pôvodnými majiteľmi boli pravdepodobne Nemci. Do 60. rokov minulého storočia bol pokrytý trstinou.

Kultúrna krajina. Biele Blato má pravidelnú cestnú radovú zástavbu. Dedinu obdĺžnikového tvaru tvorí sedem pozdĺžnych a šesť na ne kolmých, priečných ulíc. Na Vinohradskej ulici a na Ulici Maršála Tita je od roku 2005 po oboch stranách cesty aleja zo sibírskeho brestu. V dedine popri cestách, vo dvoroch a v záhradách sú z ovocných drevín višne, jablká, slivky (svetlé a biele), broskyne, marhule, orechy, moruše – na ulici Ive Lola Ribara pri Miestnom spoločenstve je jedna 200-ročná chránená moruša (*jahoda*). Hrušky sa vyskytujú v malom množstve, lebo sa dozrievajú krátko po vstupe do polí, iba vo dvoroch a záhradách. Z neovocných drevín sa vyskytuje gaštan a breza. V záhradách sa sadia *krumple*, *zelenuo* – petržlen, mrkva, zeler, hrach, fazuľa – *bôb* biely, červený, zelený, cvikla, mak, kukuricu na varenie, uhorky, tekvičky. Na poliach sa najviac darí slnečnici. Urodí sa kukurica, žito, *tritíkál*, ovos aj sója. V bývalých viniciach je 10 ha menších sádov (slivky, jablone, broskyne). V severne situovanom *Botošskom ríte* je jablonoňový sad (približne 50 ha).

V chotári sa pestuje *ringľovka* – mirabelka (žltá a modrá), topoľ, vrb, jaseň. V kanáloch a rítoch rastie trstina, popri vodných tokoch a jazerách rastie biely topoľ – *linda*. (Agátové drevo dovážajú z *Deliblatskej pešči*.)

Z divých zvier sa hojne vyskytujú diviaky, zajace, srny, bažanty, divé kačice aj husi, labute, kormorány, jarabice aj prepelice. Z dravcov je v poslednej dobe zaznamenaný rast populácie šakalov.

Nehmotné kultúrne dedičstvo. Nárečová terminológia. Miestne nárečie slovenského jazyka obsahuje prvky zo stredoslovenských nárečí: *peknuo*, *ďivie*, fazuľa – *buob*, zemiaky – *krumple*, zelenina – *zelenuo*, takéto – *takieto*, len – *lem*; *kelko spraví, telko má plácu*; *stare chiže, dlhie vlasi*.

Archizmy: komín – *koch*, dom aj izba – *chiža*, vstupná miestnosť – *pitvor*, rodička – *kútnica*.

Srbizmy: bažant – *fazan*, ťažká pôda – *smolňača*, napríklad – *naprimer*, rozdiel – *razlika*, kukuričné šúpolie – *šúšťia*, *Zuza je opasná; v škole zavšavajú*.

Vyskytujú sa aj všeobecne rozšírené vojvodinské výrazy a slovné spojenia: *hambár*, *tria*, *viac chižov*, *do Paďim*, *tutoka*, *kerie*; *Keď je Maďar, boksujeme maďarski a pohubíme tentoka slovenski jazyk*; *Ja zhováram slovenski; z roboťe*; *Dešávalo sa šakovo* (dialo sa všeličo); *maštaľ pre kravy aj pre kone – koňica*, *povala – paláš*.

V porovnaní s inými slovenskými dedinami sa vyskytujú niektoré odlišné nárečové termíny: *Paradajky – paradajke* (Biele Blato) – *rajičiake* (Aradáč); *podstienie domu s prístennými stĺpmi: felešov* (Biele Blato) – *gong* (Aradáč).

Príbuzenská terminológia.

Otec – *apa*, *oťec*

Mama – *mama*, *mamika*

Otcov otec, matka – *starkí*, *starká*

Tradičná architektúra z 1. pol. 20. storočia (Kurpaš 2017)

Pamätník padlých v 2. sv. vojne (Kurpaš 2017)

Matkin otec, matka – *starkí, starká*
 Otcov brat – *báči*, zriedka aj *striko*
 Otcova sestra – *ňaňika*, ak je staršia *ňaňička*
 Otcov sestrin muž – *švagor*
 Otcovho brata manželka – *andíka*
 Mamin brat – *báči*
 Maminho brata manželka – *andíka*
 Bratranec – *bratník*
 Sesternica – *sesterňica*
 Mamina sestra – *ňaňika, ňaňička*
 Maminej sestry manžel – *švagor* (termín *sváko* sa nepoužíva)
 Manžel – *muž*
 Manželka – *žena*
 Dcéra – *ďiouka*
 Syn – *syn*
 Vnuk, vnučka – *vňuk, vňučka*
 Manželov brat – *báči*
 Manželova mama – *mamóška*
 Manželov otec – *apo, apouko*
 Rodičia manželov k sebe navzájom – *svatovci, svat, svatka*
 Nevesta – *ňevesta*
 Dcérin manžel – *zaťko*
 Krstný otec mojich detí – *kmotor, kmotra, kmotrovci, kum*
 Krstní rodičia – *krsní apa, krsná mama*
 Súrodencov manžel – *švagor*
 Súrodencova manželka – *andíka*
 Muž, pán v dedine – *báťa*
 Žena v dedine – *ňaňička, ňaña*
 Mená koní: *Paša, Irma, Lásta, Pubi*
 Mená kráv: *Borča, Mira*

Kultúrne tradície. Rodinné obyčaje. Narodenie. Po návrate *kútňice* z pôrodnice jej najbližšia rodina prináša *opáčku* – očistenú sliepku, zeleninu, ovocie, koláče a dieťaťu oblečenie a peniaze *do vankúška*. Skôr kmotry prinášali *opáčku* v najkrajšom kuchynskom riade. Do 90. rokov nosili hotový obed – polievka, varené a pečené mäso, koláče.

Dieťa sa krstí po dovŕšení prvého roku. Oslavy narodenín sa zlúčili s krstom, čo Slováci v Bielom Blate prevzali od majoritného spoločenstva. V prípade, že je otec dieťaťa evanjelik, krstí sa v evanjelickom kostole. V Bielom Blate sa snažia

Bieloblatský etnodom (Kurpaš 2017)

Bieloblatský etnodom (Pap 2017)

dodržiavať pravidlo – akej konfesie je otec, tam sa krstí dieťa. Deti z etnicky zmiešaných manželstiev však často krstia tiež v rímskokatolíckom kostole. Jednou z príčin je aj absencia vlastného ev. a. v. farára. (Doteraz nie sú *miešaní* napríklad Lackovci, Poljakovci, Kurajovci, Hromčíkovci, Vrškovci...).

Do 90. rokov ženy chodili na *vácku*, pri ktorej im farár dával inštrukcie a rady ohľadom výchovy dieťaťa. Hostina po krste sa organizuje doma. K tejto príležitosti sa pripraví slávnostný obed, jedálny lístok nie je predpísaný.

Svadba. V súčasnosti sú manželstvá zmiešané, neuzatvárajú sa na etnickom ani náboženskom princípe. Ak sa mladí sobášia v evanjelickom kostole, troje ohlášky sú zlúčené v rámci jedných bohoslužieb. Družbovia s vinšom pozývajú na svadbu týždeň vopred, do 50. rokov dva dni pred svadbou. Družice a mladé dievčence zbierali kuchynský riad po dedine a *perili šiator* alebo *sálu*, kde mala byť svadba. Družbovia budúceho ženicha nosia *krivanki* ozdobené bielymi a modrými stužkami a družbovia *mladej* s bielymi a *beľavími*. Do 90. rokov sa spievalo *na kašu*, od *mladej* pod oknom sa odoberali jej najbližší. Okná a *kasne* boli otvorené, aby sa videlo, akú má *mladá* výbavu a čo má *kúpenô*. Tradícia zanikla.

Od začiatku 21. storočia bývajú svadby v reštauráciách v Zrenjanine a Ečke. Dovtedy boli doma, v krčme, v *loveckom dome* alebo v Dome kultúry. Pribeh svadby aj v súčasnosti koordinuje *starejší*. V Bielom Blate boli slovenskí *starejší báťa* Brtko, *báťa* Adam Goda a *majster* Haník, na svadbách varili kuchárky Eržika Hromčíková, Marka Poliaková, Anna Kováčová. Svadobčania sa stretávajú pred *miestnou kanceláriou* v Bielom blate, po čom nasleduje civilný a cirkevný sobáš. (Ak sa Slovenka-evanjelička vydá za Maďara-katolíka, naďalej chodí do evanjelického kostola.) Po skončení oboch sobášov sa všetci autami premiestňujú na miesto svadobnej hostiny. *Starejší* vždy začínali hostinu modlitbou a nábožnou piesňou. Ak je v súčasnosti na svadbu pozvaný farár, pomodlí sa pred jedlom. Pred večerou je tanec s mladou, za čo *mladá* vyberá peniaze. Čím bližší príbuzní, tým viac zaplatia a nasledujúci musí za tanec zaplatiť ešte viac. Družba kričí – *kúpte si mladú*. Nakoniec sa verejne vyhlási, *kelko mladá natancuvala*. Keď boli svadby v dedine, zbieralo sa pre kuchárky. Kuchárka si zo žartu si obviazala ruku akoby sa popálila a vyberala peniaze do taniera. Podobná zbierka bola aj pre muzikantov a *na kolísku*. Na súčasných svadbách hrajú muzikanti slovenské, maďarské a srbské piesne.

Nad ráno sa tancoval *káčerací tanec* a *tanec s metlou*. Do *káčeracieho* tanca sa musel zapojiť každý, inak by ho udreli s namočeným *kľinovníkom*. Do 90. rokov sa približne ráno o štvrté išlo s *ratolestou*. Matka nevesty prinášala tortu svatke a tá ju recipročne obdarovala svojou tortou. Ráno po svadbe mladého hostia prišli k *mladej* na *frušťik*. Chlapi sa obliekli za *cigánky* a cestou spievali a žartovali. V súčasnosti sú svadby jednodňové a viacero svadobných obyčají zaniklo.

Úmrtie. Predzvestou smrti je *kuvík*. Mŕtveho obliekajú najbližší z rodiny alebo susedia. Po úmrtí sa zakrýva zrkadlo a televízor. Večer je v dome smútku spievanie pri mŕtvom. Farár prichádza z Vojlovice, Kovačice alebo Aradáča. Dĺžku odobierky určuje rodina zosnulého. Cintorín v Bielom Blate je rozdelený na evanjelický a katolícky. Kar organizuje najbližšia rodina v *loveckom* dome alebo v priestoroch katolíckej fary. Varia susedy alebo objednaní kuchári slepačí, bravčový alebo hovädzí paprikáš; vo veľkom kotlíku. Začína sa modlitbou. Na kare sa zúčastňuje priemerne 50 ľudí.

Pri príležitosti *menín* sa strieľa pod oknami, najmä Štefan, Jano, Adam, Michal, Pavel, Kata, Zuza, Mara a Ana – oslavy menín sú v kruhu rodiny a priateľov.

Kalendárne obyčaje. Na fašiangy prichádzali mládenci na koňoch za dievčatami, *jašili sa koňe. Pieklo sa šúšťovníka.*

Na Zelený štvrtok sadia v Lízike zeleninu. Pečie sa šunka, zavinutá do cesta, aby sa do veľkonočných sviatkov nevysušila. Počas pôstneho Veľkého piatku sa varí a pečie ryba, varí sa *studňa*, ktoré sa konzumuje na Bielu sobotu a počas sviatkov. Starší obyvatelia jedia iba *pukanú* kukuricu. V evanjelickom kostole sa podáva Večera Pánova. Na Bielu sobotu sa pripravujú jedlá na veľkonočné sviatky, upratujú sa domy a priedomia.

Na Veľkonočnú nedeľu prichádza do kostola väčší počet cirkevníkov ako obyčajne. Deti z detskej besiedky prezentujú v rámci bohoslužieb veľkonočný program. Do 70. – 80. rokov minulého storočia mládenci spolu s *muzikantami* chodili na Veľkonočný pondelok oblievať dievky. V súčasnosti oblievajú iba deti s voňavkou, za čo dostávajú sladkosti a vajíčka.

Máje sa v Bielom blate nestavali.

Na **Všetech svätých** prichádzajú pozostalí na cintorín navštíviť svojich zosnulých. Sviečky *pália* iba katolíci.

31. októbra je **maskenbal** – halloween. Tradícia sa začala v roku 2001 v krčme Mustra ako výmysel krčmárky. Podujatie nie je na etnickom princípe.

Na **Lucku** a **Mikuláša** rodičia obdarovávajú deti. Nezachovali sa už žiadne tradície, v niektorých rodinách si ešte deti dávajú do okna topánky.

Počas **adventu** bývajú každý štvrtok večer *nešporné* služby Božie, na ktoré prichádza farár z Aradáča, Vojlovice a Kovačice. Čítajú sa básne, nábožné texty, spievajú adventné piesne. Na záver nasleduje posedenie v priestoroch evanjelickej fary.

Počas Štedrého dňa sa chystajú jedlá na nasledujúce dni. **Opekance** už nepečú v každej rodine. Na štedrovečerných bohoslužbách vystupujú deti s vianočným programom a spevokol zaspieva vianočné piesne. Deti počas *Kračúna* na Božie narodenie chodia *polazovať*. Chlapci vinšujú: *Ja som malý juhás, polazujem u vás.*

Ovce sa mi na doline a ja chodím po dďďďne. Kapselka mi trčí, pes do nej vrčí. Dajte mi dinárik (oriešky), inak mi napučí. Po skončení vinša sa pozdravia Pán Boh daj dobro rano.

Dievčence *polazujú* s vinšom: *Ja som malá veverička, pítam si ja do košíčka. Kus koláča, kus mrváča, vipustím vám s chiži vtáča. A to vtáča šebotalo, pána krista privítalo. A ja si ho vítam, dinárik si pítam. Dinárik mi dajte, v zdraví ostávajú. Alebo: Ja som malá panna, vítam krista pána. A ja si ho vítam, dinárik si pítam. Dinárik mi dajte, v zdraví ostávajú.*

V súčasnosti chodia spievať pod okná deti aj starší, napríklad otec s deťmi. Betlehemci sú len rímskokatolíci.

Na Nový rok sa navštevujú najbližší príbuzní, susedia.

Na Tri krále – Oberá sa *kriskindla* – vianočný stromček.

Historické udalosti, pamätné miesta.

1866 – založenie dediny Elisenheim Nemcami; 1890 – Erzsébetlak, 1922 – Biele Blato

1876 a 1877 – veľké povodne a odchod väčšiny obyvateľov

1883 – príchod 180 slovenských rodín z Padiny

1883 – filia Slovenského evanjelického a.v. cirkevného zboru v Aradáči

1886 – postavená škola z hlíny a trstiny

1891 – samostatný evanjelický cirkevný zbor

1899 – nová škola z tvrdého materiálu

1902 – postavený evanjelický kostol

1932 – 1948 MO MS v Bielom Blate

1932 – prvé slovenské divadelné predstavenie

1948 – založenie Kultúrno-osvetového spolku Jána Kollára

1962 – elektrifikácia

1967 – postavený dom kultúry

1991 – obnovená činnosť MO MS

2004 – posviacka domu smútku

2005 – otvorenie etnodomu

Výroba trstinových striech sa v rodinách traduje. V 60. rokoch začala trstinu nahrádzať škridla.

Na Ulici Ive Lola Ribara sú najstaršie domy.

Najväčší gazdovia pred 2. sv. vojnou boli Mrázovci, Hučkovci, Poljakovci, Povanovci, Ďuríčkovci a Hromčíkovci. Mali približne 30 – 50 ha. Nemci boli väčší gazdovia, mali viac zeme.

V časti chotára *Vinice* (Vinohrady) sa nachádzajú črepy a iné pozostatky sarmatskej osady zo 4. storočia.

V dedine je technická pamiatka – motorový, pôvodne veterný mlyn z konca 19. storočia.

Deň dediny – dedinská *slava* v posledný septembrový víkend sa koná pri príležitosti oslobodenia Bieleho Blata od fašizmu.

Kirvaj býva v novembri vždy v nedeľu, ktorá je najbližšia k 19. novembru. *Kirvaj*, ako cirkevný sviatok Slovákov, Maďarov a Bulharov, je sviatkom takmer celej dediny.

Jarmok v Bielom blate nebýva, chodilo sa *do Debeláci*.

Plác sa koná v utorok a sobotu.

Názory na seba a na iných.

Bieloblatčania sa pokorní a pracovití.

Bieloblatčania sa miešajú s Aradáčanmi.

Aradáčania Bieloblatčanov ňekceli, vždi boli nad nimi a chválili sa viš.

Slováci sú ňi takí tvrdohlaví ako gembeši – Maďari.

Miestne a katastrálne názvy. Slovenské pomenovania ulíc v súčasnosti: Jánošíkova, Masarykova, Benešova. (Masarykova a Benešova sú tiež považované za slovenské); *Veľká ulica*, *Slepá ulica*, *Malá ulica*, *Martinova ulica*, *Molnárova ulica* – názvy sa už nepoužívajú od 60. – 70. rokov 20. storočia.

V severnej časti chotára sú *Vinice*. Na východe je *Cárska bara*, na západe Rybník (rozloha – 30 km). Juhozápad zaberajú *Švábske zeme* – *Švábska lénia* (150 ha) a *Balatonove zeme* – *Balatonova lénia*, južnejšie sú situované *Mučalove zeme* (200 ha), známa je *Orsácka cesta* (na juhu). Na východe *Fidričke*, na juhovýchode *Farkaždínsky rít* (trstinové porasty a pasienky) a na severovýchode *Botošský rít* (pasienky). *Sifón* (kanál) sa tiahne zo severu na severozápad. *Bielo jazero* (500 ha – najväčšie) – sever, *Koča* (150 ha – západ), *Mika* – juhovýchod a *Joca* – juhozápad. Popri prírodnej rezervácii *Cárska bara* (1500 ha) tečie rieka Begej. *Majer Lujza* (3 km od dediny) je pomenovaný podľa príbuznej majiteľa – grófa Lazára.

Technologické postupy, špecifické techniky. Gastronómiu Slovákov v Bielom Blate ovplyvnili jedlá majoritného spoločenstva. Zo sladkých slovenských jedál prevládajú makové rezance, *herovke*, *šamrolne*, buchty, *rejteša makovo* a *orechovo*, *slimáky*. Zo slaných sú to *krumple na ťapši*, paprikáše, syrové rezance, *sárma* a jedlá z rýb – paprikáš, pečená ryba, rybacie klobásky a rybacia *pačtíka*.

Klbása z tolstolobika – *slanina z brucha suchá* 40 %, 60 % zomletá ryba bez hlavy a *chvosta surová*, *korenie*, *paprika*, *soľ* 4 %. *Črevá prírodné bravčové tenké*. *Dymiť krátko*, uložiť v *chladničke*. *Skoro sa necíti*, že sú z ryby.

Paštéta z ryby sa robí z bielej ryby – *kesega* (pári sa so všetkými rybami), *hlava ide dole*, *črevá sa vytisnú*, a zvyšok sa *pomelie*.

Suší sa kapor na paličkách.

Veľká noc v kostole 2017 (archív MO MS Biele Blato)

Na službách Božích (Michalík 2017)

Bieloblatčania v Príbelciach 2017 (archív MO MS Biele Blato)

Bieloblatčania v Aradáči 2013 (archív MO MS Biele Blato)

Do šaranového paprikáša ide soľ, cibula, rajčinový pretlak, paprika a ryba – niekde sa dávajú rezance, ale tu nie.

Tu sa robia klobásy do tenkého čreva, nie sú také horké ani hrubé ako v Petrovci.

Kultúrne inštitúcie a organizácie

Inštitúcie a organizácie prítomné v Bielom Blate, s výnimkou evanjelického cirkevného zboru a sčasti Miestnym odborom Matice slovenskej, sa vyznačujú multietnickým členstvom s pôvodom v lokálnej spolupatričnosti a reálnym nedostatkom primeraných kádrov, napr. Folklórna odbočka MO MS, Klub žien, hasiči, futbalisti, poľovníci. Niektorými z nich sa bližšie nezaobráame, keďže nevyvíjajú činnosť na slovenskom etnickom princípe. Združenie dobrovoľných hasičov a futbalový klub Mladosť uvádzame len z dôvodu inštitucionalizovaných kontaktov s inými slovenskými prostrediami.

Slovenský evanjelický a. v. cirkevný zbor v Bielom Blate. Vznikol v roku 1883 ako čisto slovenský cirkevný zbor. Spočiatku fungoval ako filia aradáčskeho cirkevného zboru, od roku 1891 pôsobí samostatne. Cirkevníci si krátko po založení zboru postavili menšiu modlitebnicu. Kostol bol postavený až v roku 1902, budova farského úradu o rok neskôr. Zbor je aktuálne administrovaný vojlovickým farárom Branislavom Kulíkom. V roku 2017 mal okolo 350 členov. Zaujímavosťou je, že bohoslužby sa do roku 1921 realizovali aj v maďarčine. Riadne služby Božie za prítomnosti farára sa konajú raz mesačne, vo zvyšnom čase ich vedie *prečítateľka* Anna Lacková. V bežnú nedeľu do kostola prichádza približne 30 veriacich, vo sviatočné príležitosti niekoľkonásobne viac. V Bielom Blate krstia ročne 3 – 5 detí, confirmácia 2 – 3 konfirmandov sa koná každý rok, sobáša sú v priemere 1 – 2, pohrebov 10.

V rámci fary sa nachádzajú zborová sieň, miestnosť na detskú besiedku, farská kancelária a farársky byt. Zborová sieň je využívaná na služby Božie od Pamiatky posvätenia chrámu Božieho (prvá nedeľa po 19. novembri) do Veľkej noci.

V zbore sa snažia pracovať aj s deťmi. Besiedka sa každú sobotu, zúčastňuje sa jej asi 12 – 15 detí, pred sviatkami do 30. S deťmi pracujú katechétky – stredoškôlčky Alexandra Domovská a Rebeka Straková. Náboženstvo v škole vyučuje zborový administrátor Branislav Kulík, ktorý prichádza dvakrát mesačne. V škole zároveň prebieha aj confirmačná príprava. Školské deti spolu s katechétkami pravidelne na sviatky (Veľká noc, Vianoce, začiatok a koniec školského roka) pripravujú krátke nábožné programy. V roku 2017 sa v dedine uskutočnil mládežnícky

tábor, ktorého sa zúčastnili aj deti zo Slovenska. Ubytovatí boli v priestoroch Výskumného strediska (vedľa fary), ktoré má na to vhodné možnosti.

V rámci zboru funguje cirkevný spevokol, ktorý vznikol v roku 2003. Založila ho predchádzajúca farárka Mária Popicová s manželom – kantorom Nebojšom Popicom. Má okolo 12 členov a tvoria ho výlučne ženy od 18 do 70 rokov. Spevokol vedie Igor Kuraj. Vystupujú počas sviatočných Služieb Božích a na prehliadkach cirkevných spevokolov. Vydali dva CD nosiče s nábožnými piesňami – Ó, duša spievaj a Hospodin je môj pastier (približne v rokoch 2004 – 2010).

Oficiálne je založený aj Oltárny krúžok, no ženy sa pravidelne stretávajú len od adventu do Veľkej noci. Každý štvrtok podvečer si pripravujú pohostenie, uvaria čaj. Vždy pozývajú jedného z farárov z okolitých zborov. Farár má kázeň, zvykne vystúpiť spevokol. Občas farári prichádzajú aj s niekoľkými členmi cirkevného zboru. Ďalšie aktivity v priebehu zvyšku roka smerujú najmä k úprave priestorov kostola a fary (zúčastňujú sa aj muži), na Svetový deň modlitieb sa koná večierok. Pokiaľ bola v dedine prítomná farárka Mária Popicová, krúžok fungoval príkladne po celý rok.

Bieloblatčania do roka navštívia jeden cirkevný zbor, rovnako jeden aj privítajú (v roku 2017 boli v Belehrade, prijali Petrovčanov). Nezvyknú cestovať vo veľkom počte, maximálne dve osobné autá. Hostia prichádzajú v nedeľu dopoludnia, pohostenie sú kávou, čajom a pečivom, ktoré pripravujú miestne ženy. Na službách Božích, ktoré vedie farár z prijatého zboru, zvykne vystupovať domáci aj hostujúci spevokol. Obed zabezpečujú v reštaurácii Lujza.

Cirkevníci majú vybudované družobné kontakty s Nesvadmi pri Nových Zámkoch. Pôsobí tam ich bývalá farárka Mária Popicová. Ojedinelá bola návšteva cirkevného zboru v Príbelciach, s ktorým spolupracuje najmä bieloblatská matica. Na domácej úrovni spolupracujú s rímskokatolíckou cirkvou (prevažne Maďari), navštevujú sa na modlitebných večierkoch a počas sviatočných príležitostí.

Miestny odbor Matice slovenskej. Bol založený v roku 1991. Má viac ako 200 členov, no mnohí z nich sa začlenili z dôvodu možnosti získania preukazu zahraničného Slováka. Členmi je aj niekoľko Maďarov, Srbov a Bulharov. Prejavujú tak spolupatričnosť v rámci lokálneho spoločenstva. Predsedníčkou je Jarmila Hromčíková. Stretávajú sa približne desaťkrát za rok, neformálne aj častejšie. V apríli sa uskutočňuje výročná matičná schôdza, na ktorú pozývajú zástupcov všetkých banátskych MO MS, predstaviteľov mesta Zrenjanin aj Veľvyslanectvo SR v Srbsku. Po zasadnutí nasleduje zábava so živou hudbou (najčastejšie z Kovačice).

MO MS sídli v budove Miestneho spoločenstva. Nové sídlo Matice bude v Slovenskom dome, ktorý by mal byť vybudovaný oproti evanjelickému kostolu; základný kameň bol položený koncom roka 2017. Z vybavenia je k dispozícii

laptop, počítač a ozvučovací techniku (využívajú ju spoločne s cirkevným zborom). Matica je financovaná najmä z projektových prostriedkov USZZ, NRSNM, mesta Zrenjanin a Pokrajiny. Projekty pripravuje predsedníčka Jarmila Hromčíková (1971) a Vlastimir Lacko (1965). Väčšina prostriedkov je smerovaná na zabezpečenie činnosti a potrieb Folklórnej *odbočky* MO MS.

V rámci MO MS pôsobí folklórna skupina, ktorej sa bližšie venujeme v ďalšom texte. Ochotnícke divadlo fungovalo od založenia Matice do roku 1997. Matičiari sa venujú aj vydavateľskej činnosti. Popri dvoch výročných publikáciách (pri 10. a 20. výročí založenia MO MS) vydali monografiu Adama Jonáša a Petara Damjanova Jeden rok v Bielom Blate. Od roku 1995 vydávajú vlastný matičný kalendár, ktorý členom posielajú aj do zahraničia.

Organizujú tiež rôzne náučné prednášky, napr. o L. Štúrovi alebo pri 500. výročí reformácie. Členovia Matice agitujú najmä v zmiešaných rodinách, aby zapísali deti do triedy s vyučovacím jazykom slovenským, školským deťom darujú knihy. Sprístupňujú výstavy obrazov, starých fotografií či kalendárov. Matičiari organizujú aj divadelné predstavenia hostujúcich súborov, napr. z Vojlovic, Báského Petrovca, Kysáča, Padiny či Kovačice.

MO MS spolupracuje s Príbelcami na Slovensku, ktoré sú ich družobnou obcou. V Bielom Blate privítali aj viacero ďalších zájazdov zo Slovenska, napr. z Hriňovej, Važca či Priechodu.

Folklórna odbočka MO MS. Bola založená v roku 2001 pri príležitosti 10. výročia založenia MO MS. Pred týmto obdobím fungoval v Bielom Blate spoločný dedinský súbor Jednota, ktorý sa však rozpadol.

Folklórna *odbočka* združuje tanečníkov a spevákov od 14 do 25 rokov. V roku 2017 mala 15 členov (6 párov, 3 sólistky). Dievčatá a ženy zo súboru príležitostne utvárajú 10-člennú spevácku skupinu. V prípade potreby sa do programov zapájajú aj starší, už neaktívni členovia. Okrem Slovákov tancuje v súbore aj niekoľko Maďarov a Bulharov, podobná situácia je aj v bulharskom a maďarskom súbore – ich členmi sú aj Slováci. Choreografmi sú najčastejšie Ján a Ivan Slávikovci z Kysáča. V budúcnosti plánuje tieto aktivity prevziať vedúca *odbočky* Janka Hromčík-Červočová, ktorá sa zúčastnila viacerých odborných choreografických seminárov. Snaha je pripraviť každoročne novú choreografiu, čo je v reálnych podmienkach pomerne náročné. Doposiaľ boli pripravené štylizované choreografie s domácimi prvkami: Keď som ja bol mladý (Ján Slávik), Borovka, borovka (Ján Slávik), Či že si šuhajko (Jasna Hromčíková), Zagajduj gajdoš (Ján Slávik), Bieloblatské čardáše (Ivan Slávik), Ľinto takô peknô diouča (Janka Hromčík-Červočová). Prestávky počas programov vyplňajú krátke skeče, ktoré pripravuje Anita Jonášová. Návky sa konajú počas celého roka v kultúrnom

dome, v zime v školskej telocvični. Hudobnú zložku na finálnych nácviokoch a počas vystúpení zabezpečuje prevažne aradáčsky hudodník Ján Zvara „Móco“.

Členovia majú k dispozícii dva komplety štylizovaného padinského mužského a ženského kroja, jeden pre 9, druhý pre 6 ľudí. Kroje ušila Mária Hromčíková (1943). Odevy sú uskladnené v domácnostiach. Záznamy z vystúpení sa cieleno nerobia, sú však nahrávky celých programov, ktoré najčastejšie zhotovili organizátori podujatí. Niektoré by bolo možné nájsť v internetovej službe Youtube. Spevácka skupina nevydala CD s piesňami.

Bieloblatčania absolvujú za rok približne 6 vystúpení, sú pravidelnými hosťami na festivale V aradáčskom šírom poli, občas sa prezentujú na celomestských podujatiach v Zrenjanine. Na folklórnom festivale Tancuj, tancuj... sa už dlhšie nezúčastňujú. Súťažný formát podujatia je pre nich nevýhodný. Sólové speváčky sa niekoľkokrát zúčastnili festivalu v Pivnickom poli. Príležitostne chodia s deťmi na Detskú svadbu do Kovačice. Doma vystupujú napr. na jarnom výročnom koncerte, nepravidelne na Ovčiarском dni alebo *Bugariáde*, ktorú organizuje bulharský spolok.

Súbor spolupracuje s folkloristami z Príbeliec, menej s Nesvadčanmi a Priechodčanmi. Príbelčania s FS Bažalička prvýkrát navštívili Biele Blato pri založení folklórneho súboru v roku 2001, oficiálna spolupráca funguje od roku 2005. Odvtedy sa pravidelne navštevujú minimálne raz za dva roky, najčastejšie každoročne. Počas návštevy v Príbelciach zvyknú vystúpiť aj v iných obciach, napr. v Lučenci.

Futbalový klub Mladosť. Prvý oficiálny zápas odohral v roku 1975, no už od roku 1972 sa hral futbal na neoficiálnej úrovni. V prvom družstve je 8 Slovákov.

Futbalisti nemajú vybudované kooperatívne vzťahy na Slovensku. Pravidelne však hrajú priateľské zápasy s Jánošíkom aj na úrovni veteránov (prichádzajú na *dedinskú slávu*). S Aradáčanmi hrajú v rámci okresných súťaží. V nedávnej minulosti boli obľúbené zápasy s Kovačicou. Futbalisti sa každoročne zúčastňujú Matičného turnaja v malom futbale, ktorý sa koná v rôznych slovenských prostrediach pred Slovenskými národnými slávnosťami. Z Bieleho Blata cestujú len futbalisti slovenskej národnosti.

Klub využíva priestory na futbalovom ihrisku. Okrem šatní, spŕch a toaliet sa tu nachádza klubové pohostinstvo, v ktorom sa po zápasoch podáva futbalistom večera. Priestor je za malú úplatu využívaný aj rôzne rodinné oslavy, väčšinou paprikáš – mäso najčastejšie sponzorsky darujú bieloblatskí poľovníci.

Združenie dobrovoľných hasičov Biele Blato. Založené bolo v roku 1928, hasiči sa však v dedine spomínajú už v roku 1906. Predsedom je Slováč Vlado Sladeček (1986). Združenie má asi 120 členov spomedzi všetkých národností žijúcich v dedine. Aktivít sa zúčastňuje do 50 detí. Združenie síce nemá družobné kontakty

na Slovensku, pravidelne sa však navštevuje s hasičskými spolkami z Kovačice, Padiny, Aradáča a Kysáča. Časť priestorov hasičského domu prenajímajú pohostinstvu. Z nájomného si môžu hrať cestovné výdavky. Bieloblatských hasičov navštívil v minulosti s delegáciou prezident Hasičského a záchranného zboru SR Alexander Nejedlý. Ďalšiu spoluprácu so Slovenskom to však neprinieslo.

Organizované podujatia

Deň dediny – Slava. Koná sa pravidelne posledný septembrový víkend, pri príležitosti výročia oslobodenia Bieleho Blata od fašizmu. Kladie sa veniec bojovníkom padlým v 2. svetovej vojne. Uskutočňuje sa slávnostné zasadnutie Miestneho spoločenstva, na ktoré pozývajú oficiálnych hostí zo Zrenjaninu a okolitých dedín. Po zasadnutí je spoločný obed. Vo večerných hodinách býva na školskom dvore koncert domácej skupiny Bel Ami. V prípade zlého počasia sa dianie presunie do domu kultúry. Futbalisti organizujú priateľský futbalový zápas aj nočný turnaj v malom futbale. Koná sa na školskom ihrisku a zúčastňujú sa ho len domáce päťčlenné družstvá. Združenie rybárov Linjak organizuje súťaž vo varení rybacej polievky. V programe bývajú aj vystúpenia domácich folkloristov. Na hlavnej ulici sa koná malý jarmok.

Ovčiarский deň. Organizuje ho Združenie chovateľov hospodárskych zvierat od roku 2007. Koná sa v poslednú augustovú sobotu. Program tvorí súťaž vo varení ovčieho paprikáša, výstavy hospodárskych zvierat, rôznych zábavných súťaží a folklórnych vystúpení domácich súborov. Súťažné tímy tvoria zástupcovia takmer všetkých domácich inštitúcií a organizácií – Klub žien, hasiči, futbalisti, Združenie kuchárov, Miestne spoločenstvo, základná škola. Hostí pozývajú z dedín zrenjaninského a kovačického okresu. Podujatia sa v minulosti zúčastnili aj Važčania a Príbelčania. Finančne je zabezpečené prostriedkami od mesta Zrenjanin, Miestneho spoločenstva a sponzorských príspevkov domácich podnikateľov a obyvateľov, napr. vo forme oviec, rýb či nápojov.

Klobasiáda. Založilo ju v roku 2013 Miestne spoločenstvo. Organizáciu zastrešuje Združenie amatérskych kuchárov v Bielom Blate aj ďalšie dedinské spolky. Koná sa začiatkom februára v sobotu. Program tradične otvára primátor mesta Zrenjanin a tvorí ho súťaž v príprave čerstvej aj pečenej klobásy a úprave pracovného stola. Vyberá sa aj najchutnejšia pálenka. Nie je zvykom organizovať iný kultúrny program. Na podujatie pravidelne prichádzajú so súťažnými tímami aj Slováci z Vojlovice, Báčskeho Petrovca, Kulpína, Kysáča a Starej Pazovy. Súčasťou

je aj jarmok mäsových a iných výrobkov. Ide o najnavštevnejšie podujatie v rámci dediny, ktoré láka veľké množstvo cezpoľných účastníkov. Finančne ho podporujú Miestne spoločenstvo, Turistická organizácia mesta Zrenjanin a sponzori.

Sviatok posvätenia chrámu Božieho. Koná sa v prvú nedeľu po 19. novembri. Domáci si pozývajú hostí z iných cirkevných zborov, vystupuje viacero spevokolov. Na ulici pred kostolom sú postavené predajné stánky s rôznym tovarom. Okrem obeda pre hostí prebiehajú oslavy po slávnostných službách Božích individuálne v domácnostiach. Folklorná odbočka MO MS pravidelne organizuje celovečerný program.

Kultúrna infraštruktúra

Základná škola Bratstvo a jednota. Budova z tvrdého materiálu bola postavená v roku 1899. Financovaná je ministerstvom školstva a miestnou samosprávou. Časť prostriedkov pochádza z projektovej činnosti, ktoré sú zamerané najmä na rekonštrukciu a inováciu vybavenia. Komplexná rekonštrukcia prebehla v roku 2002, v roku 2016 rekonštruovali vodoinštaláciu. Súčasným riaditeľom je Milan Nedelkov (1956). Škola má v 1. – 8. ročníku 100 žiakov, v predškolskej triede je zapísaných 10 detí. Personálne zabezpečenie tvorí 35 učiteľov, administratívnych a technických pracovníkov.

Päť štandardne vybavených učebni dopĺňajú špecializovaný kabinet pre informatiku, knižnica a menšia improvizovaná telocvičňa, ktorá je využívaná počas nepriaznivého počasia. Predškolská výchova využíva dve miestnosti. Administratívne priestory tvoria zborovňa, kancelária riaditeľa, tajomníka a učiteľské kabinety. Vybavené sú počítačmi s tlačiarňou, telefonickým a internetovým pripojením, audiovizuálnou technikou, TV a kancelárskym nábytkom. Budova má centrálnu vykurovanie s vlastnou kotolňou, jedálňou, sociálnymi a hygienickými zariadeniami. Priestory nie sú klimatizované. Parkovacie miesta sú na ulici pozdĺž školy alebo vo dvore. V exteriéri školy je multifunkčné ihrisko, využívané okrem telesnej výchovy aj na charitatívne športové podujatia.

V priestoroch základnej školy sa organizujú rôzne školské súťaže (literárne, jazykové, matematická olympiáda). Počas sviatkov sa uskutočňujú celovečerné programy pre rodičov a žiakov (Vianoce, MDŽ, ukončenie školského roka, privítanie prvákov a pod.). Deň školy sa oslavuje posledný víkend v máji. Oslavy sprievádzajú kvízy, turnaje v športových disciplínach, výstavy umeleckých výrobkov žiakov (výtvarnícke kolónie).

V posledných rokoch je obľúbené edukačné podujatie *Európska dedina*. Školy si žrebujú európske krajiny, žiaci vyrábajú predmety s tematikou vybranej krajiny, vytvárajú náučné prezentácie a absolvujú špecializované prednášky.

Školská knižnica. V priestoroch základnej školy je knižnica. Knižovníčky Katarina Purková a Adela Obšustová spravujú približne 10000 slovenských titulov a 3500 cudzojazyčných (srbských a maďarských) – prózu a poéziu, poviedky pre deti a mládež, náučnú literatúru pre žiakov a pedagógov, učebnice, cvičebnice, povinnú literatúru. Knižničný fond využívajú aj obyvatelia Bieleho Blata.

Využívaný je elektronický výpožičkový systém s automatizovanými databázami. Knižnica je vybavená centrálnym počítačom s výpožičkovou databázou a tlačiarňou, počítačovým kútkom pre 15 ľudí, knižničnými regálmi. Na stenách sú obrazy spisovateľov a edukačné tabule so zaujímavosťami z oblasti literatúry.

V priestoroch knižnice sa organizujú kurzy pre poetov, prezentácie nových kníh, prednášky pre literárnych nadšencov a žiacke autorské súťaže v písaní poézie.

Knižničný fond je podporovaný napríklad Národnostnou radou slovenskej národnostnej menšiny, Maticou Slovenskou aj individuálnymi darcami.

Spomienkový dom. Situovaný je neďaleko areálu základnej školy je v jej vlastníctve. Postavený bol v roku 2005. Predstavuje expozíciu objektov tradičnej architektúry z druhej polovice 19. storočia. Areál predstavuje zástavbu sedliackeho dvora. Expozíciu tvorí mix slovenských, maďarských a bulharských etnických prvkov.

Altánok s dreveným sedením približne pre 40 ľudí, informačné tabule a spoločenské priestory slúžia potrebám cestovného ruchu. Areál sa využíva na rôzne prezentácie, pri dedinských oslavách a výročiach. Je cieľom exkurzií žiakov základných a stredných škôl z celého Srbska. Návštevnosť je najintenzívnejšia v mesiacoch máj, jún, september a október (200 – 300 turistov). Peniaze zo vstupného sa využívajú prevažne na účely školy a ekonomickú výpomoc pre deti zo sociálne slabších rodín.

Pre žiakov sa organizujú špeciálne hodiny s názvom *eko etno čas*, počas ktorých sa približujú kultúrne tradície a miestne dejiny. Suveníry zhotovujú žiaci.

Garantom projektových aktivít smerujúcich k zriadeniu Spomienkového domu je Milena Godová (1965), zamestnankyňa ZŠ Bratstvo a jednota.

Evanjelická fara. Budova z roku 1905 má v súčasnosti opustenú obytnú časť vzhľadom na absenciu stáleho evanjelického kňaza. Priestory fary sú využívané na cirkevné besiedky, na prípravu konfirmandov a nácviky cirkevného spevokolu podľa potreby. V zimných mesiacoch sa tu konajú služby Božie z dôvodu efektívnejšieho vykurovania.

Priestory fary tvoria zborová sieň s kapacitou do 40 ľudí, farský úrad (kancelária), kuchynka a skladová miestnosť. Zborová sieň je vybavená lavicami

a stoličkami, pecou na tuhé palivo a obrazmi s cirkevnými motívami. V kancelárii sú okrem príručnej knižnice kancelársky nábytok a tlačiareň. Vybavenosť fary je priamo úmerná jej aktuálnemu využívaniu.

Lovecký dom. Do prevádzky bol uvedený v roku 2010. Patrí *Loveckému* družstvu Jelen, ktoré existuje od roku 1931. Budova pozostáva z klubových priestorov lovcov, spoločenskej miestnosti, sociálnych zariadení a skladových priestorov. Materiálno-technologickú základňu tvoria sedenie a stoly pre približne 100 ľudí, kuchyňa využiteľná pre príležitostný gastronomický servis, vykurovacie telesá na tuhé palivo. Parkovacie plochy sú situované pred objektom. Spoločenská časť je dostupná dvoma samostatnými vchodmi. V exteriéri je provizórna terasa na letné posedenia a skladové priestory.

V *loveckom* dome sa organizujú spoločenské podujatia členov, ale tiež rodinné oslavy a kary. Po dome kultúry ide o druhý najväčší spoločenský priestor v Bielom Blate.

Hasičský dom. V súčasnosti funguje skôr ako miestne pohostinstvo (Furla) s obmedzenou pracovnou dobou. Stretávajú sa v ňom hasiči, ale je voľne dostupný verejnosti. Disponuje interiérovými priestormi s kapacitou 50 miest a terasou pre približne 15 ľudí. Priestory sú klimatizované, vybavené sociálnym zariadením, skladoom a administratívnou časťou. Parkovanie je možné pozdĺž cesty pred budovou hasičského domu.

Dom kultúry. Budova je v správe miestnej samosprávy. Vybudovaný bol v roku 1967 a dodnes prešiel viacerými čiastočnými rekonštrukciami. Je to najväčší priestor využiteľný pre organizovanie kultúry v dedine. Obsahuje vestibul, dve kancelárie na poschodí, sociálne zariadenia, spoločenskú sálu, divadelnú sálu, dve zasadacie miestnosti a kuchynku. Miestnosti sú čiastočne zrekonštruované. Komplexnej rekonštrukcii boli podrobené len vstupná hala, kancelárie, sociálne zariadenia a zasadacia miestnosť. Divadelná sála má pódium a kapacitu 200 miest na sedenie. Audiovizuálna technika a špeciálne osvetlenie sa prenájom podľa potreby. Spoločenská miestnosť je vybavená stolmi a sedením. Je čiastočne zrekonštruovaná a kapacitu má okolo 150 miest. Zasadacia sála má kapacitu 20 miest, vybavená je stolmi a stoličkami, kancelárskym nábytkom, televízorom, spomienkovými predmetmi a fotografiami.

V druhom krídle domu so samostatným vchodom sa nachádza stará sála s provizórnou kuchyňou. Za stolmi je približne 20 miest, vykurovanie na tuhé palivo. Dnes slúži skôr na skladové účely. V kuchyni sú drez, sporák, bojler na teplú vodu, staré stoly a stoličky. Stav priestorov je pôvodný s nutnosťou rekonštrukcie.

Dom kultúry je všestranne využívaný na organizovanie kultúry a priestory sú prenájomované aj na súkromné účely (svadby, výročné zasadnutia, zábavy, prezentácie a iné).

Futbalové ihrisko. Ihrisko FK Mladosť predstavuje funkčný priestor na športové aktivity. V areáli je objekt so šatňami, sociálnym a hygienickým zariadením a spoločenským priestorom. Využívaný je najmä pri futbalových zápasoch. Tradíciou je, že po majstrovských domácich zápasoch varia príslušníci *loveckého* spolku večeru. Materiálno-technologickú základňu tvoria stoly a sedenie s kapacitou 40 miest, barový pult, chladiace boxy, chladnička, prenosné kuchynské zariadenia, riady.

Etnodom Márie Haníkovej. Súkromná zbierka trojrozmerných predmetov z oblasti tradičnej kultúry v dome Márie Haníkovej je v improvizovaných priestoroch jej obytného domu. Artefakty prezentujú tradičnú slovenskú, maďarskú aj srbskú kultúru.

Okrem spomenutých súčastí kultúrnej infraštruktúry sú v Bielom Blate spomienkový park (*Titov park*) pred domom kultúry, park s detským ihriskom, pomník padlým bojovníkom z 2. sv. vojny, veterný mlyn z roku 1896 a evanjelický kostol z roku 1902, ktorý je zaujímavý svojím architektonickým stvárnením kostolnej veže.

Ľudské zdroje

Človek ako tvorca a organizátor predstavuje je dôležité ohnisko v reži zachovania národnostnej kultúry v multietnickom a multikonfesionálnom prostredí. Biele Blato takýmito osobnosťami disponuje napriek excentrickej geografickej polohe a nie ideálnym životným podmienkam.

Jednou z takýchto významných osobností je kronikár a miestny historik Adam Jonáš (1943). Výskumy miestnej histórie publikoval v dielach *Slováci v Bielom Blate 1883 – 2013*, *Miestny odbor Matice slovenskej v Bielom Blate 1991 – 2001* a *Miestny odbor Matice slovenskej 1991 – 2011*.

Mária Haníková (1940) sa dlhoročne laicky zaoberá zberateľskou činnosťou. Nekatalogizované a nepopísané exponáty zdarma sprístupňuje vo vlastnom dome.

Dôležitými slovenskými kultúrnymi protagonistami sú súčasná predsedníčka MO MS Jarmila Hromčíková (1971), bývalá predsedníčka Katarína Dolinajová (1943), vedúca matičného folklóru a choreografka Janka Hromčík-Čerová (1985) a organizátor podujatí a autor spolkových projektov Vlastimír Lacko (1965).

Spomenúť môžeme aj slovenských učiteľov na základnej škole Milušku Sabovú (1974), Vierku Hriešikovú Vrškovú (1968), Adelu Obšustovú (1989, dochádza z Aradáča) a Alexandra Godu (1979, dochádza zo Zrenjaninu).

Spracovanie trstiny (Čukan 2017)

Spracovanie trstiny (Michalík 2017)

Z ďalších kultúrnych aktérov musíme uviesť recitátorku, ochotníčku herečku a skladateľku Anitu Jonášovú (1975), moderátorku rozhlasovej relácie V slovenskej reči Emínu Poničanovú-Hemelovú (1979), mládežníčky činné v práci s deťmi Rebeku Strakovú (2000) a Alexandru Domovskú (2000).

V Bielom Blate pôsobí viacero hudobníkov. Ide o gitaristu Igora Čorbu (1974), klaviristu a harmonikára Adriána Šofranka (1997) a členov populárnej skupiny Bell Ami – hráčov na klávesových nástrojoch Igora Kuraja (1987), Emila Zadunajského (1975) a bubeníka Darka Zadunajského (1979).

Známymi svadobnými kuchárkami boli Eržika Hromčíková (1949), Mária Poliaková (1945), Anna Kováčová (1943) a Anna Hromčíková (1947). V Bielom Blate pôsobí viacero aktívnych cukrárok. Produkty si objednávajú záujemcovia z dediny aj širokého okolia. Ide o Natašu Vrškovu (1982) a Milenu Godovú (1965). Medovníky pečú Jarmila (1971) a Janka (1985) Hromčíkové.

Ručnými prácami sa zaoberajú napr. Milena Godová (1965), Katarína Dolinajová (1943), Marka Poliaková (1972), Janka Hromčíková (1985), Anna Uzonová (1951), Alžbeta Havranová (1961). Produkujú rôzne dekoratívne aj úžitkové výrobky – vyšívané a háčkované textilie, suveníry zo šúpolia, kraslice, dekupážou upravované predmety. Krajčírstvu sa venujú Mária Poničanová (1964) a Mária Hromčíková (1943).

Prútené košíky vyrába Ján Froman (1947), metlinové metly Juraj Hromčík (1950), nožiarstvu sa venuje Vladimír Vrška (1995). V dedine je aktívny kolár Pavel Činčurák (1948), šindliari Mirko Goda (1964) a Fero Straka (1947). Aktívnymi kováčmi sú Pavel (1952) a Zlatko (1979) Hromčíkovci.

Spracovaním trstiny sa zaoberajú *trskári* Adam Goda (1953), Goran Goda (1968), Mirko Goda (1964) a Anka Virizov-Valentová (1959). Fero Straka (1968), ktorý je aj včelárom, má firmu na spracovanie trstiny Štauba, ďalšími podobne orientovanými firmami sú Jugotrška a Trskaprom.

Remeslá súvisiace so stavbou domu reprezentujú murári Pavel Kuchárik (1964) a Pavel Vrška (1958), stolári Miroslav Haník (1965), Pavel Straka (1956) a Pavel Činčurák (1948), maliari Ján Jonáš (1969), Miroslav Markuš (1970) a Michal Hromčík (1968).

SWOT analýza kultúrneho potenciálu Slovákov v Bielom Blate

Kultúrny potenciál Slovákov v Zrenjanine

Silné stránky

Fungujúci MO MS
Folklórna *odbočka* MO MS
Viacero ďalších fungujúcich spolkových organizácií – Klub žien, hasiči, futbalisti, kuchári, poľovníci atď.
Tri muzeálne expozície: v etnodome Márie Haníkovej, v Spomienkovom dome a u Adama Jonáša (1943)
Priestory kostola a okolia ako súčasť infraštruktúry a kultúrnej krajiny
Pravidelné vykonávanie bohoslužieb v slovenskom jazyku (laik alebo farár)
Archivované cirkevné matriky na etnickom princípe na farskom úrade ev. a. v. cirkvi od roku 1948
Bohatá kultúrna infraštruktúra
Prítomnosť výrazných ľudských zdrojov
Výučba v slovenčine na základnej škole od 1. do 4. ročníka
Slovenské oddelenie v školskej knižnici s veľkým knižničným fondom
Družobné kontakty na Slovensku – Príbelce, Nesvady

Príležitosti

Prajná menšinová legislatíva štátu (možnosť získavať finančnú podporu z viacerých zdrojov)
Výchova inteligencie na Slovensku (štúdium na univerzitách)
Rozvoj kultúrneho, vidieckeho a rekreačného turizmu s využitím vodných plôch, infraštruktúry a organizovaných podujatí
Prítomnosť iných etnických minorít s možnosťou participácie na spoločnom uplatňovaní menšinových práv
Budova *Výskumného centra* využiteľná v rámci spolkovéj činnosti aj ako ubytovací priestor

Slabé stránky

Zlá ekonomická situácia obyvateľov/ vysoká nezamestnanosť
Pracovné migrácie a vysťahovalectvo na Slovensko
Absencia vlastného ev. a. v. farára
Väčšina zmiešaných manželstiev vzhľadom na heterogénnu etnickú štruktúru
Absencia vlastných priestorov MO MS

Ohrozenia

Celková ekonomická situácia v krajine
Negatívna demografická krivka
Nedostatok pracovných príležitostí
Pokračujúce pracovné migrácie do väčších miest, na Slovensko a do iných európskych krajín
Akulturácia v multikultúrnom a multikonfesionálnom prostredí
Viaceré spolkové organizácie nefungujúce na etnickom princípe – formovanie lokálnej, nie etnickej identity
Nedostatok finančných prostriedkov v minoritnom projektovom systéme

Zrenjanin leží v strednom Banáte. Je najväčším mestom v regióne. Od Nového Sadu je vzdialený 50 km, od Belehradu 70 km. Žije tu okolo 75000 obyvateľov. Slovákov je približne 300. Pochádzajú najmä z okolitých slovenských prostredí, napr. z Aradáča, Bieleho Blata, Kovačice, Padiny, Jánošíka či Vojlovice. Žije tu aj viacero starousadlíkov.

Príslušníci slovenskej národnostnej menšiny v Zrenjanine žijú v multietnickom a multikultúrnom mestskom prostredí. Príchod Slovákov je datovaný do obdobia od 40. rokov 18. storočia do roku 1795, z ktorého pochádza najstarší hodnoverný písomný doklad. Minoritná slovenská kultúra sa v meste vyvíja iným smerom ako v okolitých banátskych slovenských spoločenstvách aj napriek tomu, že v priebehu celej existencie Zrenjanin s vidiekom spájajú intenzívne spoločenské kontakty. Ich základom sa stali aktivity v rámci slovenskej evanjelickej a. v. cirkvi, spolkovéj kultúrnej činnosti a vyústili do bohatých príbuzenských vzťahov.

Spôsob života v mestskom prostredí a existencia v diasporálnych podmienkach neumožňovali zachovávať a rozvíjať prinesené kultúrne tradície, ktoré pochádzali z agrikultúrneho prostredia. V cirkevných matrikách sú ako miesto narodenia,

Zdroj: vlastné spracovanie (2018).

Evanjelický a. v. kostol (Kurpaš 2017)

Evanjelická fara (Kurpaš 2017)

respektíve predchádzajúce bydlisko, uvádzané najmä regióny stredoslovenskej kultúrnej oblasti, no prevládala postupná kolonizácia zo skôr osídlených lokalít z Báčky, Peštianskej a Békésskej župy, z aradskej oblasti a temešského Banátu, ktorá pokračovala až do 20. storočia. Dodnes pretrvávajú obojsmerná migrácia so slovenským okolím v Banáte. Slováci sa v meste zamestnávali prevažne ako remeselníci a robotníci, boli súčasťou vyšších foriem kultúry, čo nachádzalo odraz aj v štruktúre rodiny, v bývaní, odievaní, jazykových prejavoch, v susedských vzťahoch a v stave etnickej identity.

Súčasný organizovaný kultúrny a náboženský život je ovplyvnený diasporálnym spôsobom bývania v meste aj celkovým nízkym počtom obyvateľov slovenskej národnosti. V slovenskom evanjelickom a. v. cirkevnom zbore a v Miestnom odbore Matice slovenskej je aktívnych len niekoľko jednotlivcov. Na bohoslužby pravidelne prichádzajú len traja – piati. Spájajú, respektíve nerozlišujú aktivity MO MS a cirkevné. V rámci MO MS neuspôradali žiadne aktivity už niekoľko rokov. V objektoch minimálne využívanej fary sú potenciálne vhodné priestorové podmienky k spolkovej činnosti.

Všetky aktivity sú závislé od niekoľkých jednotlivcov. Spomenúť môžeme Ondreja Godu (1946), dozorca evanjelického cirkevného zboru, a Adama Markuša (1936), predsedu MO MS, Vierku Hrubíkovú, tajomníčku MO MS, a pokladníčku Máriu Godovú. V meste žije aj insitný maliar Janko Laco (1946), ktorý bol aj predsedom Združenia amatérskych umelcov v Zrenjanine.

Kultúrne dedičstvo

Archív Slovenského evanjelického a. v. cirkevného zboru v Zrenjanine. V archíve je dokument z roku 1795 o existencii filie Bečkerekskej cirkevného zboru Aradáč. Obsahuje súpis 14 prvých slovenských zakladajúcich rodín.

Archív obsahuje bohatú dokumentáciu – matričné knihy, pokladničné knihy, zápisnice, došlú a odoslanú poštu a množstvo iných rukopisných zväzkov označených po jednotlivých kalendárnych rokoch v slovenskom, nemeckom a maďarskom jazyku. Archív je uložený v uzamknutých skriniach. Samotné matričné knihy sú nekompletné, útržkovité, údajne odovzdané do štátneho archívu. Archív neposkytuje súvislú dokumentáciu za celé obdobie existencie slovenskej evanjelickej komunity.

Na farskom úrade je spoločná knižnica s MO MS. Obsahuje náboženskú literatúru v nemeckom, maďarskom aj v slovenskom jazyku. Je tam detská náboženská

literatúra, encyklopédie, historická literatúra, beletria. Knižnica obsahuje približne 850 zväzkov.

V cirkevnom archíve je jedna matričná kniha Keresztelési – 1906 – tól és Halotti 1906 – tól anyakönyv III. Kotet. Kniha sa začína matrikou narodených a pokrstených s údajmi o mieste bydliska, náboženskej príslušnosti a zamestnaní rodičov a krstných rodičov. Prvý narodený je zapísaný v decembri 1906. Do roku 1920 sú záznamy v maďarskom jazyku, od roku 1921 do roku 1940 je slovenčina, od roku 1941 do roku 1944 v maďarskom jazyku a od roku 1945 v slovenčine. Posledný zápis je na s. 109 z 2. decembra 2012.

Druhou časťou matričnej knihy je matrika zomretých a pochovaných. Prvý zápis je z februára 1907. Obsahuje dátum úmrtia, meno a priezvisko, miesto narodenia, vek, príčina úmrtia, dátum pohrebu. Do roku 1920 sú zápisy v maďarskom jazyku, od roku 1921 v slovenčine. Od roku 1940 do 1944 opäť maďarský jazyk, od 1945 slovenčina. Posledný zápis je z januára 2017.

Matrika sobášených od roku 1951 do 1969. (Prvý zápis 1952)

Matrika konfirmovaných a prestúpených od roku 1871. Obsahuje údaje o konfirmovanom, mieste narodenia, dátum narodenia, mená rodičov, zamestnanie rodičov. Posledný zápis je z novembra 1944. Do roku 1920 v maďarskom jazyku, od roku 1940 – do roku 1944 v maďarskom jazyku.

Kniha zápisníc zo zasadnutí presbyterov od roku 1907 do roku 1918. Zápisnice sú v maďarskom jazyku.

Kniha zápisníc presbyterstva od roku 1913 do mája 1931.

Kniha zápisníc presbyterstva od roku 1931 do roku 1951.

Zápisnice z konventov od roku 1963 do roku 1973.

Zápisnice z konventov od roku 1974 do roku 1993.

Pokladničná kniha v maďarskom jazyku od roku 1827 do roku 1869. Obsahuje menný zoznam členov a príspevky za jednotlivé roky.

Pokladničná kniha od roku 1882 do roku 1903 – v maďarskom jazyku.

Hlavný pokladničný denník cirkevnej dane od roku 1931. Menoslov, finančné čiastky. Kniha je písaná v maďarčine.

V Archíve je 11 rôznych iných pokladničných kníh a denníkov od roku 1913 do roku 2001: Pokladničná kniha od roku 1957 do roku 1968. Pokladničná kniha od roku 1973 do roku 1996. Pokladničná kniha od roku 1996 do roku 2000. Pokladničná kniha od roku 1996 do roku 2001. Kniha príjmov a výdavkov od roku 1927 do roku 1929. Pokladničný denník od roku 1951 do roku 1958. Pokladničný denník od roku 1969 do roku 1973. Pokladničný denník od roku 1932 do roku 1972. Pokladničný denník od roku 1915 do roku 1952.

Kniha prijatej a odoslanej pošty od roku 1918 do roku 1926 (do roku 1919 v maďarskom jazyku).

Kniha prijatej a odoslanej pošty od roku 1927 do roku 1935.

Archív MO MS Zrenjanin. Archív MO MS nie je uložený na jednom mieste z dôvodu absencie vlastných priestorov. Časť dokumentácie je v dome tajomníčky Vierky Hrubíkovej, časť u predsedu Adama Markuša, knižnica MO MS a cirkevného zboru je spoločná od roku 2006.

Zápisnice z výročných schôdzí a volieb funkcionárov sú u predsedu a tajomníčky.

U predsedu je zápisnica zo zakladajúcej schôdze zo 14. 12. 2002.

U pokladničky Márie Godovej je celá pokladničná agenda – príjmy, výdavky, zoznamy členov a členských príspevkov za jednotlivé roky od založenia MO MS do roku 2017. U pokladničky je pečiatka MO MS Zrenjanin.

Kultúrne inštitúcie a organizácie

Slovenský evanjelický a. v. cirkevný zbor v Zrenjanine. Založenie cirkevného zboru sa datuje do roku 1820, keď do Zrenjaninu (vtedy do Veľkého Bečkereku) prichádza prvý evanjelický farár Michal Obedko. Zbor mal vtedy asi 500 členov. Patrili k nemu aj nemeckí a maďarskí (pôvodne reformovaní) obyvatelia mesta a zbor fungoval trojjazyčne. Nemci sa v roku 1832 osamostatnili. Znáмым farárom bol Ľudevít Jurányi, ktorý v meste pôsobil medzi dvoma svetovými vojnami. Významne podvihol cirkevné, spolkové a vzdelávacie aktivity Slovákov. Zbor mal vtedy približne 1100 členov, Slovákov v meste bola okolo 1300 (v meste žilo spolu 15000 obyvateľov). Zrenjaninský zbor zanikol v priebehu 2. svetovej vojny, po nej sa stal filiou aradácskej cirkvi.

V roku 2004 sa opäť osamostatnil. Služby Božie sa konajú pravidelne aj bez prítomnosti zborového farára. V tom čase sa do činnosti zboru zapájalo asi 60 ľudí. V súčasnosti sledujeme výrazný pokles záujmu o cirkevné aktivity. Nedeľné služby Božie navštevuje pravidelne približne od 3 do 5 ľudí, vo sviatočné dni okolo 20. Administrátor z Aradáča prichádza podľa potreby, raz mesačne odbavuje *nešporné* služby Božie. Aktivity s deťmi a mládežou nie sú zaužívané kvôli ich nízkemu počtu.

Za posledných 10 rokov sa v zrenjaninskom evanjelickom kostole konal jeden sobáš, za rovnaké obdobie sa uskutočnilo približne 5 krstov. Na Večeru Pánovu dochádzajú veriaci do Aradáča, tiež v prípade zaujímavých návštev alebo cirkevných podujatí.

Najstaršia generácia zrenjaninských Slovákov (Pap 2017)

Evanjelický kostol bol vybudovaný v roku 1837. Predtým veriaci využívali staršiu modlitebnicu, o ktorej nemáme bližšie informácie. Dominuje v ňom približne 120-ročný drevený oltár. Evanjelická fara bola vybudovaná v roku 1928. Možno ju považovať za cirkevné aj kultúrne centrum Slovákov v Zrenjanine. Síce nie je v dobrom technickom stave, no poskytuje pomerne veľké priestory pre členov cirkevného zboru aj MO MS.

V minulosti boli zaužívané zborové návštevy (napr. Hložany, Lúg, Aradáč, Šíd), v súčasných podmienkach nie sú domáci schopní vycestovať ani prijať väčšie návštevy. Deväť rokov spolupracujú s rímskokatolíckou farnosťou a reformovanou cirkvou v meste. Stretávajú sa na spoločnom posedení pri príležitosti Svetového dňa modlitieb. Pri tejto príležitosti tiež tradične odchádzajú do Aradáča.

Miestny odbor Matice slovenskej. Bol založený koncom roka 2002, sídlo je na evanjelickej fare. Pri založení mal okolo 60 členov, v roku 2017 bolo členov 17. Po založení Matice boli bežné výstavy, koncerty v evanjelickom kostole aj kultúrne programy. V posledných rokoch už Matica nevyvíja takmer žiadnu činnosť. O aktivity nie je záujem.

SWOT analýza kultúrneho potenciálu Slovákov v Zrenjanine

Silné stránky Relatívne dobrá sociálno-ekonomická situácia obyvateľov slovenskej národnosti v mestskom prostredí V rámci možnosti fungujúci evanjelický a. v. cirkevný zbor Evanjelická fara s nadštandardnými priestormi ako centrum zrenjaninských Slovákov Živé kontakty s príslušníkmi slovenských minoritných spoločenstiev v blízkom okolí	Slabé stránky Absentujúce všeobecne zdieľané/nehomogénne obyčajové tradície na etnickom princípe Malý záujem obyvateľov slovenskej národnosti o spolkovú činnosť/neaktívnosť slovenskej mládeže Slovenské spoločenstvo žije v meste disperzne bez možnosti intenzívnejších susedských a neinštitucionalizovaných spoločenských kontaktov Absencia základného a stredného školstva v slovenskom jazyku Technický stav budovy evanjelickej fary
Príležitosti Prajná menšinová legislatíva štátu (možnosť získavať finančnú podporu z viacerých zdrojov) Prítomnosť neaktívnych obyvateľov slovenskej národnosti, vrátane potenciálne využiteľnej mládeže pre spolkovú a cirkevnú činnosť Slovenské menšinové spoločenstvá v Aradáči a Bielom Blate – možnosť intenzívnejších cirkevných a spoločenských kontaktov Pracovné a študijné príležitosti v meste vytvárajú vhodné podmienky pre prisťahovanie obyvateľov slovenskej národnosti a posilnenie činnosti/ludských zdrojov na organizované menšinové aktivity Budova fary v budúcnosti využiteľná aj ako centrum stretávania sa slovenskej evanjelickej mládeže z Vojvodiny – rekonštrukciou vytvoriteľný ubytovací priestor	Ohrozenia Celková ekonomická situácia v krajine Asimilácia príslušníkov najmladšej generácie v zmiešaných manželstvách

Zdroj: vlastné spracovanie (2018).

Kultúrny potenciál Slovákov v Kovačici

Kovačica leží v južnej časti Banátu, približne v polovici cesty medzi Zrenjaninom a Belehradom. Žije tu okolo 6500 obyvateľov, ktorých je asi 85 % slovenskej národnosti.

Kovačica bola založená v roku 1802 ako slovenská osada. Slovenskí kolonisti z Novohradu, Gemera a ďalších, južnejšie situovaných uhorských žúp, prišli do Kovačice po kratších zastávkach v Slovenskom Bardáni pri Zrenjanine a v Ečke. Novozaloženú dedinu postupne dosídľovali Slováci priamo od Nitry, Zvolena, z Hontu, Gemera, Novohradu, ale aj z Békésskej stolice a z Báčky. Príbuzenské, spoločenské a konfesijné kontakty rozvíjali Kovačičania najmä s okolitými slovenskými spoločenstvami v Banáte. Po zániku Uhorska a rozdelení Banátu na srbskú a rumunskú časť kontakty so Slovákami v Butíne a iných dedinách v temešvárskej oblasti od 20. rokov 20. storočia slabli.

Pôdorys Kovačice tvoria pozdĺžne a na ne kolmé ulice ako v prípade väčšiny slovenských dedín vo Vojvodine. Tradičná hlinená architektúra bola v 2. polovici 20. storočia rekonštruovaná alebo asanovaná. Kovačica patrí k najznámejším a najpočetnejším dedinám a mestám s obyvateľstvom slovenskej národnosti v Banáte, no aj v rámci Vojvodiny a celej Dolnej zeme. V polovici minulého storočia presiahol počet Slovákov 6 tisíc a mestečko agrokultúrneho charakteru malo najpočetnejšie slovenské obyvateľstvo v Banáte. Zásluhou vzdelanosti a bohatej spolkovovej

činnosti sa stalo jeho kultúrnym centrom. Do povedomia širokej verejnosti v Srbsku, na Slovensku a, možno povedať, na celom svete, sa dostalo vďaka Kovačickému procesu ako reakcii na stupňujúcu sa maďarizáciu, protifašistickému odboju reprezentovanom dr. Jankom Bulíkom, bohatej spolkovej činnosti, no predovšetkým neopakovateľnej tvorbe insitných maliarov v druhej polovici 20. storočia.

Mesto je sídlom obce/okresu. Približne 6500 obyvateľov s vedomím slovenskej etnickej príslušnosti predstavuje viac ako 80 % celej kovačickej populácie. Počet Slovákov má klesajúcu tendenciu, a to najmä vplyvom ekonomickej migrácie na Slovensko. Poloha medzi Belehradom, Pančevom a Zrenjaninom a pravidelné autobusové spojenie umožňujú denné dochádzanie za prácou do miest a intenzívne kontakty s majoritným obyvateľstvom. S príslušníkmi iných menšín a so Slovákami z okolitých banátskych dedín, z Báčky i zo Srijemu, sa Kovačičania stretávajú aj v rámci spolkovej činnosti, športových súťaží a podujatí aj aktivít cirkevných zborov. Z banátskeho okolia dochádzajú do Kovačice študenti gymnázia a obyvatelia okolitých dedín na úrady, do zamestnania a za službami.

Kultúrne dedičstvo

Hmotné kultúrne dedičstvo. Archívne dokumenty. Slovenský evanjelický a.v. cirkevný zbor je od polovice 80. rokov minulého storočia rozdelený, preto sme spracovali dva archívy. Ani jeden nie je kompletný. Archív Slovenského ev. a. v. cirkevného zboru Kovačica I. obsahuje staršie matriky, nie všetky, no v knihách nie sú údaje za posledné roky s výnimkou Matriky sobášených od roku 1905, kde sú posledné zápisy z roku 2017. Staršie matriky sú v štátnom archíve v Pančeve, spracované sú elektronicky.

Knihy zápisníc z konventov sú uložené v Celocirkevnom archíve v Starej Pazove, spracované sú elektronicky.

Archív Slovenského ev. a. v. cirkevného zboru Kovačica I.

Matrika pokrstených Slov. ev. a. v. cirk. zboru v Kovačici. Sv. V. Od 1928 do 1957 roku. Posledný zápis november 1957.

Matrika pokrstených Slov. ev. a. v. cirk. zboru v Kovačici. Sv. VI. 1958. Posledný zápis apríl 2007. Údaje za posledné roky nie sú do matričnej knihy zapísané.

Az antalfalvi ágHist. Evang. egyház. Esketési anyal konyve 1905 január. Kotet IV.

Matrika sobášených je písaná od roku 1905, posledný zápis je zo septembra 2017.

Matrika pohrobených Sv. IV. Cirkve ev.a.v.Kovačickej od roku 1900 do decembra 1966.

Matrika zomrelých Slov. ev.a.v. cirkevného zboru v Kovačici. Sv. V. 1966 – posledný zápis február 2013. Údaje za posledné roky nie sú do matričnej knihy zapísané.

Pokladničný denník – Kniha príjmov a výdavkov od roku 1928 do roku 1948.

Archív Slovenského ev. a. v. cirkevného zboru Kovačica II.

Matrika narodených a pokrstených od 20. 10. 1985 do r. 2017

Matrika zomrelých od 2. 10. 1985 do r. 2017

Matrika sobášených od 4. apríla 1994 do r. 2017

Konfirmandi od 21. mája roku 1995. do r. 2017.

Archív Domu kultúry 3. október obsahuje len štátom vyžadovanú ekonomickú agendu, kompletnú a vzorne vedenú za posledné dva roky. Ostatné archiválie zamerané na aktivity DK sú v rôznych miestnostiach domu kultúry, najmä v priestoroch bývalej etnoizby, sú neusporiadané, nekompletné.

Archív MO MS Kovačica. MO MS nemá vlastné priestory. Každý bývalý predseda má dokumentáciu vo vlastnom dome. U **Pavla Baláža (1955)** je archív MO MS od roku 2005 do 2012 v 7 fascikloch – 2005, 2006, 3 fascikle z roku 2007, 2008, v jednom fascikli materiály za roky 2009 – 2012. V osobitnom spise je štatút MO MS.

V jednotlivých ročníkoch sú pozvánky na podujatia, zápisnice, pošta a základná ekonomická agenda. V troch fascikloch za rok 2007 sú aj výstrižky z novín a časopisov.

V osobitnom fascikli sú štatúty MS od roku 1990.

U učiteľky vo výslužbe Márie Kováčovej sú zápisnice zo zasadnutí výboru MO MS, z volieb, prípravných výborov rôznych podujatí od roku 2001 do 2009, 2013 – 2016; je tu tiež dokumentácia podujatí na 60 farebných fotografiách. Sú tu diplomy, ďakovné listy, zápisnice zo zasadnutí MSS (v Srbsku), pozvánky na podujatia, korešpondencia.

Archív nie je uložený ani usporiadaný komplexne a systematicky. Dokumenty nie sú radené chronologicky.

V archíve Ženského spolku sú v 10 fascikloch dokumentácia kultúrnych aktivít, pošta, ekonomická agenda, fotoalbumy vlastnej činnosti. Súčasťou archívu je príručná knižnica. Obsahuje približne 90 zväzkov – väčšinou darované publikácie – monografie obcí, zborníky piesní, zborníky poézie.

Matrika obce Kovačica – v tejto štátnej inštitúcii sú všetky matričné záznamy o obyvateľoch Kovačice od roku 1895.

V Matrike je kniha, odobratá Slovenskému evanjelickému a.v. cirkevnému zboru, ktorá je písaná v latinskom jazyku – Matrica ecct. Evang. Aug. Conf. Analfalvenis in Pardány et Eccka ab anno 1786 – ad 1804 (súpis duší, ktoré

sa v uvedených rokoch prisťahovali z Bardáňa a Ečky). Cenná je najmä v súvislosti s rekonštrukciou osídľovania Kovačice, resp. predchádzajúceho bydliska kolonistov.

Archív Memoriálneho strediska dr. Jána Bulíka je uložený v dome Pavla Baláža (1955). Obsahuje všetky dokumenty v samostatných fascikloch od založenia strediska v roku 2008 do súčasnosti. V archíve je aj zápisnica zo zakladajúceho zhromaždenia, projekty, oficiálne vyžadovaná ekonomická agenda a vizuálna dokumentácia zo všetkých podujatí.

Archív Pavla Baláža (1955) obsahuje 26 videokaziet z kultúrno-spoločenského života Kovačičanov. Súčasťou je napríklad prezentácia zbierky ľudových piesní z Kovačice a Padiny *Keď si ja zaspievam*, alebo záznam z domácej výroby mydla z roku 1999.

Približne 100 audiokaziet obsahuje zvukové záznamy prezentácií kníh, miestneho folklóru a obyčajových tradícií. Stovky CD a DVD dokumentujú tradičné slovenské podujatia vo Vojvodine aj na Dolnej zemi (napríklad *Cez Nadlak je...* 2011). Najbohatšími sú fotodokumentácia a audiovizuálne záznamy z kultúrno-spoločenského života Slovákov v Kovačici. Príkladom je CD s fotografiami Jána Špringela *Odkaz predkov – Palác či koncert klasickej hudby v kovačickom kostole*, ktorý sa konal pri príležitosti 100. výročia Kovačického procesu. Súčasťou archívu je knižnica s približne 500 publikáciami v slovenskom jazyku – národopisné a vlastivedné monografie miest a dedín, zborníky, beletria a publikácie kovačických a vojvodinských slovenských autorov, ďakovné listy, brožúry a plagáty dokumentujúce činnosť miestnych organizácií.

Rádio a televízia Kovačica majú spoločný archív so stovkami CD, dokumentujúcimi televíziu a rozhlasovú tvorbu v rokoch 2008 – 2013. V súčasnosti je archív uložený na 11 harddiskoch s kapacitou 25 terabajtov.

Súkromný archív Jána Zámečníka – „Švejka“ (1943). Majiteľ je dôležitá osobnosť kovačickej kultúry od poslednej tretiny 20. storočia dodnes. Angažoval sa ako divadelný ochotník, člen spevokolov, starejší na 222 svadbách v Kovačici aj v Padine. Archív obsahuje fotodokumentáciu svojej rodiny aj kultúrneho diania v Kovačici – spolu asi 3000 fotografií, z nich okolo 300 z folklóru; svadby, pohreby, spoločne vykonávané práce, zájazdy, nahrávanie v rozhlase v Novom Sade – Rovina.

O Kovačici vzniklo viacero hodnotných **publikácií**. Ide predovšetkým o odbornú literatúru, biografie, ale registrujeme aj beletriu, poéziu a prózu. Medzi najaktívnejších autorov patrila Ján Marko, ktorý v 90. rokoch 20. storočia publikoval diela zamerané na históriu Kovačice. V roku 1992 vyšla kniha *Kovačičania vysokoškooláci* a v roku 1995 publikácia *Prvé slovenské osadnícke rodiny v Kovačici*.

V Pamiatkovom dome Martina Jonáša (Kurpaš 2017)

V Pamiatkovom dome Martina Jonáša (Kurpaš 2017)

Busta Janka Bulíka v parku pred kostolom (Žabenský 2017)

Náhrobník insitnej maliarky Zuzany Chalupovej (Michalík 2017)

Hodnotné je aj dielo *Semianski Markovci v Kovačici*, ktoré vyšlo v roku 1997 a publikácia *Jejci dom u Kovačici* z roku 2000, v srbskom jazyku. Kniha *Detský domov v Kovačici* vyšla v roku 2001 a *Lexikón slovenských vojvodinských vysokoškolských učiteľov a vedcov* v roku 2009. Medzi aktívnych autorov patrí aj Jozef Šifel, ktorý v roku 2002 pripravil rukopis publikácie *Hasiči Kovačice 1892 – 2002* a v roku 2008 *Veľkí a malí snaživci Kovačice*. Jedným z najstarších diel sú *Dejiny slovenského evanj. a. v. cirkevného zboru v Kovačici* J. Pavloviča, ktoré vyšli v roku 1928. Historický charakter majú aj *Dejiny Kovačice 1802 – 1946* od J. Farkaša. Rozsiahlym a faktograficky najhodnotnejším dielom je zborník prác *Kovačica 1802 – 2002*. Publikácia vznikla pri príležitosti osláv 200. výročia založenia obce. Pavel Tomáš a Pavel Baláž vydali v roku 1997 zbierku slovenských ľudových piesní z Kovačice a Padiny *Keď si ja zaspievam*. Ide o najrozsiahlejšiu zbierku za hranicami Slovenska. O Kovačici vyšlo aj niekoľko zborníkov prác rôznych zostavovateľov. Napríklad po vedeckom sympóziu, konanom 18. 5. 2007, vyšiel zborník *Odkaz predkov – Kovačica pamätá*. Vedecké sympózium sa konalo aj pri príležitosti 110. výročia narodenia D. Janka Bulíka, 65. výročia jeho tragickej smrti a 75. výročia založenia Matice slovenskej v Juhoslávii. Kolektívne dielo ma názov *Dr. Janko Bulík – vlastenec, demokrat a martýr*. K odbornej literatúre môžeme zaradiť aj *Krátky slovník nárečia slovenského*, ktorého autorom je J. Špringel (2004). Záznamy o Kovačickom procese sa nachádzajú v archíve v Pančeve. Na základe týchto podkladov vznikli dve publikácie: *Kovačický proces* v rokoch 2002 a 2007. Kovačické a banátske recepty obsahuje kniha *Banátske zlato*. Spolu 31 receptov zozbierala a v roku 2009 vydala Zuzana Hrková. Hodnotné publikácie sú aj o miestnych spolkoch. Ako príklad možno uviesť zborník *Deväťdesiat rokov Ženského spolku v Kovačici: zborník prác* (2011) a *100 rokov divadla v Kovačici* (2014).

S Kovačicou sa spája množstvo Slovákov, ktorí si svojou umeleckou činnosťou a aktivitou získali pozornosť v širokom okolí. O hercovi, režisérovi a umelcovi Tomášovi Hriešikovi „*Máškov*“ vznikla v roku 2014 *Monografia Máško* (1956 – 1993). Maliarovi Jánovi Strakúšekovi bola v roku 2006 venovaná päťjazyčná monografia. No najznámejšími umelcami, ktorí preslávili Kovačicu, sú insitní maliari Zuzana Chalupová a Martin Jonáš. O prvej sú publikácie *Na slávu Božiu – Biblické obrazy Zuzany Chalupovej* (1989) a *Zuzana Chalupová* (1994), o Martinovi Jonášovi *Martin Jonáš* (1994), *Spomenici kukuruzu Martina Jonáša* (2000), *Kumšt Martina Jonáša* (2009) a iné. Hodnotný je aj *Katalóg diel insitných umelcov z Kovačice a Padiny* (2004).

Mária Kotvášová Jonášová napísala v roku 1997 svoj knižný debut pre deti a mládež *Ocko*. Zbierku básní a poviedok *Ocko z čokolády* vydala v roku 2003,

Mama, poď sa hrať (2008), *Sú to vážne veci* (2010). Martin Sampor vydal zbierku erotických básní *Popodnevni „express“ – Ljubavno-erotske pesme* (2007). Poézia prevažuje aj v tvorbe Anny Svetlíkovej. K jej najvýznamnejším dielam patrí zbierka *Rieka života*. Jozef Benka publikoval zbierku básní *Vďaka za životia zázrak* (2012) V súčasnosti je aktívny aj A. Hriešik, príkladom je zbierka básní *Rieka bez návratu* z roku 2016. Spolu vydal osem básnických zbierok. Z množstva odborných diel Dr. Zuzany Čížikovej možno spomenúť *Rozhovory* a *Literárna tvorba Jána Labátha*.

Historické knižničné fondy a historické knižničné dokumenty sa nachádzajú v miestnych knižniciach aj vo vlastníctve jednotlivých rodín.

Obecná knižnica Kovačica je pokračovaním Čítacieho spolku Pokrok. Ako samostatná inštitúcia funguje od roku 1995. V Kovačici sú 3 pracovníčky a riaditeľ, v pobočkách v okolitých dedinách sú ďalší piati. V ústredni knižnice v Kovačici je spolu 30 tisíc publikácií, slovenských kníh je 7300 vrátane detskej literatúry (1904) – periodiká, monografie, hudba, beletria, detská literatúra, odborná – historická, geografia, etnografia. Vo fonde je (september 2017) 309 CD predovšetkým s kreslenými filmami, o ktoré majú najväčší záujem deti. V roku 2016 mala knižnica 2665 členov. Ročne navštívi ústredňu v Kovačici 4812 čitateľov, z toho je 1650 detí do 14 rokov; výpožičiek je 7441, z toho publikácií v slovenčine 2659. Knižovníčkou je Ana Tomanová (1977).

V knižnici Gymnázia Mihaila Pupina bolo v roku 2017 11 893 kníh, z toho približne 2500 slovenských – učebnice, cvičebnice, metodické príručky pre učiteľov, beletria, odborná literatúra. Podobnú štruktúru publikácií má aj **knižnica v Základnej škole Mlada pokolenija**. Z približne 10 000 kníh je 8000 slovenských.

Množstvo domácností má **súkromné knižnice**. Prevažuje náboženská literatúra. Napríklad Ján Brtka (1953) má knihu písanú v staroslovenčine zo 16. storočia. Prvá a posledná časť je písaná ručne, stredná je tlačená. Pri písaných statiach sú dátumy písania rok 1500 a 1595. V knižnici má napríklad aj Kniha kázní na neďelu z 18. storočia a spevník Transcius z roku 1878. Mária Kováčová (1949) má okrem iného spevníky Transcius z rokov 1890 a 1937 a *Nowý zákon* z roku 1903, vydaný v Prahe. Vlatko Kuraj má *Evanjelický funebrál* z roku 1898 a knihu *Cithara sanctorum Pisne duchovny* z roku 1912.

Zbierky múzeí a galérií reprezentujú predmety múzejnej a galerijnej hodnoty. Najstaršou galériou v Kovačici je **Galéria insitného umenia Kovačica**, otvorená v roku 1955. Spravuje ju obec/okres Kovačica. Stovky výtvarných diel prezentujú tvorbu kovačických aj iných vojvodinských insitných maliarov a nájdeme tu niekoľko stovák diel s dedinskou tematikou od autorov: Martin Paluška (1913), Ján Sokol (1909) Ján Bireš (1912), Zuzana Chalupová,

Martin Jonáš, Ján Kňazovic aj od neskorších: Ondrej Veňarský (1930), Ján Veňarský (1925) a pod. Okrem Slovákov z Vojvodiny sú tu aj diela autorov iných národností (napr. Srbi). Galéria dostáva každý rok jeden obraz od každého člena a tým vytvára svoj fond. Na obrazoch sú motívy ľudového odevu, folklóru, dedinského života, tradičnej architektúry, práce na poli a iné. Hodnotný je obraz Jána Glózika (1957), ktorý zobrazuje príchod Slovákov na Dolnú zem. Dielo má rozmery 390 x 210 cm. Galériu navštívili mnohé známe osobnosti, ako napríklad skupina The Rolling Stones, posádka Apolla 11, španielsky kráľ Juan Carlos, Brigitte Bardotová, Pelé, Ursula Andersová, Alain Delon, Franco Nero. Časť výstavy je predajná. Obrazy kovačických a padinských inšitných maliarov nachádzame aj v mnohých domácnostiach, napr. v súkromnej zbierke Vlatka Kuraja sa nachádza najvzácnejší obraz Jána Bíreša.

V dome Martina Jonáša, ktorý bol sprístupnený verejnosti v roku 2014, je zriadenú etnoizba s ukážkami výtvarných prác tohto známeho inšitného umelca. Súčasťou sú aj umelecké zbierky, ktoré autor získal počas svojho života. Na rekonštrukcii budovy a sprístupnení diel sa finančne podieľala Slovenská republika, ktorá odkúpila jeho pozostalosť. Zbierkový fond tvorí približne 150 jeho vlastných diel, ateliér, zbierka približne 2000 kusov maľovaných tanierov a 1000 ks bábik zo šúpolia.

Galéria Babka bola založená v roku 1991 a je pomenovaná podľa majiteľa Pavla Babku. Podporuje aj tvorbu mladých umelcov a vďaka úspešnému marketingu sa jej výstavy dostali napríklad na svetové výstavy. Obrazy boli vystavené aj na pôde UNICEF v Ženeve, UNESCO v Paríži a v rôznych svetových galériách. Členmi tejto inštitúcie môžu byť len slovenskí inšitní umelci. Dodnes bolo identifikovaných 63 autorov, ktorí reprezentujú takmer 100-ročnú tradičnú tvorbu. V súčasnosti sú diela zapísane v zozname kultúrneho dedičstva v Srbsku. Galéria vystavuje približne 100 diel. Okrem obrazov aj maľované tekvice a stolčeky. K mladej generácii autorov patria Vesna Chrtánová (1968), Eva Hrková (1983) a Saňa Stvorcová (1992).

Stála zbierka Jána Čecha – Spomienky v rámoch. Zbierka obrazov zberateľa Jána Čecha (1943) bola verejnosti sprístupnená v júli 2016. Obsahuje viac ako 120 obrazov slovenských inšitných maliarov z Kovačice a Padiny – Martina Jonáša, Zuzany Chalupovej, Martina Palušku, Ondreja a Jána Veňarských, Jána Sokola, Michala Bíreša, Jána Bačúra, Michala Povolného, Jána Husárika, Pavla Hajka, Jána Glózika. Nachádza sa v súkromnom dome majiteľa na rohu ulíc Maršala Tita a Iva Lolu Ribara.

V dome kultúry bola ešte pred niekoľkými rokmi **etnoizba**. Priestor nemá charakter expozície, ale neudržiavaného skladu. Zbierkové predmety (postel'

Družička (Žabenský 2017)

s perinami, vankúšmi, krosná, hlinený riad, drobné hospodárske a kuchynské náradie, náboženské knihy) sú v rôznom technickom stave, často poškodené a nekompletné. Niekoľko rokov sú zanedbané, naskladané v dvoch miestnostiach v podkroví v nevyhovujúcich podmienkach (zo stropu na viacerých miestach zateká) spoločne s archívom, diplomami, spomienkovými predmetmi, obrazmi, starým nábytkom. Predmety nie sú evidované, katalogizované a v tomto štádiu ich nemožno spočítať.

Ženský spolok Kovačica. V dvoch miestnostiach je vystavených približne 1600 úžitkových, dekoratívnych a spomienkových predmetov a obrazov. 6 skríň obsahuje odevné súčiastky – čepce, oplecko, šata, plyšové aj hodvábné šatky na hlavu, kacabajky ženské, mužské aj chlapčenské, vyšívané košele, sukne na sviatok aj pracovné, slávnostnejšie čepce, hodvábné ručníky, blúzky k sukniam; bytový textil – vankúše aj obliečky na vankúše, obrusy, uteráky, spodná plachtička na posteľ aj vrchná na duchny, obliečka na vankúšik, obliečka na vankúš *do stojacej izby*, *vrchnia* plachta na posteľ, dekoratívne plachty na stenu, *obrúske* na stoly.

Predajná výstava obsahuje okrasné vrecká na mydlo do skrine *že by voňalo*, bábičky v krojoch – *handrená bábka*, *kalapčko pre ihly*, dekoratívne kytice na stôl pre slávnostné príležitosti, *šamlíčka* – drevený maľovaný stolček, dekoratívne obrúsky a vankúšiky, obrazy zo saténových stužiek. V miestnosti sú insitné obrazy Jána Haviara 1943 (8) a Pavla Glózika (1), šijací stroj, krosná, tablo členiek Ženského spolku 1920 – 2002, 1920 – 2013, obrazy *z farebných papieríkov* – ruže a *vyšivárka*. Adam Holík (1937) uplietol košík z vrbových prútov.

Diela hudby, tanca, dramatického umenia a scénografie, zhmotnené na rôznych nosičoch. Spevácka skupina Rovina vydala kazety a CD *Už kohútiky spievajú* a *V kovačickom parku*. Mužská spevácka skupina Bohémi pripravila v roku 2005 CD *V doline našich snov*. Zaujímavú tvorbu má aj ľudový orchester Rosička, ktorý v roku 2004 vydal CD *Ej, padá, padá rosička*. Videoarchív (videokazety a DVD) zosnulého amatérskeho kameramana Pavla Kuchárika (1935) obsahuje vyše 800 hodín záznamov kultúrnych, spoločenských, športových a politických podujatí v Kovačici. Archív vlastní dediči autora. Kovačické Štúdio S sa zaoberalo výrobou a strihaním krátkych filmov, zaznamenávajúcich dianie v obci. Podobne zameraný archív má Ján Slivka, ktorý vlastní fotoštúdio.

Videoarchív Pavla Baláža (1955) obsahuje množstvo audiokaziet, CD a DVD, ktoré dokumentujú hudobné, tanečné a divadelné vystúpenia. Príkladom je záznam z divadelnej hry *Ženský zákon*, prípadne *Hra tmavej hviezdy*. *Detskú svadbu* ako tradičný kultúrny jav vo svojej druhej existencii organizuje a dramaturgicky komponuje Pavel Baláž. Každoročne je dramaturgia originálna a interpreti sú vždy iní. Kompletnú kolekciu videozáznamov na CD má Rádio – televízia

Kovačica (TV OK). Archív obsahuje veľké množstvo reportáží a krátkych ukážok diel hudby, tanca a dramatického umenia, ktoré sú zhmotnené na 11 harddiskoch. Možno ich zároveň považovať za špecifické **diela kinematografie, televíznej a audiovizuálnej** tvorby. Reprezentuje ju aj film *Futbalová Kovačica*, ktorý vznikol v roku 1995. Námet a scenár spracoval Ján Špringel. Film bol vysielaný v miestnej a novosadskej televízii (RTV Vojvodina). Kratšie filmy a reportáže spracovala aj miestna **Rádio-televízia Kovačica (TV OK)**. Pavel Baláž vyprodukoval amatérske videozáznamy (na CD a DVD), ktoré zhmotnili tradičné pracovné postupy: napríklad výrobu mydla Juditou Balážovou (1921 – 2003) a Zuzanou Hriešikovou (1925) z roku 1995, tkanie z roku 1996; záznam z roku 1999 dokumentuje špecifický svadobný čepiec *polvočku*; zaznamenaná je ukážka prania (Zuzana Chalupová krátko pred svojou smrťou v roku 2001). Zhromaždené a zaznamenané sú aj miestne porekadlá, záznamy činnosti Ženského spolku, prípadne aj audionahrávka identifikácie miestnych názvov a pomenovaní častí intravilánu a extravilánu. Nahrávka s Pavlom Tomášom (1927) – *báťa Palom* a Martinom Hriešikom (1938) vznikla v roku 2005 pod vedením Pavla Baláža

Medzi **diela výtvarného umenia, úžitkového umenia a dizajnu** patria obrazy, sochy, busty, staré priemyselné výrobky, produkcie manufaktúr a modernej industrie. Najstarší obraz v Kovačici je na oltári evanjelického kostola z roku 1845 (Ježiš modliaci sa v Getsemanskej záhrade). Jeho autorom je známy maliar ikonostasov Konstantin Gligorievič Danill. Nie je Slovák, ale toto dielo je priamo späté s obyvateľmi slovenskej národnosti.

Z Kovačice pochádza aj množstvo akademických maliarov. Najstarší Tihomír Bireš (1947) pôsobil v Ríme, Martin Kizúr (1957) žije v Austrálii. Jeho diela sú zamerané na počítačovú grafiku a deasing. Vanesa Hardiová (1971) je členkou výtvarných združení v Rakúsku a na Slovensku. Mnohí umelci sú v zahraničí, ale ich diela patria do kultúrneho dedičstva Kovačice. Zastúpenie má aj komiks. Diela Jána Raspíra Žaka (1953) sú uverejňované v slovenskej aj v srbskej tlači. Jarmila Sabová tvorí okrem komiksu aj výtvarné diela a dizajn. Najstarší **pamätník** v Kovačici je v Starom parku. Venovaný je Svetozárovi Miletičovi, odhalený bol v roku 1924. Účastníkom Kovačického procesu z roku 1907 postavili pamätník s menami martýrov v Novom parku, v blízkosti miesta ich mučenia pri príležitosti 100. výročia tejto významnej udalosti. Kovačičanom, ktorí padli počas 2. svetovej vojny, je venovaná časť Nového parku, kde je vysadených 63 vrb – podľa počtu mŕtvych bojovníkov. V stromovej aleji sú rozmiestnené kamene s rôznymi heslami a citátmi. Súčasťou je aj vkusná fontána. Podobný pomník s menami padlých sa nachádza aj vo vstupnom areáli miestneho cintorína. Zaujímavé je symbolické riešenie problematiky existencie človeka v spoločnosti. Na betónovom podstavci

sú do kruhu zoradené tehly. Niektoré padajú alebo sú celkom vypadnuté a symbolizujú nenahraditeľnosť mŕtvych v spoločenskom živote (v kruhu) Kovačice. V parku pred základnou školou je pamätník symbolizujúci školskú problematiku – veľká ruka dospelého človeka odovzdáva knihu vedomostí malej ruke školáka. Pred domom kultúry je socha bojovníka s puškou a bombou. Vyrobili ju v roku 1954 a zobrazuje Kovačičana Martina Palušku.

V novom parku je od roku 2009 umiestnená **busta** martýra Dr. Janka Bulíka (1897 – 1942), ktorý bol prvým predsedom Matice slovenskej. V tom istom roku bola odhalená aj busta evanjelického farára a martýra Jána Čaploviča (1876 – 1925). Bustu tu má aj partizán Michal Toman (1893 – 1942). **Pamätná tabuľa** so zoznamom kovačických vojakov, padlých v 2. svetovej vojne, je vo vstupnej sieni domu kultúry. Dr. Ján Bulík má spomienkovú tabuľu na rodnom dome (na doplnenie uvádzame, že Dr. Ján Bulík má od roku 2007 pamätnú tabuľu aj v Belehrade na centrálnej ulici Knez Mihajlova č. 8). Podobný charakter má aj tabuľa venovaná založeniu prvej bunky protifašistického odboja v roku 1940 a pamätnú tabuľu má aj generál Ján Imro na Ulici Ive Lole Ribara a Martin Jonáš na svojom rodnom dome, ktorý je zároveň múzeom.

Diela tradičného umenia a insitnej umeleckej výroby predstavuje miestna domácka a remeselná produkcia. Do tejto kategórie patrí predovšetkým tvorba kovačických insitných maliarov od polovice 20. storočia po súčasnosť. Ich diela sú v troch kovačických galériách, na výstavách a v súkromných zbierkach desiatok krajín sveta, v obydliach a ateliéroch autorov, v domácnostiach mnohých kovačických rodín, vo všetkých kovačických inštitúciách, na farách a v spolkových miestnostiach vo Vojvodine aj na Slovensku. Na stovkách umeleckých diel zobrazujú insitní maliari dedinský život v interiéri a exteriéri, portréty a historické udalosti. Najstaršiu generáciu umelcov tvorilo 15 – 20 autorov, posledným bol Ján Strakoušek (1926). K najvýznamnejším patrili Ján Sokol (1909), Michal Bíreš (1912), Martin Paluška (1913), Ján Veňarský (1925), Ondrej Veňarský (1930), Alžbeta Čížiková (1936) – vydatá za Popoviča, no nechala si pôvodné priezvisko, Eva Husáriková (rod. Čížiková, 1942) a Ján Kňazovic (1925). Strednú generáciu tvorí približne 20 – 25 autorov. Zaraďujeme sem napríklad Jána Glózik (1957), Pavla Hajka (1952), Zuzanu Vereskú (rod. Povolná, 1955), Zuzanu Holubekovú (1955), Pavla Cicku (1961) a iných. Najmladšiu generáciu (približne 20 autorov) reprezentujú Vierošlava Svetlíková (rod. Tomanová, 1973), Vesna Chrtánová (rod. Barnáková, 1968), Eva Hrková (1986), Miroslav Hraško (1990) a iní.

V Kovačici sa zachovalo množstvo tradičných odevov a odevných súčiastok, ktoré sa používajú pri kultúrno-spoločenských podujatiach a vystúpeniach miestnych zoskupení. Sú vo vlastníctve jednotlivcov a rodín. Pavel Baláž (1955) vlastní

krosná z roku 1881. Na základe iniciálov JB usudzuje, že ich zostrojil jeho predok Jano Baláž. Na krosnách sa naposledy tkalo v roku 1994. Zastúpenie majú aj výšivky a čipky s etnomotívami. V domácnostiach sa zachovali náslenky-kuchárky so slovenskými nápismi aj umelecké stolárske výrobky, dekorované intarziou intarzie. Vyrábali ich nebohý Ján Marko. Drevený, vyrezávaný nábytok produkoval aj Adam Cicka (1941). Dielňu mal v Kovačici a Novom Sade. Umeleckým stolárom je aj Pavel Vereský (1955), známy produkciou drevených vajec. Vyrába aj miniatúry, napríklad studne, vojakov, stojany a pod. Etnonábytok sa zachoval aj po Štefanovi Filkovi (1960), ktorý svoje produkty predával hlavne v Kovačici a Belehrade. Jedným z najznámejších kovačických majstrov je Ján Nemček (1948), ktorý vyrába a rekonštruje sláčikové hudobné nástroje – husle, violy, čelá, tambury a výnimočne gitary. Božidar Milordovič o ňom napísal knihu *Maestro s dlátom* (1993). Umeleckou keramikou sa zaoberá Eva Nemčeková (1956). V jej tvorbe prevládajú figurálne motívy (ľudí a zvierat). Umelkyňa sa zaoberá aj vyrezávaním do vaječných škrupín.

Historické, urbanistické a stavebné štruktúry. Kovačica bola založená v roku 1802 ako slovenská osada. Najstaršie domy sú nabíjané z hliny aj murované z pálenej tehly z 20. rokov minulého storočia. Podľa majetkových pomerov rodín stavali tehlové domy už pred 1. svetovou vojnou, hlinené nabíjané stavby vznikali sporadicky do 70. rokov 20. storočia. Tradičnú architektúru nachádzame na všetkých uliciach. Charakter podstatne menila v poslednej tretine minulého storočia, keď bola veľká časť tradičnej architektúry renovovaná s použitím nových materiálov a podľa vtedajších vkusových noriem. Slovenské ulice boli označované ako 1. až 7., za najstaršie môžeme považovať 1. až 4. Neskôr boli ulice pomenované: Tatranská, Jána Jonáša, Janka Čmelíka, Sládkovičova, Štúrova, Michala Tomana, Masarykova, Dr. Jána Bulíka, Čaplovičova, Janka Bartoša, Kapitána Nálepku, Generála Štefánika (aktuálne JNA) a iné. V urbanistických štruktúrach sa nachádzajú **architektonické štruktúry**. Na Ulici Iva Lolu Ribara sa nachádza tzv. Čechov dom. V súčasnosti tam býva rodina Zlatka Farkaša. Tehlový dom má vročenie 1920. Na tej istej ulici je dom Jána Babku, ktorý bol prestavaný v roku 1970. Hodnotný je Matuškov dom na Šafárikovej ulici s dvomi vročeniami. V roku 1879 bol pravdepodobne postavený a v roku 1936 rekonštruovaný. V súčasnosti nie je obývaný, čím sa zachoval jeho pôvodný vzhľad. Na Ulici Iva Lolu Ribara stojí aj dom Pavla Vargu. Nemá vročenie, ale zachovala sa informácia, že pochádza z konca 19. storočia.

Najstaršou stavbou je s najväčšou pravdepodobnosťou evanjelický kostol. Výstavba začala v roku 1824 a vysvätený bol v roku 1828. Má dvadsaťregistrový dvojmanuálny organ, ktorý sa využíva počas bohoslužieb aj koncertov.

Budova obuvi *Vkus* bola prvým poschodovým objektom. Budova miestneho súdu bola postavená v roku 1904 v centre obce. Okresný súd vznikol v roku 1872 a kontinuálne funguje dodnes. Historický význam má aj obecný dom, postavený v 50. rokoch 20. storočia.

V Kovačici nájdeme aj **hospodárske a technické objekty**. U Pavla Baláža (1955) nájdeme kováčsku dielňu, sústruh a frézu. V súčasnosti už produkuje menej. Vyrába kované železné náradia, ako napr. pluhy, sekery a pod. Podieľal sa aj na rekonštrukcii niektorých kostolných vežových hodín, napr. v Kovačici, Selenči, Aradáči, Vojlovici, Jánošíku, Hložanoch a inde. Kováčsku dielňu má aj Pavel Petrák, ktorý má vlastný podnik *Ufo*. Vyrába zábradlia, ohrady, pluhy, sekery a iné poľnohospodárske nástroje. Hodnotné sú aj pozostatky mlynu z roku 1955. Mlyn fungoval do 80. rokov 20. storočia a slúžil pre potreby celého okresu. (Zaujímavosťou je, že priamo k mlynu viedla ulicou železnica.) V Kovačici nájdeme aj Starý a Nový park, Jarmočísko a detské ihriská. Starý park bol v minulosti využívaný ako výcvikové miesto pre vojakov v zálohe.

Kultúrna krajina. V intraviláne obce prevažujú sídelné štruktúry. Početné zastúpenie majú rodinné domy so záhradami. V centrálnej časti sídla je niekoľko bytových domov. Jedným z nich je aj bývalá budova cukrovaru, ktorá slúžila na ubytovanie robotníkov. Na uliciach rastú rôzne druhy stromov: višne, orechy, hrušky, jablone, smrek, vrbu a iné. V Starom a Novom parku sú porasty gaštanov, platanov, briez, borovic aj iných drevín. V záhradách pri domoch sa pestuje zelenina, najmä paradajky, paprika, mrkva, petržlen a kvety; z ovocných stromov sa vyskytujú jablone, hrušky, broskyne, marhule.

Pôvodná stará škola bola budovaná od roku 1873. Mala 9 tried a fungovala do roku 1959, keď ju asanovali. V roku 1963 bola postavená nová škola, ktorá funguje dodnes. Budova gymnázia bola postavená v roku 1969. Výučba prebieha v slovenskom jazyku. V roku 1958 bol otvorený dom kultúry, kde v súčasnosti pôsobia mnohé kovačické a slovenské inštitúcie.

Z poľnohospodárskych podnikov funguje cukrovar od roku 1978. Surovinu zabezpečuje miestne poľnohospodárske družstvo a okolití producenti. Družstvo vzniklo po 2. svetovej vojne a zameriava sa na pestovanie kukurice, cukrovej repy a obilnín. Jedna z prevádzok sa zaoberá chovom ošípaných. Chov kráv a mliekareň zanikli koncom 20. storočia.

Z priemyselných areálov tu nájdeme fabriku *Vkus*, zameranú na výrobu pánskej obuvi. Z pôvodných 400 robotníkov tu dnes pracuje iba zlomok. Najväčším zamestnávateľom je súkromný výrobca plastových okien *Roloplast*. V roku 2017 v ňom pracovalo približne 300 zamestnancov, približne polovica je Kovačičanov. Pracovné príležitosti poskytuje tehelňa – ciglana. Z menších podnikov možno

spomenúť firmu *Uniko*, ktorá sa zameriava na výrobu kotlov a vykurovacej techniky. V rámci občianskej vybavenosti je vybudovaný nový cintorín (od roku 1925). Pôvodný starý cintorín bol umiestnený pod dnešným trhoviskom, rádiotelevíziou a komunálnym podnikom *Elán*. V obci je železničná stanica na trati Belehrad – Kikinda, funguje od roku 1894.

Rekreačnú zónu reprezentuje futbalový areál *Slávia*. V komplexe sa nachádzajú basketbalové i volejbalové ihrisko a kolkáreň. Športoviská dopĺňajú reštaurácia *Slávia* s kongresovou sálou a hotel *Relax*. Súčasťou sú aj krytý a otvorený bazén, jacuzzi, fitnescentrum a priestory na masáže. V areáli sú bungalovy s kapacitou okolo 100 lôžok. Multifunkčné ihriská sú aj pri budove základnej školy a gymnázia.

V extraviláne sa nachádzajú oráčiny, pestuje sa prevažne kukurica a v menšej miere sója, cukrová repa, slnečnica, repka olejka, jačmeň a tritikal – plodina podobná jačmeňu, ktorá sa pridáva do siláže, prípadne sa z nej vyrába koncentrát. V chotári žijú divé zvieratá, ako zajac, liška, srna (zriedka), bažant, prepelica, jarabica, divé kačice, husi a túlavé psy. Vinič pestujú v záhradách na konzumáciu, výrobu vína a pálenky. Vyznačuje sa dobrou úrodnosťou a kvalitou.

Menšie ovocné sady sú v záhradách. Pestujú sa hlavne jablone, hrušky, slivky a broskyne. Juraj Ušiak (1955) má vysadené jablone a hrušky na ploche približne ½ hektára. Ovocie predáva, prípadne z neho vyrába destilát. Na ploche ¾ hektára pestuje Štefan Toman jablone a hrušky. Pálenku predáva pod názvom *Tomanovka*. Ján Toman pestuje lieskovce na ploche asi 1 hektár. Rozsiahlejšie sady a záhrady sú v záhradkárskej osade v južnej časti obce. Od pestovania chmeľu sa upustilo aj z dôvodu existencie pravidelných vetrov, ktorý táto rastlina neoblubuje.

Lesné porasty sa v katastri nezachovali. Pri cestách prevažuje agát, popri ceste do Padiny je v dĺžke niekoľko kilometrov (v roku 2005 ho vysadili kovačickí poľovníci). Nevyskytujú sa ani rozsiahlejšie trvalé trávne porasty. Pôvodné pasienky boli rozorané. Menšie plochy sú popri cestách. V Kovačici je ešte 15 – 20 kráv. Napríklad Ondrej Stano (1955) chová 4 kravy a 10 oviec. Celkovo je približne 100 oviec a niekoľko koní, ktoré sa pasú aj na priestranstvách pred domami. Vo väčšej miere sa pestujú ošípané, sliepky, husi a kačice.

Rozsiahlejšie vodné plochy v Kovačici absentujú. *Bary/jamy* – ako pozostatky povrchovej ťažby hliny na výrobu tehál a škridly sú zasýpané. Menší rybník je pri dome rybárov. Žijú tu *kapre*, sumce, štuky a tolstolobiky. Vodná plocha je cvičná. Rybári chytajú na rieke Temeš, ktorá nie je súčasťou kovačického chotára. Malý rybník vlastní aj predseda miestneho rybárskeho združenia.

V Kovačici sa nachádzajú významné stromy. Pri evanjelickom kostole rastie *borovka*; má malé hnedo-čierne, chuťovo výrazné plody s veľkou kôstkou a malým

podielom dužiny. Pod stromom sa odohrávala časť kovačického procesu. 63 stromov – vrb bolo vysadených na pamiatku 63 padlým vojakom v 2. svetovej vojne. Súčasťou sú aj pamätné tabule na kameňoch, ktoré lemujú chodník a aleju. Na cintoríne boli vysadené ihličnaté stromy na mieste popraviska počas 2. svetovej vojny aj po nej. Stromy ohraničujú priestor, kde by nebolo vhodné pochovávať. Na cintoríne je tuja, do ktorej uderil blesk z *jasného neba* pri návšteve slovenského ministra Dušana Čaploviča.

Miestne názvy. Problematikou miestnych názvov, ich identifikáciou a priestorovou lokalizáciou sa zaoberajú miestni historici Pavel Baláž (1955) aj Vlatko Kuraj (1957). Zachovalo sa pomerne veľké množstvo miestnych pomenovaní súvisiacich s kultúrno-historickým vývojom krajiny. Dnešná Ulica Maršala Tita mala pôvodne názov *Široký chodník*. Bola to prvá komunikácia, vydláždená tehľami. Na mieste *Jarmočiska*, kde sa do 60. rokov 20. storočia konali trhy, je teraz park s vodojemom. Časť Kovačice je známa ako *Jordán*. Pôvodný močiar odvodňoval jeho majiteľ Svetlák. Ručne vykopal kanál, v ktorom sa podľa miestnej historickej pamäti krstilo. Kanál aj bara tak dostali biblické pomenovanie. Neskôr tu vysadili moruše, ktoré v *Jordáne* rástli približne do 2. svetovej vojny; dnes je priestor zastavaný rodinnými domami. Na prelome 19. a 20. storočia v Kovačici vyvŕtali prvú studňu. Voda sa čerpala pumpou a mala pomenovanie *Babina rúra*. V západnej časti dediny bola *Pažiť*, kde sa pásol dobytok a bielilo plátno. Dodnes sa zachovalo, že najstaršia bola 1. ulica – *Prvá ulica* (dnes *Janka Čmelíka*). Bol tu postavený prvý dom s označením 1, ktorého pôvodným majiteľom bol Adam Šípka. 2. ulica bola známa aj ako *ulica Milana Rastislava Štefánika* (dnes Juhoslovenskej ľudovej armády). Pôvodne 3. ulica je v súčasnosti pomenovaná *ulica Dr. Janka Bulíka*, 4. ulica je *Masarykova*, 5. Ive Lola Ribara a 6. Nikole Teslu. 7. ulica mala pomenovanie *Kurtašor*/krátky rad (dnes Jánošíkova ulica). Cesta do Padiny bola známa ako *Krviarska ulička*, lebo tadiaľ chodil dobytok na pasienok (južne od cesty medzi Padinou a Kovačicou). Miestne pomenovanie má aj *Slepá ulička* (dnes Hurbanova ulica), *Starý park* (Hír Plaz), prípadne budova súdu a katastra – *Grumbuch*. Ďalšie časti intravilánu (dnes zastavané): *Nad Jamami*, *Novie Grunty*, *Za cinterinom*, *Na Kanále* – na *Labátky* (podľa vdovy, ktorá bývala v blízkosti), *Bikárňa* (držali tam býky a kance pre celú dedinu), *Pri bikárni*, *Jahodárňa*, *Na idvorskej ceste*, *Pažiť*, *Na harajovej bare*, *Siromove jamy*, *Na Križanovom* – Na *Surigovom*, *Stari cinterin*, *Nový Cinterin* a *Ďurišove jamy*.

Studne boli pôvodne pomenované podľa majiteľov domov, v ktorých blízkosti sa nachádzali. Bývali situované na križovatkách ulíc a dve v strede každej ulice. Boli verejné, s pitnou vodou a fungovali do vybudovania vodovodu v roku 1974. Príkladom je studňa u *Bírešov* a *Mizerák*. Studne na rohu boli napríklad *poľa*

Farkašov (Ulica Ive Lola Ribara), *poľa Balov-Poliak* (Ulica Dr. Janka Bulíka), *poľa Kučerov* (Masarykova ulica). Studňa bola aj na stanici.

Železničné priecestia mali často pomenovanie podľa rodín, ktoré bývali v blízkosti: *Veľká rampa* a *Malá rampa*, *Ábelova rampa*, *Sobova rampa*, *Huravikova rampa* a iné. Podobné názvy mali aj výjazdy z dediny: *Malá rampa*, *Veľká rampa*, *Do Uzdínu*, *Huravikova rampa*, *Ábelova* – *Surigova rampa*, *Plahetkova rampa*, *Dudášová rampa*, *Pomedzi cinterin*, *Na čapáš*, *Smer Padina*, *Za šinterňou*, *Poza garát*, *Pomedzi vinice*, *Smer Pančevo*, *Smer Debeľača* a *Do poľa* – *Sabova rampa*.

Ľadovne slúžili v minulosti ako orientačné body. Zanikli po roku 1960. Ľad privážali z bár a z rieky Temeš. Podľa Martin Hriešika (1919) bola ľadovňa vykopaná do hĺbky 2 – 2,5 m, v niektorých prípadoch aj pod domom. Miestnosť bola obložená *šúštím* (kukuričné kôrovie) a kusy ľadu kladli na slamu. Medzi veľké kusy sa drobili menšie, aby nezostal prázdny priestor. Ľadovne (nie pod domom) mali často podobu zemníc, ktoré vyčnievali približne 1 meter nad okolitý terén. Využívali ich mäsiari, miestni obyvatelia na ochranu potravín, ľad odoberali zmrzlínari a používal sa pri úmrtiach počas horúcich letných dní, keď ho kladli k nebožtíkovi. Ľadovňu vlastnil napríklad mäsiar Martin Hriešik (1919). Obecná ľadovňa bola v *Bykárni* (dnes roh ulice Bratstvo a jednota a Nikola Tesla). Existovala aj *Trpkova ľadovňa* (Tatranská ulica), *Bírešova ľadovňa* – *mašínista* (Jánošíkova ulica), *Omastova ľadovňa* (Ulica Nikola Teslu), *U Bakošov* (Jánošíkova ulica) a iné.

Okraj intravilánu lemovali v minulosti *bary* – *jamy*. Známe boli *Ďurišove jamy*, kde Ďurišovci z Dolnej Strehovej vyrábali tehly. Aj v súčasnosti funguje tehelňa, ktorú vlastnili Bírešovci. *Bara* bola aj pri *Mikušovej črepárni*, kde sa vyrábali škridly. Neskôr tento podnik a pozemky v okolí odkúpil Štefan Horeš-Haraj, podľa ktorého vzniklo pomenovanie *Harajova bara*. *Harajov rybník* slúžil ako dedinské kúpalisko. Krčovci mali *Krčove jamy*. Väčšina *jám* je v súčasnosti zasypaná a zavezená. Zachovali sa ešte pomenovania *Široká bara* (pri stanici), *Kunova jama* a *Siromove jamy*. V chotári sa severojužným smerom tiahnu pásy oráčín, ktoré majú rôzne pomenovania. V severovýchodnej časti sú *Šípkov cvik* a *Mačekov cvik*. Južnejšie sú *Do uzdinského chotára*, *Omastove hony*, *Križanove* – *Surigove hony*, *Plahetkove hony*, *Veňarskove hony*, *Do dudare* (bola tam morušová hora) a *Do Padinskej ceste*. Pod *honmi* (severne od cesty do Padiny) stála *Lazova koliba*. Ján Lenhart, prezývaný *Lazo*, tam mal pole a ako murár si postavil menšiu murovanú stavbu. Južne od cesty do Padiny bolo *Pasovisko* a *Tálike*, kde mali chudobní obyvatelia záhrady a políčka. Východne od *Pasoviska* sa nachádzali *Kantorské zeme*. Dvaja kantori v činnej službe tu mali približne po 5 hektárov pôdy. Na ceste do Padiny bola aj *Veľká* a *Malá rampa*. Vo východnej časti chotára bola situovaná

Kratina, pomenovaná podľa krátkych polí. Južne pod pasienkami sa zachoval miestny názov *Od debelackého* – podľa chotárnej hranice s debeláčskym chotárom. Medzi obcou a pasienkom, pod cestou do Padiny, je lokalita *Za šinterňou*. Bola tam *šarhovňa*. V minulosti obklopovali Kovačicu vinice. V súčasnosti je v lokalite *Za vinicami* a *Vinice* sústava malých políčok a záhrad. *Školské tálíke* patrili škole a žiaci sa tam učili záhradným prácam. V extraviláne sa nachádzali aj studne. Napríklad na pasienku bola *Kraviarska studňa*, prípadne *Studňa na Čapáši*. Podľa pôvodnej dreviny sa zachovali chotárne názvy *Farský brest* a *Šiškov brest*.

Nehmotné kultúrne dedičstvo. Jazykové prejavy. Základom kovačického hovorového jazyka je stredoslovenské nárečie z južných regiónov Slovenska, predovšetkým z Hontu, vrátane mnohých archaizmov. Slovenským nárečím sa rozpráva na ulici aj vo všetkých domácnostiach. Používajú sa srbizmy, no v menšej miere ako v Padine, respektíve v Srieme a Bácske. V menách hospodárskych zvierat sa objavujú maďarské aj turecké vplyvy/výpožičky. Vplyvom kontaktov so Slovenskom a v snahe rozprávať spisovne nahrádzajú nárečové slová spisovnými. Týka sa to predovšetkým učiteľov aj iných príslušníkov inteligencie. Veľký vplyv na úroveň slovenského jazyka v Kovačici má výučba v slovenskom jazyku, participácia na činnosti organizácií a inštitúcií takmer výlučne na slovenskom etnickom princípe, všeobecná dostupnosť slovenského televízneho vysielania a vzdelanostná úroveň Kovačičanov.

Príklady: *boľi, ale, maľi zme, kovačické, šakovo, šakovuo, poviedať, jednému aj druhému, žeňičke, nenačím nám.*

Príbuzenská terminológia.

Mama – *mama, manka, mamička*

Otec – *apa, apko, taťík, oco*

Otcov, mamin otec – *starí apa, apka, stariapa*

Otcova, mamina mama – *stará mama, staramama*

Syn – *sim*

Dcéra – *ďiovka*

Synov syn, dcéra – *vňuk, vňučka*

Otcov brat – *báči, báčika, striko*

Jeho manželka – *andika, teta*

Mamin brat – *báči, báčika aj ujo*

Jeho manželka – *andika, ujčinka*

Manželka – *moja, moja žena, moja ...Mara*

Manžel – *muž, gazda, manžel*

Zať, nevesta – *zaťko, nevesta*

Otcova sestra aj vlastná staršia sestra od 7 rokov – *ňaňička*

mamina sestra, jej manžel – *ňaňička, teta, švagor*; termín sváko nepoužívajú
Svokra – *mamóška*

Svokor – *apóš*

Synovci, netere – *bratník, sesterňica, bratraňec*; termíny synovec, neter nepoznajú

Krstná mama – *krsná mama*

Krstný otec – *krsní otec*

Kmotor, kmotra – *kmotor, kmotra, kmotrovci, kmotríkovci*

Priateľky, priatelia – *kamarátke, kamaráti*

Prastarí rodičia – *dedo, dedkiňa*

Praprababka – *baba*

Starší muž – *báťa*

Staršia žena – *ňaňa*

Mená hospodárskych zvierat. Mená kráv: *Ruža, Šárga, Milka, Ďína, Klemenťina, Róza*; Mená koní: *Zvezdam, Fani, Vezír, Kidran, Pašo Olga, Irma, Madár* (Vták po maďarsky), *Cvetko*; Mená psov: *Alisa, Aro, Bobík, Buba, Maľina, Malá, Máza, Mendo, Miki, Oskar, Pufi, Sendi, Šimi, Viki*.

Zaniklo tradičné **spracovanie konopí aj tkanie** a postupne zaniká aj terminológia. Názvy súčastí krosien už poznajú príslušníci najstaršej generácie, iní len výnimočne. Krosná – *krosná* sa skladajú z nasledovných súčastí: *boki, bilá* (slúžili na ubíjanie), *kačičke, podnože, prední návoj, zadní návoj, lavička, niťevnice, brdo, zubier, člnok, cievke z hrubej trstini, oťahel'* (páka na šponovanie). Súčiastky slúžiacie na spracovanie priadze: *snuváke* (na snovanie niti), *koza a kozička, poták, mulitange* (navíjali sa pred tkaním) a *motovilo veľkô aj malô*; česák – *pačieski*, trlica – *trlica*, pazderie – *pazderina*, hrubá priadza – *klke*, kolovrat – *kolovrat*, motovidlo – *motovilo*.

Niektoré termíny súvisiace s **domom a hospodárskym dvorom** – od ulice je *spávaca*, druhá je *stajáca*; za pitvorom *sa dve chiže do ulici*, z druhej strany bola *malá chižka za dēti*; komora je *za zatvorené paradajzle, meso pokvačkané*; vstup bol *z pitvora*; *sviže* bývali *v chlieve*; kravy a kone *dovena bívali v koňici (koňic)*; *hambár za seno*; *hambár za kukuric*; *voda zo stuňi*, odkladací priestor pre drobné hospodárske náradie – *šupa*; Za bránou je *dvor*; hospodárska časť dvora – *humno*; za humnom je – *záhrada*; komín – *koch*; sedliacka pec – *pavorská pec*; tehla – *tehla*.

Slovo pajta nepoznajú. Používa sa termín *feľšov*, gong ani *gánok* sa nepoužíva.

Techniky výšivky: *prázňim višivané, plním višivané, na reťiazku, na prúťik, po Kosove – kosovskí bod*. Štrimfle sa štopú na pečiarke.

Slovesné a literárne prejavy šírené orálne alebo audiomedialne. Zámečník – „Švejko“ (1943) je bývalý starejší na 222 svadbách v Kovačici,

zriedkavejšie aj v Padine a iných slovenských dedinách. Pozná všetky postupy, vinše a slovesné prejavy starejšieho na tradičnej kovačickej svadbe.

Kultúrne tradície. Kalendárne obyčaje. Medzi Pavlom a Hromnicami (25. január – 2. február) vznikla v roku 1992 **tradícia pavlovsko-hromničnej zábavy**. Dovtedy táto tradícia zábav nebola. MO MS zorganizovala zábavu a počas nej bol neorganizovaný program – čítali básne, spievalo sa, tancovalo – všetko, čo Slovákov spája. Improvizovalo sa, bez nacvičovania. Tradícia Pavlovsko-hromničnej aj Katarínskej zábavy pretrváva ako podujatie MO MS do súčasnosti.

Veľkonočné vajíčka sa farbili len cibulovými šupkami, tradícia pretrváva sporadicky.

Na Veľký piatok – *paradajzlovú poliovka, boli tam krumple, zelenô, nebolo tam meso*. Starší dodržiavajú pôst dodnes.

V sobotu sa varila huspenina na nedeľu a pondelok, teraz už len v ojedinelých prípadoch.

Tradičné oblievačky s vodou a pohostením zanikli v 70. rokoch minulého storočia. *Oblievári* – chlapci chodia v pondelok polievať len v rámci príbuzenstva voňavkou.

Na Štedrý večer *sa zrichtuvala sárma, od rána sa piekli drobnie natriasanie koláčike*.

Po skončení bohoslužieb deti spievali pod oknami susedov aj príbuzných. *Naveky sa pýtali na oblok – koľko vás je? A bolo ich aj desať... zaspievali Čas radosti, veselosti, potom otvorili oblok a dali im po jednom jabĺčku a za hrst orechov. Ak bolo z famílie, dinár zapichol sa do jablka*. Táto tradícia zanikla po rozdelení cirkevného zboru.

Na Božie narodenie pred odchodom do kostola prišli deti v predkonfirmačnom veku *z rodiny palazovať, spievali pesničky z kostola, veršike*.

*Ja som malá veverička,
Pýtam si ja do košíčka.
Kus mrváňa, kus koláča,
Vypustím vám z chyži táča.
A to táča špebotalo,
Pána Krista privítalo.
A ja si ho vítam,
Dinárík si pýtam.
Dinárík mi dajte,
Zdraví ostávajúce.
Pámo daj dobrý deň.*

*Ja som malý žiačik,
Spievam ako vtáčik.
Pri slovenskej škole,
blízo pri kostole.
Tam táčike spievajú,
Pána Krista vítajú.
A ja ho tiež vítam,
Dinárík si pýtam.
Dinárík mi dajte,
Zdraví ostávajúce.*

*Ja som malý bubenáčik,
Veľký buben vláčim.
Utekajte dioučence,
Lebo vás opáčim.
Pamo daj dobrý dem.*

*Ja som malý juhás,
Palazujem u vás.
Ovce sa mi na doline,
Ja sa túlam po dedine.
Kapselka mi trčí,
Pes mi do nej vrčí.
Dajte mi oriešok,
Nech sa mi napučí.
Pamo daj dobrý dem.*

Viacere texty sa dodnes zachovali v kolektívnej pamäti príslušníkov starších generácií.

Rodinné obyčaje. Svadobné obyčaje. Svadby v Kovačici bývali v utorok a vo štvrtok, od 70. rokov sa postupne prechádzalo na sobotu – kvôli pracovným povinnostiam. Starejšieho si niekedy objednávali aj rok dopredu. Pôvodne pozývali na svadbu zväč aj družba, teraz narýchlo rodičia ženicha a nevesty. Nepraktizujú sa žiadne vinše, pozdravenia. Svadba bývala v dvoch domoch, a keď prišla nevesta po sobáši do domu mladého, bol tanec družbu s mladou so sviečkami. Teraz sa koná v jednej miestnosti v reštauráciách a obyčaje tradičnej svadby už stratili opodstatnenie. Zanikli postupne od začiatku 80. rokov 20. storočia. V období komunizmu niektorí nechceli nič v náboženskom štýle, niektorí si to želali.

Mladý mal svojho starejšieho, *mladá oddavača*. Teraz je len jeden starejší – alebo ani jeden. Ohlášky sú jedny týždeň pred svadbou. Troje bývali ešte v 80. rokoch. Väčšina neviest ešte ide na ohlášky aj na sobáš v *geceliach*. Napríklad v roku 2017 bolo na jednej svadbe 56 žien, mužov a detí v krojoch. Len zriedka niekto chce tradičné obyčaje aspoň čiastočne. Teraz je starejší len Martin Vašek, na svadbe organizuje v podstate len tanec s *mladou*. Ján Zámečník „Švejko“ bol starejší na 222 svadbách. Spomína, že v jednom roku mal až 24 svadieb. Naučil sa vinše, všetko od starších starejších a texty si prispôboval konkrétnej rodinnej situácii. Prvýkrát robil starejšieho v roku 1982 (vtedy boli starejšími aj Hriešik Paľo a učiteľ Šifel Jozef), ostatný raz v roku 2016. Na svadby sa prinášajú rôzne torty; griláž cukrárky nevyrábajú, *radostník* je neznámym javom.

Detská svadba. Tradícia detskej svadby sa v Kovačici zachovávala od jej založenia (1802) do 70. rokov 20. storočia. Konala sa v nedeľu, niekedy bolo naraz viacero takýchto tradičných podujatí. Postupný zánik v 70. rokoch je pravdepodobne zapríčinený rozvojom techniky a novými možnosťami relaxu a zábavy (TV, rádio a pod.). Tradícia bola obnovená v roku 2007 ako kultúrne podujatie. O znovuzrodenie sa najväčšou mierou postaral Pavel Baláž (1955) ako organizátor a Zuzana Hriešiková (rod. Jašková, 1925) ako informátorka. V prvom roku sa svadby zúčastnilo vyše 200 detí vo veku 4 až 12 rokov. V každej zo štyroch častí Kovačice bola vyčlenená skupina ženíchov, neviest, svadobných rodičov, starejších a pod. V súčasnosti sa už veková hranica neurčuje. Podujatie organizuje Memoriálne stredisko Dr. Janka Bulíka pod vedením Pavla Baláža a hudobníka Janka Dišpitera v spolupráci s galériou Babka, Bibianou Bratislava, Ženským spolkom, Základnou školou Mladé pokolenia. Organizátori financujú kultúrne podujatie z vlastných zdrojov, prispieva Úrad pre Slovákov žijúcich v zahraničí, občania Kovačice a iní.

Svadba sa nacvičuje a realizuje počas letných prázdnin. Deti sa učia spievať a recitovať svadobné vinše. Obliekajú sa do krojov, ktoré zabezpečujú rodičia. Priebeh detskej svadby je nasledovný: účastníci sa stretnú na nádvorí ženského spolku (ulica Dr. J. Bulíka) a napodobňujúc svadobný huf prejdú do Galérie Babka. Porota tam vyberá a oceňuje najkrajší detský obraz. Svadobný sprievod prechádza k miestu realizácie – v súčasnosti na nádvorie miestneho spoločenstva (predtým to bolo medzi budovou súdu a hotelom park), kde rodičia detí stavajú javisko. Z časových dôvodov sa prezentujú iba niektoré časti svadby. Príkladom je privítanie ženícha a nevesty v dome ženícha. Pred mladomanželov sa hodí metla, ktorá je symbolom čistoty, poníženosti aj nadprirodzených síl. Podľa reakcie mladomanželov sa určuje budúci vzťah medzi mladomanželmi a k domácim. Ak ju zdvihne nevesta, dáva na známosť, že sa prispôsobí domácnosti. Keď ju odkopne, symbolizuje to jej dominanciu. Keď ju zdvihne ženích,

Prejav akulturácie – deti zbierajú mince po civilnom sobáši (Žabenský 2017)

Po sobáši (Žabenský 2017)

dáva na známosť, že je pod papučou a jej odkopnutie znamená úctu k manželke a nezávislosť rodiny. Následne prichádza žena, podáva med ako symbol sladkého života a hovorí verš: „*Nech vás pán Boh požehná, aby vám bol život sladký ako tento med, čo vám teraz podávam.*“ Družba privedie mladomanželov so sprievodom pred starejšieho. Odovzdáva pár rodičom, starejšiemu a vinšom sa ich pýta, či príjmu nevestu. Najskôr sa usádzajú mladomanželia a potom štyri mladé vydaté ženy – *svatke* (zo strany nevesty). Tieto ženy prinášajú malým deťom darčeky. Súčasťou detskej svadby je aj akt snímania venca a čepčenia, po ktorom nasleduje tanec. Najskôr tancuje *mladá/mladucha* a *mladý*, potom tancuje s nevestou družba a všetci hostia. Za tanec platia. Družba, ktorý privádza ženícha a nevestu sa starejšiemu prihovára vinšom: „*Mnohovážený pán starejší, postavila sa vám táto mladá nevesta, nie ako panna, ale ako mladá zavitá žena, preto radujte sa, že ju tu vidíte, ja jej prajem mnoho božského požehnania a na nebi kralovania a vy hudci hrajte.*“ Nasleduje tanec. Väčšinou tancujú ako prví svadobní rodičia. Ak sa počas tanca nevesta posadí na pripravenú stoličku, nasledujúci tanečník musí zaplatiť dvojnásobok sumy predchádzajúceho tanečníka. Posledným tanečníkom je ženích. Musí zaplatiť dvojnásobok predposledného tanečníka, ktorý často sumu značne navýši. Pri závere tanca mladomanželov, urobia svadobčania z každej strany jeden rad. Mladomanželia musia prebehnúť cez tento koridor a hostia ich bijú po chrbte. Verí sa, že za každý buchnút budú mať zdravé dieťa, preto sa s bitkou nešetří. Potom sa vytvorí kruh/kolo a tancuje sa čardáš, až kým starejší nezráta peniaze. Následne sa opäť vytvorí dvojrad a vyhlasuje, koľko peňazí sa odovzdá neveste. Svadobčania opäť prechádzajú cez koridor a sú odmenení potleskom, spevom, prípadne klepaním lyžíc v misách/tanieroch. Nasleduje tanec, počas ktorého nevesta daruje každému muzikantovi bankovku. Všetky peniaze odovzdá ženíchovi a misu, v ktorej boli peniaze, hodí o zem (symbol šťastia). Potom sa tancuje, kým starejší vyhlási večeru. Počas jednotlivých chodov vinšujú vopred pripravení vinšovníci slávnostné a vtipné vinše. Napríklad: „*Pán starejší sviňa jedna, baran jeden, krava jedna, zarezaný pre túto svadbu.*“ Po večeri zaniká funkcia starejšieho. Hlavný družba zastaví muziku a vyprevádza starejšieho a kuchárky. Idú tiež cez koridor a ľudia im tleskajú v rytme svadobného maršu (špeciálna melódia). Nasledujú svadobno-tanečné hry, napríklad *Kácerací tanec*, ktorý sa tancuje v rade. Hostia musia opakovať predurčený pohyb. Kto sa pomýli, dostane trest od vopred určeného žandára. Môže dostať stočeným uterákom alebo musí pobožkať kozu (skôr v minulosti) a pod. Druhým príkladom hier je *Tanec s metlou*. Na parket idú páry a jeden tanečník bez družky. Ten tancuje s metlou v strede. Keď ju hodí na zem, ostatní tanečníci si snažia nájsť novú partnerku, pričom vždy jeden ostane voľný

a zostane mu metla. Pred koncom svadby sa spieva pesnička *Po nábreží koník beží*. Malé deti sú v prvom rade a väčšie v druhom. Na záver je pieseň: „*Podme stato domov neradi nás vidia.*“ Počas odchodu sa hrá svadobný marš. Počas tanca s mladou sa okrem peňazí, ktoré majú pripravené deti, zbierajú aj peniaze v publiku. Vyzbieranú sumu venujú na mikulášskom večierku osobe alebo rodine s finančnými ťažkosťami, prípadne chorým. Deti sa učia slovenskej kultúre aj humanitárnemu cíteniu. Okrem Kovačice prezentovali detskú svadbu aj v Belehrade, Trenčíne, Bratislave, na Hrušove v Sabinove, v Levoči Trenčianskej Turnej, Lučenci, trenčianskych Stankovciach, Starom Hrozenkove a inde.

Pohreb. Príznaky smrti: *Kuvik kuviká na zlé aj na dobré. Na zomretia nakrátko kuviká, na dobro na dlhšie, spevavejšie. Na radosť, čo poteší.*

Na smrť keď kuviká, povie sa – Bože, kto zomrie? ... Tri ráz zakuvikav v obluku, strepotav krídlami a na tretí deň švagor zomrev. Oblok bov otvorený, zobák dovnútra dav a zakuvikav.

Príznakom smrti môže byť aj sen, napríklad s krvou.

Ráno spadov tanier, o jednej chlapca zrazil vlak... Ak v dome zomreli dvaja po sebe, do roka zomrie aj tretí. To je pravda.

Do konca 80. rokov nechávali mŕtveho vystretého (ležal) doma. Po skone zastavili hodiny, zastreli zrkadlo, otvorili okná. Spievalo sa v dome, nie v tej istej izbe, kde bol mŕtvy. Pri ňom bola len najbližšia rodina. Niektorí s ním ostávali do rána, *nebol mŕtvy nahatý samý. Ostávalo sa s ním.*

Kar sa konal v tom istom dome – len blízki a rodina z druhých dedín. *Ak bola familia veľká, aj susedovci, kerí varili, bolo dosť ľudí.* Na kar chodievali aj pán farár – *koho volali, išli. Tvrdí kostolníci, nie všetci.* Varilo sa doma. Paradjková polievka a paprikáš z hydiny. Varievali susedy. *Pohrab na dvore a paprikáš vonia.*

Od začiatku 90. rokov už mŕtvych vozili do domu smútku. *Prvých nechceli dať do kapely – kto to videl, misí byť doma, či si vom nezaslúživ, aby ho z domu vypravili?* V dome smútku býva farár, správa, rodina, spevokol, ak spieva a celé pohrebné zhromaždenie. Obyčaje sú rovnaké v obidvoch cirkevných zboroch. Nazaréni spievajú pri mŕtvom *v kapele* štvorhlasne.

Kar už vo všetkých prípadoch nebýva. *Povie sa – podte na kávu. Nie varené, len káva, kýfle, slané pečivá. Páleno sa nedáva, v kapele je zakázané. Spočiatko to bývalo, napili sa, už páleno nie.*

Nazaréti kar neporiadajú, nedržia ani Vianoce. Druhé zhromaždenia volajú na kávu, ponúkajú.

V súvislosti so smrťou existuje poverové rozprávanie: *Prišli za mnou ľudia, nemajú od mŕtviho pokoja. Aj rok. Robím olovo, pošlem do cinterína. Pane Ježiši, čo je zlo, nahávam tu, čo je dobro, berem zo sebou. Chodí sa okolo hrobu, tak sa*

Na pláci (Čukan 2017)

Na pláci (Čukan 2017)

povie, zahrabe sa olovo na kraj hrobu, ide z cinterínu, nesmie sa obzreť a od toho času majú pokoja. Olovo pomáha šakovo, keď máš trápenia.

Historické udalosti, pamätné miesta. V kolektívnej pamäti je známy príbeh Dr. Jána Bulíka (advokáta a vrcholového športovca), ktorého Nemci mučili a za živa upálili v Mauthausene; pohreb Jána Čaploviča v roku 1925 a prasknutie zvona pri jeho pohrebe; návšteva ministra školstva Dušana Čaploviča pri hrobe svojho starého otca Jána Čaploviča v roku 2003 a blesk do stromu na cintoríne z jasnej oblohy; Súčasťou liečenia z očí a iných problémov sú zariekanie a zaklínanie. Praktizuje ich Katarína Zámečníková, ktorá sa s nadprirodzenými schopnosťami narodila a je nimi všeobecne známa.

Zemepisné, katastrálne a miestne názvy. *Konopnice* – južná strana, všeobecne známe okrem detí; *Vinice* – ľavá strana od *pančovskej cesty* – všeobecne známe okrem detí; *Za viniciami* – východ – mladí nepoznajú; *Školské tálike* – nepoznajú ani všetci zo strednej generácie; *Tálike* – mladí ani nepočuli; *Lúke* – deti nepoznajú; *Za šinterňou* (boli tam jamy, hádzali tam uhynutý statok) – mladí nevedia; *Do Čapášu* – tam bola zablatená cesta – *čapáš*; *Pasovisko* – mladí nevedia, po 2. sv. vojne vzali dedine, urobili oráče zeme, známe ako *Červená hviezda*; na *Pasovisku* bola *Kanáška stuňa*; *Kraviarska stuňa* – poznajú len najstarší; *Lázova koliba*; *Kantorské zeme* – už nevedia ani viacerí najstarší; *V našom poli* (za *Markovým brehom*) – už nevedia ani viacerí najstarší; *Od debeláckeho* – najmladší nevedia; *Veňárskove hony* – deti nevedia; *Dudara* (za *hôrkou*) – deti už nevedia; *Veľká rampa* – aj pri *Padinej* – bol tam príchod cez železničnú trať – deti nepoznajú; *Kratina* – deti nepoznajú; *Malá rampa* – deti nevedia; *Plahetkova rampa*; *Križanova rampa*, *Markov breh*; *Plahetkova jama*; *Hora za Markovým brehom* – bola to posledná skultivovaná plocha po príchode Slovákov – nepozná už ani stredná generácia; *Farský brest* – pomenovanie podľa brestu, sedemdesiatnici si ho ešte pamätajú; *Hurávikova rampa*; *Omastove hony* – päťdesiatnici poznajú názov, nevedia polohu; *Šípkov cvik* – už nevedia ani všetci sedemdesiatnici; *Od uzdínskeho*; *V uzdínskom*, *Lupuleskova stuňa*, *Sabova rampa za stanicu hore*; *Malá rampa v dedine* – už nepoznajú ani sedemdesiatnici; *Idvorsko*; *Cvike v idvorskom chotáre*: *Samporov*, *Jovnášov*, *Bulíkov*, *Brtkov*, *Balážov*, *Kráľovského*, *Briežikov Samporov*, *Haviarov*, *Urbanov*, *Koreňov* – už nepoznajú ani sedemdesiatnici; *Žolnajok brest* – sedemdesiatnici si už nepamätajú na brest ani na studňu, ktorá bola pri ňom; *Šiškov brest* – pamätajú si aj brest; *Na kráľovských* – už nevedia ani sedemdesiatnici; *Sakuľský chotár*, *Úhory v Sakuľskom* – vedia len niekoľkí najstarší; *na Kozlovci* – je to zaniknutá dedina – už si nepamätá nikto dedinu, miesto poznajú starší nad 50 rokov; *Barandiansky chotár* (západne) – *Kratina*, *Slaná bara*; *Cvike v barandianskom* – *Čuvárov*, *Siromov*, *Veňárskov*; *Debelácky chotár* – v *Maďarskom* – *Bartošov*, *Brngárov*, *Urbanov*, *Vargov*, *Garajov*,

Príprava pirohov (Žabenský 2017)

Príprava pirohov (Žabenský 2017)

Gregorov cvik – sedemdesiatnici poznajú len dva, stredná generácia žiadny; *Starý park* v Kovačici – aj *Hír plac*.

Poverové predstavy. Katarína Zámečníková, rod. Zlochová (1946), dokáže pomôcť dieťaťu aj dospelému – napraviť chrbticu, kĺby, z očí. 36 rokov je ako to robím, mala som vtedy 35 rokov... aj v noci o jednej som išla pomáhať. Vtedy som zistila, že to viem robiť. Kúpala som dieťaťká, bábetká. Niehto mi nevravev choť to robiť. Išla som popritísať, pomastiť. Zapálili sa prsníky, namastila som svinskou masťou a dala som kapustové listy. Prsia odmäkli a ženičke bolo dobre. Len som vedela od mamičky, že svinská masť lieči. Niehto mi ništ nepovedav... Ja masírujem len vždy s dvomi prstami, nikdy nie s celou dlaňou. V prstoch, v bruškách mám energiu. Človek je tak zrodený. Komu pomôžem, ten mi zle urobí. Čím viac retujem, tým horšie sa odplatí. Za dobrouo nečakaj dobrouo. Na toho, čo nemyslíš, sa ti zlým odpláca. Už nechodím, spravím doma. Ani nemusí prísť ten človek, stačí obrázok a meno. Olovo spúšťam. Tri ráz po devet lyžíc vode. Rátam od jedna do devet, od devet do jedna. Leje sa olovo a sa pokáže. Tri rázy treba spustiť olovo. Tretí ráz by nemalo ostať ništ. Kým šetko neskape, ponovo sa púšťa. S olovom všetko zlo sa odhodí. Dám domov vodičku, potru tri razy bruško a je dobre.

Technologické postupy, špeciálne techniky. *Pirohe* – na pirohe načím lem voda, troška soľ a múka, aká jesto. Spraví sa lokšička, rozvalká sa, potom sa prehne napoly, označí sa, de je polovica, kladie sa lekvár (jahodový, slivkový, morulkový, ale musí byť hustý – tvrdý), potom sa to zakryje, s prstami sa popritíska a prereže s pirohálom. Dá sa variť voda, trocha oleja a soli; keď voda vrie, tak sa to pospúšťa do vody. Keď vyndú pirohe navrch, do dierkavej vareci sa dajú pod vodu studenú. Potom sa dá na ne masť alebo olej a nakoniec sa v miske posypú makom po vrstvách.

V sobotu na veľkú noc za nedeľu a pondelok sa varí studenia. Zo suchých paprčkov, pookrajované meso, aj šunka sa v tom varilo, cenak, paprika – suché mechúry. Keď sa uvarilo, meso sa rozdelilo do tanierov, posypalo sa paprikou a dalo sa sednúť.

Kultúrne inštitúcie a organizácie

V Kovačici, jednej z najpočetnejších slovenských enkláv vo Vojvodine, pôsobí veľký počet najrôznejších inštitúcií a spolkových organizácií. Majú širokú škálu aktivít a organizujú množstvo podujatí. V kontraste s tým sledujeme určitú rozdrobenosť ľudských zdrojov v rámci jednotlivých združení.

Slovenský evanjelický a. v. cirkevný zbor Kovačica I. Určiť počet členov cirkevného zboru je pomerne náročné. Cirkevnú daň platí približne

800 domácností, z ktorých sa však mnohé odsťahovali na Slovensko, resp. do iných krajín. Nekvalifikovaný odhad je okolo 3000 duší. V zbore pôsobí farár Pavel Sklenár, senior banátsky.

Budova fary je v spoločnom užívaní s cirkevným zborom Kovačica II. Novšia prístavba – farský úrad z roku 1995 slúži len potrebám zboru Kovačica I.

V zbore majú v posledných rokoch priemerne 15 – 20 krstov ročne, 10 sobášov a 50 pohrebov. Konfirmáciu absolvuje okolo 20 detí. Služieb Božích sa bežnú nedeľu zúčastňuje približne 150 veriacich, na sviatky prichádza do 600 ľudí.

Dôležitá je aj práca s deťmi. Nedeľnej školy dietok sa zúčastňuje okolo 30 detí. Venujú sa im Mária Sklenárová (1964), Violeta Galátová, Vlasta Jašková (1970) a Anna Kišová. Hudobnú zložku má na starosti učiteľ Pavel Tomáš ml. Pokonfirmačnej mládeži (okolo 15 mládežníkov) sa venuje zborový farár Pavel Sklenár s manželkou Máriou. Pokonfirmačná mládež vydala v roku 2013 hudobné CD. Deťom pri rôznych príležitostiach pripravujú malé pohostenie – cirkevnícky im najčastejšie upečú palacinky. Zbor organizuje pre deti jednodňové výlety, mládež sa zúčastňuje seniorátnych aj celocirkevných táborov, v posledných rokoch aj na Slovensku (spolupráca s farárom Jozefom Havrillom ml. z Podlužian).

V zbore pôsobí Oltárny krúžok žien. Založený bol až v roku 2008. Predtým sa ženy schádzali na fare neformálne. Vede ho manželka zborového farára Mária Sklenárová (1964). Členky sa stretávajú jedenkrát mesačne v nedeľu.

Pravidelne sa navštevujú s inými oltárnymi krúžkami. V roku 2017 boli napríklad v Lúgu. Zúčastňujú sa aj na seniorálnych a celocirkevných stretnutiach oltárnych krúžkov. Asi dvakrát ročne si organizujú jednodňový poznávací výlet. V advente si členky pripravujú čajánku. Venujú sa aj charitatívnej činnosti. Všestranne pomáhajú starým, chorým a nevládnym členom zboru.

Mimoriadne aktívne sú tiež cirkevné spevokoly. Starší zmiešaný spevokol (pôvodne mužský) bol založený v roku 1937 a má približne 15 členov. Vede ho Ján Nemček (1948). Ženský spevokol má do 24 členiek, vedúcou je Alžbeta Hriešiková (1952). Návky sa konajú jedenkrát týždenne. Spevokoly vystupujú počas rôznych cirkevných príležitostí, napríklad počas sviatočných Služieb Božích, sobášov, na pohreboch. Zúčastňujú sa aj banátskych a celocirkevných stretnutí spevokolov. Viackrát vystupovali aj v zahraničí – na Slovensku, v Chorvátsku, Slovinsku a Poľsku. Starší spevokol nahral 2 CD nosiče, ženský 3 CD.

Do zborových aktivít patria aj návštevy iných cirkevných zborov. Pravidlom je jedna návšteva ročne v inom zbore, jednu tiež privítajú v Kovačici. Po službách Božích pohostia hostí obedom v zborovej sieni alebo v jednej z kovačických reštaurácií. Zúčastňujú sa aj rôznych slávnostných podujatí v iných zboroch. Na domáci kirvaj si požívajú hostí z niekoľkých cirkevných zborov.

Do kostola (Michalík 2017)

Sviatok posvätenia chrámu Božieho – kirvaj sa oslavuje v najbližšiu nedeľu po 19. októbri, keď bol v roku 1828 po štvorročnej výstavbe vysvätený. Okrem slávnostných Služieb Božích sa oslavuje aj v rodinách, sviatočné menu tvorí väčšinou pečená kačica.

Zbor vlastní značné množstvo ornej pôdy, ktorú získal v reštitučnom konaní. Okrem prenajatých rolí ju obrábajú mužskí členovia zboru, najmä presbyteri. Po žatve im v cirkvi na znak vďaky pripravia posedenie.

Slovenský evanjelický a. v. cirkevný zbor Kovačica II. Vznikol v roku 1985 ako následok zlých medziľudských vzťahov medzi časťou slovenského cirkevného spoločenstva. Má približne 1200 členov, ktorí si platia cirkevnú daň. Fara z roku 1974 je spoločná s cirkevným zborom Kovačica I., rozdelená je na dve časti. Cirkevný zbor má k dispozícii byt, staršiu zborovú sieň, farskú kanceláriu. Zborovým farárom je kovačický rodák Martin Bajza (1980).

Služby Božie navštevuje v bežnú nedeľu priemerne 100 ľudí, vo sviatočné príležitosti do 400 ľudí. V zbore krstia okolo 30 detí ročne, konfirmandov je v priemere 22, sobášov 11. Farár ročne pochová asi 50 zomrelých.

Náboženstvo na základnej škole vyučuje zborový farár Martin Bajza. Nedeľnej detskej besiedky sa zúčastňuje približne 70 detí, venujú sa im katechétky Zlatka Dišpiterová a Daniela Súťová. Deti si na sviatky pripravujú tematické scénky, ktoré predvedú počas Služieb Božích. S pokonfirmačnou mládežou pracuje farár Martin Bajza a kantor Ján Dišpiter. Deťom a mládeži organizujú jednodňový výlet ako odmenu za aktivitu na detskej besiedke. Boli napríklad v ZOO v Belehrade, na Delibratskej piesočine, na Cárskej bare a na rôznych kúpaliskách.

V zbore fungujú **dva spevokoly**. Ženský spevokol Kresťanské srdcia vznikol v roku 1992, v roku 2017 mal 17 členiek. V roku 1998 sa zapojili aj muži a založený bol spevokol Prúdy pod vedením Pavla Tomáša st. V roku 2001 vydal CD *Co Buh čini, všeh dobre je* a v roku 2013 CD *Čo Boh činí...* Ženský spevokol Kresťanské srdcia nahral v roku 2014 CD *Hospodin je môj pastier* pod vedením Jána Marka. V zbore pôsobí aj mladší spevokol. Všetky spevokoly v súčasnosti nacvičuje kantor Ján Dišpiter.

Na zborové návštevy cirkevníci cestujú sporadicky, boli napríklad v Lúgu, Báčskom Petrovci, Silbaši. Doma privítajú až 5 – 6 návštev z iných cirkevných zborov ročne. Obed pripravujú v reštaurácii Červené víno. V prípade, že sa návšteva koná v advente alebo pôste, v sieni nachystajú švédské stoly.

Cirkevný zbor Kovačica II. má vybudované družobné kontakty na Slovensku. Najlepšie vzťahy majú s cirkevným zborom v Senici (kde pôsobí farár pôvodom z Vojvodiny Juraj Ševčík). Navštevujú sa aj s veriacimi z Kalnej nad Hronom, Levíc a Levoče. Naposledy boli na Slovensku v roku 2015. V rovnakom roku

Na spoločné služby Božie (Michalík 2017)

Služby Božie (Michalík 2017)

privítali Seničanov, v roku 2016 do Kovačice pricestovali cirkevníci z Kalnej nad Hronom. Sociálne znevýhodnené deti a mládež z cirkevného zboru sa každoročne zúčastňujú letných táborov na Slovensku (Myjava, Račkova dolina). Organizované sú zborom, ktorý hradí všetky náklady.

Zborový farár vedie od roku 2013 Knihu oznamov. Ide o kroniku aktivít cirkevného zboru, milodarov, spievaných piesní a pod. Každý rok má vlastný zväzok.

Aktivity zboru sú financované z cirkevnej dane, zisku z prenájmu a obrábania cirkevnej poľnohospodárskej pôdy (tú napríklad bezplatne obrábajú členovia presbyterstva). Cirkevníci vypracovávajú aj projekty na zlepšenie infraštruktúry na AP Vojvodina – takto opravili oltárny obraz, lavice v kostole, farskú budovu. Spoločný projekt podávali aj na oslavy 500. výročia reformácie.

Oltárny krúžok žien. Prvýkrát bol založený v roku 1987, no takmer ihneď zanikol. Činnosť bola obnovená roku 2002 za farárky Anny Mosnákovej. Predsedníčkou sa stala Katarína Širková, nar. Balážová (1950). Má približne 30 členiek. V rámci oltárneho krúžku sa ženy venujú prehlbovaniu slova Božieho, úprave kostola, diakonii aj charitatívnym aktivitám. Navštevujú sa aj s inými oltárnymi krúžkami, chodia na výlety. Počas stretnutí si vždy pripravia malé pohostenie, no nie je zvykom organizovať typické *čajánky*. Oltárny krúžok vedie od založenia kroniku a knihu fotografií, ktorá dokumentuje aktivity krúžku. Dopĺňaná je priebežne. Pre starších obyvateľov v advente organizujú Večeru Pánovu, po ktorej nasleduje občerstvenie a rozdelenie malých darčiek.

Dom kultúry 3. október. Bol založený v roku 1958. Predtým fungoval ako Mládežnícky dom v menších priestoroch. Kultúrny dom bol postavený tiež v roku 1958. Dom kultúry je príspevkovou organizáciou okresu Kovačica. Má štyroch zamestnancov. Riaditeľom je Ján Tomáš. Podobne ako v susednej Padine, cieľom Domu kultúry je združovať a podporovať folkloristické a ochotnícke aktivity Kovačičanov.

Činnosť je diverzifikovaná do viacerých sekcií. Jednou z nich je folklórny súbor Rozmarín, ktorý má aktuálne okolo 16 členov (8 párov). Choreografom je Želislav Suchánek (1981). Do roka absolvujú približne 6 vystúpení na rôznych fórach (festivaly, iné kultúrne podujatia). Hudobnú zložku tvorí ľudový orchester (8 – 10 členov) pod vedením Pavla Tomáša st. (1958) a Pavla Tomáša ml. (1983).

V rámci Domu kultúry fungujú aj spevácke skupiny. Ženská spevácka skupina Sláviky má 8 členiek, vedie ju Zlatka Hrnčárová (1985). Mužská spevácka skupina Skala má 11 členov, vedúcim je Pavel Tomáš st. Repertoár tvoria ľudové, náboženské piesne a populárne evergreeny. Vystupujú približne šesťkrát ročne, pravidelne sa zúčastňujú súťaže komorných zborov a speváckych skupín

v Báčskom Petrovci. Realizovali tiež päť samostatných celovečerných koncertov. Mužská spevácka skupina Bohémi má 10 členov, vedie ju Jaroslav Nemček (1978). Spievajú slovenské a srbské ľudové piesne. Vystupujú najmä počas najrôznejších folklórnych programov. V minulosti v Kovačici pôsobila aj mužská spevácka skupina Rovina. Tvorili ju výlučne starší speváci.

Ochotnícku zložku domu kultúry reprezentuje Divadlo VHV – Scéna Kovačica a mládežnícky súbor Vločky. Scéna Kovačica združuje okolo 15 dospelých hercov, ktorých vedie Goran Bobić (1965), režisérkou je Danko Tomanová Hriešiková (1981). Každoročne nacvičia nové predstavenie, ktoré predvedú približne päťkrát.

Priestory kultúrneho domu využíva aj hudobná škola zo Zrenjaninu, deti majú možnosť učiť sa hre na husliach, harmonike, gitare, klavíri a flaute. Z dlhodobého hľadiska ide o dôležitý faktor výchovy hudobníkov pre potreby folklórnych zložiek nielen v Kovačici, ale aj Padine.

Kultúrny dom poskytuje početné priestory na realizáciu spolkovej činnosti. Väčšina priestorov by však vyžadovala rekonštrukciu. K vybaveniu domu patria osvetľovacia a zvuková technika, kulisy, kancelársky nábytok a výpočtová technika. Dom kultúry disponuje väčším počtom krojov, ktoré však nie sú evidované. Organizácia je financovaná z rozpočtu okresu Kovačica, pracovníci sa však snažia získať aj ďalšie prostriedky z rôznych grantových schém doma aj na Slovensku.

Kovačičania najčastejšie vystupujú na festivale Tancuj, tancuj..., na podujatiach v Padine, Vojlovici. Divadelníci sa príležitostne zúčastňujú rôznych prehliadok vo Vojvodine. Dom kultúry nemá vybudované žiadne družobné kontakty na Slovensku. V minulosti fungovala spolupráca s kultúrnym strediskom v Lučenci, od roku 1995 sa však nerealizuje. V Kovačici niekoľkokrát vystúpili deti z DFS Sabiník zo Sabinova, prezentovalo sa aj slovenské bábkové divadlo.

Všetky podujatia organizované domom kultúry sú zaznamenané RTV Kovačica a nachádzajú sa v jej archíve. Niektoré záznamy sú dostupné aj na internete. Okrem vlastných podujatí využíva kultúrny dom aj cirkev (Vianočný koncert) a za úplatu aj súkromné spoločnosti (cirkusy, hudobné telesá, premietací filmov).

Miestny odbor Matice slovenskej Kovačica. Bol založený v roku 1992. Nadviazal za činnosť pôvodnej predvojnovkej matice, o založenie ktorej sa zaslúžil domáci rodák Dr. Ján Bulík. V rokoch 2008 – 2012 MOMS z politických dôvodov nepracoval. V súčasnosti má okolo 500 členov (vrátane pracovných migrantov na Slovensku). Výkonný výbor má 20 členov, z ktorých je aktívnych približne 12 ľudí. Matica nemá vlastné priestory, členovia sa stretávajú v budove Miestneho spoločenstva. Nemajú žiadne materiálne vybavenie. Projektovej činnosti sa nevenujú. Maticiari organizujú Pavlovsko-hromnicovú zábavu a všestranne pomáhajú pri príprave rôznych podujatí iných spolkov.

Cirkevný spevokol Kovačica I. (Michalík 2017)

Nácvik mužskej speváckej skupiny (Michalík 2017)

Cirkevný spevokol Kovačica II. (Michalík 2017)

V Galérii Babka (Kurpaš 2017)

Galéria insitného umenia Kovačica. Bola založená v roku 1955. Pôvodne fungovala pri dome kultúry, od roku 2008 je samostatnou príspevkovou organizáciou okresu Kovačica. Od roku 1989 sídli v súčasných priestoroch v blízkosti Miestneho spoločenstva, ktoré poskytujú na dvoch podlažiach, okrem kancelárií, 500 m² výstavnej plochy. V galérii pracuje jedna pracovníčka – riaditeľka, v minulosti boli zamestnankyne dve.

Hlavným cieľom galérie je zachovávať tradíciu insitného umenia a prezentovať ho. Galéria má 26 členov – aktívnych maliarov, ktorí pochádzajú najmä z Kovačice a Padiny. Sú prevažne slovenskej národnosti (členom je aj Čiernohorec, Maďarka a Srbska). Každý z nich má za sebou viac ako 30 rokov umeleckej činnosti. Galéria vypisuje jedenkrát ročne súbeh na členstvo. Záujemcov schvaľuje odborná komisia a členovia galérie v tajnom hlasovaní.

Vo fonde galérie bolo v roku 2017 821 obrazov, z toho 457 obrazov už nežijúcich autorov – z nich najznámejších Martina Jonáša (28), Zuzany Chalupovej (31), Jána Kňazovica (18). Okrem obrazov sa v galérii nachádza aj niekoľko maľovaných tekvic a *šamlíkov*. Výstavná časť sa každomesačne obmieňa podľa ročného plánu, ktorý vypracováva riaditeľka galérie. Časť expozície je venovaná zosnulým maliarom (zakladateľom galérie), časť prezentuje tvorbu aktívnych umelcov. V podkrovných priestoroch sa konajú výstavy cezpoľných autorov zo Srbska, Slovenska aj iných krajín. Galéria takto pripraví 12 domácich a 12 hosťujúcich výstav ročne. Ku všetkým výstavám pripravujú a tlačia katalógy. Obrazy môžu byť na základe žiadosti zapožičané na výstavné účely aj do iných inštitúcií doma a v zahraničí, čo podlieha schváleniu Správnou radou GIUK. Maliari môžu prostredníctvom galérie predávať aj obrazy

V rámci inštitucionálnej spolupráce môžeme spomenúť Galeriju likovnih samorasnikov Trebnja (Slovinsko) a Slovenské národné múzeum v Bratislave, s ktorými si vymieňajú výstavy.

Galériu navštívi za rok okolo 20 tisíc návštevníkov. Najčastejšie prichádzajú cudzinci z Belehradu a školské exkurzie z takmer celého Srbska. Galéria spolupracuje s takmer 50 cestovnými kancelárkami, ktoré organizujú poznávacie zájazdy do Kovačice. Prehliadka s výkladom trvá 60 minút. Súčasťou je podľa okolností aj hudobná vložka (slovenský orchester Rosička) a občerstvenie (domáce *rejteše*, ovocné šťavy a pod.). Lacnejšie vstupné stojí 150 dinárov, variant s hudbou a občerstvením 550 dinárov. Pre školské zájazdy sú schopní zdarma pripraviť tvorivé dielne. Deti kreslia a maľujú, učia sa rôzne výtvarné techniky.

15. mája, na Deň založenia galérie, sa organizuje Jarný salón obrazov. Ide o monotematickú výstavu, v rámci ktorej každý autor vystavuje 3 obrazy. Počas

Kovačického októbra tradične pripravujú (od roku 1952) výstavu nových obrazov domácich maliarov. Otvorená je spravidla v prvú októbrovú sobotu a trvá do konca mesiaca. Každý autor následne daruje jeden zo svojich obrazov do fondu galérie. Galéria pripravila aj podujatie Karavána insitného umenia. Maliari cestovali do rôznych srbských miest (Belehrad, Nový Sad, Niš), kde vystavovali obrazy a diskutovali s návštevníkmi. Účastníci si zároveň mohli prezentované obrazy kúpiť. Vedenie galérie má záujem, aby sa táto aktivita stala tradičnou a prekročila aj hranice Srbska. V zimných mesiacoch zvyknú kúpiť päťmetrové plátno, na ktoré každý z členov galérie namaľuje obraz. Tieto obrazy predávajú. Z takto utŕžených prostriedkov napríklad komplexne zrekonštruovali podkrovný priestor galérie.

Z finančného hľadiska je galéria sebestačná. Pozitívny hospodársky výsledok používa na opravy priestorov, prípravu výstav a tlač katalógov. Galéria spravuje internetovú stránku www.naivnaumetnost.com, ktorú obsahovo pripravila riaditeľka Ana Žolnai Barca. Zatiaľ je však prístupná iba v srbskom jazyku.

Od roku 2014 galéria prevádzkuje Spomienkový dom Martina Jonáša, ktorý je vo vlastníctve NRSNM. Venujeme sa mu v samostatnej stati.

Dom Martina Jonáša. Bol otvorený v roku 2014. Ide o pôvodný objekt, v ktorom býval známy insitný maliar Martin Jonáš s manželkou. Jeho kúpa a rekonštrukcia boli financované z prostriedkov Úradu pre Slovákov žijúcich v zahraničí, AP Vojvodina a okresu Kovačica. Dom je vo vlastníctve Národnostnej rady slovenskej národnostnej menšiny a spravuje ho Galéria insitného umenia v Kovačici. Expozícia je dostupná každodenne, nie je však propagovaná vlastnou internetovou stránkou. Pracuje tu jeden zamestnanec – praktikant.

V dome sa nachádza pôvodný aj zozbieraný nábytok (aj zo zahraničia), vybavenie domácnosti, umelcov ateliér, súkromná knižnica s počtom približne 3000 knižných jednotiek a časopisov. Zaujímavá je zbierka 3200 maľovaných taniarov. V interiéri sa nachádza aj 156 obrazov – väčšinou ide o nepodpísané diela Martina Jonáša, sú tu však aj diela ďalších slovenských, srbských, maďarských a rumunských autorov. Početná je aj zbierka drevorezieb.

V priestoroch Domu Martina Jonáša sa nekonajú žiadne kultúrne podujatia ani tematické programy.

Galéria Babka. Bola založená ako súkromná spoločnosť v roku 1991. Neskôr sa pretransformovala na nadáciu – neziskovú organizáciu. Galéria združuje 63 insitných maliarov. Sídli vo vlastných priestoroch oproti Galérii insitného umenia. Cieľom je prezentovať slovenské insitné umenie a rozširovať povedomie o prítomnosti slovenského obyvateľstva v Kovačici a okolí. Vzdialenou snahou je zápis insitných umelcov do zoznamu Svetového dedičstva UNESCO.

Akceptujúc ekonomický rozmer fungovania Galérie, konštatujeme, že zdrojom príjmov je okrem projektovej činnosti predaj obrazov.

Zbierku tvorí približne 200 obrazov, najstarší z roku 1955. Galéria sa venuje aj vydavateľskej činnosti., doposiaľ vydala 14 publikácií o insitných maliaroch z Kovačice a Padiny. Autorský kolektív pripravil multimedialnú a multilingválnu monografiu o slovenskom insitnom umení v Srbsku.

Majiteľ Galérie Pavel Babka (1955) organizuje výstavy slovenských insitných umelcov v celom svete. Doposiaľ realizoval výstavy napr. v Londýne, Viedni, Bruseli, New Yorku, Washingtone, Štrasburgu, Tokiu, Spojených arabských emirátach. Z hľadiska celosvetového dosahu ide o unikátnu snahu jednotlivca. Za rok organizuje Pavel Babka maximálne dve výstavy, aby bola zachovaná kvalita a originalita exponátov.

Ženský spolok Kovačica. Bol založený v roku 1920. Ide o najstaršiu spolkovú organizáciu v Kovačici. Registrovaný je ako občianske združenie. Spolok má 35 členiek (od 45 do 86 rokov). Od roku 2007 sídlia v priestoroch starej škôlky na Ulici dr. Janka Bulíka, ktorú majú na 30 rokov prenajatú od základnej školy. Ženy sa stretávajú dvakrát týždenne. Vyrábajú ručné práce, spoločensky komunikujú alebo plánujú budúce aktivity. V rámci ženského spolku pôsobí aj spevácka skupina, ktorá príležitostne vystupuje počas organizovaných podujatí.

Do portfólia výrobkov Kovačičaniek patria výšivky (vankúšiky, obrusy, krojové súčiastky, plátenné bábiky oblečené do kovačického kroja, vrecúška s levandulou, klobúčiky na ihly), háčované textilie (obaly na mydlá, vankúšiky, obrúsky), venujú sa aj dekupaži, maľovaniu na drevo, vyrábajú dekoratívne vázičky, zvyškovým materiálom zdobia fľaše, lepia obrazy zo stúh. V minulosti organizovali aj odborné prednášky na zdravotnícke témy.

V Kovačici ženy organizujú Jarmok umenia a starých remesiel, *čajánku* k MDŽ a spolupodieľajú sa na organizovaní Vianočného jarmoku. Pravidelne a často sa zúčastňujú rôznych podujatí ženských spolkov v iných prostrediach. Napríklad v roku 2016 navštívili 76 podujatí. Viackrát sa s ručnými prácami zúčastnili aj výstav na Slovensku (Trenčín, Bratislava, Banská Bystrica), naposledy v roku 2016. Najlepšie kontakty majú na obecnej úrovni – so Srbkami z Crepaje, s Rumunkami z Uzdina Rumunky a Padinčankami.

Spolok je financovaný z členských príspevkov (ročne 500 dinárov/osoba), predaja ručných prác a projektových prostriedkov. Časť financií získavajú z prenájmu priestorov hudobnej školy zo Zrenjaninu. Projekty podávajú najmä na domáce inštitúcie. Z materiálneho vybavenia môžeme spomenúť krosnú, šijaciu mašinu, nábytok, sporák, kuchynský riad pre 100 ľudí, televízor, audiosústavu a počítač s tlačiarňou. V priestoroch spolku je k dispozícii internetové pripojenie.

Memoriálne stredisko dr. Janka Bulíka Kovačica. Bolo založené ako občianske združenie v roku 2008. Má okolo 40 členov, do aktivít sa zapája približne 10 z nich. Združenie sídli na adrese bydliska bývalého predsedu Pavla Baláža (1955). Aktuálnym predsedom je Ján Dišpiter (1989). Stredisko nemá vlastné priestory ani materiálne vybavenie. Cieľom združenia je zachovávať pamiatka na dr. Janka Bulíka, advokáta, zakladateľa Matice slovenskej v Juhoslávii, ktorý zahynul po mučení počas 2. svetovej vojny. Okrem toho sa členovia venujú organizovaniu rôznych kultúrnych podujatí.

Združenie je financované z projektových prostriedkov od okresu Kovačica, NRSNM, Úradu pre Slovákov žijúcich v zahraničí a sponzorských príspevkov v materiálnej aj finančnej forme.

Najvýznamnejším podujatím je Detská svadba. Ide o špecifikum v rámci slovenských vojvodinských prostredí. O originalite kovačickej detskej svadby svedčí aj fakt, že domáci sa s ňou predstavili v Belehrade, Loznici, Bratislave, Hrušove, Sabinove, Trenčíne, Trenčianskej Turnej, Trenčianskych Stankovciach, Levoči, Lučenci, Starom Hrozenkove (ČR). Problémom sú len finančné prostriedky na dopravu, ktorú musia hradiť rodičia detí. Stredisko zorganizovalo v júni 2017 a 2018 Medzinárodnú súťaž vo varení a jedení bryndzových halušiek. Snahou členov je, aby sa podujatie stalo tradičným v rámci kovačického kalendária.

Stredisko organizuje aj výstavy. V roku 2008 sa uskutočnila národopisná výstava Mekka slovenskej insity, ktorá predstavila život Slovákov v Kovačici v historickom priereze a slovenské maliarske umenie formou 20 banerov, napríklad v Londýne, Ríme, Novom Sade, Bratislave, Košiciach, Michalovciach či Lučenci. Zaujímavá bola tiež výstava drevených miniatúr lodí modelára Jána Svetlíka (1965) či drevorezbárov zo Slovenska zo združenia Sporofa.

Členovia Strediska sa venujú aj vydavateľskej činnosti. Doposiaľ vydali 4 publikácie a 3 DVD nosiče obsahujúce sumarizáciu výskumu slovenského tanečného folklóru vo Vojvodine (autorov Stanislava Dúžeka a Zuzany Drugovej). Vydali tiež hudobné CD s piesňami aradáčskych *meškárov*. Organizujú aj prezentácie najnovších publikovaných diel o dolnozemskejších Slovákoch, napr. Jána Babiaka Za slnkom na poludnie. Konajú sa najčastejšie v Miestnom spoločenstve alebo v Galérii Babka.

Pri organizovaní podujatí najčastejšie spolupracujú s Galériou Babka, Bibianou z Bratislavy, Ženským spolkom a MOMS Kovačica. Na Nový rok pri príležitosti výročia narodenia Dr. Jána Bulíka sa členovia pravidelne stretávajú v Galérii Babka, organizuje sa nejaká výstava alebo prezentácia novej knihy. Prítomným sa pripravuje *varenô páleno*, varené víno a hostia prinášajú rôzne pečivo. Valné zhromaždenie Strediska sa koná pravidelne 30. januára, na deň

úmrtia Dr. Janka Bulíka. Dobrú spoluprácu má združenie aj s Veľvyslanectvom SR v Belehrade.

Turistická organizácia okresu Kovačica. Bola založená v roku 2007. Je príspevkovou organizáciou okresu Kovačica. Má štyroch pracovníkov. Sídli v budove Miestneho spoločenstva, kde má k dispozícii dve kancelárie a zasadaciu miestnosť.

Cieľom organizácie je rozvoj turizmu na úrovni okresu, prezentácia na veľtrhoch, tvorba a marketing ponuky cestovného ruchu, organizovanie podporných podujatí a vydávanie propagačných materiálov. Nefunguje na etnickom princípe, no vzhľadom na národnostný charakter Kovačice v prevažnej miere prezentuje slovenský kultúrny a turistický potenciál. Prevádzkuje internetovú stránku www.took.org.rs. Propaguje domácich poskytovateľov ubytovacích a stravovacích služieb, z ktorých viacerí (napr. Etnodom Zuza) sa snažia akcentovať vo svojej ponuke tradičné zariadenie interiérov či slovenské jedlá.

V januári a februári sa pracovníci zúčastňujú veľtrhov cestovného ruchu v Novom Sade, Belehrade, Kragujevci, no aj v Bratislave a Budapešti. Z organizovaných podujatí spomenieme Kovačický október, ktorému turistická organizácia robí propagáciu. Spoluorganizuje Jarmok umenia a starých remesiel. Organizácia poskytuje účastníkom stánky a nábytok. Pracovníci materiálne pomáhajú mnohým iným inštitúciám a spolkom, tiež pri príprave najrôznejších projektov.

Kreatívne centrum pre cestovný ruch, umenie a kultúru. Vzniklo v roku 2014 ako občianske združenie. Zakladateľmi boli Ivana Svetlíková, Pavel Sampor a Ana Žolnai Barca. Cieľom centra je rozvoj kultúry, umenia a cestovného ruchu. Má približne 40 členov, z ktorých asi polovica má umelecké vzdelanie. Na svoje aktivity využívajú spoločenskú sálu miestneho spoločenstva, v prípade priaznivého počasia aj nádvorie.

V rámci združenia pracuje dievčenská speváka skupina Perla, ktorá má 14 členiek. Tiež 9-členná chlapčenská spevácka skupina Bardáňsky furman. Tanečnú zložku tvorí folklórny súbor Rozmarín. Združuje 26 tanečníkov. Skupiny sprevádzajú hudobníci z Padiny pod vedením Daniela Cicku (1992). Choreografkou je Ivana Svetlíková (1986). Spevácke skupiny vedú Milina Čížiková (1994) a Tatjana Jašková (1992). Z nacvičených tematických programov môžeme spomenúť *Mama moja, ja sa vydám len do Kovačici* (záznam je prístupný na [youtube.com](https://www.youtube.com)) alebo *Dedina kovaná v čase*. Spevácke skupiny a tanečníci nacvičujú jedenkrát týždenne, pred vystúpeniami častejšie. Združenie nevlastní žiadne materiálne vybavenie, folkloristi používajú vlastné kroje.

Združenie zaznamenalo viacero úspechov, a to napriek krátkemu času jeho pôsobenia. Tanečníci zvíťazili v roku 2017 na festivale Tancuj, tancuj..., spevácke

skupiny sa umiestnili medzi najlepšími. Získali aj cenu za najkrajší *staroverský* sedliacky kroj.

Vedenie Centra sa venuje aj projektovej činnosti. Prostriedky sa snaží získavať z rôznych zdrojov v rámci Vojvodiny aj Slovenska. Na základe úspešných projektov sa venovali napríklad výrobe propagačného filmu o Kovačici či pripravili výstavu *Insitné dáždnyky* (výstava bola prezentovaná aj v Detve, Hrušove, Hložanoch, Vršci, Pančeve, Zrenjanine a Belehrade). V roku 2017 realizovali projekt digitalizácie tvorby insitných maliarov z Kovačice a Padiny. Všetky takto archivované diela budú zverejnené na samostatnom internetovom portáli.

Kolektív kreatívnych amatérov. Združenie bolo založené v roku 2014. Má približne 30 členov. Sídli v priestoroch domu kultúry, kde si prenajíma jednu miestnosť, ktorá je využívaná aj ako divadelná scéna pre 50 divákov. Na väčšie produkcie používajú hlavnú scénu domu kultúry. Spolkári majú k dispozícii počítač a dataprojektor, ktoré využívajú aj počas predstavení. Vedúcou osobnosťou je dramatik a režisér Dragan Karlečik (1978). Ako predlohy využívajú vlastné autorské texty a domácich režisérov.

Za obdobie pôsobenia KOKRAM pripravil 7 divadelných predstavení, ktoré prezentovali vo Vojvodine (zvíťazili napr. na festivale DIDA v Pivnici) aj na Slovensku (Palárikova Raková). Každú hru predvedú ochotníci približne osemkrát, z toho štyrikrát mimo Kovačice. Doposiaľ boli pripravené predstavenia: *Tri letušky v Paríži* (réžia Danko Tomanová), *Tma* (Dragan Karlečik), *Sud v prachu* (Ivan Kornović), *Čarodejník z krajiny Oz* (kolektív), *O láske* (Dragan Karlečik), *I na U* (Danka Svetlíková), *Nový Protheus* (Svetlana Gašková). Všetky predstavenia sú sfilmované na DVD nosičom kameramanom Vladimírom Kuchárikom (1988). Premiér predstavení sa zúčastňuje približne 200 – 300 divákov.

Okrem divadelných hier sa venujú aj organizovaniu výstav obrazov a fotografií miestnych umelcov (napr. Željko Takáč, Marína Jonášová, Pavel Holúbek).

Združenie je financované prostredníctvom projektových prostriedkov zo zdrojov okresu Kovačica, AP Vojvodina, NRSNM aj Úradu pre Slovákov žijúcich v zahraničí. Menší finančný obnos plynie aj zo vstupného. Ideové zámery tvoria najmä divadelné predstavenia a rôzne výstavy. Najväčším problémom realizácie divadelných predstavení mimo Kovačice je nedostatok finančných prostriedkov na cestovné, preto sú divadelné predstavenia najčastejšie prezentované iba v Padine.

Z medzilokálnych kontaktov môžeme spomenúť dobré väzby na padinských ochotníkov a pivnické OD Janka Čemana. Vzájomne sa navštevujú s divadelnými predstaveniami.

Detský folklórny súbor Vločka pri Základnej škole Mladých pokolení. DFS Vločka bol oficiálne založený ako občianske združenie v roku 2014, no folklórny krúžok bol dlhoročnou súčasťou ponuky mimoškolských aktivít v Kovačici. Súbor tvoria tri skupiny detí. Mladšia (1. – 3. ročník) má približne 24 členov, stredná (4. – 6. ročník) asi 20 členov a najstaršia (7. – 8. ročník) tiež okolo 20 členov. Vedúcou mladšej skupiny je Zuzana Petříková (1965), strednej Katarína Mikulič (1980) a najstaršej Željko Suchánek (1982). Choreografie pripravujú Katarína Mosnáková a vedúci jednotlivých skupín. Cieľom súboru je učiť deti slovenské tance, hry a piesne.

Aktivity sa realizujú v telocvični alebo na školskom dvore. Deti sa stretávajú jedenkrát týždenne aj cez letné prázdniny (keďže festival Tancuj, tancuj... sa koná v lete). DFS je financovaný z projektových prostriedkov AP Vojvodina, ÚSZZ aj NRSNM. Projekty vypracováva Darina Doža Stanová. Archív DFS vedie Željko Suchánek. Ide najmä o fotografie a videozáznamy z vystúpení.

Deti pravidelne vystupujú na takmer všetkých podujatiach v Kovačici, na Zlatej bráne v Kysáci (v roku 2017 zvíťazili a zúčastnia sa festivalu v Dulovciach na Slovensku), festivale Tancuj, tancuj... v Hložanoch a podľa okolností aj na Slovenských národných slávnostiach v Báčskom Petrovci. Za najväčší úspech považujú vystúpenie hlavnom galakonzerte na FS pod Polanou v roku 2011, kde sa predstavili pred prezidentom SR. Od roku 2011 majú družbu s DFS Hviezdička v Hriňovej a DFS Ratolesť v Detve. Vločka sa dvakrát zúčastnila aj festivalu Balkan Folk Fest v Bulharsku.

V rámci ZŠ funguje aj Žiacky orchester, ktorý vedie Pavel Tomáš st. Má približne 10 členov (husle, basa, cimbal) a sprevádza detské folklórne skupiny počas vystúpení.

Dobrovoľný hasičský spolok Kovačica. Bol založený v roku 1896 ako jeden z prvých hasičských spolkov vo Vojvodine. Oficiálne bol registrovaný až v roku 1932. Aktuálne je Kovačica sídlom štátnej hasičskej posádky, v ktorej pracuje 9 hasičov. Pochádzajú väčšinou z okolitých dedín.

Hasičský spolok v Kovačici má približne 50 členov, z toho je asi 25 detí, ktoré sa pravidelne zúčastňujú tréningov (chlapčenské a dievčenské družstvo sa pravidelne prezentuje na okresných, pokrajinských a celosrbských súťažiach).

Hasiči sídlia v priestoroch hasičského domu. Nachádzajú sa tu veľká sála pre 60 ľudí, spomienková miestnosť, technické priestory pre automobily, výbavu a dvor s krytou terasou. K materiálnemu vybaveniu patria dve staršie cisterny a osobný automobil. Spolok je financovaný z príspevku od okresu Kovačica a projektových financií od AP Vojvodina.

Členovia sa stretávajú každú nedeľu, v zimnom období kvôli vykurovaniu menej často. Pred súťažami deti nacvičujú každý deň. Súčasťou početnejších stretnutí je spravidla grilovačka alebo varenie paprikáša, resp. *fazule*.

Najvýznamnejším podujatím hasičov v Kovačici je výročná schôdza. V prípade menšieho počtu účastníkov sa koná v hasičskom dome, inak v budove Miestneho spoločenstva alebo v reštaurácii Červené víno. Zúčastňujú sa jej aj manželky hasičov a hasičské deti, do tanca hrá živá slovenská hudba. Na schôdzu si pravidelne pozývajú Aradáčanov, Jánošičanov, Padinčanov, Pivničanov a Selenčanov.

Dlhoročnou hasičskou tradíciou je aj víťanie nového roka (asi od roku 2008). Hasiči nadviazali na staršiu tradíciu, keď do hasičského domu 31. 12. prichádzali aj manželky hasičov. Dnes sa stretávajú najmä členovia spolku vrátane detí. Zvláštnosťou je, že k tejto príležitosti si nepozývajú živú hudbu.

Z kontaktov možno spomenúť družbu s ružinovskými dobrovoľnými hasičmi (Bratislava-Ružinov), ktorá trvá od roku 1998. Kovačičania sa každoročne zúčastňujú hodov v Ružinove. Bratislavčania zasa prichádzajú do Kovačice na rôzne podujatia.

Hasiči archivujú knihu so zoznamom členov od roku 1896, v ktorej sú zapísaní všetci minulí a súčasní členovia.

Združenie rybárov Ribolovac Kovačica. Združenie vzniklo v 50. rokoch 20. storočia. Má okolo 75 dospelých členov a 30 detí. Spolok nefunguje na etnickom princípe, no 90 % členov sú Slováci. Členmi sú aj Debeláčania (Maďari, Rumun). Združenie sídli v rybárskom dome na ulici JNA, ktorý si rybári postavili z členských a sponzorských príspevkov v rokoch 2007 – 2008 na mieste staršieho rybárskeho prístrešku. Vnútorňá kapacita predstavuje 80 osôb. Vedľa domu sa nachádza malý rybník, vybudovaný v roku 2006. Na rybačku sa chodí na Tamiš alebo na kanál. Rybári sa schádzajú dvakrát mesačne, v prípade účasti na podujatiach aj častejšie.

Rybári sa pravidelne podieľajú na organizovaní najrôznejších podujatí v Kovačici. Počas Kovačického októbra (druhý víkend) pripravujú súťaž vo varení rybacej polievky. Koná sa pri rybárskom dome, v minulosti bývala v Starom parku. Súťaže sa zúčastňuje do 600 ľudí (najviac 37 družstiev, v roku 2016 27 tímov). Každé družstvo môže mať od 1 do 20 členov. Tímy dostávajú po 3 kg rybacieho mäsa, chlieb a drevo na kúrenie. Na uvarenie polievky majú časový limit 3 hodiny. Väčšina účastníkov je z Kovačice, menej z Padiny. Z iných slovenských prostredí sa v minulosti zúčastňovali rybári z Báčskeho Petrovca. Pre divákov sa zdarma varí 180 litrov rybacej polievky. Okrem polievky sa ponúka aj vyprážaný kapor, z predaja ktorého kompenzujú rybári výdavky na podujatie. Okrem účastníckeho tímového poplatku je to jediný zdroj financovania

podujatia. Porotu tvoria profesionálni kuchári a dvaja náhodne vybraní rybári. Hodnotia sa vzhľad, chuť a kompaktnosť jedla. Po súťaži nasleduje zábava so živou hudbou, ktorá trvá do polnoci.

Rybári spolu so ZŠ Mladých pokolení organizujú od roku 2004 Školu rybolovu. Trvá od začiatku mája do konca júna. Po troch hodinách teórie učia deti chytať ryby na rybníku pri rybárskom dome. Všetky deti po absolvovaní kurzu dostanú diplom a udicu. Rybári aktivitu financujú z vlastných prostriedkov. Výučba prebieha v slovenskom jazyku, pričom na pomenovanie súčastí rybárskeho výstroja používajú srbské výrazy. Slovenskú terminológiu totiž nepoznajú ani samotní rybári.

Rybári sa aktívne podieľajú na tvorbe programu rôznych dedinských podujatí. Napríklad počas majstrovstiev vo varení bryndzových halušiek pripravujú zdarma rybaciú polievku pre všetkých účastníkov. Podobne aj počas Žitného bálu.

Výročná rybárska schôdza sa koná v prvej polovici februára. Rybári si varia rybaciú polievku a pečú kapry. Po rokovaní nasleduje zábava so živou hudbou. Na schôdzu si nevolajú žiadnych hostí ani z domácich spolkov.

Kovačickí rybári nemajú vybudované žiadne kooperatívne vzťahy vo Vojvodine ani na Slovensku. V minulosti sa navštevovali s petrovskými rybármi, družba však najmä z finančných dôvodov zanikla.

Poľovnícky spolok Kovačica. Bol založený v roku 1922. V roku 2017 mal 25 členov (v minulosti bolo aj 65 poľovníkov). Všetci členovia sú Slováci z Kovačice. Viacerí z nich sú kvôli štruktúre lovnej zveri aj členmi poľovníckeho združenia v Hajdušici. S Hajdušičanmi majú aj najlepšie družobné vzťahy. V minulosti spolupracovali aj s aradáckymi *lovcami*. Kontakty so Slovenskom nemajú žiadne.

Poľovníci majú v prenájme *lovecký* dom v blízkosti rekreačného zariadenia Relax, Budova patrí Miestnemu spoločenstvu. Nachádza sa tu veľká spoločenská sála pre 100 ľudí, menšia pre 20 ľudí, kuchyňa a sociálne zázemie. Poľovníci sa stretávajú jedenkrát mesačne, v poľovnej sezóne každý týždeň.

Poľovnícky revír má rozlohu okolo 4000 ha. Z lovnej zveri tu žijú zajace, bažanty, srny, prepelice, jarabice, divé kačice a husi. Zo škodnej sa vyskytujú najmä šakaly a líšky. Poľovníci prevádzkujú bažantnicu, za rok vychovávajú približne 100 bažantov. Kynologická sekcia nefunguje, z členov vlastní poľovníckeho psa len piati poľovníci.

Okrem toho majú k dispozícii aj automatickú strelnicu na hlinené holuby. V máji pravidelne organizujú súťaž v trape, podobných sa zúčastňujú v Padine aj Hajdušici. Na súťaž prichádzajú aj Petrovčania, Hložančania a Kysáčania.

Počas poľovačky dvaja poľovníci zostávajú v Poľovníckom dome a varia guláš. V chotári sa organizujú *lovecké* raňajky (na *šúľkoch* sa upečú slanina a klobása, pohostí sa nápojmi). Tradičná ceremónia *krštenia mladého lovca* sa naposledy konala asi pred piatimi rokmi.

Výročná schôdza sa koná každoročne v marci. Poľovníci ju nazývajú *Lovecká večera*. Pozývajú hostí z Hajdušice, Padiny a ďalších okolitých dedín. Po rokovaní nasleduje zábava so živou hudbou. Do roku 2005 sa konal Poľovnícky bál, na ktorom sa zúčastňovali aj manželky poľovníkov.

Komar – Kovačická manifestácia alternatívnych reakcií. Občianske združenie bolo založené v roku 2003. Cieľom je prezentovať netradičné umenie a alternatívne hudobné, výtvarné, dramatické a filmové žánre. Vzhľadom na konzervatívne vidiecke prostredie ide o ojedinelý zámer. Združenie má do 10 členov, ktorí sa venujú projektovej činnosti a organizovaniu podujatí. Sídli v súkromnom objekte na Ulici Ivu Lolu Ribara, v ktorom predseda združenia Vladimír Lenhart (1978) prevádzkuje pohostinstvo.

So známym padinským divadelným režisérom Fedorom Popovom pripravili tri slovenské divadelné predstavenia (Pozdrav niekoho, Pravdivé svedectvá a Deti z polepšovne). Účinkovali študenti z Gymnázia Mihajla Pupina a padinskí ochotníci. Knižne vydali alternatívne ilustrácie Ivany Vereskej (1981), dcéry in-sitnej maliarky Zuzany Vereskej. Členovia organizujú rôzne hudobné koncerty, v roku 2017 sa prezentovala napríklad Katarína Malíková zo Slovenska so svojou džezovou kapelou. Vystupovali už hudobníci z Belehradu, Pančeva, Nového Sadu, ale aj z Francúzska či Austrálie. Podujatí sa zúčastňuje od 20 do 50 návštevníkov. Združenie vydalo dve CD Ladislava Čániho (Piesne '93) a Vladimíra Lenharta (Lenhart tapes). Členovia tiež pripravili vtipný informačný portál pre deti zo základných škôl s cvičnými testami na prijímacie pohovory na stredné školy.

Aktivity združenia sú financované z projektových prostriedkov AP Vojvodina, okresu Kovačica a ÚSZZ. Určité prostriedky sú tiež zo vstupného na niektorých hudobných podujatiach.

Nameless Riders Kovačica. Motorkársky klub bol v Kovačici založený v roku 2011. Má 17 členov. Nie sú to len Kovačičania, ale aj Perlezania, Uzdinčania a Belehradčania vo veku od 18 do 59 rokov. Motorkári nemajú vlastné priestory, stretávajú sa najmä počas víkendov v bare FM vedľa hasičskej zbrojnice alebo formálne v Miestnom spoločenstve.

Členovia klubu organizujú od roku 2011 motorkársky zraz. Koná sa v predposledný júlový víkend na nádvorí Miestneho spoločenstva. Každoročne sa ho zúčastní do 300 motorkárov. V piatok dopoludnia je prezentácia účastníkov. Neplatí sa žiadny účastnícky poplatok, podujatie financujú zo sponzorských príspevkov (finančných aj materiálnych) a predaja nápojov a tričiek s logom zrazu. Vstupné platia iba účastníci bez motoriek. Motorkári si postavajú na nádvorí stany. Pre účastníkov sa varí večera (fazulovica, paprikáš,

guláš, *sárma*). V piatok a v sobotu večer sa konajú rockové koncerty srbských kapiel. V sobotu popoludní je defilé na motorkách po dedine. Súčasťou podujatia sú aj *bajkerské* súťaže, napr. preťahovanie lanom, pitie piva na čas, pretláčanie rukou.

Kovačickí motorkári majú dobré kontakty s inými klubmi. Pravidelne sa zúčastňujú zrazov v Starej Pazove, Kysáči, Pivnici či Vojlovici. Na domáci zraz prichádzajú motorkári z Popradu.

Adepta na členstvo musí uviesť jeden z členov klubu. Prvých 6 mesiacov pomáha ako *kenger* ostatným členom – *robí čiernu robotu*. Po ďalších 6 mesiacoch v pozícii *prospekta* sa stáva plnohodnotným členom. Vtedy zvykne pripraviť pre ostatných občerstvenie. Ak sa žení motorkár, kolegovia idú spoločne na motorkách pre nevestu. Ak niekto z komunity zomrie, na pohrebe sa zúčastňujú motorkách v klubovom oblečení. Klubové aktivity majú aj charitatívny rozmer. Členovia viackrát realizovali zbierku pre siroty a zdravotne postihnuté deti. Na Vianoce dávajú darčeky autistickým deťom.

Organizované podujatia

Počet organizovaných podujatí v Kovačici je pomerne rozsiahly, podobne ako tu pôsobí množstvo kultúrnych inštitúcií a združení. Prinášame stručnú charakteristiku najvýznamnejších z nich.

Pavlovsko-hromnicovská zábava. Organizuje ju MO MS v čase od 25. januára do 2. februára. V roku 2017 sa konal 15. ročník. Podobne ako Katarínska zábava sa uskutočňuje v reštaurácii Červené víno. Súčasťou zábavy je voľba najsympatickejšej Márie a Pavla. Podujatia sa zúčastňuje okolo 120 ľudí vrátane hostí z banátskych matíc (Padina, Aradáč, Zrenjanin, Biele Blato, Vojlovica). V neskorých večerných hodinách je tombola, ceny darujú sponzori.

Čajánka k MDŽ. Organizuje ju Spolok žien Kovačica. Koná sa v prvú sobotu pred alebo po 8. marci v reštaurácii Červené víno. V roku 2017 sa uskutočnil 60. ročník podujatia. Pozývajú si naň zástupkyne ženských spolkov z kovačického okresu a slovenských prostredí v Banáte. Viac účastníkov by kapacitne nezvládli. Väčšina účastníkov je v slovenskom kroji. Kovačičanky si pripravujú kultúrny program, po večeri nasleduje tanečná zábava. Čajánky sa zúčastňujú aj muži, ktorí platia vstupné. Počas zábavy je súťaž o najkrajší párový tanec a najkrajší kroj. Sponzori darujú ceny do tomboly.

Kovačickí motorkári (Kurpaš 2017)

Slovenská trieda (Kurpaš 2017)

Deň medu a kvetov. Koná sa v apríli na nádvorí Miestneho spoločenstva. Počas podujatia sa prezentujú domáci aj cezpoľní medári a pestovatelia kvetov. Pre deti sa organizujú rôzne animačné programy.

Deň prisťahovania Slovákov do Kovačice. Oslavoval sa pravidelne 15. mája asi do roku 2015. Konávali sa slávnostné zasadnutia slovenským spolkom, Miestne spoločenstvo organizovalo koncerty známych hudobných skupín.

Máškove dni. Ide o divadelnú prehliadku nesúcu meno známeho kovačického tragicky zosnulého herca Tomáša Hriešika (1956 – 1993). Organizuje ju dom kultúry. Koná sa počas vybraného májového víkendu. V roku 2017 sa uskutočnil 13. ročník podujatia. Zúčastňujú sa ho ochotnícke divadelné súbory z Vojvodiny, najmä zo Starej Pazovy, Vojlovice, Padiny, Báčskeho Petrovca a Pivnice.

Žitný bál (Žatevné slávnosti). Podujatie organizuje Združenie poľnohospodárov v prvý augustový víkend. Účastníci prinášajú baly slamy, na ktorých sa sedí. Zdarma sa podávajú guláš a rybacia polievka, manželky poľnohospodárov pečú *pampúche* (šišky). Súčasťou je aj folklórny program, večer zábava pri živej hudbe. Podujatie sa koná na nádvorí Miestneho spoločenstva.

Medzinárodná súťaž vo varení bryndzových halušiek. Organizátorom nového podujatia je Memoriálne stredisko dr. Janka Bulíka. Prvýkrát sa konalo v júni 2017. Zúčastnilo sa ho 21 družstiev z Vojvodiny, Rumunsku, Maďarska, Chorvátska a Slovenska. Konalo sa na nádvorí Miestneho spoločenstva. Spoluorganizátorom podujatia je združenie Humanita pre život zo Spišských Vlachov – podobná súťaž sa totiž koná aj v Krompachoch. Predpokladáme, že pri finančnej podpore zo strany rôznych inštitúcií, sa stane tradičným v rámci portfólia kovačických podujatí.

Detská svadba. Je tradičnou prezentáciou svadobných obyčají vo forme detského sprievodu. Koná sa v poslednú nedeľu letných prázdnin. V Kovačici sa pravidelne spontánne konala do 60. rokov 20. storočia. Obnovili ju v roku 2007 členovia MO MS, od druhého ročníka je organizátorom Memoriálne stredisko Dr. Janka Bulíka pod vedením Pavla Baláza (1955) a Jána Dišpitera (1989). Cieľom podujatia je prostredníctvom detskej hry zachovávať slovenský jazyk, tance, obradové a žartovné vinše, prezentovať slovenské kroje či *staroverské* svadobné koláče. Príprava na podujatie sa začína po skončení školského roka. Deti sa stretávajú v Miestnom spoločenstve, kde sa zdokonaľujú v slovenskom jazyku. Detskej svadby sa pravidelne zúčastňujú aj hostia z iných slovenských prostredí – už tradične napríklad Kysácania. Posledného ročníka sa zúčastnilo viac ako 60 detí a okolo 1000 divákov. Pre deti je pripravené občerstvenie. Podujatie má aj charitatívny rozmer. Tradične sa koná finančná zbierka (vyberá sa za *tanec*) pre zdravotne znevýhodnené deti.

Kovačický október. Je to súbor rôznych kultúrnych, umeleckých, športových a odborných podujatí, ktoré sa konajú na úrovni Kovačice. Jeho súčasťou je napríklad jarmok, detský týždeň v základnej škole, výstavy, podujatia organizujú aj poľovníci a rybári. Organizáciu zastrešuje Miestne spoločenstvo, no zapájajú sa mnohé ďalšie inštitúcie, napr. základná škola, gymnázium, dom kultúry, knižnica, turistická organizácia, ženský spolok, poľovnícke združenie, združenie rybárov, miestne galérie. Podujatia sú rozvrhnuté do celého mesiaca, najmä do víkendov, keď je vyššia návštevnosť. Napríklad počas **detského jarmoku** deti predávajú koláče, staré hračky, domáce zvieratá, kvety. Prichádzajú kolotočiar, pre deti sú organizované rôzne zábavné aktivity. Aktivita sa koná na námestí v centre dediny. Počas Kovačického októbra sa uskutočňuje aj celovečerný folklórny program **Ochotníci svojmu mestu**, do ktorého sa zapájajú tanečníci, speváci aj ľudový orchester.

Jarmok umenia a starých remesiel. Je súčasťou podujatí Kovačického októbra. Koná sa v prvý víkend. Organizuje ho Spolok žien Kovačica na dvore Miestneho spoločenstva. Na jarmok prichádzajú zástupkyne zo všetkých slovenských spolkov z Vojvodiny. Zúčastňujú sa aj srbské, maďarské a rumunské spolky žien. Z Michaloviec prichádzajú členky speváckej skupiny Solanka. Každý spolok sa predstavuje päťminútovým programom a má vlastný prezentačný stánok, v ktorom predáva ručné práce alebo gastronomické produkty.

Rozspievané klenoty. Ide o celovojvodinský festival sólových spevákov – detí základných škôl. Organizujú ho dom kultúry a základná škola, koná sa počas Kovačického októbra. V dvojtýždňovom predstihu sa uskutočňuje kvalifikačné kolo domácich detí od 1. do 8. ročníka ZŠ.

Katarínska zábava – Kovačický bál. Podujatie organizuje Memoriálne stredisko Janka Bulíka. Koná sa v sobotu pred adventom v reštaurácii Červené víno. Súčasťou programu sú edukačný program, večera a ľudová veselica pri živej hudbe.

Letí pieseň, letí... Je to detský festival novokomponovaných slovenských piesní na úrovni Vojvodiny. Okrem spevákov súťažia aj autori. Podujatie organizuje dom kultúry, koná sa od roku 1991 v prvej polovici decembra.

Vianočný jarmok. Od roku 2013 je súčasťou podujatí organizovaných Turistickou organizáciou okresu Kovačica. Koná sa v sobotu pred Vianocami na nádvorí Miestneho spoločenstva. Ide o obchodné podujatie komerčného charakteru. Zúčastňujú sa ho ženské spolky aj predajcovia – jednotlivci. Súčasťou je aj pochôdzka *deda Mráza* po dedine a zdobenie vianočného stromčeka. Večer účastníci vypúšťajú lampióny šťastia.

Štefanský koncert. Organizuje ho cirkevný zbor Kovačica II. Koná sa v kostole 26. decembra. V roku 2017 sa uskutočnil 16. ročník podujatia. Program pozostáva z vystúpenia cirkevných spevokolov, speváckych vystúpení detí a mládeže, divadelných scénok.

Kultúrna infraštruktúra

Kultúrna infraštruktúra Kovačice je dostatočná s výrazným rozvojovým potenciálom. Niektoré súčasti, napríklad galérie, sú z hľadiska počtosti návštevníkov predimenzované.

Dom kultúry 3. októbra. Objekt je od roku 1958 centrom kovačického kultúrneho života a strediskom kovačických ochotníkov. Riaditeľom je Mgr. Ján Tomáš.

V budove sídli od jej otvorenia kino. V roku 1959 zakúpilo inovované premietacie zariadenie – cinemaskop. V 70. – 80. rokoch premietalo denne, v nedeľu aj viackrát za deň. Vplyvom rozvoja technológií a kvôli komplikovanému obstarávaniu filmov, kino prestáva v 90. rokoch pravidelne premietiť. Pre nedostatok financií a slabý záujem divákov v súčasnosti premieta podľa dohody a dostupnosti filmov sporadicky.

V dome kultúry majú sídlo divadlo VHV, Folklórny súbor V šírom poli hruška, Komorný mužský zbor Skala, Rovina, spevácka skupina Bohémi, ženská skupina Sláviky, tanečná skupina Rozmarín, Ľudový orchester Rosička, Literárna družina Mateja Ambrózyho a vysunuté oddelenie zrenjaninskej Základnej hudobnej školy Josif Marinković. V škole vyučujú zrenjaninskí pedagógovia najmä kovačické deti, ale aj z okolitých dedín hru na husliach, harmonike, gitare, flaute, klavíri. Mgr. Pavel Tomáš (1983) učí hru na cimbele. Škola je financovaná okresom.

Dom kultúry je majetkom samosprávy. Financovanie dopĺňa Úrad pre Slovákov žijúcich v zahraničí, projektová činnosť a príležitostní darcovia. Od jeho otvorenia do roku 2008 tu sídlila Galéria insitného umenia.

Materiálno-technologickú základňu tvoria osvetlenie, zvuková technika, scény a divadelné rekvizity. Orchester FS je vybavený cimbalom, kontrabasom, husľami a flautou. Priestory si príležitostne prenajíma herecká skupina Kokramovci.

V priestoroch kultúrneho domu sa hrá bábkové divadlo. Koncerty miestnych populárnych kapiel postupne strácajú návštevnosť. Priestory si prenajímajú najmä aktívne spolky na kultúrne podujatia.

Pred budovou a vo dvore sú priestory na parkovanie, vo vstupnej hale toalety, malé pohostinstvo, skladové priestory, biliardový stôl a pokladňa. Na poschodí sú administratívne priestory. Kancelária riaditeľa kultúrneho domu je vybavená kancelárskym nábytkom, knižnicou a dokumentáciou aktivít DK, dekoratívnymi a spomienkovými predmetmi. Má počítač s tlačiarňou, telefón a fax, pripojenie na internet a disponuje WiFi sieťou. V objekte sa nachádza niekoľko miestností s kapacitou do 30 miest, ktoré sú využívané na účely spolkov. Ich výbava je strohá – stoly so stoličkami, stojany na noty, klavír. Priestory na poschodí sú v stave, ktorý si bezpodmienečne vyžaduje komplexnú rekonštrukciu. Využívajú sa ako sklady divadelných rekvizít, historických dokumentov, expozícií bývalej etnoizby.

Veľká sála má kapacitu do 300 miest. Na balkóne je prevádzková miestnosť kina s premietacou technikou. Stenu pod balkónom dekorujú pamätné listy a diplomy kovačických inštitúcií. Na protiláhlej strane sály je pódium so zákulisím. Sála je vybavená osvetlením a audiovizuálnou technikou.

Dom kultúry 3. októbra disponuje vlastnou modernou webovou stránkou so základnými informáciami, kalendárom pripravovaných podujatí, fotodokumentáciou a odkazmi na užitočné dokumenty. Personálne zabezpečenie tvoria riaditeľ, účtovníčka, kultúrny/technický manažér Željko Bartoš (1964) a upratovačka.

V centre Kovačice sa nachádza budova **Miestneho spoločenstva** ako sídlo samosprávy. Sídlí tu napríklad aj turistická organizácia Kovačica, založená v roku 2007, ktorá sa zaoberá zhromažďovaním informácií a propagáciou potenciálu pre cestovný ruch.

V budove sú kancelárie, spoločné toalety, skladové priestory a kuchyňa. V kontexte kultúrnej infraštruktúry sú zaujímavé veľká a malá sála. Veľká má kapacitu do 200 miest a využíva sa na rôzne kultúrno-spoločenské podujatia. Priestory väčšinou využívajú inštitúcie, ktoré patria pod lokálnu samosprávu. Vybavenie tvoria stoly, stoličky a kuchyňa. Malá sála je využívaná skôr ako zasadacia miestnosť s kapacitou do 30 miest. Vybavená je kreslami a stolmi; súčasťou je knižnica a police so spomienkovými a dekoratívnymi predmetmi.

Vo dvore miestneho spoločenstva je priestor s vonkajším pódium, ktorý je však využívaný aj ako multifunkčné ihrisko. Sú tu skladové objekty, toalety a zaštrešený výdajný pult so stolmi a lavicami.

Pri vzniku **Galérie insitného umenia** v roku 1955 sa vtedy aktívni umelci dohodli, že každoročne do jej fondu prispajú jedným obrazom. Dnes galéria disponuje s viac ako 800 obrazmi. V rokoch 1957 až 2008 sídlila v priestoroch Domu kultúry 3. októbra. Až 15. decembra 2008 bola založená verejná inštitúcia národného významu, ktorá je pod záštitou miestnej samosprávy.

V galérii sú predovšetkým obrazy známych insitných majstrov, najmä olejo-malby, ale aj pastely, grafiky, akvarely, maľované tekvičky a stolčeky. Obrazy v ex-pozícii sú rozdelené podľa autorov. Pri vstupe do galérie sú police so šúpolien-kami, maľovanými taniermi, fľašami a mnohými inými umeleckými výrobkami. Expozícia je sprevádzaná erudovaným výkladom.

Priestory sú klimatizované, s internetovým pripojením a sociálnym zariadením. Galéria má kuchyňu, skladové priestory, recepciu a miestnosti pre administratívu. Materiálno- technologickú základňu dopĺňajú LCD televízory a audiotechnika, využívaná pri organizovaných prehliadkach či prezentáciách.

Pamätný dom maliara Martina Jonáša bol sprístupnený v máji 2014 pri príležitosti 90. výročia narodenia insitného maliara Martina Jonáša. Komplexnú rekonštrukciu objektu financovali vláda Slovenskej republiky, vláda autonómnej pokrajiny Vojvodina, Národnostná rada slovenskej národnostnej menšiny a lo-kálna samospráva. Martin Jonáš bol jedným zo zakladateľov insitného umenia v Srbsku a svoje diela vystavoval na stovkách výstav po celom svete.

Spomienkový dom je vo vlastníctve a starostlivosti Galérie insitného umenia v Kovačici. Napriek komplexnej rekonštrukcii si súčasný stav nehnuteľnosti vyžaduje ďalšie investície. Predná časť domu je pôvodná, prestavaná z originálnych materiálov. Reštaurované boli okná a dvere a aj napriek novej izolácii je v dome problém s vlhkosťou. Vzhľadom na hodnotu exponátov ide o zásadný problém a potrebu ďalšej rekonštrukcie.

V priestoroch pamätného domu je vystavených približne 150 obrazov Martina Jonáša a ďalšie od iných insitných umelcov. Pri vstupe do domu je na stenách niekoľko desiatok maľovaných tanierov, celkovo ich je v pamätnom dome až 3200).

Miestnosti pôvodného obytného domu sú dekorované obrazmi. Historický nábytok dopĺňajú spomienkové predmety, bytový textil a súčasti tradičného ode-vu. V improvizovanej pracovni majstra Jonáša je stojan na plátno, majstrova sto-lička, farby a štetce, písací stroj, darovaný historický nábytok z exotických krajín, fotografie, medaily, diplomy a iné pamätné dokumenty. V knižnici je odborná literatúra, svetové noviny a časopisy.

Podkrovné priestory sú v súčasnosti využívané ako sklad. Nachádzal sa tu aj priestor s vychýreným oknom, pri ktorom majster Jonáš tvoril. V troch miestnos-tiach sú stovky obrazov, kresieb, výrobky z kukuričného šúpolia. Tento fond si vyžaduje detailnú kategorizáciu a dokumentáciu.

Prostredníctvom **Galérie Babka** sa väčšina insitných umelcov z Kovačice dostala od roku 1991 na mnohé významné svetové výstavy (EXPO Sevilla 1992, Lisabon 1996, Hannover 2000, OSCE vo Viedni, UNICEF v ŽENEVE, UNESCO v Paríži a pod.). V roku 2001 ju UNESCO vyhlásilo za svetové stredisko

vydavateľskej činnosti insitného maliarstva. Vlastníkom a manažérom inštitúcie je Pavel Babka.

V priestoroch galérie je expozícia rozmiestnená na dvoch poschodiach a pred-stavuje tvorbu niekoľkých desiatok insitných umelcov. Okrem vystavených obra-zov aj maľované tekvice, stolčeky, katalógy, publikácie venované kovačickej insite, komerčné spomienkové predmety (malé obrázky, pohľadnice, fotografie), určené na predaj. Na poschodí sú kancelárske priestory a sociálne zariadenie. Objekt je klimatizovaný s miestami na parkovanie. K dispozícii je internetové WiFi pripojenie.

Galéria Babka je jednou z najdôležitejších súčastí kultúrnej infraštruktú-ry Kovačice. Priestory sú priamo aj nepriamo spájané s organizovaním akých-koľvek kultúrno-spoločenských podujatí. Periodicky sa tu opakuje napríklad Deň materinského jazyka. Na webovom portáli galérie je napríklad projektová dokumentácia k plánovanému rozšíreniu priestorov, vybudovaniu etnostrediska a rozšíreniu expozície.

Okresná knižnica v Kovačici je dôležitou zložkou kultúrnej infraštruktúry. Nachádza sa v centre Kovačice a disponuje štyrmi miestnosťami o rozlohe 146 m² v priestoroch miestnej samosprávy. Vybavená je kanceláriou pre zamestnancov, ústrednou miestnosťou s knižničným fondom, detským kútikom a toaletami. Okres Kovačica ako zakladateľ poskytuje hlavný zdroj financií. Doplnkové financovanie prichádza prostredníctvom projektovej činnosti reagujúcej na výzvy Úradu pre Slovákov žijúcich v zahraničí. Ministerstvo kultúry v Srbsku finančne podporuje nákup srbských publikácií. V menšej miere sa na rozpočte podieľajú darcovia a príjmy z organizovaných podujatí.

Jej história je spojená so založením čítacieho a vzdelávacieho spolku Pokrok. Od roku 1921 sa spolok zoskupoval v Sedliackej banke. V roku 1958 sa knižnica a čítareň dostali pod správu Domu kultúry 3. októbra. Na základe Zákona o kni-hovníctve v roku 1995 sa odčlenila od Domu kultúry a stala sa samostatnou ustanovizňou nazvanou Obecná knižnica Kovačica. Mala troch zamestnancov a vo fonde 19 000 zväzkov. K ústrednej knižnici v Kovačici pripojili oddelenia v Crepaji, Debeľaci, Padine a Uzdine, neskôr v Samoši, Idvore a mobilný knižný fond v Putnikove. Dnes má knižnica 8 zamestnancov a okolo 60 000 kníh. 30 166 je v ústrednej knižnici v Kovačici, z nich 7380 v slovenskom jazyku. Ostatné kni-hy sú vo filiálkach. Fond tvoria knihy vo všetkých štyroch úradne používaných jazykoch na území Kovačickej obce (srbský, slovenský, maďarský a rumunský jazyk). Knižnica dokazuje zachovávanie menšinových kultúr a jazykov na úze-mí Kovačickej obce. Snaží sa, aby mala publikácie aspoň v elektronickej podo-be a vedie evidenciu inštitúcií, respektíve jednotlivcov, ktorí majú publikácie

v knižnej forme. Prostredníctvom projektovej činnosti knižnica rozšírila v roku 2016 svoju zbierku o 1600 slovenských titulov – monografie, beletria, historická a odborná literatúra (okolo 1200 ks), CD nosiče s literatúrou (okolo 300 kusov), hudobné CD nosiče, edukačné hrané a kreslené filmy. Projekty sú smerované napríklad na Úrad pre Slovákov žijúcich v zahraničí.

Aj napriek tomu, že platný Zákon o knižničnej činnosti z roku 1994 nehovorí o existencii krajanských zbierok, založením Obecnej knižnice Kovačica roku 1995 bola táto zbierka oddelená od ostatného fondu a v roku 2002 sa začalo s jej spracovávaním. Knižnica má 2665 čitateľov. V roku 2016 bolo vypožičaných spolu 7441 titulov (z toho 4782 srbských a 2659 slovenských). Menší počet výpožičiek slovenskej literatúry je aktuálnym trendom v celej Vojvodine.

Materiálno-technologickú základňu knižnice tvoria dvojpodlažné klimatizované priestory s mezonetovým ateliérom, vybavené modernými knižnicami. Nachádzajú sa tu počítače s tlačiarňou a internetovým pripojením, dataprojektor s plátnom.

Knižnica sa môže pochváliť širokým spektrom organizovaných podujatí (približne 70 do roka). Ide najmä o literárne posedenia autorov krajanských zbierok, prezentácie nových vydání miestnych autorov, spomienkové oslavy rôznych výročí (napríklad výstava O vojenskej hranici, ktorá je organizovaná v spolupráci s historickým archívom v Pančeve), výstavy fotografií, výtvarných diel insitných a akademických maliarov.

Dôležitým pravidelným podujatím je Kovačická mozaika, ktorá sa organizuje 23. apríla. Cieľom je nabádať k čítaniu a mapovať aktuálne potreby čitateľov. Na podujatí sa zúčastňuje 150 – 200 účastníkov. Súťažia v koncipovaní krátkej prózy, esejí a lyriky. Dopĺňajú ich prezentácie a videoprezentácie zamerané na literatúru.

Obľúbené sú kreatívne dielne pre deti, kde sa zamestnanci knižnice a umelci snažia zapájať mladých do umeleckej tvorby. Organizujú sa počas zimných a letných prázdnin dva až trikrát týždenne. Tradičným podujatím počas letných prázdnin sú od roku 2009 Kreatívne letné dielne. Knižnica spolupracuje s miestnymi organizáciami (Dom kultúry 3. októbra, Galéria inštiného umenia, školy) a každoročne priláka okolo 50 žiakov.

Rádiotelevízia okresu Kovačica má 16 zamestnancov, z toho 11 Slovákov. Špecifikom je vysielanie v slovenskom, srbskom, rumunskom a maďarskom jazyku. Inštitúcia má regionálny charakter a jej účelom je šíriť a zachovávať informácie o kultúrno-spoločenskom dianí v okrese Kovačica. Vysiela sa v okruhu 100 km. Produkcia v slovenskom jazyku je určená predovšetkým pre obyvateľov Kovačice a Padiny. Televízia začala vysieľať v novembri v roku 2001 a nadviazala na vysielanie rádia (od mája 1971). Štruktúra slovenského rozhlasového vysielania zohľadňuje pracovné dni a víkendy. V pondelok až

piatok ráno (6. – 8. hod.) sa v slovenskom bloku vysiela spravodajstvo, aktuality a ľudová hudba z Vojvodiny. Popoludní (15. – 19. hod.) sa vysiela spravodajstvo, hudba, rozhovory na rôzne témy s hosťami aj s poslucháčmi, ktorí sa telefonicky dovolávajú do rádia. Od 17. hod. sa preberá vysielanie slovenského rozhlasu: Rádio Slovakia International. Počas víkendov (14. – 19. hod.) sa vysiela hudobná produkcia, ktorá je dopĺňaná reportážami z Vojvodiny. Zdieľa ich väčšina slovensky vysielajúcich rádii vo Vojvodine. V nedeľu sú vysielané slovenské programy od 12. do 18. hodiny. V relácii Nebeský chválospev sa prezentujú slovenskí evanjelickí farári z Banátu príhovormi na rôzne témy. Nasleduje Kronika týždňa so súhrnom udalostí v okrese Kovačica. Rádio má vlastné štúdio, novinári a redaktori sú spoloční s televíziou. Štruktúra vysielania v televízii sa počas pracovných dní zameriava na spravodajstvo. Správy sa vysielajú o 15. hod. najskôr v srbskom, potom v slovenskom, maďarskom a nakoniec v rumunskom jazyku. Repríza sa vysiela medzi 19. a 20. hodinou. Spravodajstvo sa zameriava na Vojvodinu a dediny okresu Kovačica. V utorok, piatok a nedeľu sa vysiela relácia Klenotnica, kde sú prezentované reportáže z rôznych podujatí, rozhovory v štúdiu, prípadne portréty významných osobností s akcentom na okres Kovačica. O kultúrno-spoločenských podujatiach vznikli krátke reportáže aj v RTV Nový Sad, v RTVS Slovensko a na TV Markíza.

Základná škola Mladé pokolenia bola vybudovaná v roku 1963. Dnes ju navštevuje 440 žiakov, z toho 307 Slovákov. Žiaci sa vyučujú v 27 triedach 1. – 8. ročníka. V dvoch triedach sú umiestnení žiaci s osobitnými potrebami a jedna slúži pre účely školskej družiny.

Finančné zabezpečenie je v rukách samosprávy a ministerstva školstva. Doplnkové zdroje financií sú získavané z projektovej činnosti reagujúcej na výzvy pokrajinského sekretariátu pre školstvo, Národnostnej rady slovenskej národnej menšiny a Úradu pre Slovákov žijúcich v zahraničí. Hlavným projektovým manažérom je riaditeľka Anna Bírešová (1972).

Personálne zabezpečenie tvorí 70 zamestnancov – 57 učiteľov, riaditeľ, tajomník, účtovník, administratívni a technickí zamestnanci.

Materiálno-technologickú základňu tvoria štandardne vybavené klimatizované učebne zariadené lavicami, počítačom, interaktívnou tabuľou, dataprojektorom, internetovým pripojením, knižnicami s náučnou literatúrou a hygienickými zariadeniami. Steny sú dekorované obrazmi slovenských a srbských dejateľov, umeleckými dielami žiakov a tablami absolventov. Okrem všeobecných tried tu nájdeme špecializovanú učebňu informatiky, biológie, technickej výchovy, knižnicu a telocvičňu. Administratívne priestory tvorí zborovňa, kabinety učiteľov a kancelárie vedenia. Škola je vybavená jedálňou s kuchyňou.

V **knižnici základnej školy** (knihovnička Anna Hrková 1964) sa nachádza viac ako 10 000 knižných titulov, 80 % tvorí slovenská literatúra. Knížnica je zariadená sedením pre 15 osôb a počítačom s tlačiarňou, ktorý je vybavený výpočítovým softvérom a databázami. Knížnice obsahujú rôzne žánre náučnej, odbornej a populárnej literatúry. Okrem prózy a poézie tu nájdeme učebnice, cvičebnice, slovenskú a srbskú povinnú literatúru, metodické príručky pre pedagógov a pod.

Z knížnice, ktorá je otvorená od 9. do 15. hod. si môžu požičiavať knihy len žiaci a zamestnanci školy. V jej priestoroch sa organizujú recitačné a spevácke vystúpenia a literárne večierky, kde žiaci prezentujú práce ocenené na súťažiach.

Podujatia a aktivity. Základná škola Mladé pokolenia je aktívna a úspešná v mnohých národných aj medzinárodných súťažiach. V posledných rokoch sa zúčastňuje Festivalu kreatívnych a edukačných filmov. V roku 2016 zvíťazila s najlepším videom, ktoré je možné vidieť na youtube kanále ZŠ. Súťaž je zameraná na natočenie videa, ktoré reprezentuje školu a zapája do spolupráce žiakov a učiteľov. Video musí byť nahraté na jeden záber a mať čo najväčšiu výpovednú hodnotu na vopred stanovenú tému.

Populárna je aj Noc s H. Ch. Andersenom. Podujatie sa organizovalo 2. apríla 2017 prvýkrát v Srbsku. Ide o medzinárodnú aktivitu zameranú na podporu kultúrneho života žiakov. Počas podujatia sa pripravujú divadelné predstavenia čerpajúce z rozprávkového fondu H. Ch. Andersena. Okrem divadla žiaci prezentujú svoje práce alebo čítajú epizódy z rozprávok. Škola sa na chvíľu premení na rozprávkový svet a učenie literatúry sa stáva zábavou.

Ďalším obľúbeným podujatím bola náučná konferencia žiakov Voda kráľovná života. Uskutočnila sa 22. marca na medzinárodný deň vody. Výstupom boli prezentácie žiackych prác o význame vody, jej vzácnosti a ekológii. Spoločenského podujatia sa okrem žiakov a učiteľov zúčastňujú aj rodičia, ktorí sa spravidla starajú o občerstvenie.

V kalendári nájdeme aj Deň materinského jazyka, Deň sv. Sávu, Deň sv. Valentína, Medzinárodný deň žien, Medzinárodný deň detí, Deň školy alebo detský týždeň na začiatku októbra. V parku a areáli školy sa uskutočňujú rôzne športové a vedomostné súťaže, maľovanie na chodník a pod.

Kompletný zoznam aktivít Základnej školy Mladé pokolenia je na webovej stránke www.mladepokolenia.rs.

Gymnázium Mihaila Pupina bolo založené v roku 1967. Organizačnú štruktúru tvorí 42 zamestnancov, z toho 33 učiteľov. Riaditeľkou je Tatiana Brtková (1980). Školu finančne zabezpečuje ministerstvo školstva, ministerstvo kultúry a okres Kovačica. Doplnkové zdroje financovania sú naviazané na projektovú

činnosť reagujúcu najmä na výzvy Autonómnej pokrajiny Vojvodina a Úradu pre Slovákov žijúcich v zahraničí. Projekty sa zameriavajú na rekonštrukčné práce, informatizáciu a inovovanie edukačných procesov prostredníctvom nových metód vyučovania. Plánovaná je komplexná rekonštrukcia, založenie odboru informatiky a koncipovanie publikácie venovanej histórii gymnázia. Škola získala materiálnu podporu od darcov, ktorí poskytli napríklad vybavenie učební zameraných na informatiku (Rotary klub v spolupráci s Ministerstvom školstva v Srbsku).

Materiálno-technologickú základňu tvorí 18 učební. 12 je špecializovaných, napríklad na fyziku, chémiu, elektrotechniku, biológiu, multimédiá a informatiku a výtvarnú výchovu. Škola disponuje telocvičňou, jedálňou s kuchyňou a kabinetmi učiteľov. Z administratívnych súčastí sú v škole zborovňa, kancelária riaditeľa, sekretára, účtovníka a psychológa. Počítačové učebne sú vybavené nadštandardne. Okrem počítačov obsahujú interaktívne tabule, televízory, dataprojektory a iné audiovizuálne vybavenie. Vybrané priestory sú klimatizované. Vo vestibule a na chodbách sú vitríny s trofejami, umelecké diela študentov, spomienkové listiny a diplomy a tablá s fotografiami absolventov gymnázia.

Na dvore sa nachádzajú multifunkčné ihrisko a spoločenský priestor s vonkajším pódium. V kontexte organizovania kultúrno-spoločenských podujatí ide o najviac využívaný priestor. Vedľa školy je stará budova gymnázia. Objekt je čiastočne zrekonštruovaný a využívaný pre účely záujmových aktivít študentov. V pivničných priestoroch bola klubovňa, teraz priestory čakajú na vhodné využitie.

V knižnici gymnázia sa nachádza 11 893 knižných titulov, 2 500 slovenských – próza aj poézia, náučná a populárna literatúra, učebnice, monografie, metodické príručky pre pedagógov a digitálne nosiče s náučným multimediálnym obsahom. Knížnica je vybavená počítačom s knižničným softvérom. Knihy sa požičiavajú len zamestnancom a študentom gymnázia.

Podujatia a aktivity. Na gymnáziu oslavujú napríklad sviatky Deň sv. Sávu či Deň sv. Valentína. Na konci októbra usporadúvajú literárno-hudobný večierok Jesenná mozaika, na ktorom recitujú a spievajú študenti v cudzích jazykoch. V máji býva školský večierok kapiel. Amatérsky festival, na ktorom vystupujú študentské aj známe, populárne kapely. Pravidelným podujatím je *Ak nepotrebuješ dones, ak potrebuješ odnes*. Počas tejto charitatívnej akcie sú v exteriéroch školy rozmiestnené vešiaky na odevy, na ktoré vešajú žiaci aj verejnosť nepotrebné veci. Komu sa čo hodí, to si zoberie. Akcia má dosah aj na okolité dediny. V apríli sa uskutočňuje upratovanie školského dvora.

Pri päťdesiatom výročí založenia školy sa uskutočnila *Riznica ruža* – 7. októbra vysadili v areáli 50 ruží. Na tento akt boli pozvaní významní absolventi a osobnosti školy.

Študenti sa aktívne zúčastňujú súťaží *Gymko Art* a *Gymko teater*, zameraných na výtvarné umenie a divadlo. V špecializovaných učebniach maľujú obrazy, vyrábajú suveníry, magnetky. Študenti prezentujú divadelné predstavenia réžii pedagógov. V máji 2016 vyhrali študenti Gymnázia Mihaila Pupina *Gymko Teater* a s víťazným predstavením pod réžiou Jarmily Jonášovej (1956) vystupovali napríklad v Kule.

V rámci gymnázia pôsobia folklórny súbor, ženská a mužská spevácka skupina a školský orchester. Ich aktivity sú v kontexte spolupráce s Domom kultúry 3. októbra.

Evanjelická fara a kostol. Výstavba evanjelického kostola bola dokončená v roku 1914. Priestory sú okrem bohoslužieb využívané aj na organizovanie početných koncertov. Disponujú výbornými akustickými vlastnosťami pre organové koncerty klasickej hudby a zborový spev.

V Kovačici sú dve evanjelické fary. Spoločnú faru postavili v roku 1972 a „nová“ fara ako úrad seniora bola dokončená v roku 1995. Fary majú kancelárie farských úradov, vybavené sú zborovými sieňami s kapacitou do 70 miest, sociálnymi zariadeniami, kuchyňami, skladovými priestormi a zasadacími miestnosťami. Zborové siene sú zariadené audiotechnikou a sedením, cirkevnými relikviami, obrazmi a predmetmi s náboženskou tematikou, tablami s fotografiami funkcionárov a členov cirkevného zboru. Priestory sú využívané najmä na náboženské aktivity a stretnutia cirkevníkov.

Hasičský dom. Hasičský dom pozostáva z prevádzkových a spoločenských miestností. Postavený bol v roku 1956. V prevádzkovej časti je kancelária s dispečingom, šatne a sklady hasičskej techniky. Vo dvore sú garáže, požiarňa zbrojnica a vonkajší altánok so sedením a krbom pecou.

Spoločenské priestory tvorí pamätná izba s expozíciou hasičských spomienkových predmetov. Nájdeme tu trofeje, fotodokumentáciu aktivít hasičov, historické dokumenty, pamätné listy, diplomy, medaily, plakety a historické súčasti uniforiem.

Na účely spoločenských podujatí a stretnutí členov dobrovoľného hasičského spolku slúži miestnosť vybavená stolmi a sedením pre 50 osôb. Vybavená je televízorom a reprosústavou. V policiach sú vystavené spomienkové predmety hasičov, na stenách tablá s fotografiami členov a nástenná maľba hasičského domu.

Rybársky dom. Objekt využívaný spolkom rybárov bol vybudovaný v roku 2007. Stavba je stále v procese budovania. Najskôr išlo len o prístrešok pri

vodnej ploche s terasou. Dnešná spoločenská miestnosť je vybavená stolmi a sedením s kapacitou pre približne 70 ľudí. Na stenách je na dekoratívne účely rybárske náčinie a trofeje. K dispozícii sú chladiace boxy, chladnička, barový pult, toalety a sklad. Priestory nie sú klimatizované. Parkovanie je možné pred rybárskym domom.

Financovanie tvoria členské príspevky a príležitostné dary. Dom je využívaný členmi spolku na spoločenské účely. Od sedemdesiatych rokov sa tu počas *Kovačického októbra* organizuje súťaž vo varení rybacej polievky.

Kultúrna supraštruktúra. V Kovačici sa nachádza niekoľko reštauračných zariadení, ktoré sú z hľadiska organizácie kultúrno-spoločenských podujatí dôležité. Ide najmä o rezort Relax, ktorý poskytuje všestranné možnosti spoločenského a športového vyžitia. Disponuje reštauráciou, ubytovacími kapacitami, spoločenskými a kongresovými priestormi, ktoré sú vhodné na usporiadanie osláv. Konajú sa tu svadby, krstiny, kary či oslavy narodenín. Z hľadiska cestovného ruchu je to najdôležitejší subjekt v Kovačici.

Okrem turistického sídla Relax sa tu nachádza viacero poskytovateľov ubytovania v súkromí a gastronomických zariadení, napríklad Červené víno, Glamour alebo Reštaurácia u susedov.

Na účely oddychu je využívaný Starý park alebo Jaromčisko. Je to lesík vo východnej časti dediny a obľúbené oddychové miesto. Cez Jaromčisko vedie upravená bežecká dráha a sú tu vhodné podmienky pre kempovanie.

Ľudské zdroje

Kovačica disponuje výraznými ľudskými zdrojmi, ktoré sa výrazne podieľajú na zachovávaní a tvorivom rozvíjaní najrôznejších kultúrnych produktov, respektíve úžitkových a dekoratívnych predmetov. Treba konštatovať, že ich generačná skladba zasahuje do všetkých generačných skupín a do takých tematických a žánrových oblastí, ktoré pokrývajú potreby a záujmy miestneho obyvateľstva.

V rolách manažérov kultúry sú aktívni Pavel Tomáš st. (1958) a Ján Tomáš (1988), ktorý je riaditeľom Domu kultúry 3. októbra. Pavel Tomáš st. sa výrazne podieľa na organizovaní festivalov a na aktivitách miestnych speváckych skupín. Básnickej tvorbe sa venuje Viera Tornošová (1965). Želislav Chalupa (1972) je kameramanom a fotografom, ktorý sa zaoberá dokumentovaním spoločenského a kultúrneho života v Kovačici. Fotografiou sa zaoberajú aj Ján Slivka (1965), Ján Haviar (1940), Vladimír Kuchárik (1985), Jaroslav Mlynarček (1983) a Želimír

Brezník (1976). Ivan Babka (1963) je zakladateľom Festivalu slovenských ľudových piesní pre deti. Pavel Babka založil a zriaďuje Galériu Babka; organizuje a združuje inšitných maliarov z Kovačice aj okolia. Vyvíja aktivity smerujúce k prezentácii, ochrane a rozvoju kultúrneho dedičstva Kovačice. Aktívni sú choreografi Želimir Suchánek (1982), Ivana Svetlíková a Mária Garajová (1946), režiséri Dragan Karlečík, Eva Hrková Poliaková (1974) a Danko Hriešiková Tomanová (1981). V Kovačici nachádzame veľké množstvo hudobníkov. Na sláčikových nástrojoch hrajú: Anita Petráková (1994), Vierošlava Válovcová (1982), Tatiana Jašková (1992), Sandra Galátová (1992), Michaela Marková (1996), Ján Hrk (1964), Ján Marko (1967), Pavel Straka (1975), Ján Benka (1988), Pavel Tomáš ml. (1983), Emil Nemček st. (1963) a Ján Nemček (1948), Želislav Bartoš (1962), Jaroslav Nemček (1976), Darinka Čechová (2000), Gabriela Feketová (2000), Blaženka Babková (1997), Andrea Babková (2000) a Kristina Kovarčeková (1998). Na klávesových nástrojoch hrajú Pavel Ďuriš (1971), Vladimír Ďuriš (1981), Miroslav Svetlík (1985), Ján Bartoš (1978), Ján Dišpiter (1989), Ján Suchánek (1987), Adam Cicka (1970), Ján Karkuš, Juraj Valovec (1973), Michal Bireš (1973), Juraj Vestek (1968), Martin Zloch (1964) a Juraj Čech (1973). Na harmonike hrajú Adam Ďurica (1954), Martin Králik (1947), Ondrej Králik (1948), Pavel Baláž (1955), Pavel Tomáš st. (1958), Emil Nemček ml. (1985), Ivan Babka (1962), Jaroslav Králik (1959), Zlatko Svetlík (1984), Martin Torňoš (2003) a Martin Čuvár. Na bicích hrajú Ivan Válovec (1954), Jaroslav Chalupa (1965) a Ján Litavský (1976). Kontrabasistami sú Ján Tomáš (1988), Daniel Válovec (1982) a Pavel Ďuriš, gitaristami sú Juraj Suchánek (1950), Michal Suchánek (1955), Martin Strakúšek (1961), Tomáš Barca (1963), Daniel Kulíček, Miroslav Jonáš (1978), Vladimír Lenhart (1978), Dávid Svetlík (2000) a Darko Ďurica (1994). Kovačický rodák Martin Dudáš (1968) vyučuje na Slovensku hru na klarinete. Klarinetistom je aj Martin Galát (1942). Na flaute hrajú Miroslava Babková (1998), Terézia Jonášová (1993), Anička Babincová (2001), Ana Ďurišová (2004), Ana Brtková (2004). Kovačický rodák dr. Janko Siroma (1981) je vynikajúci organista, ktorý od roku 2001 organizuje koncerty v evanjelickom kostole. Željko Suchánek (1982), Jaroslav Glózik (1975), Jaroslav Chalupa, Vierošlava Válovcová a Ján Šofránek (1975) sa venujú hudobnej produkcii. Juraj Zdycha (1932), Jozef Gages (1947), Eva Vlajnová Gloziková (1949), Anna Širková (1953), Katarína Veňarská (1959), Eva Omastová (1967), Zuzana Ďurišová-Plahetková (1945), Zuzana Gajanová (1959), Anna Kišová (1960), Anna Marková (1944), Jasmína Veňarská Horniačiková (1985), Janka Veňarská (1990), Tatiana Jašková (1992), Michaela Marková (1995), Gabriela Svetlíková (2002) sú speváci a speváčky, ktoré je možné počuť aj v rozhlasových reláciách miestneho rádia. Herecké umenie reprezentuje Viera Sládečeková (1953), Pavel

Hriešik (1959), Pavol Kožík *Arkážko* (1960), Dušana Babincová (1999), Darina Čechová (2000) a Zuzana Šipická Tomečeková (1954).

Aktívnymi kovačickými novinármi, publikujúcimi napríklad v Hlase ľudu, sú Anička Chalupová (1972), Stevan Lenhart (1970), Anna Sucháneková (1980), Milo Chrtan (1959), Andrea Holíková (1997), Pavel Matúch (1959) a Oľa Gloziková Jonášová (1985), ktorá je aj riaditeľkou RTV OK. Novinár a publicista Ján Špringel' (1964) je tiež miestnym spíkom a moderátorom. Pavel Baláž (1955) je lokálnym historikom, zberateľom historických dokumentov, archivárom a organizátorom kultúrnych podujatí.

Na kovačických školách vyučujú Juraj Svetlík (1953) – dejepis, Pavel Tomáš st. (1958) – hudobnú výchovu; k ďalším súčasným pedagógom patria Pavel Urban (1960), Jozef Farkaš (1956), Anna Farkašová Čipkárová (1962), Miroslav Tomáš (1984), Anička Birešová (1979), Milina Lenhartová (1955), Zuzana Svetlíková (1966), Jarmila Chalupová (1972), Anna Farkašová (1963), Alžbeta Chrtanová (1964) a Rastislav Ušiak (1982).

Združenie Kreatornica združuje umeleckých výrobcov. Daniel Válovec (1982) vyrába maľované lampy z tekvic, Vierošlava Válovcová (1982) mydlá, Marína Birešová (1981) šperky a magnetky. Pavel Vereský (1955) je umeleckým tokárom a produkuje napríklad drevené dekoratívne vajcia a magnetky. Suveníry, šperky, kraslice a dekoratívne výrobky z hliny zhotovuje Eva Nemčeková (1956), detské hračky z dreva Ján Žolnaj (1948). Ján Nemček (1948) a Emil Nemček (1962) sú výrobcami huslí aj iných sláčikových hudobných nástrojov. Ivana Vereská sa prezentuje ilustráciami. Jaroslav Praskáč je známy zručnosťou carvingu – vyrezávania do ovocia a zeleniny. Umeleckej fotografii sa v rámci združenia venuje Jaroslav Králik (1959) Samuel Kráľovský (1949) a Ján Špringel' (1964). Ján Svetlík (1965) je umeleckým modelárom lodí. Výšivkárstvu sa venujú Anna Lacková (1950) a Zuzana Jonášová (1953). Značným umeleckým cítením disponujú cukrárky. Tradičné aj moderné torty pečú Eva Petráková (1976), Mária Tomanová (1962), Zlatka Sucháneková (1968), Anna Poliaková (1958), učiteľka Katarína Karkušová (1973) a Veronika Ďurišová (1965). Napriek tomu, že veľa Kovačičanov si osvojilo výrobu metiel a praktizuje ju pre vlastnú potrebu, mnohí viažu metlinové metly vo väčšom množstve a predávajú ich. Medzi takýchto metlárov patria Ján Hriešik (1924), Martin Poliak (1973) a Miroslav Koreň (1976). Známym výrobcom v medzivojnovom a povojnovom období bol zosnulý Ján Benka, ktorý okrem metlárne vlastnil aj pálenicu a mliekareň. Adam Holík (1934) donedávna plietol prútené košíky.

Remeselná výroba má pomerne široké zastúpenie. Starší Kovačičania spomínajú na známe šnajderské rodiny Hekelovcov, Šifelovcov a Širkovcov. Medzi súčasných

krajčírov, ktorí sú remeselníkmi, no zachovávajú a formujú vkus a kultúru obyvateľov, patria Juraj Zdycha (1932), Zuzana Siromová (1958), Anna Lukáčová (1981), Anna Bartošová a Jarmila Dišpiterová (1985). Tomáš Stvorec (1957), Daniel Valovec (1982), Pavel Ďuriš (1956), Ján Chrtan (1961), Martin Chrtan (1952), Ján Ďuriš (1956) a Jozef Stvorec (1952) navrhujú a šijú topánky, papuče vyrába Daniel Valovec a Vladimír Pavúz (1977). Kreatívnu činnosť si vyžaduje aj maľovanie interiérov a exteriérov domov. K početnej skupine maliarov patria Štefan Brtka (1951), Ján Hriešik (1954), Ján Vrška (1954), Juraj Kolaj (1955), Martin Kršiak (1957), Jano Vereský (1958), Martin Kršiak (1958), Ján Stvorec (1958) a Ján Lenhart (1958), Ján Valenta (1959), Ondrej Dišpiter (1960), Ján Mlynarček (1961), Ján Milosrdný (1962), Ján Urban (1968) a najmladší Pavel Bíreš (1970). Kamenárstvu sa venujú Ján (1946) a Ondrej Jarmockí (1950) a Juraj Kovarček (1961), za murárov sú vyučení Martin Bobčík (1945), Martin Lenhart (1948), Juraj Hajko (1950), Michal Veňarský (1951), Ján Dišpiter (1953), Ján Lenhart (1954), Jozef Pohanka (1955), Pavel Marilovič (1955), Ján Zloch (1963), Jaroslav Čuvár (1963), Ján Jonáš (1955), Miroslav Jaško (1965), Jozef Sabo (1970), Ján Cicka (1970), Jaroslav Sládeček (1985) a Jaroslav Králik. Do 80. rokov minulého storočia sa kováčskemu remeslu venoval Ján Šúlek (1948), dnes je aktívnym kováčom Michal Litavský (1955). Pavel Baláž (1955) začínal ako kováč, dnes pracuje ako sústružník a frézar. Ako zámočník vyrába rôzne kovania a brány podobne ako Martin Bartoš (1962) a Pavel Petrák – umelecký kováč (1965). Plechové výrobky, odkvapky a strechy zhotovujú klampiari Martin Kováč (1952), Martin Košút (1954), Pavel Zámečník (1955), Ján Milosrdný (1962), Pavel Harmády (1976), Martin Toman (1978) a Jozef Toman (1979). Ako tesári pracujú Ján Lukáč (1950), Juraj Kovarček (1950), Pavel Meliš (1952), a Martin Lenhart, stolárskemu remeslu sa venujú Martin Petrovič (1945), Juraj Suchánek (1951), Jozef Benka (1952), Ján Mikuš (1952), Ján Fekety (1953), Jozef Glozík (1965), Ján Čížik (1968), Ján Lenhart (1968), Pavel Ďuriš (1968) a Štefan Filka (1987). Štefan Kuchárik (1956), Ján Košút (1956), Ján Kuchárik (1957), Ján Svetlík, Pavel Čížik (1966), Zlatko Petřík (1968) a Miroslav Jonáš (1980) sú kováčskými mäsiarmi, Pavel Cicka (1945), Michal Tomášik (1951) a Juraj Cicka (1985) sú miestnymi pekármi. Pre úplnosť pridávame aj holičov a kaderníčky: Pavel Harmady-Čupko (1954), Juraj Čížik (1962) a Ján Žolnaj (1970), Alžbeta Veňarská (1953), Lýdia Pilchová (1973), Anna Urbanová (1973), Kveta Benková (1975), Anna Barcová (1980), Anna Lukáčová (1981) a Anna Veselová (1983). Adam Toman (1932), učiteľ Ján Šifel (1935), Pavel Jaško (1947), Juraj Brtka (1948), Juraj Ušiak (1955), Ján Tomáš (1956), Ján Petřík (1963) a Ján Svetlík (1965) sú známi včelári. V Kovačici je niekoľko vinárov. Vinárstvo ustúpilo po roku 1965 pre zvýšené daňové zaťaženie, dodnes vyrába víno Martin Marček (1956) a liehoviny pod značkou Tomanovka Štefan Toman.

Reštaurácia Červené víno (Kurpaš 2017)

V obchode u Tomanov (Kurpaš 2017)

Insitný maliar Ján Glózik (Kurpaš 2017)

SWOT analýza kultúrneho potenciálu Slovákov v Kovačici

Silné stránky

Evanjelické a. v. cirkevné zbory so štandardne vybavenými priestormi a aktivitami
 Prítomnosť evanjelických farárov a pravidelné vykonávanie bohoslužieb v slovenskom jazyku
 Archivované cirkevné matriky na etnickom princípe na Farskom úrade ev. a. v. cirkevných zborov
 Bohatá kultúrna infraštruktúra
 Relatívne vysoký počet obyvateľov slovenskej národnosti
 Ľudské zdroje s organizačnými a odbornými schopnosťami vo všetkých vekových skupinách
 Reprezentatívne zastúpenie insitných maliarov
 Špecifická tradičná kultúra
 Výučba výlučne v slovenskom jazyku v základnej škole Mladé pokolenia
 Mimoškolská činnosť a voľnočasové aktivity na slovenskom etnickom princípe organizované v základnej škole Mladé pokolenia
 Živé obyčajové tradície realizované na etnickom princípe – prirodzene tradované aj organizované
 Množstvo organizovaných podujatí na slovenskom etnickom princípe
 Početné súkromné aj inštitucionalizované muzeálne expozície
 Slovenské oddelenie v okresnej knižnici – aktívne využívanie knižničného fondu
 Bohatá školská knižnica
 Bohatá publikačná činnosť týkajúca sa najrôznejších oblastí tradovanej aj inštitucionalizovanej kultúry
 Etnicky takmer homogénne spoločenstvo
 Komunikácia v lokálnom spoločenstve v slovenskom jazyku
 Silná lokálna a etnická identita
 Miestne názvy častí intravilánu aj extravilánu v slovenskom jazyku
 Vysoká úroveň kolektívnej pamäti

Slabé stránky

Zlá ekonomická situácia obyvateľov/ vysoká nezamestnanosť
 Absencia vlastných priestorov MO MS
 Zlý technický stav Domu kultúry 3. októbra
 Archivné dokumenty MO MS nie sú sústredené na jednom mieste
 Etnoizba nie je funkčná, nemá charakter expozície, ale skladu v nevyhovujúcich priestoroch podkrovia DK 3. októbra
 Pracovné migrácie a vysťahovalectvo na Slovensko
 Matriky v cirkevnom zbore Kovačica I. nie sú vedené do súčasnosti
 Prítomnosť mnohých cirkví a náboženských spoločenstiev, ktoré neprispievajú k rozvíjaniu národnostného života

Príležitosti

Prajná menšinová legislatíva štátu (možnosť získavať finančnú podporu z viacerých zdrojov)

Výchova inteligencie na Slovensku (štúdium na univerzitách)

Blízkosť Kovačice ako centra banátskych Slovákov

Kontakty so slovenskými spoločenstvami v Banáte – príbuzenské aj spoločenské

Ohrozenia

Celková ekonomická situácia v krajine

Politická polarizácia spoločnosti

Negatívna demografická krivka

Nedostatok pracovných príležitostí

Pokračujúce pracovné migrácie do väčších miest, na Slovensko a do iných európskych krajín

Nedostatok finančných prostriedkov v minoritnom projektovom systéme

Včleňovanie srbizmov do miestneho nárečia ako dôsledok zamestnanosti v mestách

Kultúrny potenciál Slovákov v Padine

Zdroj: vlastné spracovanie (2018).

Padina je v publikovaných prameňoch geograficky charakterizovaná ako osada v strednej časti južného Banátu s prívlastkom najslowenskejšia dedina v slowenskom zahraničí. Je to preto, že vyše 5000¹ príslušníkov slowenskej národnostnej menšiny tvorí približne 98 % obyvateľov. Dedina je situovaná severovýchodne od Belehradu vo vzdialenosti asi 60 km od hlavného mesta. Najbližšou slowenskou enklávou je 8 km západne ležiaca Kovačica ako administratívne stredisko obce/okresu, kde patrí aj Padina. Založili ju prisťahovalci v rámci kolonizácie z územia dnešného Slovenska (najmä z Novohradskej, Nitrianskej a Gemerskej stolice), z Báčky aj z mnohých iných administratívnych celkov vtedajšieho Uhorska začiatkom 19. storočia.

Spôsob osídľovania dediny a pôvod obyvateľov, vzájomné kontakty s bližším aj vzdialenejším slowenským okolím, dochádzanie do práce v mestách a spolužitie s príslušníkmi iných etník, vierovyznanie a mnohé ďalšie faktory spôsobili, že kultúrne tradície v Padine sú v mnohom podobné s inými slowenskými dolnozemskými prostrediami, a to nielen vo Vojvodine. Evidujeme napríklad intenzívne včleňovanie srbizmov do padinského nárečia slowenského jazyka, ústup obyčajových tradícií

¹ V 80. rokoch minulého storočia mala Padina až 7000 obyvateľov. Ich počet neustále klesá vplyvom migrácií jednotlivcov aj celých rodín za prácou do zahraničia, najmä na Slovensko.

spojených so smrťou a pohrebom ako dôsledok vybudovania domu smútku, zánik pôvodných foriem kultúry a značný počet nových, inštitucionálne organizovaných foriem kultúry. Problematické získavanie vody ovplyvnilo spôsob života obyvateľov aj všetky oblasti miestnej kultúry. Špecifické kultúrne javy súviseli s procesom hĺbenia studne, s prevádzaním vody aj s jej uskladňovaním a používaním. Voda sa stala témou slovesných prejavov. Zvláštnosti súvisiace s vodou postupne zanikali s vybudovaním dedinského vodovodu v poslednej tretine 20. storočia a zachovali sa v kolektívnej pamäti príslušníkov starších generácií. Padinským kultúrnym fenoménom, rozvitým vo väčšej miere v Kovačici, je insitné výtvarné umenie. Padinskí maliari sú úspešní aj vďaka výstavám doma i v zahraničí a prepracovali sa na úroveň kovačických umelcov. Hlboká spodná voda umožnila budovať na padinskom cintoríne rodinné hrobky, ktoré sú v slovenskom dolnozemskom prostredí ojedinelé. S existenciou hrobiek súvisia viaceré tradície spojené s pohrebom, údržbou miesta na cintoríne alebo napríklad aj s dedením rodinného majetku.

Padina má primeranú kultúrnu infraštruktúru. Počet obyvateľov slovenskej národnosti poskytuje napriek konfesionalnej rozdrobenosti (9 cirkví a náboženských spoločenstiev; približne 500 ľudí sa z náboženských dôvodov do národnostného kultúrneho života nezapája)² kvalitné a obetavé ľudské zdroje, ktoré dokážu spolupracovať a organizovať kultúrne podujatia v prospech všetkých. Obyvatelia sú hrdí Padinci aj Slováci. Dedina si napriek zložitej ekonomickej situácii a početnej migrácii zachováva charakter slovenskej etnickej enklávy a napreduje. Aj vďaka expozičnej prezentácii svojho kultúrneho dedičstva a bohatej publikačnej činnosti je príkladom pre iné slovenské dolnozemské spoločenstvá.

Kultúrne dedičstvo

Hmotné kultúrne dedičstvo. Archívne dokumenty. K archívnym dokumentom patrí Matrika Slovenského evanjelického a.v. cirkevného zboru v Padine, uložená na farskom úrade, dokumentácia o činnosti MO MS v archíve Jána Kolárika a cenná vizuálna dokumentácia v súkromnom archíve Dušana Kereša. V archíve rodiny Petrovičovcov sú novinové výstrižky, fotografie, videodokumentácia.

² Okrem evanjelikov a.v. tvoria lokálne spoločenstvo pravoslávni, približne 300 príslušníkov Kristovej duchovnej cirkvi, 200 baptistov, 200 nazarénov, niekoľko desiatok členov Evanjelickej metodistickej cirkvi, zastúpenie má Kristova cirkev bratov, Cirkev adventistov siedmeho dňa (sobotári), jehovisti a možno aj iní. Je to všeobecne rozšírený jav, ktorý má v menej početných slovenských prostrediach deštruktívnejšie dôsledky.

Matrika Slovenského evanjelického a.v. cirkevného zboru v Padine je uložená na farskom úrade. Staršie matričné knihy sú v štátnych archívoch, no na farskom úrade sú všetky v elektronickej forme a k dispozícii. Prítomné sú nasledovné matričné knihy:

Matrika narodených a pokrstených Slov. evanj. a.v. cirkvi padinskej od r. P. 1926,1/1 do 1945, 6/5. Sv. V. 252 strán.

Matrika narodených a pokrstených Slov. evanj. a.v. cirkvi padinskej od 6/5. 1945 do 24.9. 1993. Sv. VI. 404 strán.

Matrika narodených a pokrstených Slov. evanj. a.v. cirkvi padinskej od 26. IX. 1993 do 17. X. 2017. Zv. VII. 166 strán, pokračuje sa.

Matrika zomrelých od 1/1 1965 do 16/10 2017. Strany nie sú číslované, pokračuje sa.

Matrika sobášených Slov. evanj. a.v. cirkvi v Padine od 3. januára 1970 do 14. októbra 2017. Svazok VI. Strany nie sú číslované, pokračuje sa. V roku 2017 je aktuálne zapísaných 17 sobášených párov. Miesto bydliska manžela okrem Padiny: 2 x Kovačica; Miesto bydliska manželky okrem Padiny: Kupusina (SPC). Jedno manželstvo je miešané: evanjelik si vzal manželku zo SPC. V roku 2016 bolo sobášených spolu 17 manželských párov. Miesto bydliska manžela okrem Padiny: 2 x Kovačica, Belehrad (SPC). Miesto bydliska manželky okrem Padiny: Udiča pri Považskej Bystrici (rím. kat.) Dve manželstvá sú zmiešané. 15 manželstiev je v rámci Padiny aj v rámci ev.a.v. cirkvi.

Kniha konfirmovaných od roku 1908 do roku 1949.

Kniha konfirmovaných od roku 1950 do roku 2017. Dvojhárky sú kompletne, neviazané.

Zlaté konfirmácie (po 50 rokoch) od roku 1938. Dvojhárky sú neviazané.

V **súkromnom archíve učiteľa a miestneho aktivistu Jána Kolárika (1965)** sú spracované materiály nazvané Z činnosti MO MS v Padine. Údaje začínajú rokom 1932, pokračujú do roku 1948 a po obnovení MO MS v roku 1990 do roku 1996. V samostatnom zošite sú pohrebné odobierky a publikované správy o úmrtí významných osobností z Padiny. Archív obsahuje pohrebné odobierky v rukopisoch i tlačené, kompletne zošité s obyčajami kalendárneho a rodinného cyklu – krstiny, konfirmácia, zábavy mládenčov v krčme, tanec, sánkovačky; so svadobnými vinšami, odobierkami a inými obyčajami od prípravy svadby po jej koniec (70 rkp. s. – družbov, starejšieho, oddavača, kuchárok – všetkých zainteresovaných a svadobných funkcionárov. Obsahuje tradície, ktoré spísal od starších obyvateľov a prišiel až do súčasnosti. Svadobné obyčaje aj pracovné a kalendárne zvykoslovie má zapísané vlastným rukopisom – celý kompletný priebeh svadby vrátane folklóru a činností pri vinšoch, spevoch, tanci v troch zošitoch A4. Nazvané sú Padinské ľudové zvyky a obyčaje 1., 2. a 3.

Detskú svadbu, stávanie májov, veľkonočné tradície, meniny, lúpačky, páračky, priadky, žatva, mlatba, oberačky hrozna a iné obyčajové tradície vyšli knižne koncom roka 2017.

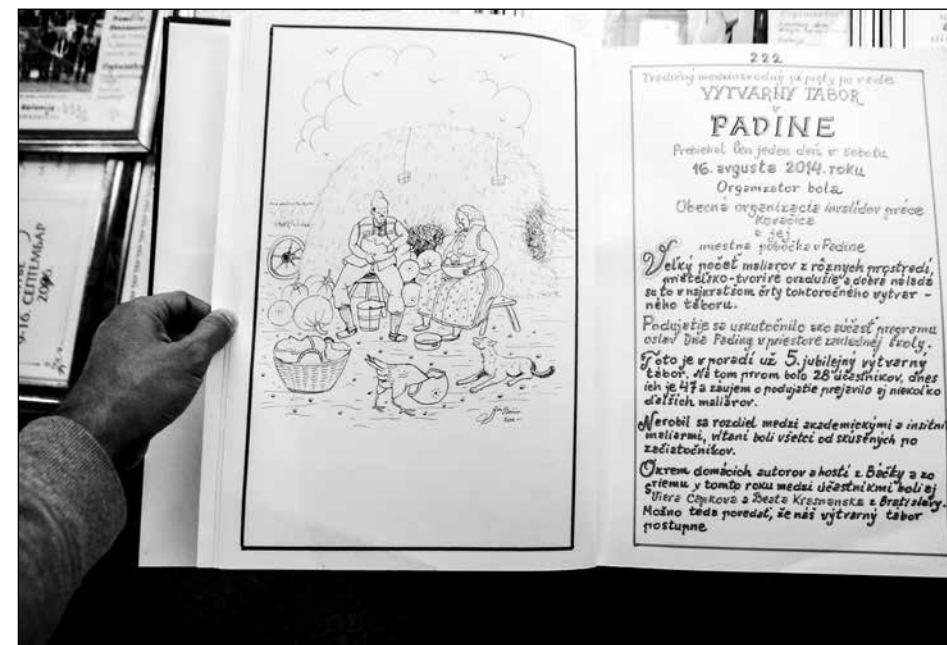
V súkromnom archíve učiteľa vo výslužbe Dušana Kereša (1944) je v elektronickej forme spracovaných približne 1000 fotografií zo všetkých oblastí spôsobu života a kultúry v Padine – školstvo, kultúra, zamestnania, tradičná architektúra, hospodársky dvor, rodinné obyčaje, pracovné obyčaje, kalendárne obyčaje... Najstaršie fotografie sú z 2. polovice 19. storočia. Tento archív možno považovať aj za súčasť archívu MO MS.

Súkromný archív rodiny Petrovičovej obsahuje množstvo hodnotných dokumentov. V 22 knihách/kronikách sú výstrižky z novín. Príkladom je Hlas ľudu, s akcentom na dedinu Padina a iné slovenské dediny na Dolnej zemi, v zahraničí a na Slovensku. Nájde tu aj CD s fotografiami a filmami z rodinného života, ale aj spoločenských podujatí, napríklad zrekonštruovanej studne v strede dediny. Kultúrne podujatia sú zaznamenané aj na VHS kazetách (asi 40 kusov). V 21 albumoch je fotodokumentácia aktivít základnej školy, napríklad z návštev veľvyslanca Lajčáka, Furdíka, Varša. Súčasťou je aj fotodokumentácia rodinných udalostí. Hodnotná je genealógia rodiny Petrášovcov. Otec prvej generácie, ktorá prišla do Padiny zo stredného Slovenska, bol narodený v roku 1779. V súčasnosti tu žije 9. generácia.

Knižničné fondy. Školská knižnica obsahuje približne 12 000 publikácií, z toho asi 8 500 predstavuje slovenská literatúra. Nájde tu poéziu a prózu, detskú a populárnu literatúru, slovníky, encyklopédie, monografie. Knižky slúžia žiakom v rámci prípravy na vyučovanie.

Okresná knižnica Kovačica, detašované pracovisko Padina, je dočasne umiestnená v priestoroch základnej školy z dôvodu rekonštrukcie domu kultúry, v ktorom oficiálne sídli. Obsahuje približne 5000 kníh a časopisov uložených v jednej miestnosti. V archíve školy (ďalšia miestnosť) je naskladaných ďalších približne 12 000 zväzkov kníh. Celkovo má knižnica 17352 zväzkov, z toho 6260 slovenských. Z 2312 vydaní časopisov je 20 v slovenskom jazyku. Zastúpené sú všetky žánre.

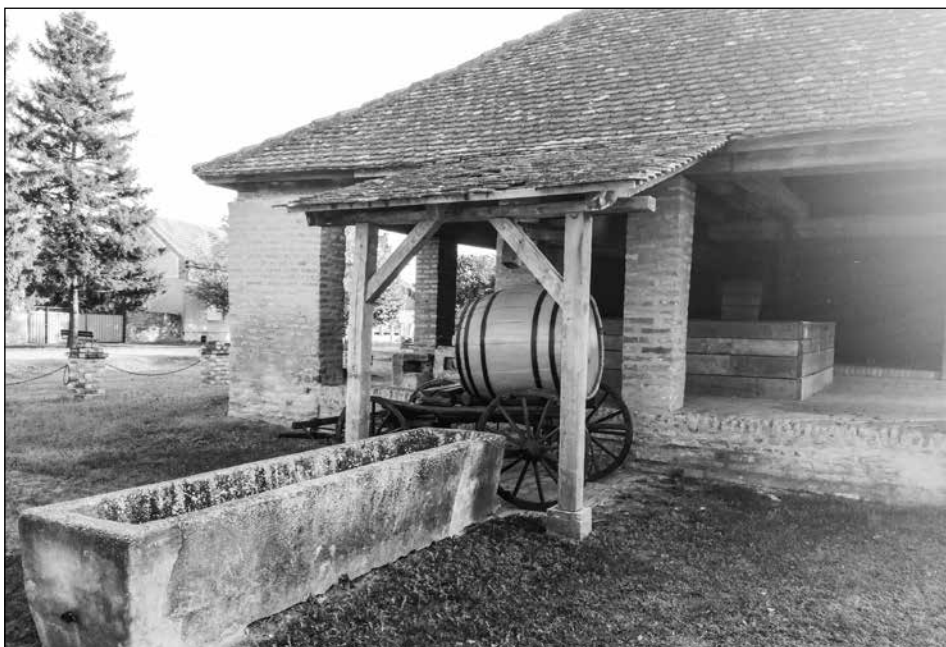
Súkromná knižnica Jána Bačúra (1937) archivuje prehľadne usporiadanú a označenú zbierku vlastných kroník, ktoré dokumentujú jeho činnosť aj pôsobenie inštitutných maliarov v Padine a v okolí. Súčasťou sú informácie a fotografie o výtvarných školách, výstavách a jednotlivých dielach. Najstaršia kronika je z rokov 1950 – 1987, nasledujúca z rokov 1988 – 1990. Od roku 1991 je za každý rok spracovaná samostatná publikácia. Nájde tu aj odbornú literatúru (približne 300 kusov) s akcentom na inšitnú výtvarnú tvorbu a históriu Slovákov vo Vojvodine.

Jedna z kroník majstra Jána Bačúra (Michalík 2017)

Z archívu Jána Bačúra (Michalík 2017)

Padinská studňa (Michalík 2017)

Studňa na Álaši (Michalík 2017)

Jedným z najvýznamnejších **literátov** v Padine je Michal Babinka. Básnik je rodákom z Padiny, žil v Novom Sade. Medzi jeho najznámejšie zbierky básní patria: Na šarkanovom chvoste (1958), Pod krokom prstí (1967), Bezbožné letá (1960), Cengáčik na dobré ráno (1968), Sladký výpredaj (1976) a iné. V dedine pôsobilo a pôsobí viacero ďalších básnikov. Ružena Kraticová vydala zbierky Rozbité sny (2006), Prebehnutie popod dúhu (2010) a iné. Martin Slivka vytvoril zbierku básní Život v púšti (2008). Ján Sládeček sa preslávil zbierkou básní Perličky (2010). Hodnotné je aj dielo od Pavla Durgalu Túžba po krajšom živote (2001) s ilustráciami Jána Bačúra.

Množstvo autorov sa zaoberá aj miestnymi **rozprávkami, legendami** a príhodami. Ján Povolný publikoval v roku 2013 dielo Pravdivé rozprávky Jána Povolného. Zuzana Slivková vydala publikácie: Oslavujme Pána (2006), Porekadlá, Pranostiky, Príslovia (2016) a básnickú zbierku Radosť, Láska, Život a Prosba (2018). Pavel Povolný-Juhás sa zaoberal príbehmi z čias založenia dediny, ktoré boli vydané v roku 1996 pod názvom Prvé ulice. Rozprávky a príbehy, ktoré sa v Padine rozprávali v 19. storočí, zozbieral Jozef Holúbek. Stali sa základom divadelnej tvorby. Zachoval sa reprint Z temného kúta (1992).

Významnou osobnosťou je miestny učiteľ (kulpínsky rodák) Albert Martiš (1855 – 1918). Počas Rakúsko-Uhorska bol prenasledovaný a donútený odísť do predčasnej penzie. Tento národný buditeľ a organizátor života Slovákov po sebe zanechal spisy a poviedky. Ich kompletizovaniu sa venoval Vítazoslav Hronec, ktorý v roku 1996 vydal publikáciu Autobiografické črty a pravdivé poviedky. Do roku 1998 bola po ňom pomenovaná miestna knižnica.

O Padine vzniklo množstvo odborných publikácií. Zuzana Čížiková, ktorá pôsobí na Katedre slovakistiky FF Univerzity v Novom Sade, vydala *Básnické dielo Viery Benkovej* (2005) a *Literárna tvorba Jána Labátha* (2013). O Jánovi Bačúrovi, jednom z najznámejších miestnych maliarov, vznikla publikácia *Ján Bačúr: insitný maliar z Padiny* (2004). Dušan Kereš zozbieral diela a novinové výťažky dokumentujúce život a dielo insitného maliara Jána Husárika. Publikácia je nazvaná *55 rokov úspešnej umeleckej činnosti padinského rytiera insitného výtvarného umenia Mgr.art.h.c. Jána Husárika* (2015). Registrujeme aj dva zborníky: *Padina 1806 – 1996 – zborník prác* (1996) a rozšírené vydanie *Padina 1806 – 2006* (2010). Obsahujú texty o geografii, histórii a kultúre. Technické a poľnohospodárske vynálezy miestnych obyvateľov zozbieral Ján Povolný. Vydal ich v roku 2011 pod názvom *Naše vynálezy*. Problematike školstva je venovaný zborník *Školstvo v Padine – zborník prác 1806 – 2011*. Zuzana Papová a Michal Kevický vydali historickú fotomonografiu *Padina* (2016). Podobným dielom je *Padinské slovenské ochotnícke divadlo vo fotografiách 1919 – 2009*,

vydané v roku 2010. V roku 2001 vyšla publikácia Anny Gruskovej *Mať chuť učiť sa a učiť scénografiu*. – Katalóg nezrealizovanej výstavy. Problematikou divadla sa zaoberal aj Michal Hvorecký, ktorý v roku 2004 vydal dielo *Marija Havran a divadlo*. Ján Babiak prezentoval v roku 2006 publikáciu Spolkografia Aradáč, Padina, Hložany. *Krátky nárečový slovník jazyka padinského slovenského* vydala Jarmila Gerbocová (2014).

Zo staršej náboženskej a historickej literatúry možno spomenúť Písne duchovní od Tranoscia z roku 1908, prípadne Funebrál s medirytinou *Martinek Jano 1909*, Swate Passie z roku 1855 a Biblj Swatá, vydanú v Prahe v roku 1874. Zachoval sa aj list z vojny Pavla Masarika, narodeného v roku 1842.

Zbierky múzeí a galérií. Táto kategória hmotného kultúrneho dedičstva je bohatšia ako v iných slovenských spoločenstvách v Banáte a dokonca aj v celej Vojvodine.

Slovenské etnomúzeum bolo založené v roku 2006. Funguje ako občianske združenie. Dom z roku 1817 je bývalou roľníckou usadlosťou rodiny Povolných. Vlastní ho Pavel Petráš. Usadlosť tvoria obytný dom a hospodárske objekty. Obytná časť pozostáva z priestorov: *biváca chiža*, *dená chiža*, *preňia chiža-stáca chiža*, *pitvor*, *kuchiňa*, *vchod horka na paláš*, *komora*, *doluka je pivnička*. Vo dvore je *letná kuchiňa*, *koňica*, *magacín za mrveňá kukurici*, *hambár*, *šupa*. Vstup do domu je chránený krytým podstením, ktoré sa nazýva *felešov*. Špecifickou črtou usadlosti je *čisterňa za dažďovku a čisterňa za čistú vodu*, ktoré boli do sfunkčnenia dedinského vodovodu súčasťou každého dvora. V *dažďovke* sa chladili potraviny, slúžila aj ako chladnička. Zbierka je zhromažďovaná približne od roku 1960. Nachádzajú sa tu tradičný nábytok a oblečenie z 19. storočia či pracovné náradie padinských majstrov. Súčasťou expozície sú pomôcky na pranie aj staré, doma vyrobené mydlo. Unikátna je ochrana na falus pod nohavicami z drsných materiálov a ženská šitá vložka, ktorá sa po použití prala. Nachádza sa tu modlitebná kniha z roku 1778, dovezená zo Slovenska. V dome Pavla Petráša je izba po jeho starej mame – svadobná výbava vrátane nábytku, odevu a textílií. Podľa informácie Pavla Petráša (1946), ktorý nám expozíciu sprístupnil, je v nej zhromaždených a verejnosti dostupných približne z roku 8000 trojrozmerných predmetov a asi 1000 fotografií. Podľa nášho odhadu je tu však minimálne 15 000 trojrozmerných predmetov. Vyžadovali by si aspoň základnú dokumentáciu, aby mali hodnotu aj pre nasledujúce generácie.

Etnodom. Budova dnešného etnodomu pochádza z roku 1910 s pôvodnou funkciou dom pre kantora a učiteľa. V roku 2006 bol objekt pretvorený na etnodom. Budova je cirkevná a všetky predmety darovali Padinčania. Veľkým dielom

prispel Spolok žien a cirkev.³ 30. októbra 2006 bol objekt otvorený a posvätený biskupom Samuelom Vrbovským. *Preňia chiža* je *vimalňovaná furmami* maliarom Michalom Zemenom (1944) a Jánom Garafiátom (1942) z Padiny (1934). V expozícii je približne 2000 trojrozmerných predmetov – nábytok, bytový textil, kuchynský riad, odev. V exteriéri je *vodár* na prepravu vody, voz a *preš* na lisovanie tehál. Predmety dopĺňa okolo 100 fotografií, 60 náboženských knížiek (biblie, Tranoscus) a obrazy s náboženskou tematikou. Všetky miestnosti sú zariadené nábytkom a predmetmi, ktoré zodpovedajú približne stredne majetnej rodine z polovice 20. storočia.

Dom udržiavajú členky ženského spolku, náklady hradí evanjelická a. v. cirkev. Objekt je verejne dostupný. Vstupné je dobrovoľné. Priestory sú využívané ženským spolkom pri príležitosti manifestácií, respektíve návštev cirkevného zboru. Členky tu oslavujú meniny – Any, Kataríny, Zuzany, Márie, Evy, *pečú ťapšu krumpľou*. Dom je pod kontrolou kamerového systému. Priestory by si vyžadovali rekonštrukciu pre nadmernú vlhkosť a pleseň, žiadalo by sa vymeniť strešnú krytinu.

Etnodom Zuzany Masarikovej (1943). V roku 2006 začala zhromažďovať predmety, spočiatku najmä od vlastnej a manželovej rodiny. Expozície sú v troch pôvodných priestoroch dvorovej aj obytnej časti usadlosti, obsahujú približne 2000 predmetov. V letnej kuchyni je sporák, kredenc, *steláš* – police s riadom – hrnce, *pavne*, *vandle*, *šálki za kávu*, *plechovie hrnčoke za čaj* a odstredivka na mlieko. V druhej časti sú pôvodná pec na pečenie chleba, stôl, kasnička, stolce, lavica, náradie na pranie a podobne. V miestnosti pod cieňou (predtým maštal) stojí svadobný koč – *talika*. Takýto dopravný prostriedok sa využíval pri slávnostných príležitostiach, obchádzkach rodiny alebo úrody v chotári. Do poľa používali voz, prípadne menší koč. V tretej miestnosti sú uskladnené sudy na víno, *preš* a *keď* – kaďa na hrozno. V obytnom dome je izba, obsahuje viac ako 1000 predmetov – nábytok, bytový textil, čepce z brokátu, atlasu a iné súčasti mužského a ženského odevu z prvej polovice 20. storočia, detské *čepčoke*, *kabanke*.

Predmety nie sú chemicky ošetrované ani katalogizované, inštalované laicky. Expozičné priestory sú adaptované v objekte s inou funkciou, inštalácie prostriedky sú improvizované.

³ Z. Papová darovala v kuchyni sa nachádzajúci stôl, tri stoličky a drevenú práčku; Z. Talčíková kredenc a skriňu; Z. Masaryková kredenc v stácej izbe; rodina Masarikovcov z Prvej ulice kasňu do obývačky, P. Karas mamínu kasňu v stácej izbe, rodina Hološovcov po rodine Hajnalovej postele z 1933. roku v stácej izbe, O. Širka posteľ, diván v stácej izbe darovala rodina Kotvášovcov z ulice Bratstvo a jednota, *lada* v stácej izbe je od rodiny Dubovskovcov na Ulici A. Martiša, voz je od Boleracovcov z Ulice Vuka Karadžića; Vodár je skompletizovaný od viacerých majiteľov. Na zbere sa podieľali Ján Imro, Ján Strehovský a Martin Ďuriš, vodár zostavili J. Imro a J. Strehovský.

Hospodárska časť etnodomu Pavla Petráša (Čukan 2017) | Zbierové predmety v etnodome Pavla Petráša

Etnodom – interiér (Kurpaš 2017)

V etnodome Zuzany Masarykovej (Kurpaš 2017)

Zbierka fotografií. V základnej škole Maršala Tita je fotodokumentácia jednotlivých učiteľských kolektívov pôsobiach v Padine v 20. storočí. Najstaršia fotografia učiteľského zboru je z roku 1923 (reprodukcia z roku 1973). Na stenách chodieb sú tablá všetkých generácií žiakov, ktorí skončili ôsmy ročník základnej školy.

V **Titovom kútiku** v základnej škole sú knihy, fotografie, odznaky, čiapky titovky, pioniersky odev, ďakovné listy s akcentom na túto významnú osobnosť dejín Juhoslávie.

Galéria insitných maliarov pri Dome kultúry Michala Babinku je v období výskumu v rekonštrukcii. Obrazy zo stálej expozície sú umiestnené v dome kultúry. Osobitným podujatím je pravidelne sa opakujúca výstava výtvarných diel počas Padinských dní kultúry. Najznámejšími vystavovateľmi sú Ján Bačúr (1937), Michal Povolný (1935), Martin Pap (1960), bratia Pavel Lavroš (1960) a Juraj Lavroš (1958), Anna Kotvášová (1954), Pavel Povolný Juhás (1945), Janko Širka (1964), Ján Šimek (1955), Ján Šimek ml. (1972), Vladimír Galas (1984), Ján Husárik (už zomrel, 1942) a iní.

Súkromná galéria sa nachádza aj v miestnej evanjelickej fare. 10 obrazov je pozostalosťou bývalého farára Jána Burčiara. Väčšinou ide o diela s cirkevnou tematikou. Zobrazení sú tu napríklad Martin Luther a Ježiš Kristus. Druhú kategóriu tvorí 30 diel miestnych insitných umelcov Jána Bačúra, Michala Povolného, Anny Kotvášovej, Jána Glózika (Kovačica) a iných. Tretou súčasťou galérie je tvorba Heleny Cickovej (1953), manželky miestneho evanjelického a.v. farára. Maľuje portréty, zvieratá a stvárňuje cirkevnú tematiku. Dominantný je obraz Ježiša Krista s rozmerom cca 2,5 x 1,5 m, ktorý je kópiou jedného z diel Salvadora Daliho.

Diela hudby, tanca, dramatického umenia a scénografie. Na hmotných nosičoch sú záznamy RTV Nový Sad – nahrávky víťazných piesní festivalu Padina spieva. Spevákovi sprevádza ľudový orchester RTV. Interpretmi sú napríklad Anna Marková (1946), Anna Durgalová (1959), Anna Nemčoková (1957), Katarína Petrášova (1944), Anna Zlochová (1971) a iní. Anna Nemogová-Kolárová napísala viaceré drámy pre rozhlasové spracovanie. Príkladom je dielo Medvedíky nemajú radi krupicu, ktoré vyšlo v roku 2007. Príklady scénografickej tvorby Anny Gruskovej sú zhmotnené v spomenutej publikácii Mať chuť učiť sa a učiť scénografiu – katalóg nezrealizovanej výstavy. Tvorbu Marije Havran reprezentujú rôzne divadelné kostýmy a kulisy divadelných scén. Vznikla o nej publikácia *Marija Havran a divadlo* (2004). Časť pozostalosti vlastní jej sestra Anna Povolná, rod. Havranová.

Diela kinematografie, televíznej a audiovizuálnej tvorby. Folklórna skupina pôsobiaca v rámci Domu kultúry M. Babinku v spolupráci s novosadskou televíziou nahrala dokumentárne filmy o ľudových obyčajoch z Padiny. V 90. rokoch 20. storočia to boli *Lúpačky* (fazule), *Priadky*, *Mejačky* (spracovanie konope) a v roku 2006 vznikla nahrávka *Vianočné zvyky a obyčaje*. O Padine vznikol dokumentárny film kovačickej televízie *Chystanie nevestinej výbavy* s problematikou prípravy nevesty na svadbu. V 60. rokoch 20. storočia nakrútili v Padine film *Skuplači peria*, ktorý bol prezentovaný aj na filmovom festivale v Cannes. V roku 2015 vznikol dokumentárny film o Padine s názvom *Dedičstvo otcov*. Hlavným námetom je stavebná história obce. Dokument vysielali regionálne televízie Kovačica, Martin a Piešťany. Scenáristicky sa na tvorbe krátkych dokumentov o Padine podieľala učiteľka Papová. Tvorba miestnych insitných umelcov bola zachytená v krátkych reportážach, ktoré boli odvysielané napríklad v televízii Markíza, prípadne v RTVS. Činnosť miestneho rádia a jeho zamestnancov je zhmotnená v publikácii *Na vlnách jubilea*, vydanej v roku 2009.

Diela výtvarného umenia, úžitkového umenia a dizajnu. Túto kategóriu hmotného kultúrneho dedičstva reprezentujú hlavne autorské umelecké diela a produkty s umeleckou hodnotou, napríklad sochy, busty, obrazy a staré priemyselné výrobky v dobovom dizajne z produkcie manufaktúr a modernej industrie. V miestnom parku je pamätník s menami padlých v 2. svetovej vojne. Je umiestnený na mieste asanovaného pamätníka z 1. svetovej vojny. V roku 1956 bola na miestnom úrade odhalená pamätná tabuľa s protifašistickými socialistickými heslami. Pred základnou školou je busta Maršala Tita z 80. rokov 20. storočia. K 500. výročiu reformácie bola osadená busta Martina Luthera.

Diela tradičného umenia a tradičnej umeleckej výroby. Z diel tradičného umenia je pre Padinu charakteristická insitná tvorba. Amatérski umelci zvládli maliarske techniky a stvárnil predovšetkým námety z tradičného života v Padine do takej miery, že svojím významom presiahli regionálny aj republikový význam.

Ján Bačúr (1937) je insitný maliar a kronikár. Na viac ako 2750 olejomaľbách (stav z roku 2017) predstavuje tradičnú architektúru, odievanie, obyčaje, tradičné zamestnania vo všetkých štyroch ročných obdobiach. V jeho súkromnej galérii je približne 120 hodnotných diel a desiatky grafičiek, výstava je predajná. Cenu obrazov stanovuje, podľa vlastného názoru, niekde uprostred v porovnaní s inými maliarmi; nepreceňuje sa, ale má svoju cenu, pod ktorú nejde, aby si neznižoval kredit. Každé dielo je originál. Na Slovensku, v Srbsku aj v iných štátoch sveta usporiadal (do marca 2018) 60 výstav a zúčastnil sa približne 50 výtvarných táborov. Majster má vlastný fotoarchív s CD nosičmi, kde sú digitalizované

jeho diela a výstavy. Na 122 CD zdokumentoval aj podujatia nesúvisiace s jeho tvorbou, napríklad z promócie knihy Andreja Hriešika, z otvorenia Jonášovho etnodomu, domáce jesenné práce, rodinné fotografie, návštevy rôznych osobností. Evidenčné číslo obrazu sa nachádza na ráme. Každý obraz je zaznamenaný v evidenčných knihách. Posledný záznam diela Podobizeň Andrea Kantára (rozmer 30 x 20 cm) má číslo 2792. Maľuje každý deň od 10. hod do 2. hodiny po polnoci. 35 rokov pracoval ako matrikár v miestnom spoločenstve, za Dolinu Padinu hral futbal 15 rokov.

Významným insitným maliarom je **Martin Pap (1960)**, ktorý tvorí od roku 1985. V jeho dielach prevažujú motívy banátskej krajiny a dedinského života. Na každom obraze je atypický suchý strom. Hodnotné je dielo znázorňujúce Micka Jaggera, speváka skupiny The Rolling Stones, v slovenskej vyšívanej košeli. Diela vystavuje v Srbsku aj na Slovensku. Väčšinu obrazov má na výstavách, vo svojom dome len niekoľko.

Najstarším maliarom v Padine je **Michal Povolný (1935)**, ktorý má aj domácu galériu. V niekoľkých desiatkach diel dominuje motív padinského veterného mlyna na mletie múky – *veternáka*. Autor vyrábal do roku 1956 klarinetu.

Diela insitných maliarov sú umiestnené aj **v priestoroch základnej školy**. Nájdeme tu približne 30 obrazov Jána Bačúra, padinskej rodáčky Zuzany Vereskej (Kovačica), Anny Kotvášovej (Padina), Jána Husárika (Padina). Cenný je Hučkov obraz starej školy.

Významnými autormi, ktorých diela nájdeme v padinských rodinách a kultúrnych inštitúciách, sú bratia Pavel Lavroš (1960) a Juraj Lavroš (1958), Anna Kotvášová, Pavel Povolný Juhás (1945), Janko Širka (1964), Ján Šimek (1955) a jeho syn Ján (1972), Vladimír Galas (1984), Biserka Petrášová a nebohý Ján Husárik (1942) a nebohá Maria Hlavatá. Za domácku výrobu možno považovať krosná, ktoré si miestni obyvatelia vyrábali sami a sú v mnohých domácnostiach. Pavel Kotváš (1922) vyrábal miniatúry z dreva, napríklad znázorňujúce proces spracovania koňope. Ján Povolný (1927) vyrobil miniatúru parného stroja na pohon mláťačky.

Historické urbanistické a stavebné štruktúry. Najstaršie existujúce domy v dedine sú z 1. polovice 19. storočia. Väčšina tradičnej architektúry bola v 60. rokoch minulého storočia asanovaná alebo rekonštruovaná. Odvtedy sa používajú len tvrdé materiály a tradičné stavebné postupy sa už nepoužívajú a zanikajú.

Medzi **architektonické štruktúry** zaraďujeme aj svetské pamiatky. V Padine sa nachádzajú staré nabíjané (najstaršie z 19. storočia) a tehlové domy (novšie). Medzi najstaršie a architektonicky najhodnotnejšie obydlia patrí typický modrý dom Juraja Babuchnu oproti cintorínu na ulici Vojvodinských brigád, Karasov dom *na Doline*, Petrášov dom a dom Zuzany Masarikovej na *Prvej* ulici.

Zo **sakrálnych pamiatok** možno spomenúť evanjelický kostol, ktorý bol posvätený v roku 1841. Má kapacitu 4200 miest.

Technické stavby reprezentujú pozostatky mlyna. Tento dvojposchodový objekt je jednou z dominant Padiny a fungoval ešte koncom 20. storočia. V minulosti tu pôsobili viacerí kováči s tradíciou výroby hlavne poľnohospodárskeho náradia a náhradných súčiastok. V súčasnosti sa touto činnosťou zaoberajú bratia Miroslav a Vladko Brezinovi, prípadne Ján Čech. Tradičné holičstvo reprezentujú tri generácie rodiny Majdlenovcov. K najvýznamnejším technickým pamiatkam patria **studne a zariadenia na prepravu a uskladnenie vody**. Voda sa nachádza vo veľkej hĺbke a bolo náročné ju získavať. Počas zakladania dediny vodu dovážali z Kovačice. Prvé studne boli hlboké aj 40 – 50 metrov. Studňa sa kopala tak, že majster vyhotovil sud – *prsteň* z dubového dreva hrubý 25 – 30 cm, bez spodného a vrchného dna podľa priemeru studne (napr. 3,5 metra). Na spodok *prsteňa* sa narazil železný kruh – nôž. Následne sa začala kopáť studňa do hĺbky 2 až 3 metre. Do tohto priestoru spustili *prsteň*. Na vrch *prsteňa* sa začalo murovať až po vrch studne, *prsteň* podkopávali a súčasne domurovávali. Ako stavebný materiál sa používala tehla. Celková záťaž spôsobovala, že *prsteň* sa zarezával hlbšie do zeme aj s tehliami. Počas tohto procesu sa ohrabávali steny okolo *prsteňa*, aby sa zrýchlil proces zarezávania. Takto sa postupovalo až po spodnú vodu. Najhlbšie studne mali do 50 metrov.

Podľa M. Šimáka⁴ arcivojvoda Ľudovít ako správca Vojenskej hranice pri návšteve v roku 1808 a prikázal, aby sa do Padiny prisťahovalo ešte 80 rodín a na útraty eráru rozkázal vykopať a vymurovať päť studní. Za 130 rokov v Padine vykopali na vlastné náklady 10 studní a tri vyvrtali. Privezenú vodu umiestňovali do *čisterne*. Takéto domáce rezervoáre boli spravidla dva – jeden na pitnú a druhý na úžitkovú vodu – *daždňovku*. Voda sa z dedinskej studne čerpala pomocou gápla, ktorý poháňal väčšinou kôň. Dve vedrá s objemom cca 50 až 100 litrov sa do studne spúšťali striedavo. Na základe špecifického mechanizmu, ktorý slúžil na čerpanie vody a pripomínal mlynček, sa v obci hovorí, že sa *voda melie*. Voda sa vylievala buď do *čatorňe* – válova, alebo do suda na voze, ktorý mal pomenovanie *vodár*. Takýto *vodár* dokázal dopraviť 500 – 700 litrov vody. Po vodu chodievali deti alebo starí ľudia. Ak rodina nemala vlastný *vodár*, dopravu im zabezpečovali iní obyvatelia obce. Za jeden sud odrábal jeden človek deň roboty. Neskôr sa platilo aj peniazmi. Jeden povoz stihol natankovať a vyložiť vodu maximálne 2- až 3-krát denne. Najmä pred žatvou sa stávalo, že pri studni

⁴ Martin Šimák: Výstavba studní od založenia Padiny. In: Padina 1806 – 2006. Zborník prác (2010), s. 105.

čakalo v rade aj 10 povozov – *vodárov* a studňa bola dôležitým miestom *ústnej* komunikácie. Do studne občas padla hydina aj hospodárske zvieratá, najčastejšie husi, sliepky. Ak spadol človek, zachránili ho výnimočne. Mŕtve telá vyberali pomocou vedier a ľudí, ktorí sa do studne spustili. Voda sa aj naďalej používala na pitie. Neskôr sa začali zo studní stavať vodovody – *šlaze*, ktoré smerovali vodu do zásobární. Niektoré rodiny mali vlastné studne, z ktorých sa voda čerpala pomocou kolesového mechanizmu. Príkladom sú studne u *Kotvášov*, *Tordajov* a *Kolárikov*. Súčasný vodovod bol vybudovaný v roku 1972, čo výrazne ovplyvnilo sociálny, hospodársky a kultúrno-spoločenský život dediny. Obecné studne začali zanikať. V súčasnosti sa v Padine zachovalo viacero studní, napríklad na rohu ulíc Eduarda Kardaľa a 7. júla Šajbenova studňa. Toto zariadenie z roku 1911 bolo v roku 2008 zrekonštruované ako technická pamiatka a registrované ako kultúrne dedičstvo Srbska. Ďalším príkladom je studňa na Ulici Bratstva a jednoty *poľa Trnovskov*, nazývaná aj *Pavelova stuňa*. V Doline bolo 6 studní (*pred Prvou ulicou, pred Druhou ulicou, poľa Bokorov, pred kostolom, za futbalovým ihriskom a poľa Farkašov*), na *Čabe parku, vo Valentovom kúte* (dnešné trhovisko) a iné. Studne sa budovali aj v extraviláne. Z nich sa zachovala studňa na *Álaši*. V súčasnosti stále slúži na napájanie oviec.

Kultúrna krajina. Vzhľadom na skutočnosť, že na území chotára je špecifická kultúrna krajina, potrebné je objasniť **geologickú históriu a geologickú štruktúru** územia. Georeliéf krajiny a zloženie pôd ovplyvnili formovanie kultúrnych špecifik miestnych obyvateľov.

Padina sa rozkladá na Panónskej panve, ktorá je v spodnej časti tvorená morskými sedimentmi. Celkovo sa tu nachádzajú usadeniny o mocnosti približne 600 až 900 metrov. V najspodnejšej časti sú ložiská ropy. Z tohto dôvodu tu boli v minulosti pokusné vrty. Približne v polovici sedimentačnej vrstvy sa menia morské sedimenty na riečne. Treťohorné more Téthys sa v panónskej oblasti menilo na sladkovodné jazero. V najvrchnejšej časti sa formovali hlavne v dobe ľadovej, keď tu bola menšia rastlinná pokrývka a vietor ľahšie odnášal čiastočky pôdy a piesok – veterné sedimenty. K odnosu nahromadeného materiálu dochádza aj v súčasnosti a dosahuje aj niekoľko centimetrov ročne. Spôsobuje ju juhovýchodný vietor *košava*, ktorý vane smerom do centra dediny. Chotár sa rozprestiera na Banátskej sprašovej plošine, ktorá je vyvýšená približne 30 metrov nad okolitým terénom. Plošina vystupuje medzi sídlami Kovačica (81 m. n. m.) a Padina (105 – 120 m. n. m.). Najvyššia poloha v chotári dosahuje 143 m. n. m). Juhovýchodne je situovaná Deliblatká piesočina s menej úrodnými pôdami. Tento veterný sediment má pôvod v pohorí Karpaty. Z dôvodu existencie plošiny a jej sedimentárneho pôvodu je spodná voda v hĺbke niekoľko desiatok

metrov. Nedostupnosť vodných zdrojov sťažovala kolonizáciu dediny. Mnohí osadníci kvôli nedostatku vody odchádzali. V katastri sa nachádzajú geomorfologické celky ovplyvnené riečnou eróziou. Takto vznikli *Malý a Veľký Álaš, Horná dolina a Dolná dolina*, prípadne *Veľký a Malý kút*. Vodné toky sa tu nachádzali pravdepodobne v dobe ľadovej, keď bola pôda viac zamrznutá a klíma vlhkejšia. Poľnohospodársku pôdu tvorí hlavne černoziem. Vrstva humusovej vrstvy sa zmenšuje smerom k Deliblatskej piesočine. Zloženie pôdy poukazuje na skutočnosť, že sa tu vyskytovala step. Za unikátny archetyp stepnej krajiny s chovom hospodárskych zvierat môžeme považovať trvalé trávne porasty v lokalite *Horný a Dolný Álaš*. Kultúru Slovákov najviac ovplyvnili nedostatok vody, existencia stepných porastov a zloženie pôdy.

V intraviláne prevažujú **sídelné štruktúry**. V **centrálnej časti** sú evanjelický kostol, budova Miestneho spoločenstva, dom kultúry, hasičský dom, Základná škola Maršala Tita, obchody a lekáreň. Pri kostole je vybudovaný park s borovicami, smrekmi, platanmi, agátmi a inými drevinami. Hodnotné sú staré lipy a ich vek môže korešpondovať s obdobím výstavby a vysvätenia kostola. Padina má dom pre seniorov a cintorín s domom smútku. Trh býva vo štvrtok v lokalite Čaba a *svinský trh* v blízkosti kostola – v *Hornej doline*. Široké ulice lemujú aleje smrekov a borovic, ktorým sa darí na pieskovom podklade. Nájdeme tu aj ovocné stromy – višne, jablone, slivky, moruše a iné. Do začiatku druhej polovice 20. storočia boli v uliciach vysadené moruše – *jahody* z ktorých sa páčila pálenka *jahuotka*.

V základnej škole je výučba výlučne v slovenskom jazyku. Má približne 500 žiakov a bola dokončená v roku 1967 na mieste starej školy. V období pred výstavbou bolo v dedine vyše 1000 žiakov.

Z **poľnohospodárskych podnikov** tu nájdeme pozostatok bývalého družstva Pokrok, kde teraz pôsobí poľnohospodársky Almex. Malé poľnohospodárske podniky sú pomenované Dolina, Kooperácia, Zrnopromet, Agát, Slovan komerc, Agrosvák a Emes trans Širka. Pestuje sa hlavne kukurica, pšenica a slnečnica. Pôdne vlastnosti obmedzujú rozsiahlejšie pestovanie iných plodín. Zriedkavejšia sú sója, repa a zemiaky. Samostatne hospodáriacimi roľníkmi sú napr. Megovci (60 hektárov), Bobošovci, Mikulášovci. Z **priemyselných areálov** sa zachoval pozostatok bývalej fabriky UTVA, ktorá produkovala technické konštrukcie pre silá, cisterny a lode. V súčasnosti sa tu nachádza areál poľnohospodárskeho podniku Zrnopromet s priestormi na spoločenské a rodinné udalosti.

Za **rekreačnú zónu** sa považuje lokalita *Horná dolina*, ktorá je archetypom koryta riečneho toku pravdepodobne z doby ľadovej. Je tu park vysadený borovicami a agátmi, ako aj nová bežecká asfaltová dráha, ktorá končí pri kostole.

Na začiatku a na konci je detské ihrisko. V *Dolnej doline* je areál futbalového klubu Dolina. Hlavné ihrisko má betónovú tribúnu s kapacitou 2000 miest. Súčasťou je aj malá krytá tribúna. V prilehlej budove sú šatne, štvordráhová kolkáreň a bufet Šport. V areáli je volejbalové ihrisko s pieskovým povrchom, hádzanárske a basketbalové ihrisko aj tréningové plochy. Pri škole sú telocvičňa a hádzanárske ihrisko.

V **záhradách** sa pestujú rajčiny, paprika, cesnak, cibuľa, tekvica, cuketa, zemiaky a iné. Hodnotná je záhrada etnodomu Pavla Petráša (1946), ktorý tu pestuje širok (na metly), šalviu, rojovník (chytali sa naň včely) a staré odrody jabloní. *Onajsk* je plodina podobnú kôpru, ktorá sa dávala malým deťom na plynatosť. *Mätka* (mäta) sa sušila a kladla do kníh, aby nevlhli. Vyskytujú sa aj starý rozmarín a *palena*, z ktorej sa robili guľky pre morky ako vakcína. V **extraviláne** prevažujú **oráčiny**, na ktorých sa pestuje najmä kukurica, pšenica a slnečnica, zemiaky, jačmeň, cukrová repa, repka olejná, ovos, datelina, v menšej miere sója. Vyskytujú sa bažanty, líšky, jazvece a zajace, menej srny a diviaky, ktoré chotárom skôr len migrujú, vrana a prepelica. Z **trvalých kultúr** sa hojnejšie vyskytovali **vinice**. Dodnes sa zachovali menšie plochy viniča v extraviláne aj intraviláne. Najznámejším producentom vína je rodina Megovcov, ktorá vyrába MEGA víno. Pestuje sa rizling rýnsky, *župľanka* (miestna odroda), vranac, hamburg a muškát na ploche približne 15 árov. Ďalšími pestovateľmi sú rodiny Nemčekovcov, Brachnovcov a Čapovcov. Vyrába sa aj vínovica a terkelica z hroznových výliskov. Vo vinici rodiny Masarykovcov s rozmermi 50 x 20 metrov je stará mandľa. Tento strom sa v minulosti nachádzal v každej vinici.

Menšie **ovocné sady** sú v záhradách aj mimo obce. Pestujú sa najmä jablone, hrušky, slivky, marhule, broskyne a občas moruše a figy. V súčasnosti zaznamenávame rozmach pestovania lieskovcov (napr. rodiny Svákovcov, Megovcov, Halabrinovcov a Čobaninovcov). **Chmeľ** sa nepestuje. V 20. storočí sa túto hospodársku plodinu pokúsil pestovať Albert Martiš, ale vzhľadom na nevyhovujúce vlastnosti pôdy sa v pestovaní nepokračovalo. Divý chmeľ rastie v chotári dodnes.

Rozsiahlejší **lesný porast** je v severnej časti dediny v blízkosti Poľovníckeho domu. Prevládajúcou drevinou je agát, jedľa a menej sibírska breza (110 stromov). Nachádza sa tu aj strelnica. Menšie plochy lesa sú na *Malom a Velkom Álaši*, v *Hornej a Dolnej doline*. Tiež tu prevažuje agát, nájde sa borovica, smrek, hloh a trnka. Pri cestách sú náletové dreviny. Pôvodné pažite sa zachovali v minimálnom rozsahu. Príkladom je *Višničkova hôrka*, kde na trávnom podklade rastú višne. Rozsiahlejšie trávnaté porasty sú v lokalite *Malý Álaš* a *Velký Álaš* ktoré slúžia ako pasienky. Je tu funkčná studňa. Pasienky predstavujú unikátny archetyp

krajiny, ktorý tu môže kontinuálne pretrvávať niekoľko tisícročí. Okrem oviec sa dodnes chová aj hovädzí dobytok, menej kone. Početnejšie sú ošípané, kozy, zajace, sliepky, kačice, morky, husi a škodáčky – perličky.

K **významným stromom** môžeme zaradiť lipy v blízkosti kostola. Obvod ich kmeňa napovedá, že boli vysadené v prvej polovici 19. storočia. Orientačnú funkciu v chotári má napríklad *Kotvášov breštrám* (agát).

Nehmotné kultúrne dedičstvo. Jazykové prejavy. Nárečie. Napriek tomu, že obyvateľstvo Padiny je takmer výlučne slovenskej etnickej príslušnosti a deti majú školskú výučbu v slovenskom jazyku, v nárečí slovenského jazyka sa vyskytuje veľké množstvo srbizmov, podstatne viac ako v iných slovenských spoločenstvách v Banáte i v celej Vojvodine. Je to spôsobené dlhodobými odchodmi žien za prácou do Belehradu, čo pokračuje aj v súčasnosti. Miestne nárečie tvoria prvky stredoslovenských aj západoslovenských nárečí (najmä Novohrad, Hont a Tekov). Obyvatelia Padiny majú identitu podľa časti dediny, kde žijú. Ak sa oženili – vydali z iného konca, aj po 50 rokoch hovoria, že sa sem prisťahovali. Jednotlivé časti dediny majú svoje nárečie – *tu je viac možností povedať: z Aradáču, z Kovačici, do Padini, do Padíne, do Padín, do Pádínej, do Padím... Aj pieseň je Do Padínej cesta dlhá... O nás povedia že sme Padinčania, Padinci... Povie sa drov aj driov; jeden – edon aj edom; zostal – ostav; vedel – veđev; stuňa, staruo pole; naveki sme mali sto láncov zemi; vela vođe; od jari do zime; nahali; kerí; širok za metlí; pre seba – za seba; dve hôrki jahodov; spolu – dovena; odchádzali hromadne – išli húfne; duchovia – duče; popol uhlík – paráš; ťľ – láďička; cintorín – cinterín aj cinterín aj cinferím aj cinter; horka pod cinterom, popri cinteríne; nechce – ňekce; nie je moje – je ňi moje; je – jesto; priadka morušová – pavúke; obedujeme – poluňujeme; záväzne – obavezne; hájnik stráži – poločuvár merkuje; pastier oviec – čoban; smerom do Uzđina – préma Uzđinu; pivnica – podrum; strúhame – reselujeme; agát – breštrám, breštráň; betónová – vybetoníraná cesta; zemiaky – krumplje; tento – tentoka, štátne – državné; známi – poznatí.*

Vplyv sledovania slovenských televízií sa prejavuje v postupnom upúšťaní od archaických výrazov, ktoré si predkovia dnešných Padinčanov priniesli zo Slovenska, ale výrazy sú nahrádzané slovenskými. Týka sa to aj príbuzenskej terminológie, kde sa začínajú objavovať napríklad termíny ujo, teta, ktoré boli pred niekoľkými desaťročiami vo všeobecnosti neznáme.

Padinčania dokážu rozlíšiť rozdiely s inými slovenskými nárečiami: *Tu povie-me paradajki – v Aradáci sú rajštiake; Mi povieme omáčka – v Kovačici je zmáčan-ka alebo trtľa.*

Príbuzenská terminológia:

Mama – *mama, mamka, manka, mamička, mamičko*

Otec – *apa, apo, apko, oco, ocko*

Otcov, mamin otec – *starkí*

Otcova, mamina mama – *starká, mamička redšie*

Syn – *sim, sinčok, sino*

Ak je medzi súrodencami väčší vekový rozdiel, mladší volajú staršiu sestru *ňaňinka*. A aj švagriné volajú staršiu *ňaňinka*.

Dcéra – *ďiouka, dcéra, dcérka*

Synov syn, dcéra – *vňuk, vňúčok, vňučka, vňučička, milka moja, dcérka moja*

Otcov brat – *báči, báčinko*, v novšej dobe aj *striko*, starší termín nepoznali

Jeho manželka – *andika*

Mamin brat – *báči, teraz ujo*

Jeho manželka – *andika*

Manželka – *žena, manželka veľmi málo sa koristí*

Manžel – *muž*

Zať – *zaťko*

Nevesta – *ňevesta*

Otcova sestra – *ňaňička, ňaňinka*

mamina sestra, jej manžel – *ňaňička, ňaňinka, teraz aj teta, švagar*

Svokra – *mamóška*

Svokor – *apóš*

Synova žena – *ňevesta*

Synovci, netere – *bratove, sestrine deti*

Bratranec, sesternica – *bratník, sesterňica*

3 koleno – *bratnícke deti, sesterňické deti*

Krstná mama – *krsná mama*

Krstný otec – *krsní otec*

Kmotor, kmotra – *Jankova krsná mama, teraz aj kmotor, kmotra, ale riedko, kumovci, kum, kuma*

Mená hospodárskych zvierat:

Mená kráv: *Rúža, Lisa, Lujza, Milka, Belka*

Mená koní: *Šárgo, Lisa, Ruma, Tibor, Tindir, Sultám (mocný kôň)*.

Nárečové výrazy súvisiace s obytným domom a hospodárskym dvorom:

Predná chiža, stáca chiža, chižka (spávali mládenci), pitvor, bívaca chiža, kuchiňa, komora, špajz, kupaťilo, dimiarňa, šupa, paláš, podrum aj pivňica, hambár, letňá kuchiňa, chliev, sárnikza ovce a kozi, hnoj, slepačník, zajace dávame do kľetki, kurence dávame do chranarici, za sviňe je pojalica, do válova sviňiam dávame

žrať, traktor, prikoľica, kačiciam dávame žrať do črjepka, koziam do rebríka, kukuriča do kope, slama do stohu, ražďia z viňiča dávame do peci, kútime sedliacku pec, bapka, kovať kosu, pec máme vimuruvanú zo črepov, mlačok, oslička, roh na oslu a pošva, ak je plechoví, kosa, kosisko, rúčka, takarov na kosu; letňá kuchiňa pod hambárom.⁵

Kultúrne tradície. Kalendárne obyčaje.

„Pred Kračúnom sa pralo, riadilo, kalila sa izba.“

„Na Adama a Evu sa slama posypala po izbe, do Jána sa nesmelo zameňať.“ (Stredná generácia sa na slamu už nepamätá, myslí si, že slamu dávali na podlahu len Srbi.)

„Adama a Evy – richtuje sa za Kračún. Dróv sa večeralo – uvarili rezance s krumplami aj s makom. Aj také, aj také. Opekance vždy, kapusta sa varila so suchým mäsom. Kyslá s baraním. Jedlo sa friškô, nesolilo sa ani neúdílo. Aj sa krumple upiekli v ťapši, svinskô, tekvice sa piekli. Keď sa spravilo, išlo sa do kostola. Deti restujú v kostole, dostávajú veršíke, je plný kostol. Idú rodičia, krstní rodičia – tie, ktoré idú v apríli ku spovedi. Príde sa z kostola na Kračún a je večera. Ako dievča sa sietam – prišli mamička s dvomi bratmi oženými spievať. Najprv deti, po polnoci dospelí, do rodine do rána. Prišli chlapi aj so ženami. V noci sa spievalo, bolo počuť. Keď dvanásť odbilo, cirkevníci spievali na veži. Aj to už prestalo pár rokov. Tordai Marci boli čobanom, na Kračún chodili pod okná. Hrali na klarinet rodine aj poznatým. Pískať išli šade, kde ich zavolali, komu sa páčilo. Aj keď bolo Jána, na Martina, Mihaľa, potom ich zavolali dnu... dávali sa tie ťapše spevárom. To bola tradícia. To bolo narichtované pre spevárov. Bolo na peci, že by bolo teplô. Pilo sa víno, páleno. Voľakedy sa to velmo držalo. Všade nechali vysvietené, dali jabĺčko, dinárik, oreche – teraz už idú slabo deti a starí už nechodia. Deti chodia na Božie narodenia polazovať, kým idú ľudia do kostola. Ja som malá veverička... Keď sa chodilo polazovať, veľa boleu budelár od toho. Dostali maslový koláčik, orieške a do jabĺčka napchali zelezníe dinárik. Chodia aj doteraz, ale len svojim, nie po susedoch. Len bratom, sestre.“

„Teraz na Adama a Evu pečeme dve ťapše. Mladí majú priateľov, strieľajú petardy, zrichtujú si jednu ťapšu, prídu priatelia. Aj spolu čakajú Nový rok – raz u jedných, raz u druhých.“

„O polnoci vyjdeme voka, susedovci vyjdú isto voka, si čestitáme.“

„Na Štefana sa sliepka zarezala, kozľa.“

„Spievať sa chodilo, Narodiv sa Kristus Pán... Spievali sa večernie, ráno ranie.“

⁵ K padinskému nárečiu slovenského jazyka pozri publikáciu J. Gerbocovej Krátky nárečový slovník jazyka padinského slovenského z roku 2014.

„Na Štefana chodili mládenci strieľať, kde bola dievka. Bola tapša, víno, sóda.“
„Na Starý rok strieľali z mažiarov dievkam... pohubili obloke... pokrovec dali, že by nebolo zima.“

„Na Nový rok deti polazovali. Sa tešili, že dali jabĺčko, dinárik. Nemali sme. Deti ešte chodia polazovať po rodine.“

„Sárma viac sa varí za Nový rok.“

Žiadne fašiangové obyčaje sa nepraktizujú. Spievalo sa: „Fašangy, turíce Veľká noc príde... A neviem, čo boli fašangy, to som nepočula. To asi zo Slovenska prišlo, spievalo sa, ale neviem, čo to bolo.“

„Cez pôst pred Veľkou nocou na jahodách boli hajšovke po ulici. Dievka bola na hajšovke, mládenci hajšovkali so štrángom.“

„Na Veľký piatok sa veľmo postilo. Už sa postí málo. Povedia, že hrniec nejde do brucha. Len sa varili s koškami krumple, kukurica sa pukala. Žiadno sa nevarilo, oheň sa nezakladav. Išli sme voľade voľakomu, bol sviatok. Vajíčka sa farbili v sobotu, varili sme studenia, riadilo sa, koláča sa richtovalo. Vajíčka najviac v šupke z cibuli. Niektorí farbili aj s púpavou, s datelinkou.“

„V pondelok oblievali chlapci aj za vedro vody, v utorok dievčence aj ženy vracali. Oblievali ženy chlapov, vracali to. Preskočili cez vráta, z čisterni zobrali vodu. Jeden preskočil, odomkol vráta. Išli štyria – šiesti. Ponúkli pohárik vína, koláčika. Dostávali aj vajcia. Teraz sa už oblieva voňavkou. Ku koncu – okolo roku 2000, chodili so sódočkami. Každý mal päť – šesť sódočkov, fľaškov. Šibanie tu nebolo.“

„Oblievačky aj teraz sa zjavajú, ale nie ako voľakedy. Bolo, že v utorok oblievali ženy chlapov. Bolo to málo, ale nie ulicou, len doma. My sme išli motorkou a sódočkou sme obliali. Len poznatým. Dievčence nechodili do domu, len keď suseda prišla. Alebo v centre ma zazreli dve dievčence, volali ma: Sme smedné! Pod dotiahnuť vodu. Sedíme, zhovárame sa... a ma obliali. To bolo okolo 1976 – 1978. Syna mám 21 rokov. Už nechodia.“

„Na Turíce sa stavali máje. Bolo na každej ulici na uhlách aj 20 – 30 po dedine. Máje bývali približne do 1950 – 1955, potom sa už našlo stále menej. Máj stál cez nedeľu a pondelok večer, keď sa zmrklo, váľali. Prišla mládež, muzika, priniesli koláčika, víno... Drov bolo veľa májov. Kde boli dievke, mladí ľudia – Bába Tomáš Vlček, Mišo Valenta boli meškári. Bývalo 4 – 5 májov na uhloch. Zväzovali dve osem metrové hriadky, navrchu bolo šakovie nakvačkanô. Chlapec, kerý bol privržený k dievčatu bližšie, postavili on aj kamaráti máj. 5 májov aj bolo postavených, keď dievča prijalo máj, bolo aj pohostenia, máj sa staval na turíce, dievkin oco ponúkal páleno a víno...“

„Mládenci, čo mali dobrú vôľu, postavili dievkam do roku 2004. Teraz už vôbec. Ešte pred dvoma rokmi jeden máj v Padinej postavili...“

K svätodušným sviatkom sa kostol vyzdobuje zelenými ratolesťami a textíliami, v domácnostiach si výzdobu nepamätajú ani najstarší obyvatelia.

„Kirvaj býva prvú novembrovú nedeľu alebo poslednú októbrovú. Kerá príde bližšie k 1. novembru. Voľakedy prišla mamina sestra z Jánošíka, plný koč. Alebo na traktore na prikolicu. Celá rodina sme išli. Aj k nám. Čistili sme husi, sme im pomohli robiť, v nedeľu sme išli do kostola. Teraz roštíle robia, šakô. My sme to už vyhodili, je masnô, taškô, žalúdok bolí. Obavezno nebol kirvaj bez kačici lebo bez husi...“

„Starkýho sesternica bývali v Bielom Blate, prichádzali sem na kirvaj, aj my sme boli tam. Aj do Jánošíka sa veľa chodilo. Odtiaľ ešte prídu. Kirvaj sa udržiava, len do domu k obedu sa už chodí málo, zakapuje to...“

„Na Všetech svetých máme večierňu v kapele. Pán farár tam prídu a každý si ide po celom cinteríne. Ľudia hrabú, čistia. Nepália sa sviečky, len sa nesú jesienke. Ak niekto zapáli sviečku, len výnimočne.“ Hroby sú upravené vzorne. Aj kostol a okolie.

Katarína – len oslava menín ako na Zuzanu.

Mikuláš – „Ništ. Len dávajú do obloka čižmičky, cipelke, deti, keď ráno stanú, majú. Už je to menej, syn dcére už nič nedáva, tradícia zanikla.“

„Na Luciu nenačím dopustiť ženu do domu. Ani pre mlieko – neská mlieko nemáme. Chlap keď príde, to je šťastia.“

Rodinné obyčaje. Pohreb. Príznakom smrti je kuvik. „Tri – štyri noci kuviká a blízko voľakto zomre. Kuvika sa ľudia boja. Ak sedel na komíne, treba hľadiť, do kerýho dvora sa čuďuje... Alebo v noci počuť búchať na oblok, na dvere – voľakto zomre. Ak sa sníva, že klope, bude smrť. Ani klopať nemusí, len ak sa sníva... Ak zomrie jeden z rodiny, druhý aj tretí pôjde. To sa stáva. Ak sa sníva o svadbe, tam bude pohrab. Keď zavýja pes – voľačo sa stane, nešťastia.“

V prípade úmrtia doma položili mŕtveho na zem v prednej chyži. Zastavili hodiny, bielou plachtou zakryli zrkadlá. Úmrtie hneď oznámili „poznatým, susedom, rodine. Zvonilo sa na malom zvone – dieťaťu a žene dva razy a zastavilo sa, mužovi tri razy. Na večerné spievanie sa nepozývalo, dozvedeli sa jedni od druhých. Za stolíkom sedeli tí, čo to vedeli, čo sa s tým bavili. Chodievav aj kantor, kostolníci. Spievanie trvalo hodinu, hodinu a pol. Mnohí povedali, že ich majú pochovať z domu, že nepôjde do kapele. Kar bol, varilo sa v kuchyni alebo v letnej kuchyni, zriedka u susedov. Najviac paprikáš z hydu – zo sliepok, z kohútoch. Na kare sa pilo páleno, víno.“

Odkedy je funkčný dom smútku, mŕtvy je v kapele, aj kar po pohrebe sa koná v kapele, doma len zriedka. K tejto príležitosti slúži aj dom dôchodcov a priestory futbalového klubu Dolina.

17.06.2016

Táto posledná potrebná počesť sa konať na počesť v Padine žijúcej spolusestry ERZI ŠIRKOVEJ rod. GAGEŠOVEJ, narodená dňa 21. apríla 1940 roku v Padine z kresťanských rodičov Pára Gagesa a matky Anny rod. Eržikovej.

V rodičovskom dome bola vychovávaná v milostivej láske a pobožnosti, bola kresťanka, konfirmovaná a skončila i strednú ekonomickú školu.

Do stavu manželstva vstúpila ako dobrodružná so dobrodružným Andrejom Širkom, dňa 28.11.1962, kde v spoločnom manželstve mohli do dňa manželovej smrti, dňa 25. augusta 2001, čo činilo 38 rokov, 8 mesiacov a 27 dní ich spoločného manželstva. Potom už naša spolusestra žila volovským životom do dňa svojej smrti, čo činilo 14 rokov, 10 mesiacov a 2 dni jej volového života. Toto manželstvo bolo požehnané jedným synom Andrejom, ktorý sa pri živote nachádzal a svoju matku k božstvenému odpočinku vyprovádzal.

Naša spolusestra dlhú dobu chorobovala, prípadne bola lôžku meniacich sa, ktorú i táto v Padine usnula dňa 17. júna 2016, keď poručenie svojho Duha do rúk Padinčanov a keď naplnila 76 rokov, 2 mesiace a 6 dní svojho požehnaného akej práce a starosti naplneného života.

Pri tomto odchode našej spolusestry z tejto zeme do Padiny do večnosti, píše o odchode sa: syn Andrej a manželkou Annou, rečník opochybniť svoje matku ako i mami. Píše

Pohrebná odobierka (Čukan 2017)

V priebehu dňa je pri mŕtvom stále niekto z blízkych príbuzných, po spievaní zostáva v dome smútku sám. Spievanie trvá hodinu. „Odspevávajú sa dve pesničky a je výklad. Voľačo kázu, hovorí sa o tom zomretom, pripomína sa, ako sa chová. Aj sa stane, že o ňom zle hovoria, že išiel iným smerom... Pomodlí sa, potom sa ešte pospieva. Voľakto príde z domácich poďakovať, ponúkajú cukor, varí sa káva. Potom svoji zostanú a píše odobierku. Alebo Janko Kolárik napíše, kto vie. Spomínajú sa priatelia, známi. Drov bolo viac... Evanjelici prichádzajú na pohreby nazarétom, baptistom aj metodistom. Metodisti a baptisti idú na pohreb aj na svadbu všetkým, baptisti nemajú problém sobášť sa v evanjelickom kostole. Najviac je duchovných, rozdelili sa na tri skupiny, no kontaktujú sa so všetkými. Jehovisti v Padine nie sú.“

V prípade úmrtia a pohrebu člena veľkého zhromaždenia (nazaréti) – nechcú v kapele kríž. Nazaréti nejdú evanjelikom sedieť k mŕtvemu ani na pohreb. Rodič nesedí pri mŕtvom dieťati, ak je evanjelik. Ak ide o zmiešané manželstvo evanjelika a nazarétky, manželka po príchode farára odchádza a na pohrebe manžela nezostáva. Nazaréti sa sami izolujú, príslušníci iného vierovyznania oceňujú ich peknú štvorhlasnú interpretáciu nábožných piesní na pohreboch aj na svadbách.

Špecifikom Padiny sú **hrobky** na miestnom cintoríne. Vďaka extrémne nízkej hladine spodnej vody je tu možné, na rozdiel od iných dedín so slovenským obyvateľstvom, budovať krypty. Ide väčšinou o podzemnú miestnosť s rozmermi zodpovedajúcimi dĺžke a šírke troch truhiel. Stavba je murovaná z tehál, otvor od chodníka je z voľne kladených tehál. Niektoré hrobky sú omietnuté. V prípade pohrebu sa časť zeminy od otvoru odhrabe, rozoberie sa časť kladeného múra, truhla sa vloží dovnútra, tehly sa nakladú späť a zasypú sa hlinou. V krypte môže byť aj 12 truhiel, uložených priečne na seba. Spodné – staršie truhly sa často pod farchou prelomia a pozostatky mŕtvych tiel sú premiešané.

Krypty sú podľa vyjadrenia obyvateľov Padiny budované preto, aby bola celá rodina spolu aj po smrti. Krypta sa dedí, prípadne predáva ako dom. Niektoré rodiny majú aj dve – tri krypty. Stará časť cintorína sa nepoužíva viac ako polstoročie, no sú tam krypty. Role aj krypty ostali údajne po židoch i vysťahovalcoch do Argentíny z 1. tretiny 20. storočia.

Do krypt sa pochováva dodnes, do vykopanej jamy v zemi pochovávajú len najbiednejšie sociálne vrstvy.

Svadba. „Pred druhou vojnou svadby sa robili v chýžiach. Šecko sa povynášalo von... ale nerobili sa také veľké svadby. Na piatok sa varila kapusta s baraninou – z kostov sa urobila kapustová polievka, z čistého mäsa sa robil ovčí guláš. V sobotu sa robila na obed biela supa zo sliepok, omáčka, varenô, plnenina. Plus sa robilo bravčové – karmenádle, rebrá. Na nedeľu sa jedlo, čo sa pozvyšovalo. Tarty sa

nerobilo ani za sviatok, voľakedy ani na svadbu sa nenesli torty, možno jedna alebo málo, len kysnuté koláče naveky...”

Svadby v domácnostiach skončili okolo roku 2000, doma sa nekonajú najmenej 15 rokov. Rodiny využívajú sály, dom kultúry, Sport, spoločenské priestory bazéna v Debeláči, Relax v Kovačici. Ak je svadba výnimočne doma, „kuchárka si naplácala peniaze od osobe – dvesto ľudí – dvesto eurov. Za štyri dni to ani nebolo veľa. Teraz si na svadby objednávajú napríklad 500 kiflov, šúšťovníke (šamróny so snehom aj s viršlou), rejteše aj kysnutie koláče...”

Ohlášky sú týždeň pred svadbou, minimálne 20 – 30 rokov sa ohlasuje trikrát na jedných bohoslužbách. Troje ohlášky boli pravidlom približne do roku 1970. „Štvrtok sa zaklávalo – kuchárka bola povýberať mäsa, robili sa rebrá, vezovke – narýchlo sa nasolilo 24 hodín, pár dymov sa dalo, trocha sa zadymilo, aby to malo chuť. V piatok napolunie sa vozili stvári – kasne, poste, duchny, kacabajke, rubáše. Keď sa doviezlo, bol žart – žoch sa vypchávali so slamou, pačieska sa strčila do žochu, že mladí keď budú spať, aby sa pichli. Sa povedalo, že keď pôjdete spať, prvo si pačiesku vyberte voka.”

Piatok sa začali prípravy od druhej popoludní; „Všecke mäsa sa richtovali, 250 – 300 porcií”. V piatok na večer varili guláš a z kostí bielu polievku, pyré, šalát. „Družičke v piatok písali, kto odkiaľ doniesol tanier, príbory – užší kruh rodiny väčšinou. V pondelok sa to potom vracalo... V sobotu ráno o šiestej začínali, štyri vrstvy mäsa sa robilo za každý obrok – plnenie šnicle – syr, saláma, kurence pochovanie, fašírka, roluvanie kurence. Tu sa sárma za svadbu nerobila. Voľakede je sárma broj jedon, ale tu nie... Štyri – päť kuchárov bolo na svadbe. Svadby boli vo dvore po šiatroch, v obecnom dome, v loveckom. Doma bolo najlepšie, lebo všetko máš v kuchyni. Keď sa nosilo inde, pozabúdalo sa šakovo. Najstaršie ženy boli v kuchyni, mladšie pri tortách a najmladšie varili kávu. To si ich volali svadobní rodičia. Chlapov volali do komory – to boli komoráši. V sobotu za obed sa robila smotanová polievka z drobkov – pilav, ryža, hrach, mrkva, spolu. Kapustová saláta. Mladí odišli na sobáš, vrátili sa – u mladího sa robil švédsky stol – čo zostalo od obeda – suché salámy, zapekaný bôb, saláta. Za večeru sa robila biela polievka zo sliepky (kto prišiel v piatok večer, doniesol očistenú sliepku), plnenina aj varené mäso, paradajková omáčka. Za tým išli ovály – štvoraké mäsa – dymenina (rebrá, vezovke), prasacie roluvano, prasacie neroluvanie, kľbása, k tomu išla ruská (hrach, mrkva, saláma, uhorky kyslie, majonéz) saláta. Na štvrtok sa nakúpili baracke... celie baracke do plastiky zapravila, na tanier sa poukladalo, vyzeralo ako ruža. Na nedeľu sa varila rybacia polievka – šaran, tunevina a ešte jeden druh – biela ryba – bábuška. Vždy sa dávali tri druhy ryby, vydynstovala sa mrkva, zelenô (petržen), dali sa záčiny do kotla, potom sa naliali paradajke,

pridali sa sekanie ryby posolené, zaliate vínom. Keď ryba vyšla hor, bolo hotovô. Jedlo sa aj šecko, čo sa pozvyšovalo zo soboty. Po sobote to bolo šeckým dobre, také kyslavô poješ...”

Štyria – aj šiesti družbovia pozývajú hostí týždeň pred svadbou. Účastníkov svadby aj počet družbov klesá. Nosia pozvánku aj víno, ponúkajú pozvaných. Na ohlášky prichádzajú družice aj družbovia, varí sa obed pre všetkých. Prinášajú dary, torty. Odkedy sú svadby v reštauráciách a sálach spoločenských organizácií, svadobné hostiny hostí nevesty a ženicha sú spoločné. V piatok pred svadbou pôvodne prinášali hostia do svadobných domov sliepky a naturálie, v súčasnosti sa doma nevarí a mnohí darujú peniaze. Ak je svadba ojedinele doma, richtuje sa na sobotu, prichádzajú kuchári a ich pomocníci. Mladí sa bavia, veselia a večera sa chystá aj pre kuchárov.

Pred sobášom je obed o druhej. Väčšie dary – mrazničku, práčku – prinášajú hostia neveste a ženichovi domov obyčajne deň pred sobášom. Mamóška daruje neveste po sobáši kroj. Ak nechce kroj, dostáva kostým. Apóš daruje neveste cipele. Sobáš je obyčajne o 4. popoludní. Muzikanti sú padinskí, prípadne z Kovačice a prichádzajú pred odchodom na sobáš. Nevesta ide s bielym vencom – vo venčanici.

Po sobáši je tradíciou, že nevesta hádže za hlavu kyticu. Ktorá dievka ju chyť, do roka sa vydá. Po príchode na miesto svadby hodia neveste pod nohy metlu, aby zistili, či je kelavná. Nezametá, len ju zodvihne alebo odkopne. Deti obdarováva obyčajne farebnými loptami. Za tanec s mladou sa platí podľa situácie – kto kelko chce... ale ak ju niekto usadí za určitú sumu, nasledovný ju dvíha do tanca minimálne za takú istú sumu. Starejší používa vinše v obmedzenej miere, často sa koná len modlitba. Pred niekoľkými desaťročiami boli vinše bohaté, starejšímu vinšovali napríklad aj tí, ktorí prinášali jedlo na stôl: Pán starejší, vy ste teľa, do misky vám hus vletela. Praktizuje sa čepčenie nevesty.

„Keď som sa ja vydávala, nemala som muziku, lebo sa rodičia hnevali, že som sa vydala za rozvedeného. Mal dve deti, aj chodili k nám. Aj teraz prídu, ceníme sa. Spravili sme len večeru. Moji u nás, oni u nich. Ani oni nemali muziku. Načo? Bol rozvedený. Teraz už majú svadbu dovena v hotelách. Naše vnučky mali každá osobite. Aj prosried parku folklór jej tancoval, lebo bola vo folklóre, prišli jej tancovať. Na sobáš išla vo venčanici, dostala od mamóšky gecele a potom sa prezliekla. Ráno prišla mame v obleku. Ešte teraz takéto svadby bývajú. Bol Petráš Mišo v Druhej ulici starejší, už nerobí, má vyše 80 rokov, Cicka báta Mišo boli starejší ešte keď som bola dievka, Ďurgala, Havela boli mojmu bratovi starejší. Teraz je Janko Kolárik, Širka Ondrej začav, učiteľ Šimek, už je v penzii... Ešte starejší povie vinše, ale veľmi nakrátko, pomodlí sa dve – tri reči, sadnite a večerajte. Už vinšov je málo, zakapáva... Boli sme aj na svadbe v Kovačici, kohúta pod pazuchou. Svadba bola ista. Tam

mali na svadbe veľa cigánov. Ja som im spievala: O, javore, javore, cigán dobre ore. A cigánka pod pecou... cigán ore do polnoci a cigánka od polnoci. O, javore, javore, či sa tu dobre ore.“

Svadba baptistov nie je ničím výnimočná, rodičia netancujú, prípadne odchádzajú. Duchovní majú modernú hudbu aj na svadbe.

Detská svadba sa tradovala do druhej polovice 60. rokov minulého storočia – *z jari do jeseni*, keď bolo teplo. Teraz sa koná vďaka organizovanej forme v Kovačici.

Konfirmácia bývala v Padine manifestáciou majetnosti – deti väčších kostolníkov išli vopred. Každoročne bolo pri svedení niekoľko desiatok detí. Teraz je to obyčajne menej a *ide sa abecedou*.

Tradície spojené s prácou. Kým bol v Padine vybudovaný vodovod, vodu do hospodárskych dvorov si privážali sami majitelia koní, alebo to bolo zárobkovou príležitosťou pre špecifickú profesijnú vrstvu – **vodárov**. Dodnes zostali v pamäti príslušníkov strednej generácie napríklad Paľo Kuľa a Martin Čech, Ana Pokorácová (1956) vozila vodu ako 14 – 15-ročná, najmladším vodárom bol Ján Čížik Šegro. Táto činnosť postupne zanikala začiatkom 70. rokov minulého storočia. *Pri každej stuni boli viacti, čo robili s koňmi usluge dem – noc*. Na zimu každý *hľadel* naplniť *čisterňu*, lebo vodu potrebovali všetci denne a bolo dobre, keď bola vo dvore. Niektorí mali vlastnú studňu pri dome. Ak tam chodili susedia s vedrami po vodu, dva dni do roka odrábali na poli, šklbali kačice alebo vykonávali inú prácu. Kto mal možnosť, nevozil vodu pre dobytok domov, ale napájal kravy vo válove pri studni; znížil spotrebu vody aj statok vyhnal na prechádzku. Ak nebolo vo válove dosť vody, kto bol pri studni, ňahal. Okov mal objem 50 litrov vody – *bolo tak vycentrované, že dieťa mohlo vyliať*.

Pri stuni býval šor – niekedy sa čakalo dve aj tri hodiny. Každá studňa mala svojho strážcu – starateľa. Býval blízko studne a staral sa – spadla žaba, vedro sa odkvačilo... A keď išla mútna voda, starateľ vošiel do studne a vyčistil ju... alebo pozastavilo sa čerpanie vody asi pol dňa, aby nadišla voda... Dolu v studni bola taká podmola, že sa môže otočiť koč s koňmi. Že bola studňa na vode, podmývalo ju a boli prípady, že sa prepádala zem.

Doprava vody bola náročná, lebo na nespevnených cestách boli hlboké jamy. „Na drevenom koči vozili vodu v sude, mali cévu – rúru a vypustili do čisterne. Čisterňu čistili raz do roka – len sa umylo. Zmestilo sa od 1500 do 4000 litrov vody – jedna bola za pitia, druhá bola dažďovka. Prvé padinské vodovody, zásobované vodou zo studní, boli založené na prirodzenom spáde vody z vyššej polohy *šlajzom* – zakopanými betónovými, neskôr železnými rúrami. Napríklad zo Šajbenovej studne takto získavali vodu aj občania z Prvej ulice vo vzdialenosti viac ako 600 m.

Súčasný vodovod slúži od roku 1972. Keď ho budovali, *šlajs* povyberali. Ešte niekoľko rokov starí ľudia novému spôsobu distribúcie vody neverili a používali starý postup. (V dedine sa stretávame s konštatovaním, že do zavedenia vodovodu nemohli v Padine budovať *kupatilá*. Kúpeľne sú vo všeobecnosti neskôr rozšírené aj tam, kde problémy s vodou neboli.) V Padine bolo jedenásť studní a tri vrtané, pomenované *ertelke* (v parku pred školou, *poľa pána majstra štrangara Šulu* a v parku na Čabe). Funkčná je už len studňa na Álaši. (*Keď sa bôb varil, najlepšia bola voda zo Šajbenovej stune*.)

Nerolníckym, no špecifickým padinským zamestnaním bola práca na železnici. Padinčania ako *štrekári* udržiavali trať od Pančeva, Kovačice, Uzдина, Tomaševca a Padiny, Samoša, Jarkovca; Kovačičania chodili opačným smerom. *Dubovský Jano bol posledný šéf stanici a odpravca do zániku trate*. Jeho dcéru Máriu volali *Mara zo skalky, lebo na štreke boli skalky, nie zem*. Poslední známi *štrekári* sú v kolektívnej pamäti Valenta Marci, Hedík Paľo, Povolný Jano a Maršal Ondrej. Šéfom im bol Cicka Jano – otec evanjelického a.v. farára. *Štrekári* chodili v železničiar-ských uniformách. Dopravovali sa *kočíkom* na nožný pohon a ojedinele *jeden alebo dvaja dresínou* na ručný alebo nožný pohon. Patrili k najmenej majetným vrstvám obyvateľov dediny, lebo vlastnili len dva – päť *láncov* zeme. Železničiar bol v zamestnaní do tretej hodiny popoludní a potom si obrábal svoju zem. Doma uniformu nenosili, len Dubovský chodil po dedine *v kabáte*. Posledný vlak prešiel dedinou v roku 1981, železniciu rozobrali o desať rokov neskôr. V Banáte povyberali asi 420 km tratí.

V Starej Pazove, vo Vojlovici, no aj v ďalších vojvodinských, predovšetkým banátskych dedinách so slovenským obyvateľstvom, je dodnes všeobecne rozšírené zamestnanie žien ako upratovačiek, kuchárov a vychovávateľiek v mestských rodinách. Pracovité a spoľahlivé slovenské *Zuzky* z Padiny dlhé desaťročia dochádzajú do Belehradu aj Pančeva a ako **bedinérky** sa dodnes výrazne podieľajú na modernizácii padinských domácností a včleňovaní padinských Slovákov do majoritného prostredia. Do Belehradu išlo pred niekoľkými desaťročiami každý deň z Padiny a Kovačice aj viac ako 500 žien, 10 autobusov denne.

Trináť rokov slúžiť do Belehradu. Domov len za Kračún pet' – šest dní a za 1. máj. Prišla som domov kopať, cez zimu do Belehradu. V Belehrade v nedeľne poobedie pri študentskom parku sme sa schádzali všetky slúžke a potom prišli slovenskí študenti a nás volali do slovenského domu. Tam chodili študenti zo Slovenska aj naši z Juhoslávie. Dva razy – štvrtok aj v nedeľu odpoľudnia mali sme slobodno. Na tanec som bola oblečená v geceliach ako neská. Aj Kovačica, Aradáč, Stará Pazova, Hajdušica. Oni povedali aj do českého domu. Tam slúžili aj dievčence Slovenky. Ja som bola detičkárka. Merkuvala som, chovala deti. Pozdejšie som bola bedinérka,

keď som bola staršia, mocnejšia, rozumnejšia. Mama prikázali panički, aby ma nepustili v noci. Peniaze všetky rodičom, oblečenia som si kúpila. Panička mi dala na trovu 20 dinárov na kartu na tramvaj, ja som išla pešo a som si našparala. Z Kovačici som mala tam Brtkovú. Aj som bola u nich a ona tu bola v Padine... Moja nevesta tiež chodí. Dohovárajú sa v autobuse – ja mám veľa mestov, nepojdeš? Všetky chceli len Zuzky v geceliach. Slováčke aj Maďarke sa najlepšie kuharice. Tam sme sa aj naučili čisto. Na dedine tak nebolo.

Oberačky ako všeobecne rozšírená príležitosť k stretnutiu širokého príbuzenstva a susedskej výpomoci postupne zanikali v priebehu 60. rokov minulého storočia. „Keď sme boli deti, mali vinice susedovci, tam sme chodili. Po obaračke sa urobil riadny obed a dali nám hrozno.“ Dodnes majú vinice napríklad Megovci, Nemčekovci, Mišo Pavela. Hrozno oberajú len v rámci príbuzenstva. Pečeme oba-vezne prasa, krumple upražíme, šalát. Poluňujeme doma, nie vo vinohrade. Ak vo-lakto nekce prasa, dáme piecť dve kurence. Boli sme tridsiati. Rodina. Aj z Austrálie, z Nemeckej – kto je tu u rodiny. Ani nevoláme, sami sa núkajú, že prídu. Za Mihala sme oberali. Za pol dňa. Múľame a na druhý deň stáčame. Aby bolo do nedele porobené.

Boli aj **lúpačky** – na jeseň na ulici sa lúpali bôb v korytách. Tam sa družili diouke aj mladé ženy. Čaj sa varil, rejteša. Pampúche veľa sa pražilo. Tradícia postupne zanikala na prelome 40. a 50. rokov 20. storočia.

Zaklávačka bola významnou príležitosťou k príbuzenskej a susedskej výpo-moci pri kúrení, varení a pečení, umývaní a šlamovaní matejka a čriev. Večer prišli poznať chlapi, zavínšovali aby sa dobre darilo, aby boli pekné a dobré kľbásky, že by bolo s čím ponúknuť. Niekerí boli aj prezlečení, dvaja – traja. Nafarbili si tvár so sa-dzou, iba zuby sa beleli, deti sa smiali... Nádievala sa kľbása s drevom zo žartu – keď išla žena pražiť, kríкала kto to spravil. Varila sa sárma lebo kapusta a koštialová po-lievka. Prišiel chlap prezlečený za ženu, dával sa vrabec živý, zakrútený ako sárma, lietel po izbe. Kľbásky piekli v plechových ťapšách. Zedli, popili. Jahodovo pálenko sa robilo a víno, ništ viac, pivo sa nepilo nijako ani soke, iba sóda, krachľovka, špricer. Salovie koláče, bagáne sa robili na zabíjačke.

Po zabíjačkách sa varil sapún z toho, čo ostalo (po čistení čriev). Peť kilov mas-note, peť litrov vode aj kila masnej sóde. Varí sa nie dlho, pridá sa studená voda a potom sa varí a mieša. Alebo perňa sa dávala, keď nebola sóda. Ešte sa nájde, že sa sapún varí. Ešte varievam, keď režeme kozičke... Príslušníci generácie na-rodenej po roku 1985 si nepamätajú žiadne maškary... nikdy také nebolo, len čo povoláme otca, brata, tu sme dvadsať. Za polunie krumple, matejka, kulem, slani-na. Upražíme meso, krumple, šalát, večera je aj sárma, koláča, salovníke. Tradície pretrvávajú, no modifikované a v menšom rozsahu.

Voľakedy sa chodilo na **priadky** tej, čo mala meniny. Bola večera, to bolo aj do polnoci. Piera sa páralo pozdejšie v zime. Kartalo sa, zabávalo. Ako prišli televí-zory, skapali páračky aj priadky.

Na jeseň a v advente pred Kračúnom robili sa mejačky – na ručne urobenom mejale sa meli poviesná (priadza). V peci sa upiekli škvarkovie bagáne, rejteša tek-vicovo, z konopov robili takú loptu a hádzali si loptu... hrali sa, kto koho bozká: ...Obráť sa mi vačkom! Ja sa ti neobrátim, kým nebozkáš ... (toho a toho, tú a tú dievku). Kde bola dievka, prišli aj s meškami. Kamarátke spolu pririchtovali... Tradícia zanikla začiatkom 60. rokov 20. storočia.

V Padine sa páliło páleno z kukurice – volalo sa **chlebovica**. Varil sa kukuričný šrot, okolo 60 kilov. Najprv sa dala vykličť kukurica a rozdrvila sa v mažiari – to bolo miesto cukra. Dal sa kvások, dodali sa aj dve kili otrúb. Kyslo sedem – desať dní a mali chlebovicu. Zmuta sa dala koňom. To bolo riedko, plevu polievali so zmutou. Zmuta sa dávala aj sviniam, miešalo sa s kašou. Zmuta zhustla, sme dali vodu a sme rozmútili. Drov sa piekli chlebičky. Čo sme driov z chlebička pálili, to bolo väčšinou z raži. Chlebičky polámali, pomohli a zalialo sa letňou vodou a to kyslo a to bolo chlebovo páleno. Veľa času to trvalo. Miesto pečenia sa len varilo, páliło sa len zo šrotu. A potom ku koncu sa kúla varila a sa rozrobilo s vodou a dalo sa kysnúť a pálili páleno. Volá sa chlebovo páleno. Aj keď sa nepiekli chlebičky sa volalo chlebovo. Chlebovica sa páliła tak do 1970, potom už bolo ovocie. Po vojne država to bránila, chodili žandári po domách, prevrá-tili celý dom, vylievali do hnoja. Niesli do zajednice. Tam si ľudia z toho aj brali, keď sa miselo vylieval. Vlak išiel len ráno a večer, polícia mohla prísť len ráno a večer. Ľudia dávali pozor, či policajti odišli z dediny a začalo sa páliť. Strašne veľa sa páliło. Miselo sa krútiť, že by neprihorelo. A **páliło sa aj z jahod a z guňov**. Jahody dala vysadiť ešte Mária Terézia. Dva rady popri cestách. Niektorí chovali pavúke.

Páliło sa aj desať kotlov jahody. So zmutou chovali v zime ovce. Páliło sa len so zetskami. Šúštia objedov statok, zetskami sa kládlo, šúlkov bolo menej, nebolo toľko kukuričky... Všetci chudobnejší ľudia vo vrecách sme domov nosili krkočky kukurič-nie. Ako deti keď sa pooralo – zbierali sme krkočky do pece na kúrenie... neboli hory. Sekalo sa kukuriča, koňom sme dávali, obžrali a sme zetke kúrili.

Z jahodov sa varil lekvár. Dodalo sa cukru. Dlhšie sa varilo, bol hustý. Jahody zlikvidovali chrobáky dudovce. Potom museli sme to vybrať.

Na 240 litrový kotol musí byť minimálne 110 – 130 kilogramov guňov poreselu-vaných. Voda misí pokryť masu. Koľko kceš pálena, toľko cukru – od 15 do 20 kil. Natečie 25 litrov pálena. Guňa dá len dva – tri litre pálena. Páleno je 42 – 43. Slabšie pod 30 sa odloží a páli sa keď sa páli druhý raz... Z guňov sa môže páleno aj lekvár variť. Gune reseľujeme, dáme do suda. Trinásť stromov je vo vinici. Príde z Kovačice s kotlom, vypálime si doma na dvore a prídu pre kotol. Bude za dva dvestolitrové

kotlíky. Cukru dávame sedem kilov po sto. Bereme tak ponad 40. Na 200-litrový kotlík ide viac ako 100 litrov vody. Dlho kysne, aj tri týždne.

Drov vojne nite farbili, aj chlapi nosili konopné farbené košeľe. Po vojne háby sa už konopnie nenosili. Len za dva – tri roke. Ešte poľvy konopné sa tkali, vrecia za žito, za kukuricu. Aj strange sa potom ešte robili.

Poverové predstavy. Poverčivosť Padinčanov dodnes pretrváva prevažne len u príslušníkov generácie narodenej pred rokom 1950 bez ohľadu na to, či ide o ženy alebo o mužov.

Domáci povedali, že keď sa ide s mŕtvym *do cinterína*, treba sypať mak od domu *do cinterína*, že by neprišiel *mantat* domov – musí pozbierať všetok mak.

Bolo, že mátohe chodili *po cinteríne* v bielom aj *okolo cinterína*;

Videli aj koňa bez hlavy pri *cinteríne*;

V noci chodili oplakávať *na cinterín*, nariekali: *Povolaj ma, povolaj!* A niekto zo žartu kričal do miečnika: *Povolám ťa, povolám!* Kto bol poverčivý, bál sa.

Voľakedy drov sa povedalo, že *kuvike* *kuvikajú* a niekto zomrie. *Sestre kuvikav*, *kým nezomrela*, potom už *nekuviká*.

Jeden človek tu mal koňa. Kôň leží. Plné oči slzy. Jedna stará vedeli pomôcť. Spravili robotu. Boli čierni, čo robili zle, boli bieli, čo to vedel urobiť, aby bolo dobre. Chodte do poľa, zakopte sliepku a bude dobre.

Staré baby zobrali paráš. Zobrali chleba a vymočili sa na to. Potreli deťom oči a deti boli normálne. Teraz 50 rokov to už nepočujem. Z očí už nemáme. Ľudia to už nevedia, slabo to už ide. Trávkárov ešte máte kadejakých.

Snívalo sa, že po blate gaziv, alebo že svadba bola – niekto zomrie. Aj kuvik.

Psy, keď zavýjali – bude oheň.

Keď sa dobre počulo zvonit' od kostola – bude pršať alebo mrcha čas.

Historické udalosti, pamätné miesta.

Štreka – od roku 1877, posledný vlak 1981, štreku rozobrali 1991.

Pri štreke pálili tehlu asi do roku 1996. Päť dní pálili kukuríču, potom päť dní nechali vyzrieť.

Padinčania nemajú v kolektívnej pamäti, odkiaľ sa prisťahovali zo Slovenska. To sa už nezachovalo. Vieme že sme zo Slovenska prišli, len nevieme odkiaľ.

Najskôr vozili vodu z Kovačice. Veľa Padincov vtedy odišlo do Bieleho Blata.

Pri stuni zabilo chlapca. Deti sa ihrávali. Sadli si na bivničku, kde sa kôň priahav na kríž. 6 – 7 kruhov, kým kýbel spadov dolu. Tam visev chlapec, nohami okolo bividčky a hlavou búchav o stenu. To bolo na stuni pri Druhej ulici.

Z výsmechu (na posmech) Kovačičania hovorievali, že Padinčania meľu vodu.

Padina je poznatá po mletej vode.

To bolo asi v roku 1905. Stuňu kopali na Álaši Rumuni. Ekipa boli jedenásti, šiesti dolu. Tam ich zasypalo. Bolo ich počuť, nebolo im pomoci.

Na Alaši je kosina – strmý kopec, keď Turci ťahali vozy, zasypali kosinu, to sa volá gát.

Máme tu v *debeláckom* *chotári* miesto, kde sa Nemček zabil na traktore. Tam sa delí *debelácky* a *padinský* *chotár*.

Jesto miesto, kde sa náš Padinec zastreliv. Odišov autom, skrúťov, zavolav brata – staraj sa mi o deti a zastreliv sa. To je Sámošky *chotár* 5 – 6 kilometrov od dediny.

Hlavčo Pavel 1956 – už nabíjať nevidel. Domy sa nabíjali do roku 1947;

V 70. rokoch sa vysádzali smrek. Predtým boli najviac moruše – jahody;

Konope sa nosili močiť na bary do Jarkovca aj Dobrice (asi 17 kilometrov). Približne od konca 50. rokov 20. storočia tradičné spracovanie konopí zaniklo.

Predstavy o sebe a o iných.

Padinci najskôr vo vode umyjú krumple, potom nohy a nakoniec ju dajú kačiciam.

Padinci majú svoje nárečie, v Markíze je iné. Najlepší je chlieb, čo si sám upečieš.

Kovačičania hovoria: Deviati Padinci do jedného rozuma (Kovačičania ani desiati ho nemajú) – robia dovena, porozumejú si, dovena porobia. Aj sa s koňmi spriahnu a dvaja robia dovena zem. Padinčania sa môžu.

Do kostola sa prvo nechodilo. Notár rozposlal po dedine ľudí, aby na nedeľu poslali do kostola. Bol plný kostol a pán farár sa zľakli, že je kirvaj.

Pán farár sa sťažoval notárovi, že ľudia málo idú do kostola; keby aspoň Kuľovci prišli, bol by hojný počet. Notár povolal pána Kuľu a potrestal ho – 25 palíc na dereš, že neposiela rodinu do kostola. Doma potom pán Kuľa dal prísny rozkaz, aby sa v sobotu pripravili všetci, že pôjdu na nedeľu do kostola. Bolo ich 70 členov rodiny... Keď videli farár plný kostol, pomysleli si, že je kirvaj, ktorý mal byť nasledovnú nedeľu a narychlo premenili kazeň... Pán farár sa vyhovorili na Kuľovcov. Kuľovci viac do kostola neprišli. Povie sa: Ste sa zbavili ako Kuľovci kostola.

Ľudia tu boli sprvu dosť zaostáti. Ženu poslali báť Paľo voľakom a ona nevedela trafiť domov. Pýtala sa po dedine, kde bývajú tí, čo majú toho tarkavého koňa.

Padina a Kovačica sa deláko. My sa vieme, oni sa ani nepoznajú. Vieš, čo kto raňajkuje. Všetkých poznám.

Slovácke aj Maďarke sa najlepšie kuharice.

V Belehrade naučila som sa variť, piecť, dom udržiavať. Srbi boli zaostáti, nedržali si tak.

Sestra sa chcela vydať za Maďara. Nechceli ju za neho dať, tak ušla.

Vozili sme štrk. V Padine sme dostali popiť, v Kovačici ništ.

V Kovačici majú úzke dvory.

Jánošíčania sa najľúbenejší. Dajú všetko. Jedenia, pitia, kávu. Kovačičania nedajú víno ani páleno. Ani nepustia dnu. Odpraví ťa na ulici. Nepustí cez dvercia. V Jánošíku sa pokorní.

Kovačičania ni sa vďační ako Padinci. Moj starký naveky vraveli: Keď ideš do Kovačici, vezni si kapselu, lebo budeš lačný. V Kovačici boli sebiční. Nič že by boli ponúkli. Boli prema seba viac. Aj na kirvaj, keď sa chodilo, slabo boli Padinčania poslúžení. Veľa sme chodili na kirvaj do Kovačici aj oni k nám. Starí pomreli, mladí sa ani nepoznajú.

Kovačica sa vysmievali že Padinci melú vodu. A my sme sa im smiali – u vás budú žaby krkať, my budeme ešte na brehu. Jedni druhým sa vysmievali.

Kovačičania drnci, sedeli ste v enom hrnci. A Kovačičania nás mali za zaostátych. Nikdy nikde nebola, len doma, rodičia ju vydali a nevedela ani trafiť.

Slováci ako statok roháci. Že tak robia. Len robiť, robiť... ešte dobre, že do kostola idú v nedeľu.

Zemepisné, katastrálne a miestne názvy. Ulice sú pomenované podľa slovenských historických osobností. Príkladom je Jánošíkova a Hviezdoslavova ulica, Ulica Jána Čajáka, Andreja Sládkoviča, Ľudovíta Štúra, Jána Kolára, Janka Kráľa, Generála Štefanika, prípadne aj Ulica Tomáša Garyka Masaryka. Podľa rodákov z Padiny je pomenovaná Ulica Michala Babinku (spisovateľ), Ulica Alberta Martiša (učiteľ v Kulpíne a Padine) a Ulica Dr. Jozefa Holúbeka (spisovateľ z Padiny). Srbské pomenovanie a slovenský ekvivalent má aj Námestie oslobodenia.

Dodnes sa zachovali len názvy štyroch *sálašov* (hodaj): *Ďuríkov hodaj* – smerom za *Sámuš* v *Prvých honách*, ešte *stuňa ostala*. *Pavelov hodaj* v *Debeláckom poli*, *Strehovskov hodaj* v *Starom poli*, *Farkašov hodaj*, kde sa *Novie lúky*.

Miestne názvy v Padine reprezentuje viacero lokálnych pomenovaní. Hlavná cesta rozdeľuje dedinu na *Horný koniec* (sever) a *Dolný koniec* (juh). Obyvatelia sú rozdelení na *Horníčanov* a *Dolníčanov*. V dedine sa nachádza aj údolie, ktoré je rozdelené na dve časti. *Horná dolina* tvorí *Horný kraj* a *Dolná dolina* tvorí *Dolný kraj*. Hlavná cesta a *Dolina* rozdeľuje Padinu na 4 *fertále*. *Prvý fertál* sa nachádza na severovýchode, *druhý* na severozápade, *tretí* na juhozápade a *štvrtý* najväčší na juhovýchode. Táto časť nesie aj pomenovanie *Séleš* alebo *Čaba*. Toto rozdelenie sa využívalo aj pri určení miesta požiaru. Ak horelo v prvom fertáli, zvon udrel 1-krát, ak vo štvrtom, bil 4-krát. Najstaršie ulice niesli pomenovanie *Prvá ulica* (dnes Juhoslovanskej ľudovej armády), *Druhá ulica* (dnes Alberta Martiša) a *Tretia ulica* (dnes Partizánska ulica). Slovenský ekvivalent mala v minulosti aj Ulica Ive Lola Rabara, ktorá sa podľa zeleného sfarbenia domov nazývala *Zelená ulica*. Na ulici *Fajka* fajčilo veľa ľudí a slovenské pomenovanie mala aj *Slepá ulica*. Srb Ivan sa prisťahoval na jednu z miestnych ulíc obývaných výlučne slovenským

obyvateľstvom. Postupne sa stal známou osobou. Ulica, na ktorej býval, bola známa ako *Ivangrad*. Vlak sa volal *Padinská Anča*. Železničná stanica bola považovaná za druhé centrum. Táto časť mala pomenovanie *Kraj pri stanici*, prípadne *Zelený kraj*. Na juhovýchode dediny sa nachádza *Jahodárňa*. Je to jedna z mála lokalít, kde sa až do súčasnosti zachoval porast moruší. V okrajovej časti sa v minulosti nachádzala *Pažiť* – miesto, kde sa pásol dobytok. Dnes sa zachovala iba na severe a juhu. Formu rekreačnej zóny nadobudla *Višničková hôrka* v severovýchodnej časti. Trávnaté porasty s vysadenými stromami tvoria miesto vhodné na grilovanie. Predtým bol takouto lokalitou *Álaš*, ale po tragickej nehode, keď tam traktor privrátil a zabil mladú ženu, táto aktivita skončila. Na juhu sa nachádza *Tehlarňa*, miesto, kde sa kopala hlina. Nájdeme tu aj *Debelacké jame*. Neďaleko je lokalita *Bauch* (nem. Brucho), ktorá predstavuje pás stromov na vyvýšenom mieste – bruchu. V minulosti tu bol aj močiar na mieste, kde sa spájali občasné rieky z *Álašu* a *Velkého* a *Malého kúta*. Po dažďoch sa tam dalo kúpať. Medzi geomorfologicky a historicky najvýznamnejšie lokality extravilánu patri *Álaš*. Toto územie sa už niekoľko storočí používa ako pastvina pre hospodárske zvieratá. Je rozdelené na *Malý* a *Veľký Álaš*, v ktorom nájdeme aj studňu s napájadlom. V súčasnosti sa tu pasú prevažne ovce. Pri *Malom Álaši* je dolina *Gádor*, ktorá bola upravená v období Osmanskej ríše. Južne pod *Álašom* sa nachádzali *Staré lúky* a *Lúky*, cez ktoré ide *Lúková cesta*. Na túto cestu nadväzuje aj *Starô pole* a *Ilanská cesta*, ktorá smeruje do *Ilančí*. Severovýchodne od dediny sa nachádza *Malý kút* a *Veľký kút*. Ide o zatravnenu lokalitu s občasnými malými lesnými porastami až krovinami. V minulosti tadiaľto tiekol vodný tok, ktorý pokračoval cez územie dnešnej Padiny, kde vytvoril *Dolinu* a pokračoval až k lokalite *Bauch*. Okrem už spomínanej *Ilanskej cesty* je v extraviláne aj *Uzdínska*, *Debeláčska*, *Dobričská*, *Kovačická* a *Padinská cesta*. V minulosti sa okolo dediny nachádzalo niekoľko samostatne stojacich obydli – *hodajov*. V súčasnosti sa zachoval už iba *Debelacký hodaj* v miestnych vinohradoch, približne 2 km od Padiny. Býva tam *čuvar*, ktorý stráži vinohrad. *Hodaj* už nepatrí do katastra Padiny. Slovenské pomenovanie majú aj časti chotára, ktoré susedia s chotármi iných dedín. Konkrétne ide o *Kovačický chotár*, *Crepajský chotár*, *Novácky chotár* a *Sámošský chotár*.

Technologické postupy, špeciálne techniky. Tradičný jedálny lístok. „V pondelok ráno sa varila vajcová polievka alebo rošková, mlieková – to bolo každé ráno obyčaj. Na poludie sa rezance vyvárali a do obaru sa dal cesnak pražený aj paprika a nakoniec rezance, že by bola polievka rezancová... aj od nedeli čo sa zvýšilo. Na večeru – čo ostalo. Krumple s koškami sa poumývali a piekli sa v peci. Aj tekvice – aj čo boli za kone, aj tie boli dobré. Cibula, mlieko sa prevarilo, drobilo sa do mlieka, kúla z kukuričnej múky s mliekom, s masťou alebo s paprikou.“

V utorok obed bol bez mäsa, vyvárane rezance s krumplami; napražila sa cibuľka, navrch sa dala upražená slaninka alebo nakrájalo sa po kústiku klobása. Rezance trochu s kapustou, s makom – nasladko.

V stredu lanča a kúsok slaniny sa upražilo, lebo mäso. Alebo varil sa bôb – poliovka s bravčovým kolenom dymeným.

Štvrtok kapusta kyslá bez mäsa, ak boli kuracie drobký. Väčšinou ale krumplový paprikáš alebo eno vajko každému upražili.

Piatok obavezno bôb so suchým mäsom. Alebo krumplová poliovka, trochu klobáse.

V sobotu rezance s krumplami, so syrom alebo s kapustou. Väčšinou lanča a trochu dymeniny (rebrá). V sobotu sa varí lanča, žeby dievčencom v nedeľu v kostole rance stáli, hovorievali staré ženy zo žartu. V sobotu sa piekli koláče kysnutie, to zostalo aj na nedeľu

V nedeľu sa pipika zarezala, uvarila, varené mäso a omáčka, alebo obalili do vajka, do múky, upražili, bolo viac. Ak bola pečená hus, ostalo aj na pondelok.

Do poľa sa nosili raňajky – slanina, cibuľa, chlieb domáci, lepníky. Ak sa žito kosilo, proviesla sa viazali, apôš prestieral proviesla, nosil sa aj obed. Prestrelo sa na zem – červenie krumple, klobása, napražená slanina. Poliovka bola až večer doma.“

Kultúrne inštitúcie a organizácie

Slovenský evanjelický a. v. cirkevný zbor v Padine. Založený bol v roku 1806. Od založenia po súčasnosť pôsobí samostatne. Zbor má približne 4200 členov. Ročne je v priemere okolo 50 krstov, 50 konfirmandov a 50 pohrebov. Oproti minulosti je badateľný najmä úbytok detí, ktoré spolu s rodičmi odchádzajú žiť na Slovensko.

Moderne vybavená a rekonštruovaná evanjelická fara poskytuje veľmi dobré priestory na cirkevné aj spoločenské aktivity. Nachádzajú sa tu veľká aj malá sieň, rozľahlý dvor s letnou kuchyňou. K vybaveniu patrí napríklad strižňa, v ktorej spracovávajú nahrávky relácií do kovačického rozhlasového vysielania.

Hodiny náboženstva v základnej škole v roku 2017 navštevovalo 316 detí, čo je najvyšší počet zo všetkých evanjelických cirkevných zborov vo Vojvodine. Náboženstvo vyučuje Ingrid Tomečková (1980), dcéra zborového farára. Deťom sa v zbore venujú aj počas nedeľnej školy. Rozdelené sú do troch skupín – najmladšie do 11 rokov učí Michal Vlček (1981) a Ingrid Tomečková, konfirmandov vedie Janko Kolárik a s pokonfirmačnou mládežou pracuje zborový farár Ján Cicka (1953). Pre deti a mládež sú organizované aj letné tábory na seniorálnej aj celocirkevnej úrovni, účasť z Padiny však nezvykne byť nadštandardná.

Na službách Božích (Čukan 2017)

Z kostola (Čukan 2017)

Z kostola (Kurpaš 2017)

Padinčania jedenkrát ročne cestujú na zborovú návštevu. Na domáci *kirvaj* si pozývajú hostí. Pravidlo je, že návšteva sa opätuje. Približne do roku 2005 mávali hostia obed v rodinách, neskôr v klubovni, v posledných rokoch sú využívané domáce reštauračné zariadenia. V adventnom alebo pôstnom období si spravidla pozývajú na návštevy zástupcov cirkevných správ z iných zborov. Zbor nemá vybudované žiadne družobné kontakty na Slovensku.

Oltárny krúžok žien. Bol založený v roku 1956. Má okolo 20 členiek vo vekovom priemere približne 40 rokov.

Cieľom krúžku je duchovne sa obroditiť a pomáhať členom cirkevného zboru v núdzi. Nie je zaužívané starať sa o upratovanie a prípravu kostola na služby Božie, ako je to bežné v iných zboroch. Túto činnosť majú na starosti zvonári a členky cirkevnej zborovej správy.

Ženy sa stretávajú v prvú nedeľu v mesiaci. Okrem nábožných spevov a čítania z biblie si robia plán návštev starých, chorých a núdznych, ktorých v mesiaci navštívia (okolo 20 – 30 ľudí).

Niekoľkokrát do roka sa navštevujú s inými OKŽ. Cestujú *kombíkom*. Návštev sa zúčastňuje aj manželka zborového farára Helena Cicková (1953). Každoročne chodia aj na stretnutie oltárnych krúžkov do Nového Sadu.

Oltárny krúžok organizuje pre seniorov od roku 2014 sobotný adventný večerok, privezu aj imobilných obyvateľov, slúži sa Večera Pánova, rozdeľujú sa darčeky. Program je ukončený večerou. Zúčastňuje sa ho okolo 80 cirovníkov, ktorí už nevládku chodiť pravidelne na služby Božie.

V krúžku nie je zvykom organizovať si čajanky. Ide najmä o kapacitné dôvody. Na úrovni cirkevného zboru sa dvakrát ročne dobrovoľníci stretávajú na pracovnej akcii, kde sa varí spoločný obed. Deje sa tak najčastejšie na farskom dvore. Do práce sa zapája približne 100 ľudí.

Cirkevný spevokol. Bol založený v roku 1977. V činnosti nadviazal na starší spevokol, ktorý s prestávkami fungoval do roku 1954. V roku 2017 mal 25 členov od 25 do 70 rokov. Vedúcim spevokolu je kantor Pavel Petrovič (1981). Ide o zmiešané teleso, spieva sa výlučne štvorhlasne. Spevokol vystupuje počas cirkevných sviatkov, slávností, sobášov, pohrebov bývalých členov. Vystupujú zdarma, odmenení sú zväčša malým občerstvením. Zaujímavá bola spolupráca s kulpínskym spevokolom, s ktorým spoločne vystupovali počas osláv 500. výročia reformácie v Padine 31. októbra 2017. Pred vystúpením sa niekoľkokrát navštívili, aby si nacvičili vybrané piesne. Takáto forma spolupráce je pomerne ojedinelá. Spevokol nahral v minulosti dve amatérske kazety, názvy sa nám nepodarilo zistiť. V roku 2012 vydal CD *Ježiši môj, zachráň ma*.

V zbere v minulosti pôsobil aj mládežnícky spevokol (do roku 2014). Zanikol z dôvodu nedostatku aktívnych členov. Za svojho fungovania však vydal jednu kazetu a dve CD (kazetu Hospodin je môj pastier v roku 1998, CD Z hĺbky srdca v roku 2003, CD Pane, počuj môj hlas v roku 2012). Hudbu na CD nahral Janko Petráš, nahrávky počítačovo upravil farár Ján Cicka, pre ktorého ide o osobnú záľubu. Zbor pre tieto účely disponuje potrebnou technikou – mixážnym pultom a softvérom.

Technické vybavenie je využívané aj na prípravu 30-minútovej nedeľnej rozhlasovej relácie banátskeho seniorátu Nebeský chválospev, ktorý je súčasťou programovej štruktúry RTV OK v Kovačici. Takmer polovicu ročného vysielania zabezpečuje padinský zborový farár. Ostatné vydania sú rozdelené medzi ďalších piatich evanjelických farárov. Program sa štandardne nahráva v rozhlasovom štúdiu, Padinčania sú schopní pripraviť celú reláciu v domácich podmienkach (na kľúč). Obsahuje modlitby, básne, kázeň a hudobnú časť. Texty číta najčastejšie Helena Cicková a Anka Srdicová, manželka jánošíckeho zborového farára (1981).

Cirkevný zbor publikoval tri vydania Spevníka pre deti a mládež (2003, 2006, 2016), ktorý obsahuje 125 piesní. Pravidelne od roku 1996 vychádza zborový štvrťročník Padinské zvony. V posledných dvoch rokoch vyšli len po dve čísla. Je distribuovaný zdarma po službách Božích. Tlač je hrazená z prostriedkov zboru a sponzorského, jedenkrát ročne sa vyberá špeciálna ofera na zabezpečenie vydania časopisu. Časopis okrem náboženských tém obsahuje aj odborné príspevky historikov, etnológov či jazykovedcov.

Dom kultúry Michal Babinka. Založený bol v roku 1960 s cieľom združiť všetky kultúrne spolky organizácie v Padine. Spolková činnosť má v Padine dlhú tradíciu, napríklad ochotnícke hnutie funguje od roku 1919. Organizácia sídli v kultúrnom dome z roku 1982, ktorý v roku 2017 prešiel kompletnou rekonštrukciou a dostavbou ubytovacích priestorov pre 50 ľudí. Má troch stálych zamestnancov.

V rámci Domu kultúry M. Babinku pôsobia spevácke skupiny – chlapčenská (približne 10 členov) a dievčenská (okolo 12 členiek). Vedúcim je Daniel Cicka (1989). Počas rekonštrukcie kultúrneho domu sa stretávajú v škole. Nacvičujú príležitostne, najmä pred účasťou na festivaloch a iných podujatiach. Folklórny súbor Holubička (staršia mládež) má okolo 30 členov. Vedie ho Ana Štaubová. Detský folklórny súbor Holubička má približne 32 členov. Vedúcou je Ana Halajová. Folklórne súbory vystupujú na rôznych fórach. Ide najmä o folklórne festivaly Tancuj, tancuj... a Zlatá brána. Často sa predstavujú aj v okolitých dedinách počas lokálnych podujatí. Okrem spolupráce s kovačickými folkloristami majú Padinčania dobré kontakty aj s ostatnými banátskymi slovenskými prostrediami. Domáci mnohokrát vystúpili aj na Slovensku, napríklad v Detve, Lučenci, Veľkých Kozmálovciach, Močenku, Starom Tekove či Buzitke. DFS Holubičky sa v roku 2016 zúčastnili

festivalu v Dulovciach. V dome kultúry sú od roku 2006 archivované všetky ročníky Festivalu slovenských ľudových piesní V padinskej doline. Turistická organizácia okresu Kovačica sfilmovala priebeh tradičnej padinskej svadby. Je k dispozícii na DVD. Dom kultúry nemá nahrané žiadne CD s piesňovým folklórom.

Ludový orchester má 8 členov (husle, kontrabas, viola, flauta, klarinet, cimbal, harmonika). Vedie ho Daniel Cicka. Teleso nacvičuje počas celého roka. Najlepšie kontakty majú prirodzene s Kovačičanmi, s ktorými si napríklad vzájomne vypožičiavajú hudobné nástroje.

Divadelná sekcia Domu kultúry M. Babinku je známa ako Nová scéna. Združuje okolo 15 členov. Pozícia vedúceho nie je obsadená. Režisérmi sú Martin Labát a Pavel Brezník. Realizácia divadelných prestavení je aktuálne náročnejšie, keďže domáci nemajú k dispozícii vlastnú scénu (rekonštrukcia kultúrneho domu). Padinskí ochotníci sa pravidelne zúčastňujú na festivaloch Divadelný vavrín v Starej Pazove, DIDA v Pivnici či v Kysáci. Často hrávali aj v Laliti. Do roku 2015 sa približne desať rokov zúčastňovali na Levických divadelných dňoch. Počas návštevy Slovenska vždy vystúpili aj v neďalekých Domadiciach, kde je silná ochotnícka tradícia. Domadičania sa v Padine predstavili v roku 2015. Všetky pripravené divadelné predstavenia sú od roku 2006 zaznamenané na DVD nosičoch. Staršie predstavenie Ulička je k dispozícii na VHS kazete. V roku 2010 bola pod hlavičkou MO MS vo viacčlennej redakcii vydaná publikácia Padinské slovenské ochotnícke divadlo vo fotografiách 1919 – 2009.

V rámci domu kultúry pôsobila aj Galéria, v ktorej boli vystavované obrazy domácich insitných maliarov. Po rekonštrukcii priestorov by mala byť stála expozícia obnovená. Dom kultúry disponuje fondom 37 obrazov, ktoré sú riadne evidované a skladované.

Kultúrny dom slúži aj potrebám iných spolkových organizácií či na organizovanie podujatí – výstav padinských maliarov, ženského spolku, koncertov vážnej hudby, diskotiek. V minulosti fungovalo aj kino, v budove sídlila dedinská knižnica.

Základná škola maršala Tita. Tanečný súbor. Je súčasťou školských voľnočasových aktivít pre deti. Rozdelený je na dve skupiny. Mladšiu (1. – 4. ročník) tvorí približne 30 detí, staršiu (5. – 8. ročník) 8 detí. Mladšiu skupinu vedie Ana Halajová, staršiu Ján Kolárik. Návky prebiehajú v školskej telocvični, kde je k dispozícii vhodný priestor so zrkadlom. Nacvičujú počas celého roka, vystupujú najmä v lete.

Choreografie pripravuje Ana Halajová, námetmi sú zaniknuté obyčajové tradície rekonštruované z výpovedí starších obyvateľov dediny. Ide napríklad o choreografie Fašiangová zabíjačka, Hubaby (zábava detí v daždi), Na hajšovkách.

Obe skupiny nacvičia každoročne jednu choreografiu. Deti používajú vlastné kroje, pre chlapcov je možné požičať košeľe z domu kultúry.

Zúčastňujú sa obecnej aj zónovej prehliadky detských folklórnych súborov, na festivale Zlatá brána v Kysáci, niekedy aj na galakoncerte v rámci Slovenských národných slávností v Báčskom Petrovci. Tanečný súbor sa zúčastňuje aj na Detskej svadbe v Kovačici, kde deti vystupujú ako vinšovníci. Deti sprevádza ľudový orchester v podobnom zložení ako funguje v rámci domu kultúry. V prípade potreby sa deti kombinujú s DFS Holubičky.

ZŠ maršala Tita spolupracuje s DFS Matičiarik z Banskej Bystrici (vedúcou je Zuzana Drugová), s ktorým si vymenili niekoľko návštev. Staršia družba – od roku 2004 je aj s DFS Tekovčanek zo Starého Tekova. Niekoľkoročné kontakty majú aj s DFS Tlmače, ktoré vznikli na základe partnerstva základných škôl.

Aktivity, fotografie, spolupráca, novinové príspevky o tanečnom súbore či notové záznamy sú prehľadne vedené v organizéri Voľné aktivity – folklór, ktorý pravidelne dopĺňa učiteľka Ana Halajová.

Divadelný krúžok. Vznikol v roku 2016 a združuje okolo 20 detí. Krúžok vedú Erka Nemogová, Mária Valentová a Ana Megová. Zúčastnili sa na festivale 3xĎ v Starej Pazove, kde získali 3. miesto a Martin Labát Cenu za umelecký dojem. Cieľom je nacvičovať najmä ľudové rozprávky, napr. O dvanástich mesiačikoch.

V padinskej základnej škole pôsobí Žiacky orchester. Vede ho Pavel Tomáš starší. Má okolo 10 členov. Činná je tiež **Dievčenská spevácka skupina**, ktorú vedie Pavel Tomáš mladší. V rámci školy pôsobí aj **Spevokol**. Zúčastňuje sa na rôznych prehliadkach detských spevokolov. Spolu je v ňom aktívnych takmer 200 detí. Všetky krúžky spoločne vystupujú počas rôznych sviatkov (Deň školy, 8. marec, Vianoce).

Miestny odbor Matice slovenskej. Bol založený v roku 1990 ako prvý v rámci obnovených miestnych odborov. Nadviazal na činnosť pôvodnej organizácie, ktorá fungovala v rokoch 1933 – 1948. Matica má približne 400 členov, z ktorých mnohí žijú a pracujú na Slovensku. Aktívni sú členovia Výkonného výboru MO MS, ktorých je 15. Predsedom je Ján Kolárik, podpredsedom Dušan Kereš (1944), tajomníčkou Zuzana Melišová (1945) a pokladníkom Zlatko Šimák (1965).

MO MS využíva bezplatne dve miestnosti v budove Miestneho spoločenstva, zariadené nábytkom, počítačom s tlačiarňou, ktoré boli zabezpečené z prostriedkov Úradu pre Slovákov žijúcich v zahraničí. Okrem členských príspevkov matičiari pripravujú projektové žiadosti na okres Kovačica, AP Vojvodina aj na Slovensko. Hlavným projektovým manažérom je bývalý predseda Dušan Kereš.

Pre padinskú maticu je významná publikačná činnosť. Doposiaľ vydali 8 knižných diel (Padina 1806 – 1996, Padina 1806 – 2006, Krátky nárečový slovník jazyka padinského slovenského, Padinské ochotnícke divadlo vo fotografiách

Skúška pred festivalom (Michalík 2017)

Matičiari v Miestnom spoločenstve (Čukan 2017)

Členky Spolku žien Padina (Kurpaš 2017)

Pracovná akcia ženského spolku (Michalík 2017)

1919 – 2009, Okamih pre večnosť – fotomonografia, Školstvo v Padine – zborník prác, Padinské ľudové zvyky a obyčaje a 25 rokov MO MS Padina). Najaktívnejšími autormi a editormi sú Ján Kolárik a Zuzana Papová.

Matica organizuje súťaž Víno, hudba, klobásky (23 ročníkov), spoluorganizuje spevácky festival Padina spieva (44 ročníkov). Členovia MO MS sa každoročne zúčastňujú na matičnom futbalovom turnaji o pohár veľvyslanca SR v Srbsku, ktorý sa už trikrát organizoval v Padine.

Spolok žien Padina. Bol obnovený v roku 2003, pričom nadviazal na padinskú *odbočku* Ústredného spolku československých žien, ktorá vznikla v roku 1923. Spolok má okolo 30 členiek od 45 do 72 rokov. Pre svoje potreby bezplatne využívajú jednu z kancelárií v budove Miestneho spoločenstva. Stretávajú sa každý piatok večer. Spočiatku spoločne vyšívali, štrikovali či háčkovali, v súčasnosti ide najmä o spoločenskú komunikáciu, organizovanie podujatí. Ručným prácam sa venujú najmä doma – niekoľko žien vyšíva obrúsky, obleky na fľaše nástenné kuchárky, háčkuje, šije kroje pre bábiky, maľuje na fľaše, zdobí rôzne predmety servítkovou technikou, pletie košíky z papiera. Eva Mikulášová vyrába postavičky z kukuričného šúpolia. Mnohé ručné práce sú najčastejšími darčekom pri návštevách iných ženských spolkov. Ženy sa so svojimi výrobkami pravidelne zúčastňujú aj na Vianočnom bazári a Dni otvorených dverí na Veľvyslanectve SR v Belehrade.

Padinčanky sa špecializujú na organizovanie výstav s cieľom prezentovať rôzne prvky tradičnej slovenskej kultúry v dediny. Doposiaľ ich pripravili 25. Tematicky sa zameriavali napríklad na staré *priadky*, *páračky*, *lúpačky*, *mrvenie* kukurice, svadobné obyčajové tradície, dobové pranie pri studni, padinský kroj, starožitné kuchynské náradie a hodiny, tradičné textilie, predmety spojené s vodou a smädom, historické biblie, lampy a iné zdroje svetla. Výstavy pripravujú pod odborným vedením etnologičky Zdenky Obšustovej. Na vernisáž výstavy vždy pozývajú zástupkyne všetkých slovenských ženských spolkov, kultúrny program pripravujú v spolupráci s ochotníkmi z domu kultúry a deťmi zo základnej školy.

Organizovali módnú prehliadku slovenských aj inoetnických ľudových krojov okresu Kovačica, spolu s domom kultúry a základnou školou tiež hudobno-scénický program zameraný na obdobie príchodu Slovákov do Padiny až po súčasnosť.

Spolok žien aktuálne pripravuje publikáciu Starodávny padinský kroj, ktorú plánujú vydať v roku 2018 pri príležitosti 15. výročia založenia spolku.

Počas osláv Dňa Padiny členky spolku organizujú Tortiádu. Nejde o súťažnú prehliadku tort, ale o prezentáciu vlastných výrobkov a ich predaj návštevníkom podujatia.

Pri príležitosti Medzinárodného dňa žien organizujú návštevu divadelného predstavenia, ktorého sa zúčastňujú všetky členky spolku, voľné miesta v autobuse doplnia rodinní príslušníci. Po predstavení idú na spoločnú večeru alebo do cukrárne.

Tradičnými sú oslavy menín. Ženy sa stretávajú vo svojich priestoroch, oslávenkyne pripravujú malé pohostenie. Padinské ženy sa tiež starajú o udržiavanie dedinského etnodomu a kvetov v parku v centre dediny. Zaujímavosťou je, že ženský spolok má aj kolkársky tím, ktorý sa zúčastňuje na domácich súťažiach. Približne dvakrát ročne ženy vycestujú na jednodenný výlet do širšieho okolia či Belehradu.

Venujú sa aj charitatívnym aktivitám. Počas Tortiády robili finančnú zbierku pre chorých, chodia na charitatívnu tortiádu do Crepaje, v advente navštevujú starších a chorých obyvateľov dediny s vianočným pečivom. Spolu s Kovačičankami niekoľkokrát organizovali zbierku ošatenia pre detský domov v Belej Crkve.

Členky spolku sa pravidelne zúčastňujú aj recitačnej súťaže Asociácie slovenských ženských spolkov, víťazky ktorej cestujú na Vansovej Lomničku do Banskej Bystrice alebo Starej Ľubovne.

Najlepšiu spoluprácu majú Padinčanky s Kovačičankami. Okrem charity spoločne organizujú návštevy ženských spolkov v iných lokalitách. Na Slovensku sa ešte pred tromi rokmi kontaktovali s Úniou žien zo Spišskej Novej Vsi. Niekoľkokrát sa vzájomne navštívili, v Galérii Spiša organizovali výstavu Padinská žena včera a dnes, v Redute sa predstavili s programom Čaro Vianoc. Veria, že spolupráca bude obnovená v roku 2018, keď plánujú pozvať Spišiačky na oslavy výročia spolku. Padinčanky sa dvakrát zúčastnili na Krajanskom dvore v Detve, kde ponúkali rôzne gastronomické špeciality.

Financovanie aktivít spolku je zabezpečené prostredníctvom projektových peňazí od domácich inštitúcií aj Úradu pre Slovákov žijúcich v zahraničí. Projektovou aktivitou si zabezpečili aj najrôznejšie vybavenie spolku – laptop, tlačiareň, fotoaparát, chladničku, stoličky.

Združenie výtvarných umelcov Smäd z Padiny. Vzniklo v roku 2010. Pri založení malo 5 členov. Aktuálne združuje 21 ľudí, z ktorých väčšina sú inšitní maliari. Tretina členov nie je z Padiny. Združenie nadviazalo na činnosť sekcie Domu kultúry Stretnutie padinských maliarov, ktoré založili v roku 1981 šiesti padinskí inšitní maliari.

V roku 2017 boli členmi: Ján Bačúr, Michal Povolný, Ondrej Tomek, Pavel Povolný Juhás, Martin Pap, Ana Kotvášová, Vladimír Galas, Biserka Petrášová, Alexandra Valentová, Pavel Petráš, Pavel Ľavroš st., Juraj Ľavroš, Janko Širka, Dragan Petrović, Ján Šimek, Magdaléna Tomanová, Vladimír Valentík, Ana Kňazovicová, Nataša Kucejová, Dušan Kereš a Jarmila Trnovská, ktorá je zároveň predsedníčkou združenia.

Hlavným cieľom združenia je organizovanie spoločných výstav doma aj v iných prostrediach. 25. mája (deň založenia pôvodného združenia Stretnutie padinských maliarov) sa pravidelne konala výstava domácich umelcov. Z dôvodu rekonštrukcie kultúrneho domu sa domáce výstavy nekonajú. Združenie nemá vlastné priestory ani vybavenie, no v prípade potreby bezplatne využíva zasadaciu miestnosť v budove Miestneho spoločenstva.

Komorný zbor Viliam Figuš Bystrý. Zbor bol založený v roku 2013 ako občianske združenie. Zbor nesie meno známeho slovenského hudobného skladateľa, ktorý niekoľko rokov žil v Padine. Predsedom zboru je Janko Tomek žijúci v Bratislave. Zbor mal spočiatku 9 členov, aktuálne je ich 5. Nácviky zboru vedie Daniel Cicka, ďalšími členmi sú v roku 2017 Vladimír Hlavatý, Denis Galas, Vlastimír Povolný a Anita Petráková. Zbor nemá vlastné priestory, na nácviky využívajú miestnosti MO MS, a preto často vystupujú na matičných podujatiach.

Repertoár tvorí vážna hudba, diela V. F. Bystrého, duchovné piesne aj džez. Okrem slovenčiny majú v portfóliu aj niekoľko srbských piesní. Spieva sa štvorhlasne. Nácviky sa konajú každý víkend, v lete aj častejšie. Za rok absolvujú približne 6 vystúpení. Zúčastňujú sa na rôznych folklórnych festivaloch (napríklad Tancuj, tancuj... v Hložanoch, SNS v Báčskom Petrovci), vystupujú pri sviatočných príležitostiach v domácom prostredí aj okolí, tiež počas kultúrnych podujatí iných organizácií v Padine. V roku 2015 sa zúčastnili ako hostia súťažnej prehliadky komorných zborov v Banskej Bystrici. S organizovaním cesty im pomohol MO MS. Družobné kontakty s Komorným zborom Mladost v Banskej Bystrici budujú aj naďalej.

Členovia v rokoch 2014 a 2015 organizovali koncert Predstavujeme sa klasikou, ktorý reprízovali aj v Kovačici. Podujatie sa konalo v kultúrnom dome.

Zbor svoje aktivity financuje prostredníctvom projektových peňazí z okresu Kovačica, pokrajiny aj zo Slovenska. V budúcnosti plánujú vydať CD s piesňami interpretovanými spôsobom „a capella“, ktorému sa aktuálne tiež venujú.

Občianske združenie Underground. Bolo založené v roku 2016. Združenie má troch členov a približne 15 podporovateľov, ktorí sa zapájajú do organizácie aktivít. Predsedom združenia je Daniel Cicka. Cieľom združenia je organizovať kultúrne podujatia, ako koncerty, divadelné predstavenia, literárne večierky, výstavy. Sídli v priestoroch pohostinského zariadenia Underground na Hviezdoslavovej ulici, kde sa tiež konajú všetky aktivity. Koncerty sa uskutočňujú každý víkend, literárne večierky niekoľkokrát do roka v spolupráci s miestnou knižnicou, podobne aj divadelné predstavenia so združením Kokram z Kovačice. Organizovali výstavu fotografií Revolúcia domácich autorov Marka Markova, Mirka Bíleka, Miroslava Pavlu, Jána Zlocha a Martina Labáta. Snažia sa propagovať aj alternatívne žánre.

Združenie je financované z prevádzky pohostinstva, členovia tiež píšú projekty na okres Kovačica a AP Vojvodina.

Dobrovoľný hasičský zbor. Založený bolo v roku 1928, prvý oficiálny dokument je však až z roku 1933. V roku 2017 bolo v Padine 28 aktívnych hasičov. Viacerí z nich pracujú na Slovensku. Deti a mládež sa zapája, je ich okolo 20, čo z hľadiska vekových kategórií nestačí ani na jedno súťažné družstvo. Hasiči využívajú priestory hasičského domu z roku 1973.

Stretávajú sa najmä pri rôznych pracovných aktivitách a úradných zasadnutiach. Počas pracovných *akcií* si pripravujú *roštil* alebo paprikáš.

Pred niekoľkými rokmi mali aj vlastný detský folklórny súbor. Fungoval dva roky. Po odchode choreografa za prácou sa deti začlenili do iných folklórnych zoskupení v dedine.

Svoje aktivity financujú prostredníctvom prostriedkov z projektov z USZZ a obce Kovačica, ktoré pripravujú v spolupráci s agentúrou AERD.

Hasiči majú vybudované družobné kontakty s viacerými obcami na Slovensku aj v Česku – Hlbokým (začali v roku 2016), Třincom, Řekou (spolupracujú už 9 rokov). Takisto sa od roku 2013 priatelia s pracovníkmi Katedry protipožiarnej ochrany Lesníckej univerzity vo Zvolene. Prostredníctvom nich sa zoznámili s hasičmi zo Sásy (pri Banskej Bystrici), ktorými sa tiež vzájomne navštívili. Zo spolupráce s Lesníckou univerzitou vo Zvolene organizovali v roku 2016 40-hodinovú základnú hasičskú prípravu pre padinskú mládež.

Príležitosťou na družbu s domácimi hasičskými zbormi je výročná schôdza, ktorá sa koná na jar alebo v lete. Pravidelne pozývajú kolegov z Aradáča a Bieleho Blata, príležitostne Petrovčanov, Silbašanov a Pivničanov. Zo srbských dedín pozývajú hasičov z Dolova. Po oficiálnom programe nasleduje večera (paprikáš) a zábava so živou hudbou (hráva Vlado Hudec „Maďo“). Podujatie sa koná sieni hasičského domu (s kapacitou 110 miest), v lete v prenajatom stane vo dvore.

Poľovnícke združenie Zajac. Bolo založené v roku 1926. Má 35 členov, z ktorých je 28 aktívnych poľovníkov (jedna žena), zvyšní členovia pomáhajú pri spolkových aktivitách. Angažuje sa aj niekoľko mládežníkov – synov a vnukov poľovníkov.

Združenie využíva priestory *loveckého domu* postaveného v roku 1966. Nachádzajú sa tu dve spoločenské miestnosti pre 150 a 20 ľudí, kuchyňa, suchý sklad, chladiaca miestnosť na divinu, technické priestory na náradie a drevo. Dom je renovovaný s podlahovým kúrením.

Poľovníci sa v priebehu roka stretávajú každú nedeľu, počas poľných prác a v zime takmer každý deň. V nedeľu vždy pečú mäso, ryby, resp. si pripravujú jednoduchšie pohostenie. V roku 2017 vysadili v chotári 1000 stromov, vychovali

110 bažantov, naplňajú napájadlá vodou, v zime vynášajú do chotára potravu a soľ. Spolupracujú s miestnymi poľnohospodármi – počas úpravy letných ciest im pripravujú obed a večeru.

Z divej zveri v chotári žijú bažanty, zajace, srnčia zver, sporadicky sa objaví diviak. Z vtákov sa poľuje na prepelice, hrdličky, jarabice, v zime divé husi. Zoškodnej zveri evidujeme líšku a jazveca.

V rámci združenia pôsobí aj strelecká sekcia. Niektorí členovia sa zúčastňujú súťaží v strelbe na hlinené holuby. Jedna zo súťaží pravidelne prebieha aj v Padine, v areáli *loveckého domu*.

Zo slovenských prostredí vo Vojvodine spolupracujú s poľovníkmi z Bieleho Blata, Boľoviec, Hajdušice, Kysáča, menej s Kovačičanmi, Aradáčanmi, Jánošičanmi, Petrovčanmi a Vojlovičanmi. Navštevujú sa na výročných schôdzach a zúčastňujú sa na hosťujúcich poľovačkách. Výročná schôdza sa koná v lete za účasti živej hudby – najčastejšie slovenskej, no aj srbskej (veľa hostí prichádza zo srbských poľovníckych združení, ale aj z maďarských a rumunských). Z kontaktov na Slovensku možno spomenúť pokus o družbu s poľovníkmi z Nového Mesta nad Váhom. Padinčania sa u nich v roku 2014 zúčastnili na poľovačke, návšteva však nebola opätovaná.

Tradičnou je prvomájová súťaž vo varení *loveckého guláša*. Zúčastňujú sa jej len domáce družstvá, v roku 2017 ich bolo 14. Podujatie sprevádza živá alebo reprodukováná slovenská hudba, napr. harmonikár Vladimír Halaj (1997).

Na úrovni kovačického okresu sa organizuje putovná súťaž Poľovník a pes, zameraná na preukázanie spolupráce ľudí a psov pri love na bažanta alebo prepelicu. Podujatie predstavuje príležitosť na stretnutie sa s kovačickými poľovníkmi.

Futbalový klub Dolina Padina. Bol založený v roku 1938 ako Jánošík Padina. Neskôr zmenil názov na Tatra Padina. Od konca 50. rokov 20. storočia nesie súčasné pomenovanie. Ide o názov bývalého poľnohospodárskeho družstva, ktoré futbalistom pomáhalo s dopravou na zápasy. Autobusy boli cenovo nedostupné, preto sa cestovalo na vlečke ťahanej traktorom. Družstvo totiž malo právo prevážať týmto spôsobom kopáčov. Preto vždy futbalisti mali na korbe niekoľko motýk, aby mohli pred políciou demonštrovať, že idú pracovať na pole.

Pôvodné ihrisko sa nachádzalo na *pažiti* smerom na dedinu Samoš, súčasné je v centre obce v blízkosti kultúrneho domu. Vybudovali ho členovia klubu vlastnou prácou za vlastné prostriedky. Nachádza sa tu všetko potrebné zázemie pre športovcov, administratívne aj spoločenské priestory, bufet pre členov klubu a štvordráhová kolkáreň.

Padinský futbalový klub má tímy v kategóriách *kohútikov*, *pionierov*, kadetov, dorastencov, dospelých a veteránov. V mládežníckych kategóriách po stredoškóľakov sú zastúpení takmer výlučne Slováci. Za mládežnícke tímy a dospelých hrajú

aj futbalisti z iných dedín, keďže domáci sú často na štúdiách vo vzdialenejších mestách, resp. odchádzajú za prácou na Slovensko.

Zo slovenských prostredí najčastejšie hrávajú u divákov obľúbené derby s Kovačicou, v minulosti hrávali aj so Starou Pazovou, Jánošíkom či Hajdušicou. Do Báčky sa dostávali sporadicky len v rámci priateľských zápasov (Báčsky Petrovec, Kysáč). Futbalisti mali v minulosti vybudované družobné kontakty so slovenským Zemplínom Michalovce a Strojárom Detva. Futbalistom z Detvy zabezpečovali v lete pobyt pri mori (podnik Dolina tam mala ubytovacie zariadenie), v zime chodievali na športové sústredenia na Slovensko. Hrali tiež v Divíne. Táto družba však skončila vojnovým rokom 1991 a nikdy neprišlo k jej obnoveniu. Padinskí veteráni sa pred dvoma rokmi zúčastnili na turnaji v Košiciach. Účasť im sprostredkoval Ján Varšo, predseda Úradu pre Slovákov žijúcich v zahraničí.

Klub organizuje v lete pre mladšie deti futbalový turnaj Padina Cup. Zúčastnili sa ho aj malí futbalisti z Čierneho Balogu. Do organizácie sa zapájajú aj rodičia, pripravujú obed pre zúčastnených.

Fotografický materiál zo všetkých domácich futbalových zápasov a iných športových aktivít je k dispozícii u Ján Bokora, dopisovateľa Hlasu ľudu.

Okrem futbalového klubu v Padine pôsobí aj jeden z najúspešnejších karate klubov v Srbsku, stolnotenisový a kolkársky klub.

Organizované podujatia

Víno, hudba, klobásy. Ide o súťaž o najchutnejšiu klobásu a víno, počas zábavy je vyhlasovaná aj najkrajšia žena večera. Koná sa najbližšiu sobotu k Zuzane (podľa ev. kalendára v mesiaci február). V roku 2017 sa uskutočnil 23. ročník podujatia. Realizuje sa v reštaurácii Hole. Každý súťažiaci prináša 500 g klobásy a 2 litre vína. Kedysi bola súčasťou programu aj domáca zabíjačka. Večer je zábava so živou hudbou. Matičiari si na podujatie pozývajú zástupcov zo všetkých banátskych matíc.

Známym podujatím je tiež **Festival slovenských ľudových piesní v Padinskej doline**, známy aj ako Banátsky festival. V minulosti sa konal v poslednú októbrovú alebo prvú novembrovú nedeľu. Aktuálne bol z organizačných dôvodov presunutý na jar. Prebieha na letnom javisku pri dome kultúry. V roku 2017 sa uskutočnil 21. ročník podujatia. Zúčastňujú sa ho folklórne súbory a spevácke skupiny výlučne zo slovenských prostredí v Banáte.

Dom kultúry Michala Babinku v spolupráci s MO MS pravidelne organizuje festival domácich sólistov **Padina spieva**. Koná sa v druhej polovici septembra. V roku 2017 sa uskutočnil 44. ročník podujatia.

Detský spevácky festival ZŠ maršala Tita **Pieseň je naša radosť**. Koná sa v októbri v školskej telocvični. V roku 2017 sa uskutočnil 25. ročník podujatia. Zúčastňujú sa ho školské deti rozdelené do dvoch kategórií – nižšie a vyššie ročníky. Víťazi sú delegovaní na spevácky festival Rozspievané klenoty v Kovačici.

Tradičným podujatím padinských žien je **Jej výsosť tekvica – potravina a liek**, známa aj ako Tekvicová zábava. Koná sa od roku 2009 vždy v druhú novembrovú nedeľu v reštaurácii Hole, v minulosti aj v dome kultúry. Podujatie má aj edukačný význam. Odborníci z Poľnohospodárskeho inštitútu Tamiš v Pančeve prednášajú o tekvici a jej účinkoch na ľudský organizmus. Na zábavu prichádzajú aj zástupkyne vybraných 15 slovenských aj inoetnických ženských spolkov, zúčastňujú sa všetky domáce spolkové organizácie. Prinášajú koláče z tekvice, porota vyberá najchutnejší. Ponúkajú sa slané a sladké jedlá pripravené výlučne z tekvice. Sprievodnými aktivitami sú výstavy insitných maliarov, prezentácia vyrezávaných tekvic carving majstra, tekvicových svetlonosov a výtvarných prác žiakov základnej školy a pod. Členovia združenia Kreatornica pripravujú rôzne suveníry z tekvic. Klub penzistov organizuje maliarsku *kolóniu*. Večer sa koná tanečná zábava, na ktorej najčastejšie hrajú domáci hudobníci Vladimír Halaj a Vladimír Hudec. Podujatie financuje pokrajinský sekretariát pre poľnohospodárstvo, vodo- hospodárstvo a lesníctvo.

Výtvarná kolónia združenia penzistov. Organizuje ju od roku 2009 každoročne predseda združenia Martin Ďuriš. Termín podujatia je pohyblivý. Jednodenné podujatie sa začína ráno na spoločnom stretnutí maliarov. Tvorí sa na rôznych miestach v dedine, každý maliar si hľadá najvýhodnejšiu pozíciu pre svoj zámer. Po umeleckej tvorbe nasleduje spoločný obed a zábava za účastilivej hudby. S obedom účastníkom pomáhajú členky ženského spolku. Podujatia sa zúčastňuje okolo 60 maliarov z Padiny, okolitých aj vzdialenejších prostredí. Prichádzajú aj umelci z Belehradu. Zúčastňujú sa insitní, akademickí maliari, tiež učitelia výtvarnej výchovy.

Insitný maliar Martin Pap v ateliéri (Kurpaš 2017)

Výroba metiel u Válovcov (Kurpaš 2017)

Ján Bačúr na vernisáži v Nitre (Zima 2018)

Kultúrna infraštruktúra

Padina patrí k dedinám s najpočetnejším slovenským spoločenstvom vo Vojvodine. K počtu príslušníkov slovenskej minority má primeranú kultúrnu infraštruktúru.

Základná škola maršala Tita. Budova základnej školy bola po necelých troch rokoch výstavby slávnostne otvorená 13. novembra 1966. Od roku 1969 je to škola len so slovenským vyučovacím jazykom ako jediná v Srbsku. Má približne 500 žiakov 1. – 8. ročníka v 24 triedach. Finančné zabezpečenie je v režii ministerstva školstva a miestnej samosprávy (okres Kovačica a miestne spoločenstvo Padina). Doplnkové zdroje financií pochádzajú zo sponzorských darov a projektovej činnosti. Prostredníctvom získaných darov sa realizovala čiastočná rekonštrukcia, napríklad vybavenie telocvične. Úrad pre Slovákov žijúcich v zahraničí prispel v roku 2016 na nákup techniky pre interaktívnu výučbu. Zo 65 zamestnancov je 43 učiteľov, logopéd, knihovníčka a psychologický pedagóg.

Materiálno-technologickú základňu tvoria štandardne vybavené učebne a kabinety. V škole je aj knižnica a jedáleň s kuchyňou. Kancelária riaditeľky Márie Galasovej je spojená so zasadacou miestnosťou. Priestory sú štandardne zariadené, majú internetové pripojenie a sú klimatizované. Škola disponuje moderne vybavenou konferenčnou miestnosťou s kapacitou 70 miest. Steny chodieb a vestibulu sú dekorované výtvarnými dielami miestnych umelcov a žiakov. Vo vitrínach sú diplomy a medaily, ktoré žiaci získali v rámci umeleckých a športových súťaží. Rekonštruovaná multifunkčná telocvična je vo večerných hodinách prenajímaná športovým klubom (stolný tenis, volejbal, karate). Okrem veľkej telocvične je k dispozícii malá sála so zrkadlovými stenami, kde nacvičuje folklórny súbor a divadelný ochotnícky súbor. Súčasťou materiálno-technologickej základne sú špecializované učebne informatiky, hudobnej a technickej výchovy. V Titovom kútiku sú spomienkové predmety, dokumenty a fotografie spojené s touto významnou osobnosťou juhoslovanských dejín. V exteriérových priestoroch školy sú multifunkčné ihriská pre kolektívne športy so základným vybavením.⁶

V školskej knižnici je približne 11 000 knižných publikácií, z toho asi 8 500 slovenských. Knihy sú evidované v ústrednom knižničnom registračnom systéme. Tematicky je zastúpená próza, poézia, odborná aj populárna literatúra, beletria, slovenské a srbské tituly určené na povinné čítanie, učebnice, cvičebnice, metodické príručky pre pedagógov a iné. Knižničný fond sa rozširuje najmä vďaka darom. Vypožičiava sa žiakom a zamestnancom školy. Knižnica spolupracuje s ústrednou okresnou knižnicou v Kovačici. Limitujúcim prvkom

je absencia aktuálnych knižných vydání. V roku 2016 bolo v obehu 9 000 kníh, z ktorých 7 000 si vypožičali žiaci. V rámci knižničného krúžku žiaci čítajú vybrané diela a robia ankety o najatraktívnejšiu knihu. Tiež sa organizujú literárne večierky. Literárne práce žiakov sú často publikované v časopisoch *Vzlet* alebo *Zornička*. V kontexte spolupráce s ústrednou knižnicou sa organizuje podujatie *Zima s knihou*. Hlavnou programovou náplňou je prezentácia nových kníh. Niekoľko exemplárov z prezentovaných kníh ostáva v knižničnom fonde. Viackrát sa tu konalo známe literárne podujatie *Babinkove stretnutia*, venované spomienke na popredného vojvodinského spisovateľa a padinského rodáka Michala Babinku. Úryvky z jeho tvorby prednášajú mladší a starší členovia literárnej družiny padinskej knižnice.

Okresná knižnica Kovačica – vysunuté oddelenie v Padine – knihovníčky Eva Taubertová (1954) a Zdenka Obšustová (1959). Začala sa formovať v súvislosti s činnosťou kultúrneho dejateľa Alberta Martiša, ktorý v roku 1880 založil Čítací spolok. Na jeho počesť má inštitúcia pomenovanie Knižnica Alberta Martiša. Knihy presťahovali v roku 1931 do domu, ktorý daroval spoluobčanom na kultúrnu činnosť Dr. Jozef Holúbek, ďalšia významná osoba padinskej kultúry. V tomto dome pôsobila aj čítareň, konali sa tu prednášky a divadelné predstavenia. Knižnica je pobočkou *Obecnej knižnice v Kovačici* od roku 1998. Pôvodné sídlo bolo v priestoroch Domu kultúry Michala Babinku, ale od začiatku rekonštrukcie (október 2016) je dočasne presťahovaná do základnej školy. Knižničný fond obsahuje 17 352 knižných titulov a 2 312 časopisov, z toho 6 260 je v slovenskom jazyku. K výpožičkám slúži približne 5 000 titulov, ostatné sú uložené v školskom archíve. Knižnica využíva elektronický katalógový systém, napojený na ústrednú knižnicu v Kovačici. Finančne ju zabezpečuje okres Kovačica. Doplnkové zdroje financií tvoria dotácie z AP Vojvodina a z príležitostných projektov. Projektová činnosť je zameraná najmä na výzvy Úradu pre Slovákov žijúcich v zahraničí a Národnostnej rady slovenskej národnostnej menšiny. Knižničný fond sa rozširuje aj pomocou darov. Významným darcom bol napríklad dobrovoľný hasičský spolok v Ružomberku, ale aktívne prispievajú aj padinskí insitní maliari, ktorí prinášajú knihy najmä zo Slovenska. Dôležitá je spolupráca so štátnou knižnicou v Banskej Bystrici.

V rámci knižnice funguje *Recitačná odbočka*, má do 20 členov vo veku od 7 do 50 rokov. V marci a apríli organizuje program – čítanie z tvorby Martiša a Holúbeka. *Babinkove stretnutia* sa uskutočňujú v prvý septembrový týždeň. Program býva rôznorodý. Časť je venovaná jeho tvorbe a druhá má každý rok iné tematické zameranie. Posledný ročník bol venovaný rozboru básne *Zamyslený harlequin*. Podujatia sa zúčastňujú aktívni spisovatelia, publicisti, kritici, umelci

⁶ Bližšie pozri KOLEKTÍV: Školstvo v Padine – zborník prác 1806 – 2011...

z rôznych odvetví a výhercovia literárnych súťaží. Letná detská dielňa venovaná Michalovi Babinkovi je každoročne 25. augusta v deň výročia jeho narodenín. Program pozostáva z čítania alebo inscenácie spisovateľovej tvorby. Významné sú tiež oslavy výročí pôsobenia dejateľov, akými boli Viliam Figuš Bystrý a Albert Martiš. Pri týchto príležitostiach sa organizujú literárne večierky, vystúpenia miestnych umeleckých súborov, divadelné predstavenia, recitácie a iné. Priestory knižnice boli využívané na prezentáciu tvorby miestnych autorov. Podujatia sú sprevádzané pestrým kultúrnym programom. Podujatie *Jesenné stretnutie v knižnici* je zamerané na umeleckú fotografiu a diela mladých výtvarných umelcov.

Budova **Domu kultúry Michala Babinku** je v súčasnosti v procese komplexnej rekonštrukcie. Objekt oficiálne zastrešuje väčšinu kultúrneho diania v Padine od roku 1982. Nachádzajú sa tu veľká divadelná sieň a kinosála. Pôsobia tu hudobná, folklórna, divadelná, spevácka, literárna odbočka a orchester. Priestory tu majú knižnica a *Galéria insitného umenia*. Nová scéna padinského ochotníckeho divadla vznikla 1. augusta 2011 ako združenie občanov. Členmi sú skúsení, osvedčení herci i skupina začínajúcich divadelných ochotníkov. Padinskí herci sa prvýkrát spomínajú roku 1919. Odvtedy dodnes zožali pozoruhodné úspechy na pokrajinských a republikových divadelných podujatiach aj za hranicami Srbska.

Výstavný priestor **Galérie insitného umenia v Padine** v dome kultúry bol otvorený v polovici 70. rokov minulého storočia. Svoje diela tu vystavujú insitní maliari z Padiny, ktorí si založili v roku 2011 združenie občanov Smäd (Michal Povolný, Ján Husárik, Ján Bačúr, Marci Markov, Pavel Lavroš, Janko Širka, Martin Pap, Anna Kotvášová, Pavel Povolný – Juhás, Juraj Lavroš a iní.) Galéria nemá adekvátne priestory, preto je návštevníkom sprístupnená príležitostne, napríklad v rámci septembrového podujatia Padinské dni kultúry.

Spoločenské podujatia masového charakteru sa organizujú v športovom stredisku **FK Dolina**. Okrem športovísk je tu k dispozícii improvizovaný amfiteáter s pódium. Do areálu sa zmestí viac ako 1 000 návštevníkov a v prípade potreby je hľadisko rozšírené o ďalšie miesta na sedenie. Spoločenská sieň s kapacitou 200 osôb pôvodne slúžila ako reštaurácia. Priestor sa využíva na organizovanie sviadieb a iných rodinných osláv či diskoték. V objekte sú kuchyňa, skladové priestory, sociálne zariadenia a šatne pre športovcov. Okrem ihrísk sa tu nachádza aj Detský park Dolina vybavený preliezačkami a lavičkami.

Súčasťou kultúrnej infraštruktúry je aj spoločenská sieň v reštauračnom zariadení **Hole**. Objekt je súkromným majetkom Miroslava Kotváša a možno si ho prenajať na spoločenské a kultúrne podujatia. Sála má kapacitu 500 miest,

je klimatizovaná, s bezbariérovým vstupom a disponuje parkovacími miestami. V objekte je štandardne zariadená kuchyňa, barový pult, skladové priestory, toalety a niekoľko multifunkčných priestorov. Spoločenskú sieň využívajú miestne spolky, samospráva, MOMS, cirkevný zbor, folklórny súbor aj súkromné osoby na rodinné oslavy (svadby, narodeniny, krstiny...). Konajú sa tu napríklad Tekvicová zábava, folklórne vystúpenia či pohostenia hostí cirkevného zboru. Interiérové priestory sa príležitostne používajú aj v prípade nepriaznivého počasia počas festivalov, poriadaných v areáli *Dolina*, napr. V padinskej doline, Najkrajší hlas Padiny a pod.

Budova so spoločenskou sálou **VIP** je v prevádzke od roku 2012. V roku 2011 si jedáleň bývalého závodu *UTVA* prenajala firma Termokomerc (Pavel Petrovič, 1965), ktorá ho čiastočne zrekonštruovala a prispôbila na rodinné a spoločenské podujatia. Firmy tu príležitostne usporadúvajú komerčné prezentácie a firemné akcie. Nepravidelne sa tu organizujú diskotéky a zábavy. Materiálno-technologickú základňu tvorí sala s kapacitou do 800 miest, ktorú možno rozdeliť na menšie priestory. Sú tu stoly so stoličkami, barový pult, pódium, skladové miestnosti, zariadená kuchyňa, multifunkčné miestnosti a toalety. Bezbariérovo dostupné priestory sú klimatizované. Pred objektom je parkovisko.

Lovecký dom patrí poľovníckemu združeniu *Zajac*. Vybavený je spoločenskými sálami s kapacitou 30 a 170 osôb. Miestnosti sú zariadené stolmi a lavicami. Na stenách sú tablá s členmi poľovníckeho združenia, preparované poľovnícke trofeje, spomienkové predmety a obrazy. Okrem zariadenej kuchyne sú v objekte skladové priestory, toalety a využiť možno aj terasu. *Lovecký dom* je komplexne zrekonštruovaný a intenzívne využívaný najmä poľovníckym spolkom. Organizujú sa v ňom podujatia súvisiace s aktivitami spolku a rodinné oslavy. Objekt nie je klimatizovaný. Pred budovou je možné parkovať.

Evanjelický kostol bol postavený v roku 1839 a vysvätený v roku 1841. Na mieste fary a farského úradu z roku 1845 bola v roku 1986 vybudovaná nová fara. V posledných troch rokoch cirkev uskutočnila generálne opravy okien a dverí, podlahy, zábradlia a strechy. V priestoroch fary sú farský úrad, byt farára, kuchyňa pre potreby cirkevného zboru, dve zborové siene, skladové priestory a toalety. Malá sieň má kapacitu 50, veľká do 500 miest. Okrem bohoslužieb tu príležitostne organizujú koncerty vážnej hudby.

Supraštruktúru Padiny tvoria menšie kaviarne a reštauračné zariadenia Caffè bar Slon, Caffè Rupa, Caffè Hollywood, Caffè bar Lion, Pizzeria Fenix, Caffè Star – hasičský dom, Caffè bar a pizzeria U2 a Rock music club Underground, kde prebiehajú literárne večierky. Všetky disponujú kapacitou do 40 miest. V centre je tržnica s predajnými stánkami.

Ján Slivka pri včelách (Žabenský 2017)

Pri výrobe šúpolienok u Mikulášovcov (Kurpaš 2017)

Šúpolienky (Kurpaš 2017)

Priestory miestneho spoločenstva sú využívané najmä na administratívne potreby okresu Kovačica. Viacero kancelárií majú k dispozícii miestne spolkové organizácie. Nachádza sa tu centrálna zasadacia miestnosť, ktorá je podľa potreby využívaná na organizovanie najrôznejších stretnutí. Budova je v zlom technickom stave a vyžaduje si rekonštrukciu.

Informačné médiá zastupuje najmä TV Padina a TV OK. V rámci televízneho vysielania sú zaradené napríklad verejné oznamy, záznamy z kultúrnych podujatí, inzercia a spravodajské spoty. Rádio Padina je v súčasnosti nefunkčné. Významným zdrojom informácií sú oficiálne webové stránky inštitúcií a fanúšikovské stránky na sociálnych sieťach.

Ľudské zdroje

Padina vzhľadom na počet obyvateľov disponuje mimoriadnym ľudským potenciálom v organizovanej kultúre aj remeselnej a domácej výrobe. V oblasti kultúry sú aktívni kultúrni manažéri Ján Kolárik (1965), učiteľky Anna Halajová (1971), Mária Kotvášová (1971) či Ján Pap (1965). Na príprave choreografií lokálnych umeleckých spolkov sa podieľajú Snežana Borozanová (1965), Ján Kolárik (1965), Martina Hlavčová (1983), Michal Petráš, Anna Halajová (1971), Mária Kotvášová (1971), riaditeľka základnej školy Mária Galasová (1971) a Ján Pap (1965). Moderátormi domácich podujatí sú najčastejšie Milka Petrovičová (1970), Ankica Kadancová (1973), Katarína Petrášová (1943), Jana Kováčová (1989), Ján Hološ (1960) a Ján Kolárik (1965).

Tradícia ochotníckeho divadla generovala aj kvalitných hercov. Za najznámejších aktívnych padinských hercov považujeme Pavla Brezníka (1960), Jána Hološa (1960), Annu Širkovú (1963), Snežanu Garafiatovú, Milku Petrovičovú (1970) a Jána Kolárika (1965). Režisérov zastupujú Fedor Popov (1944), Ján Hološ (1961), Pavel Brezník (1960) a Martin Labát (1990).

Umeleckej fotografii a jej spracovaniu sa venuje Ján Slivka (1963), Miroslav Bílek (1977), Boris Bílek (1990) a Ján Bokor (1964), ktorý zhotovuje aj záznamy organizovaných podujatí.

Hudobných skladateľov reprezentujú Juraj Petrovič (1974), Martin Labát (1990) a Vlastimír Povolný (1994) – víťaz festivalu Zlatý Kľúč v Selenči. Znáмым padinským hudobníkom a skladateľom žijúcim na Slovensku je aj Ján Petráš (1956). V Padine nájdeme množstvo muzikantov. Na harmonike hrajú Michal Brezina (1981), Pavel Petrovič (1968), Vladimír Hudec (1968), Ján Hlavča (1968)

a Vladimír Halaj (1996). Jana Galasová (2000), Zlatka Karasová (1986), Anna Zlochová (1971), Katarína Kotvášová (1979) a Jana Nemogová (2003) sú huslistky. Na bicích hrajú Karol Štaub (1998), Vladimír Petrovič (1996) a Martin Hlavatý (1989). Tijana Nemogová (2001), Dominika Hučková (1994), Ivana Povolná (1996) a Vlastimír Povolný hrajú na flaute. Hre na gitare sa venujú opäť Vlastimír Povolný (1994), Alen Petráš (1993) a Ján Petráš (1967). Martin Labát (1989) hrá na basgitare. Martina Marčeková (1995) študuje hru na klavíri na Slovensku. Daniel Cicka (1989) sa špecializuje na cimbal a kontrabas. V Padine aktívne fungujú kapely *Fasung*, *Nepoznati Izvodžaš* a *Marliovo Čudo*.

Aktívnymi publicistami sú Ján Bokor (1943), Tatiana Čapová (1982) a Anna Funtíková (1975), pracujúca v RTV Vojvodina,

Spomienkové umelecké výrobky, suveníry a drobné úžitkové predmety vyrábajú členky spolku žien. Šúpolienky zhotovujú Eva Mikulášová (1957), Marína Mikulášová (1982), Anna Juricová (1980). Eva Mikulášová s dcérou Annou vyrábajú aj kytice zo suchých kvetov či kukuričného šúpolia. Eva Mikulášová sa techniku výroby šúpolienok naučila od tety – manželky známeho inštitútneho maliara Martina Jonáša. Šúšte si pripravuje v septembri ešte pred lámačkou. Potom ho sušia, no pred začatím výroby sa musí namočiť, aby bolo ohybné. Každá bábika sa musí dvadsaťkrát previazať. Výrobky sa podľa potreby maľujú farbou na plátno, ktorá sa predtým uvarí na miernom ohni. Vo svojom portfóliu má okolo 20 druhov rôznych modelov. Vyrába po celý rok, viac cez zimu. Za rok vyrobí približne 7500 kusov výrobkov zo šúpolia. Predáva ich veľkoodberateľom v Belehrade, Surčíne, Kovačici, dokonca aj v čiernohorskom Kotore.

Na tanier maľujú Zuzana Bojkovská (1957) a Anna Durgalová (1960). Na tekvice maľujú maliarka Anna Kotvášová (1958), Martin Pap (1960), Pavel Povolný Juhás (1945) či Michal Povolný (1934). Zuzana Slivková (1952), Eva Kotvášová (1948) a Zuzana Vršková (1956) sú aktívne výšivkárky. Do 90. rokov sa vyšívaniu venovala aj Mária Imrová (1949). Do dreva vyrezávajú rezbári Martin Ďuriš (1942) a Pavel Karas (1960).

Kračírskemu remeslu sa v Padine venujú Michal Petrovič (1934), Ján Funtík (1937), Ján Holúbek (1939), Zuzana Kotvášová (1953), Anna Bajčová (1955), Elena Obšustová (1959), Fiľková Katarína (1956), Zuzana Nemogová (1940), Ján Širka (1938) a Božena Brachnová (1980). Anna Šalamúnová (1940) a Anna Hediová (1947) vyrábajú tkané koberce.

Výrobe čepcov sa venovala Anna Karasová (1939 – 2002), ktorá tieto pracovné postupy odovzdala svojej neveste Anne Karasovej (1963). Textilie do rakvy šili Zuzana Šimonová (1931) a Mária Pokorácka (1954).

Kultúrny aktivista Ján Kolárik (Kurpaš 2017)

Insitná maliarka Anna Kotvášová (Kurpaš 2017)

Insitný maliar Pavel Povolný (Žabenský 2017)

Aktívnymi obuvníkmi sú Pavol Staňo (1950), Michal Strehovský (1952), Ján Staňo (1985) a Mišo Petráš (1962), ktorý prevádzkuje aj niekoľko obchodov s rozličným tovarom. Obuvníkom v dôchodku je Pavel Omasta (1940).

Metlinové metly vyrába Ján Pap (1950), kostolník Martin Bílek (1945), Michal Kukučka (1950), Ján Volovec (1966), Ján Povan (1965), Ján Cesník (1958) a Ján Šajben (1975).

Aktívnymi včelármi a padinskými členmi Včelárskeho spolku Kovačica sú Ján Slivka (1940, je predsedom spolku), Pavel Valenta (1955), Vladimír Kukučka (1967), Pavel Čech (1960), Ján Hološ (1968), Zlatko Marošník (1975), Želimir Chrtan (1970), Željko Brtko (1968), Ján Durgala (1937), Ján Poničan (1965), Martin Markuš (1955), Michal Ďurík (1957) a Pavel Holík, ktorý vlastní aj predajňu *Pán med.* Okrem medu mnohí vyrábajú a predávajú aj ďalšie výrobky, ako propolis, včelí vosk, úle a pod.

Medzi najväčších padinských producentov vína patria Michal Mega (1942), Michal Mega ml. (1965), Michael Mega (1996), Ján Benka (1940), Vladimír Brezina (1970), Ján Nemček (1952), Vladimír Čapo (1970), Ján Brachna st. (1950) a Ján Brachna ml. (1982). Výrobou vína, ale aj rôznorodej pálenky sa zaoberá Ján Pavela (1956) so synom Jánom (1991).

Cukrárske výrobky sú v Padine a okolitých dedinách veľmi obľúbené a žiadané, preto sa tejto aktivite venuje väčší počet žien. Najznámejšie sú Estera Hajnálová (1952), Anna Cicková (1957), Jana Babuchnová (1968), Anna Bačúrová (1968), Mária Janevová (1968), Zuzana Povolná (1968), Zuzana Petrovičová (1963), Irena Ondříková (1977), Anna Petrovičová (1975), Vierka Trnovská (1975), Anna Kolláriková (1971), Mária Povolná (1963), Elena Bobošová (1984), Anna Petrášová (1977), Irena Králiková (1978). Anna Brachnová (1943) na objednávku pečie *kífle*. Tortárky využívajú staré recepty, ale pečú aj torty podľa súčasných požiadaviek. Tradičné recepty *staroverských koláčov* pozná a aktívne využíva Zuzana Masaryková (1949). Vychýrené staršie cukrárky, ktoré robili napríklad *barančience*, sú tetky Valentová, Kukučková, Mrenicová a Žolnajová. V súčasnosti už *barančience* nie sú súčasťou ponuky padinských cukrárok. Anna Cicková (1957) pečie torty od 16 rokov. Technike sa naučila od mamy a susedy. Používa *staroverské* recepty, ktoré si mama zapisovala do vlastného receptára a má aj dva vlastné zošity receptov. Väčšinou pečie na svadby, narodeniny a krstiny. Niekedy má aj viac ako 15 objednávok súčasne. Torty z kapacitných dôvodov neskladuje v chladničke, ale v pivnici. Svoje výrobky si fotograficky dokumentuje.

Kuchárky a kuchárov zastupujú Anna Šimeková (1957), Ján Praskač (1963), Anna Praskačová (1970), Michal Kotváš (1962), Mária Bokorová (1949), Michal

Nemec (1952), Brachnová Anna (1943), Ján Brachna a Ján Vika (1966). Jaroslav Praskač (1991) pôsobiaci na Slovensku je populárnym *carverom*. Venuje sa umeleckému dekoratívnemu vyrezávaniu do ovocia a zeleniny.

Z pekárov môžeme spomenúť Pavla Povolného (1985), Jána Husárika (1952), Juraja Marka (1974), Jána Nemogu (1950), Juraja Kováča (1953), Pavla Petráša (1943) a Martina Ďuríčka (1949).

Barbieri – holiči sú Pavel Majdlen (1951), Pavel Majdlen ml. (1974), kaderníčky sú Mária Bančová (1980) a Tatiana Kováčová, kaderník je aj Martin Majdlen (1976).

Kováčskemu remeslu sa venujú Ondrej Mihalek (1965), Pavel Petráš (1970), Pavel Kadlečík (1954), Ján Čech (1938), Ondrej Šimek (1938), Pavel Petráš Čotka (1948), Michal Kukučka (1937), Ján Tomášik (1950) a Martin Tomášik (1948).

Stolárske zamestnanie vykonávajú Pavel Chrtan (1940), Martin Valenta (1968), Ján Kotváš *Kípe* (1961), Mikláš Bančo (1971), Michal Slivka (1962), Samuel Kukučka (1970), Ján Brachna (1967), Ján Slivka (1968), Ondrej Tomeček (1967), Ján Cicka (1976), Ján Kukučka (1980), Martin Petráš (1958), Pavel Marušník (1976), Miroslav Jakab (1956), Martin Hlavatý (1989) a Pavel Nemček (1961). Ondrej Tomek (1961) je kolár. Ján Barca (1950), Ján Šimák (1952), Pavel Hučka (1967), Michal Kuľa (1951), Adam Kvočík (1966) a Ondrej Petrovič (1965) sú aktívnymi tesármi.

Spracovaním železa sa zaoberajú Miroslav Brezina (1973), Pavel Beška (1961), Ján Galas (1973), Želislav Širka (1974), Michal Galas (1970), Ján Hlavča (1987), Ján Galas (1975) a Michal Hološ (1974). Vladimír Kukučka (1982) je zámočník. Má vlastnú vyhňu, vyrába najmä nože a brány, no aj umelecké výrobky.

Murárskym remeslom sa živia Pavel Hučka (1967), Michal Brezina (1967), Michal Valenta (1970), Ján Sabo (1965), Daniel Lenhárt (1970), Pavel Petráš (1972), Martin Pavela (1969), Ondrej Petrovič (1965), Michal Durgala (1964), Martin Hlavča (1962), Hlavča Martin ml. (1986), Ján Hlavča (1988), Ondrej Hlavča (1965), Ondrej ml. (1993), Jaroslav Hlavča (1995), Ján Šimák (1954) a Aurel Muntán (1962).

Profesionálnymi maliarmi interiérov a exteriérov domov sú Miroslav Kukučka (1976), Michal Zemen (1943), Michal Kováč (1950), Pavel Kováč *Paci* (1950), Michal Kováč *Mólo* (1952), Alexander Dubovský (1974), Michal Imro (1967), Ján Zlocha (1940), Pavel Durgala (1974), Pavel Pavela (1962), Michal Hlavatý (1965), Ján Šimák (1972), Ján Šimák st. (1955), Michal Boboš (1957), Ján Durgala (1974) a Martin Taubert (1972).

Michal Lavroš je preparátorom zvierat. V Padine je jediný, ktorý sa touto aktivitou zaoberá. Pracuje najmä pre miestnych a okolitých poľovníkov.

Na placi (Žabenský 2017)

Na placi (Čukan 2017)

SWOT analýza kultúrneho potenciálu Slovákov v Padine

Silné stránky

Fungujúci MO MS

Evanjelický a. v. cirkevný zbor so štandardne vybavenými priestormi a aktivitami

Prítomnosť evanjelického farára a pravidelné vykonávanie bohoslužieb v slovenskom jazyku

Archivované cirkevné matriky na etnickom princípe na Farskom úrade ev. a. v. cirkevného zboru

Bohatá kultúrna infraštruktúra

Relatívne vysoký počet obyvateľov slovenskej národnosti

Ludské zdroje s organizačnými a odbornými schopnosťami

Reprezentatívne zastúpenie insitných maliarov

Špecifická tradičná kultúra

Výučba výlučne v slovenskom jazyku v Základnej škole maršala Tita

Mimoškolská činnosť a voľnočasové aktivity na slovenskom etnickom princípe organizované v ZŠ maršala Tita

Živé obyčajové tradície realizované na etnickom princípe – prirodzene tradované aj organizované

Aktivity Spolku žien Padina

Množstvo organizovaných podujatí na slovenskom etnickom princípe

Početné súkromné aj inštitucionalizované muzeálne expozície

Slovenské oddelenie pobočky okresnej knižnice – aktívne využívanie knižničného fondu

Bohatá školská knižnica

Bohatá publikačná činnosť týkajúca sa najrôznejších oblastí tradovanej aj inštitucionalizovanej kultúry

Etnicky takmer homogénne spoločenstvo

Komunikácia v lokálnom spoločenstve v slovenskom jazyku

Silná lokálna a etnická identita

Miestne názvy častí intravilánu aj extravilánu v slovenskom jazyku

Vysoká úroveň kolektívnej pamäti

Slabé stránky

Zlá ekonomická situácia obyvateľov/vysoká nezamestnanosť

Zdlhová rekonštrukcia Domu kultúry Michala Babinku a oslabenie kultúrnych aktivít

Zlý technický stav budovy Miestneho spoločenstva ako sídla väčšiny spolkových organizácií

Pracovné migrácie a vysťahovalectvo na Slovensko

Prítomnosť mnohých cirkví a náboženských spoločenstiev, ktoré neprispievajú k rozvíjaniu národnostného života

Príležitosti

Prajná menšinová legislatíva štátu (možnosť získať finančnú podporu z viacerých zdrojov)

Výchova inteligencie na Slovensku (štúdium na univerzitách)

Blízkosť Kovačice ako centra banátskych Slovákov

Kontakty so slovenskými spoločenstvami v Banáte – príbuzenské aj spoločenské

Ohrozenia

Celková ekonomická situácia v krajine

Politická polarizácia spoločnosti

Negatívna demografická krivka

Nedostatok pracovných príležitostí

Pokračujúce pracovné migrácie do väčších miest, na Slovensko a do iných európskych krajín

Nedostatok finančných prostriedkov v minoritnom projektovom systéme

Včleňovanie srbizmov do padinského nárečia ako dôsledok zamestnanosti v mestách

Kultúrny potenciál Slovákov v Jánošíku

Zdroj: vlastné spracovanie (2018).

Dedina so slovenským obyvateľstvom leží vo vojvodinskom juhovýchodnom Banáte, približne 35 km od mesta Vršac, ktoré je zdrojom pracovných príležitostí. Belehrad je vzdialený 75 km. Jánošík administratívne patrí k okresu Alibunar. Podľa sčítania ľudu v roku 2011 v dedine žilo 966 obyvateľov, z ktorých bolo viac ako 90 % Slovákov. Okrem nich tu je len menší počet Srbov (6 %) a niekoľko jednotlivcov inej národnosti, väčšinou len v rámci zmiešaných manželstiev so slovenskými partnermi. Komunikačným jazykom v rodinách aj na uliciach je slovenčina. Je to analogická situácia s Padinou alebo s Pivnicou. Vyučovacím jazykom je slovenčina – všetci žiaci majú predmety v slovenskom jazyku okrem štátneho srbského jazyka. Vzhľadom na odchody mladých ľudí za prácou na Slovensko aj do iných štátov, respektíve do miest (teraz približne 200), registrujeme klesajúci počet detí. Situácia je porovnateľná s väčšinou slovenských spoločenstiev vo Vojvodine aj v Rumunsku. V jednotlivých ročníkoch je 6 – 10 žiakov a výučba v národnostnom režime je v najbližších nasledujúcich rokoch vážne ohrozená.

Slovenskí osadníci prišli do Jánošíka (pôvodne Slovenský Aleksandrovac) v prvých desaťročiach 19. storočia a dosídlili prevažne maďarské katolícke obyvateľstvo. Aj Slováci boli spočiatku rímskokatolíckeho vierovyznania, postupne sa včlenili do evanjelickej a. v. cirkvi a majú vedomie slovenskej etnickej príslušnosti. Evanjelická a. v. cirkev má vlastný cirkevný zbor, zrenovované priestory fary a príjemne upravenú farskú záhradu. Fara slúži aj na zasadnutia MO Matice slovenskej.

Okrem evanjelikov je v Jánošíku 40 až 60 členov náboženského spoločenstva *Nazarénov* a približne 25 členov spoločenstva *Duchovných* (Kristova duchovná cirkev). Žijú v zmiešaných manželstvách. *Duchovní* sú vierovyznaním blízki evanjelikom, zúčastňujú sa napríklad pohrebov na susedskom/občianskom princípe. *Nazaréti* nesledujú televízne vysielanie, vyhýbajú sa spolkovej a kultúrnej činnosti. Niektoré evanjelické praktiky netolerujú – nezúčastňujú sa ani najdôležitejších rodinných obradov (napríklad rodičia neprichádzajú na pohreb svojho dieťaťa, ak je prítomný evanjelický farár). Evanjelici sa zúčastňujú spievania pri mŕtvom *nazarétovi*. Naučili sa vzájomne rešpektovať a tolerovať. V dedine nie sú konflikty konfesijného charakteru.

Podobné sú aj vzťahy s príslušníkmi iných národností. Do poslednej tretiny 20. storočia boli sobáše najčastejšie s Padinou, Hajdušicou aj s Kovačicou, výnimočne s Bielym Blatom. Slováci vstupujú v posledných dvoch – troch desaťročiach do etnický a nábožensky zmiešaných manželstiev s príslušníkmi maďarskej, rumunskej a srbskej národnosti z Jermenoviec a Lokiev. Podmienkou sobášov teda nie je etnická, konfesijná ani lokálna endogamia.

Po príchode do nového prostredia sa obyvatelia zamestnávali ako robotníci pri varení blata; voda sa odparila a surovina slúžila ako zložka pri výrobe pušného práchu. Až po skončení tejto výroby sa postupne preorientovávali na poľnohospodárstvo. Po 2. svetovej vojne sa začala ťažiť ropa a dedina zbohatla. Hlavným zdrojom obživy bolo do 70. rokov minulého storočia poľnohospodárstvo, vinohradníctvo aj pestovanie zeleniny. Na trhoch predávali hlavne papriku a kapustu. Miestni obyvatelia pracovali pri ťažbe ropy, na bitúнку, v sklárňach, vo fabrike na výrobu plastových sudov a v odevnom priemysle v Alibunare. Časť žien sa dodnes zamestnáva v Belehrade, kde zarábajú pri prácach v domácnostiach aj inde. Vďaka usilovnosti a čestnosti slovenských žien je to všeobecne rozšírený jav napríklad aj vo Vojlovici alebo v Padine. Cestovanie autobusom ženy využívajú na čítanie a výrazne sa podieľajú na výpožičkách literatúry v slovenskom jazyku z miestnej knižnice. Dôležitým zdrojom príjmov sú višne, 40 – 50 majiteľov má rozľahlé višňové sady (v rozlohe od 2 do 7 ha). Ak má napríklad Martin Listmajer 1200 višňových stromov, dopesťuje okolo 25 tisíc kilogramov višni. Prichádzajú ich oberať nádečníci zo širokého okolia, ich národnostná príslušnosť je rôzna a nie je podstatná. Podobný jav zaznamenávame aj v okolitých dedinách. Bolo by potrebné investovať do spracovania višní a do mraziarní. Pestovanie viniča je od 60. rokov minulého storočia na ústupe, víno sa dorába pre vlastnú potrebu. Pivnice neboli vo viniciach, ale len vo dvoroch a vzhľadom na vysokú podzemnú vodu si vyžadovali špecifické dispozičné riešenie a stavebné technológie. Hrubé múry boli nahruho omazané a ak nebola pivnica pod obytným domom, bola obhádzaná hlinou.

Kultúrne dedičstvo

Archívne dokumenty reprezentuje matrika v archíve Slovenského evanjelického a. v. cirkevného zboru v Jánošíku:

Matrika narodených a pokrstených cirkve ev. a. v. šándorskej od 15. 01. 1923 – 13. 5. 2017 (je písaná chronologicky v troch knihách);

Matrika sobášených cirkve ev. a. v. šándorskej od 7. 2. 1924 do 31. 12. 2016;

Matrika zomrelých od roku 1949 do 5. 4. 2017 (staršie knihy sú v držaní štátu);

Zápisničná kniha všecirkevných a presbyteriálnych konventov cirkvi evanj. a. v. slovenskej Alexandrovec od roku 1938 do roku 1980;

Zápisnica SECAV cirkevného zboru v Jánošíku od 11. 1. 1981 do 10. 9. 2008 – zápisnice z konventov, zasadnutia presbyterov, hospodárenie, rozpočty, príjmy a výdavky, voľby cirkevných funkcionárov, aktivity cirkevného zboru;

Zápisnica slovenskej evanjelickej a. v. cirkvi v Jánošíku od roku 2008 (september) – 2017 (apríl) – obsahuje zápisnice z konventov, zasadnutia presbyterov, hospodárenie, príjmy a výdavky, voľby cirkevných funkcionárov;

Protokoll valných a presbyteriálnych konventů cirkve ev. Šándorskej od 1871 do januára 1923 (zápisnica v slovenskom a nemeckom jazyku) – riešili aj školskú výučbu, zabezpečenie školských učebníc, milodary;

Zápisničná kniha alebo Protokoll valných a presbyteriálnych konventov cirkve evanj. a. v. šándorskej od roku 1923 do roku 1937 – *vokátor*;

Poštová kniha – kniha došlej a odoslanej pošty od roku 1929 do decembra 1966;

Kronika slovenského evanjelického cirkevného zboru v Jánošíku od 2. 10. 1988 do r. 2017. Obsahuje misijné slávnosti, zborové návštevy, oslavy výročí, spoločné cirkevné práce (pole, fara, kostol), aktivity evanjelickej mládeže, krsty, sobáše, konfirmácie. Súčasťou je fotografický archív cirkevných aktivít.

Knižničné fondy. Školská knižnica má približne 4500 publikácií. Služi žiakom aj obyvateľom Jánošíka. Časť fondu tvoria knižné dary. Obsahuje srbskú aj slovenskú povinnú literatúru, cvičebnice, encyklopédie, odbornú literatúru pre pedagógov.

Knižný fond pobočky **okresnej knižnice Alibunar v Jánošíku** obsahuje približne 4000 slovenských kníh aj časopisov a 3000 publikácií v srbčine. Žánrovo ide o detskú literatúru, beletriu, odbornú literatúru (geografickú, historickú, filozofickú) a detské časopisy (Zornička, Dúha, Slniečko, Včielka). Väčšina slovenských kníh pochádza z darov zo Slovenska.

Zbierky múzeí a galérií. V súkromnom dome Any Sokolovej je zriadená **expozícia na spôsob etnodomu**. V chodbe a dvoch izbách prezentuje od roku

V Jánošíku (Kurpaš 2017)

Tradičná architektúra (Kurpaš 2017)

Studňa ako špecifikum kultúrnej krajiny (Pap 2017)

Tradičná architektúra (Pap 2017)

2009 stovky predmetov, ktoré dokumentujú najrôznejšie oblasti tradičného spôsobu života v Jánošíku. Získala ich vlastnou zberateľskou činnosťou v rámci dediny a laicky sú inštalované v priestoroch, ktoré pôvodne tvorili obytné miestnosti a nie sú upravené pre expozičnú činnosť. V chodbe domu sú rozložené krosná a nakladené najrôznejšie drevené, prútené aj smaltové náradie a nádoby z domácnosti aj hospodárskeho dvora. Na vešiakoch sú odevné súčasti, pod zrkadlom je vyšívaný uterák. V izbách sú drevené skrine na odev a textilie, ustlané postele; na stenách sú rodinné fotografie v rámoch a rozličným spôsobom navešané košele, kabáty, zástery, čepce, ale aj iné odevné súčasti a textilie vrátane bábik v ušitom kroji a suchých tekvičiek. Priestor pri okne, na šijacom stroji, na stenách aj na podlahe s tkanými handrovými kobercami je do posledného miesta vyplnený úžitkovými a dekoratívnymi predmetmi – sklené fľaše a poháre, liatinová žehlička, mlynček na kávu, petrolejová lampa, hlinený krčah. Na stole sú modlitebné knihy, prázdne i plné fľaše, v kredenci šálky, poháriky, a riad. Pred kredencou je umývadlo s plechovým lavórom, nádobami na vodu a uterákom. Majiteľka domu aj amatérskej expozície je ochotná vysvetliť návštevníkom funkciu vystavovaných predmetov. Je zaniietenou zberateľkou, ktorá dodnes nosí tradičný odev pri každodennom aj sviatočnom živote.

Diela tradičného umenia a insitnej umeleckej výroby (domáckej, remeselnej). Dodnes maľujú obrazy neškolené maliarky Ana Šterbová, Zuza Gedelová, Daniela Dobšová a Ana Omastová. *Len sa bavia, nie že by predávali...*

Ilečke boli detské a mládežnícke vokálno-tanečné prejavy v pôstnom období, na ktorých sa zúčastňovali prevažne dievčence. Názov *ilečke* je odvodený z piesne, ktorá sa spieva pri tancoch. *Ilečkovanie* bolo charakteristické pre Jánošík a Hajdušicu a zaniklo na začiatku druhej polovice 20. storočia.

Historické architektonické štruktúry. Najstaršie domy v dedine sú zo začiatku 20. storočia. Podmurovka bola z pálenej tehly do výšky približne 80 cm. Steny boli nabíjané. Nabíjalo sa s vlhkom hlinou, kopali ju v Kročkovej bare. Nenabíjali majstri, robilo sa svojpomocne – pomáhali si robotou aj radami. Ani najstarší obyvatelia sa nepamätajú, že by boli *chiže pod trstinou, pod trstinou boli len koňice. Gde je Huorka, to bolo dedinskuo, tam sa robili tehli. Najprv si ich robiv každý sám, páľili ich s kukuričím. Sedem dní sa ložilo kím sa vypáľili tehli.* Na mieste, kde kopali hlinu a páľili tehlu je teraz smetisko. Slováci si stavali domy len užšou, štítovou stenou k ceste – *koncom do ulici*, orientácia dlhšou stenou k ceste – *do ulici bol švábsky systém*. Do 2. svetovej vojny bola v dedine *jedna švábska familia* – Štarkoví.

Dôležitou súčasťou hmotného kultúrneho dedičstva je **kultúrna krajina**. Slováci sa výraznou mierou pričínili o skultivovanie pôdneho fondu v chotári,

ktorý bol do ich príchodu močaristý. Z dôvodu zaplavovania pôvodnej dediny v severozápadnej časti chotára v lokalitách *Láp* a *Bandersko* a ničenia obytných a hospodárskych objektov, bola dedina budovaná na súčasnom mieste. Východným okrajom územia preteká umelý kanál Dunaj – Tisa – Dunaj, vykopaný v pôvodnom riečisku Begy, ktorá tiekla opačným smerom. Pôda je odvodňovaná pravidelnou sieťou menších umelých kanálov, napriek tomu býva zamokrená. Severne od dediny sú vo vlastnom chotári polia, lúky, pasienky aj spoločná obecná hora. Je v nej vysadený agát. Polia sú rozdelené na hony. Vzhľadom na nedostatok pôdy si Jánošíčania kupovali zem aj v susedných dedinách. Vinice postupne zanikali od 60. rokov 20. storočia. Dnes vlastní vinice len 3 – 4 rodiny (*francúz, bielo rusko, otelo*). Nahrádzajú ich višňové sady, ktorým vyhovuje tunajšia pôda. Na severovýchodnom okraji dediny sú ropné ťažné veže.

Dedina je usporiadaná pravidelne, má cestnú radovú zástavbu po oboch stranách cesty s uličnými preddomovými zatravnenými plochami. Tri pozdĺžne ulice smerujú od juhozápadu na severovýchod a kolmo ich pretína jedna hlavná a štyri priečne uličky orientované od severozápadu na juhovýchod. Na uliciach je v súčasnosti 10 artézskych studní, vŕtaných približne do hĺbky 110 metrov. Dedina má dostatok kvalitnej pitnej vody. Vo dvoroch sú sliepky, morky, ošipané, pastier pasie stádo kráv. Na fare je pár pávov. Pestuje sa najviac sója, z ktorej sú v súčasnosti najväčšie zisky, kukurica, slnečnica, pšenica, jačmeň, ďatelina. Cukrová repa a repka olejná sa nesejú. Konope sa siali do 2. tretiny minulého storočia. Vysadené sú višne, slivky, v menšej miere orechy, jablone, *gune* a hrušky. Z neovocných drevín sú popri cestách a v záhradách brezy, sporadicky smrek, vo farskej záhrade a okolo kostola prevládajú tuje. Kanály, cesty a železničnú trať lemujú topole, vrby, agáty. Na mieste bývalého cintorína na juhozápadnom okraji dediny sa postupne buduje park s detským ihriskom. V súčasnosti je vysádzaný brezami, topoľmi a inými okrasnými drevinami. Na juhovýchodnom okraji dediny je spoločný cintorín, po obvode sú náletové dreviny – slivina, višne, agáty. V kolektívnej pamäti nie je vedomosť o žiadnych pamätných stromoch ani o archeologických, respektíve o iných významných lokalitách, na ktoré by sa viazali miestne legendy.

Nehmotné kultúrne dedičstvo. Významným etnoidentifikačným kultúrnym javom sú **jazykové prejavy**. V miestnom nárečí slovenského jazyka sa používajú srbizmy, vplyv stredoslovenských nárečí aj archaické výrazy.

Napríklad – *naprimer*, nepamätám sa – *nesetjam sa*, komora – *ostaja*, agát – *breštraň*, škridla – *črep*, rodina – *familija*, štavy – *soke*, predtým, skôr – *drov*, dedinské – *dedinskuo*, rohy – *rohe*, trhy – *trhe*, a je koniec – *a je kraj*, osem

V etnodome Any Šterbovej (Čukan 2017)

Etnokútik v ZŠ (Kurpaš 2017)

Pamätná tabuľa v ZŠ (Kurpaš 2017)

V knižnici (Michalík 2017)

piesní – *osem pesničkov*; korýtka na hrebenu strechy – *skokani*, názvy pečiva – *kífle*, *bagáňe*, *škvarkovie*. Gánok, kryté podstrešie aj vstupný priestor do domu – *felešov*, komín – *koch*, stodola – *hambar*.

Zachovali sa slovenské aj srbské mená kráv: *Červená*, *Milka*, *Mara*, *Rúža*, *Vojana*, *Žúta*;

Mená koní: *Liska*, *Dóna*, *Gábor*, *Dusi*, *Pugi*, *Vezír*, *Fidron*; Mená psov: *Malina*, *Zora*, *Žuťa*, *Tarkoš*, *Crny*, *Firga*.

Pečivo – *koláča*: *kvassenuo*, *pampúche*, *rejteša*, *salovie*, *herovke* (vo vareci, preberanie), *šuštovníke* (na bilkách), *štrúdle*.

Príbuzenská terminológia.

Otec – *apa*, *ofec* (v minulosti *apouko*, *mamička*)

Mama – *mať*, *mama* (v minulosti *mamička*)

Mamina mama – *starká*

Otcova mama – *starká*

Matkin aj otcov otec – *starkí*

Otcov brat – *striko*

Otcovho bratova žena – *strinka*, *andika*

Mamina sestra – *teta*

Tetin muž – *švagor*, termín sváko nepoznajú

Mamin brat – *ujko*

Ujkova žena – *ujčina*

Sesternica, bratranec – *sesterňica* a *bratňik*

Mladšia teta – *ňaňika*, keď je staršia *ňaňička*

Mamin brat, otcov brat – *báči*. Často sa používa všeobecne, hociktorý pán v obci.

Manželov brat – *báči*, v minulosti *ňaňa*, *báťa*

Rodičia mladomanželov – *svatovci* (Svatkom sa vykalo).

Dcéra – *ďiouka*, *dcéra*

Syn – *syno*, *syn*

Vnuk, vnučka – *vňuk* a *vňučka*

Synova žena – *ňevesta*

Manželov otec – *apa*, *apouko*

Manželova mama – *mamička*

Krstní rodičia – *krsná mama* a *krsní apo*

Odev podľa materiálu: *kmentovie*, *brokátovie*, *plíšovie*, *krepsatínovie*, *žersejovie*, *svilenie*.

Kultúrne tradície. Rodinné obyčaje. Obyčajové tradície pri najdôležitejších udalostiach v živote človeka a rodiny dodnes obsahujú tradičné aj nové prvky.

Výrazným faktorom zmien sú etnicky a konfesijné zmiešané manželstvá, pravidelná dochádzka do zamestnania v priebehu týždňa a pracovné migrácie do zahraničia, existencia domu smútku aj vzájomná akulturácia s majoritným obyvateľstvom a s príslušníkmi iných minorít.

Narodenie. Rodičku volajú *porodiľa* alebo *kútnica*. Po pôrode otec organizuje slávnosť, na ktorú prichádza najbližšia rodina a kamaráti. V poslednom desaťročí takúto hostinu prevzali Slováci od majoritného obyvateľstva. Po troch týždňoch dieťa navštevujú najbližší príbuzní, prinášajú oblečenie, peniaze, jedlo. Staršie ženy nosia uvarený obed – slepačiu polievku, varené a pečené mäso, zemiaky (*krumpľe*) vyprážané alebo varené, koláče, najčastejšie *herovke*. V druhej polovici 20. storočia sa stala súčasťou aj torta. Ochranné praktiky dieťaťa nachádzame v podobe viazania červenej stužky na ruku alebo na postieľku – *proti úreku*. *Nak ňepríde na oči*. Je to ochrana dieťaťa pred určitými osobami, ktoré by ho mohli urieknuť.

Krst. Dieťa v súčasnosti krstia prevažne po roku. Po krste je hostina doma, veľkú organizujú v *kafaňe* v Jánošíku. Jedlo na krstinách: *poliouka*, *plňeňina*, *zmáčanka*, varené a pečené mäso a grilované mäso, koláče. Na hostine je aj muzika. Hostia prinášajú torty a dary pre dieťa. Krst a prvé narodeniny oslavujú naraz, dary sú zvyčajne honosnejšie.

Konfirmácia. Významnej rodinnej udalosti predchádza konfirmačná príprava. Trvá od Veľkej noci po Turíce. Konfirmačná slávnosť sa koná tradične v prvú nedeľu po Vstupení. Po konfirmácii je hostina väčšinou v reštaurácii. Jedlo na konfirmácii je rovnaké ako na krstinách. Konfirmandi dostávajú od hostí dary, najčastejšie peniaze. Pred konfirmáciou sa konfirmandi odoberajú od príbuzných.

Svadba. Pytačky (*pítanke*) sú individuálnou záležitosťou mladého páru. Od druhej polovice 20. storočia mládenec pri pytačkách dáva mladej prsteň. V minulosti mu ona dala *istotu* – špeciálne vyrobenú krabičku s ručníkmi. Po zasnení nasleduje *dohovor s rodičmi za svadbu*.

Tri za sebou idúce nedele pred svadbou prebiehajú ohlášky. Na ohlášky do kostola s mladou idú aj jej kamarátky, príbuzné, mladé ženy a so ženíchom iba kamaráti. V prípade žiadosti budúcich mladomanželov existuje možnosť zlúčenia všetkých troch ohlášok počas jedných bohoslužieb. Ak sa rozhodnú pre všetky tri naraz, počas posledných dvoch je mladá pod vencom – *pod zelením*. Tradícia sporadicky pretrváva. Na ohlášky už nechodí v kroji každá budúca nevesta.

Svadba trvá v súčasnosti dva dni. Vo štvrtok alebo v piatok sa v minulosti prevážali duchny *mladej* (*víbava*) do nového domu alebo k *mladému*, čím manifestovala svoju majetnosť. Po roku 2000 sa už duchny neprevážajú. Vo štvrtok a v piatok prebieha príprava na svadbu. Svadby sa dnes organizujú doma a v *kafaňi*, prípadne aj v susedných mestách. Týždeň pred svadbou družbovia pozývajú

hostí tradičným vinšom. Chodia s fľašou vína a *pálēna* a majú v ruke ozdobené tzv. *palički*. *Svatvice* – vydaté ženy viažu pierka mladému zaťovi a družbom. Od polovice 20. storočia je deň sobáša kvôli zamestnaniu obyvateľstva vždy počas víkend, väčšinou v sobotu. *Drov boľi svadbi utorkom aj štvrtkom*. V súčasnosti sa svadba rozdelila na dve časti – jeden víkend je u *mladého*, následne u *mladej*.

V piatok sa *zakála*, robia sa *šiatre* a večer sa chystá hostina pre tých, ktorí chystali na svadbu. Dodnes varia obecné kuchárky. Do druhej polovice 20. storočia chodili ženy *spievať na kašu* pod okná *mladej*, bola to jej rozlúčka so slobodou.

Svadobný deň sa začína obedom. V minulosti sa začínal nábožnou piesňou *S Bohem ja chci začíti* a modlitbou. Jedálny lístok tvorila *poľiouvka*, *varenuo* a *pečenuo*, *plňanina*, *tufti*, *šnice*, *koláče*. Po obede nasleduje odobierka a po nej cirkevný a štátny sobáš. Do 70. rokov minulého storočia sa cestou zo sobáša tancoval marš. Po sobáši sa mladá nevesta vracia domov. V dome sa schová. Keď ju družba našiel, starejší ju odobral: *Prišiel mi čas k odberaní a z rodičmi rozlúčení*.

Kultúrny jav už zanikol, no texty piesní sú zachované v kolektívnej pamäti. *Pri prevážaní duchien: Široko delako, Letí, leťí roj ponad milej dvor, Preletěla lastovienka cez skali, V tom Šándore*; pri čepčení: *Na zelenej lučke kopa sena, Ninto toho vo sveťe, čo môj vrkoč rospletie*; cestou zo štátneho na cirkevný sobáš: *Ej pôjďem do kostola, neskoro mi zvoňia...*

Po príchode hodia pred nevestu metlu, ktorú má zobrať a odložiť, nie prekročiť – *abi bola kelavná*. Mladomanželov vítajú aj s medom – aby mali sladký život (*medu, medu, mladú vedú*). Pred večerou prebieha čepčenie nevesty, zachovalo sa do súčasnosti.

Pred každým jedlom nosil prvé jedlo družba s vinšom až do 80. rokov, keď tradícia zanikla.

Významnú funkciu na svadbe má starejší/oddavač ktorý koordinuje jej priebeh. Po večeri vyprevádzajú starejšieho domov kuchárky.

Na svadbe sa zbierajú peniaze *do tañiera* pre mladých, na cirkev, na muziku, kuchárkam.

Tance na svadbe: *čardáš*, *valcer*, tango, sirota, pred vodou, za vodou za vodičkou...

Úmrtie. Po skone zastavia v izbe hodiny (*zastaví sa čas*) a zastrú zrkadlo čiernym ručníkom – *abi sa mŕtvi ňevidev*. Telo zosnulého umývajú a obliekajú najbližší príbuzní, prípadne susedia. S predzvestou smrti sa spája *kuvíkanie kuvíka*. Na ktorom dome *kuvík kuvíkal*, tam mal niekto umrieť. Úmrtie sa oznamuje zvončením kostolných zvonov, rovnako aj začiatok pohrebu. Dom smútku bol dokončený okolo roku 2000. Dovtedy sa spievalo pri mŕtvom doma. Vystretý bol v prednej *stajacej* izbe, pri ňom sedeli domáci. Spievalo sa v druhej izbe. Ponúkali *kífle*,

bagáňe, *škvarkovie*. *Páleno* sa neponúkalo. *Srbi pijú za dušu, mi Slováci ňepijeme*. Odkedy je dom smútku, pri mŕtvom sa sedí tam. Mŕtvy je v truhle, okolo rodina a v druhej miestnosti sa spieva. Spievať sa začína po príchode kantora a cirkevných funkcionárov (*správa*). V kuchyni ponúkajú čaj, kávu, *soke*. Nepije sa alkohol ani pivo. *Odspieva sa osem pesničkov a je kraj, rozchádzame sa*. Pred pohrebom sa spieva, kým príde farár. Na písanie pohrebnej odobierky slúži tlačivo, ktoré pošlú z fary a rodina si ho sama vyplní. *Bohatie famílie* – ak ich pri odobierke neprečítali, sa hnevali aj niekoľko rokov.

Do roku 2000 bol kar po pohrebe doma v každom evanjelickom dome. Najviac sa varil slepačí paprikáš – *dobrá poľiovka*. *Prišli na kočách, maľi dlhú cestu, museli sa najesť. Teraz je kapelka, tam je kuchinka*. V kapelke sa zmestí 20 ľudí – posedia len 15 – 20 minút pri káve. Kto robí kar, objedná si reštauráciu. V *kafaňe jeden dva popijú, objednejú roštil*. Na kar prichádzajú najbližší a ktorých pozvú. Veľké hostiny po pohrebe robia Srbi, *mi len pri tichosti*. *Nazaréfi* nerobili kary v minulosti ani teraz – *ňišť*.

Najbližšia rodina smúti za zosnulým rok, znakom smútku je po celý rok čierne oblečenie.

Kalendárne obyčaje. Obyčaje kalendárneho cyklu si v Jánošíku zachovali mnohé tradičné formy. Sviatky sú ovplyvnené komercializáciou a globalizačnými prúdmi.

Vianoce (Kračún). Štedrý deň – meno odvodené z obyčají, ktorých cieľom bolo zabezpečiť zdar v budúcom roku, spokojnosť a blahobytný život. Je to deň (predvečer) pred narodením Ježiša Krista. Počas dňa sa pečú opekance (*pupáki*), koláče, varí a chystá sa slávnostná večera. V tento deň sa ozdobuje vianočný stromček, pod ktorý sa dávajú dary pre deti.

Štedrý večer sa tradične začínal pri východe prvej hviezdy. Slávnostné štedrovečerné služby Božie sú spestrené detským vianočným programom. Po skončení bohoslužieb nasleduje slávnostná večera. Mali by sa jej zúčastniť všetci rodinní príslušníci. Po večeri domácnosť, v ktorej sú deti, navštevujú Mikuláši, ktorí odmenia dobré a pokrahajú neposlušné deti prútom.

Na Prvý sviatok vianočný chodia deti dodnes *palazovať* – vinšovať najbližšej rodine a susedom:

Ja som malá veverička, pítam si ja do košíčka.

Kus koláča, kus mrváča, vipustilo s chiži ftáča.

Ako ftáča štebotalo, pána Krista privítalo.

Aj ja si ich vítam, dinárik si pítam.

Dinárik mi dajfe, zdraví ostávajfe.

Pán Boh, daj dobrí Ďem, dinárik dajfe sem.

Velkonočné sviatky. Zelený štvrtok nie je sviatočným dňom. Ženy zvyknú sadiť *bôb, uhorky* – *abi boli pekňie a zeleňie*. Na Zelený štvrtok nie sú bohoslužby. V minulosti sa prisluhovala Večera Pánova. Konzumovali sa tzv. zelené jedlá – špenát, šalát...

Veľký piatok je sviatočný, pôstny deň. Veriaci počas celého dňa držia pôst. Pre tých, ktorí držali pôst 40 dní, je Veľký piatok posledným pôstnym dňom. Nekonzumuje sa mäso, iba pukaná kukurica, varená alebo pečená ryba. V piatok sa varí aj *studeňia* (huspenina), podáva sa od soboty. Na bohoslužby sa chodí v čiernom odeve. Pôst trvá do západu slnka.

Biela sobota je pracovným dňom. Upratuje sa dom, pečú koláče, varia sa jedlá na Velkonočné sviatky a farbia vajíčka. Keď je v rodine dievča, potrebné je prichystať viac vajíčok pre oblievačov. *Na Bielu sobotu si ja varievam a zrichtujem šecko, abi som potom mohla ísť na nedeľu do kostola. Aj keď som sama, tak si farbievam vajíčka, lebo to chcievam*, a tak viem že je Veľká noc.

Velkonočná nedeľa je cirkevný sviatok na pamiatku zmŕtvychvstania Ježiša Krista, vyvrcholenie veľkonočných sviatkov. Ráno prebiehajú sviatočné služby Božie, ženy chodia do kostola oblečené v odeve pestrejších farieb. Konzumuje sa varená šunka a vajcia, *studeňia* (huspenina), šaláty a koláče. Deti od rána navštevujú blízkych príbuzných, ktorí im dávajú darčeky.

Veľkonočný pondelok je posledným sviatočným dňom. Dnes oblievajú iba deti, v poslednom desaťročí už mládenci nechodia. Deti oblievajú voňavkou, za čo dostanú od dievčienec vajíčka, sladkosti a niekedy aj peniaze.

Máje sa v Jánošíku už nestavajú z dôvodu zredukovaného počtu obyvateľstva. Do 60. rokov 20. storočia sa stavali máje pred domami dievok a pred kostolom. Začiatkom 90. rokov bol postavený posledný máj a tradícia zanikla.

Na Turíce (Zoslanie Ducha svätého) býva v Jánošíku konfirmácia (spoveď). V tento deň sa interiér kostola dodnes ozdobuje ratolesťami topoľa a lipy, na ktoré sú zakvačené ženské ručníky. Výzdoba kostola na Ducha je príznačné pre Jánošík, Padinu a Kovačicu.

Na deň Lucie už Lucky nechodia. V minulosti sa maskovali chlapi. Lucie mali charakter zlých postáv, Mikuláš bol ten dobrý, ktorý nosil deťom dary.

Zabíjačky sú dodnes rozšíreným fenoménom. Konajú sa od novembra do januára a je to príležitosť k stretávaniu najbližšej rodiny, priateľov a susedov. Na zabíjačkách má každý presne vymedzené pracovné povinnosti, ktoré sú určené generačne a celá zabíjačka má ustálený priebeh.

Lokálna a regionálna história. O rímskej lokalite v chotári Jánošíka, ktorá je spomínaná v starších písomných dokumentoch, sa už nezachovali v kolektívnej historickej pamäti obyvateľov žiadne zmienky.

1823 – príchod prvých Slovákov z Nitrianskej, Novohradskej a Ostrihomskej stolice

1836 a 1855 – cholerové epidémie

1857 – školská budova z pálenej tehly

1876 – epidémia šarlachu

1884 – dokončená bola stavba evanjelického kostola

1890 – v dedine bola vyvrtaná prvá artézská studňa

1952 – začína ťažba ropy

1957 – elektrifikácia dediny

1958 – Jánošík má vlakové spojenie na trati Jánošík – Seleuš

1966 – spojenie s okolitými dedinami asfaltovou cestou

1976 – vybudovaný dedinský vodovod

1981 – nový dom kultúry

1988 – plynifikácia dediny

1991 – v Jánošíku sa zorganizoval festival Tancuj, tancuj...

Približne do rokov 1975 – 1980 bolo v Jánošíku veľa *paprikárov*. *Slováci boli bugári* – Piktovci, Vanek, Likavec, Halabrín, Švihran, Sokola, Kroček. Mosnákovci, Megovci a Dobešovci ostali *do kraja*. Papriku, kapustu, mrkvu a paradajky *vozili na plác* – Plandište, Alibunar, Padina, *Veršec*. Do *Veršeca* je 34 kilometrov, vozom to trvalo 6 – 7 hodín. Naraz išlo z dediny 10 – 12 vozov. *Dočkali sa pri Bege a išli jeden za druhým*. Naspäť sa nečakali, *kto ako stihol*. Naprázdno to trvalo 4 – 5 hodín. Do Pančeva predávať nechodili, to bolo ďaleko.

Kolektívna historická pamäť. Obyvatelia Jánošíka sú hrdí na svoju dedinu, na jej pomenovanie podľa idealizovanej postavy Jura Jánošíka. Majú silné vedomie lokálnej aj etnickej príslušnosti a dokážu porovnávať a vysvetliť lokálne heteroobrazy príslušníkov slovenských aj iných etnokultúrnych spoločenstiev:

My sme v Jánošíku takí, že šetko dáme;

Jánošík – sme otvorení;

Sme hrdí na naše meno a na naše mesto, bojujeme za pravdu;

Sme podobní Padincom – chceme si každého uctievať;

Tu v Jánošíku keď sme si popili, sme sa bijávali dosť so staršími. Prkosovo sme taká krátka ulička, ale šesťdesiat tri nás bolo detí po vojne. Keď sme zišli do centra, plná sála bola. Tvrdí sme boli. Oni nás volali, že sme Prkosi;

Padinčania sú príhodnejší;

Padinci sú podobní ako my. Veľa máme rodiny, sme zviazaní. Podobní sme;

Kovačičania sú zatvorení pre seba

Kovačičania sa škrtý, viac merujú dinára;

Hajdušica – ni sa škrtý, sú inakší národ, sú miešaní s Macedóncami.

Z Hajdušici keď sem prišli, starší ich vybili. My mladší sme ich štítali, nedírali sme ich;

Hajdušica – skoro sa ztratili, nemajú ani svoju školu. Veľa sa zmiešané manželstvá. Slováci sa medzi sebou srbsky zhovárajú, zanedbali sa ako Slováci;

Slováci sme dobrí robotníci a zlí vedúci, neradi Slováci rozkazujú;

Ak dáš Slovákov práci, svedomito pracuje;

Slováčka príde do Belehradu robiť, môžeš jej dať kľúč a môžeš jej veriť. Ništ neskape;

Inačí sme ako vy na Slovensku. Prispôsobili sme sa tu. Dost hrešíme. Krv nám vrie, sme Balkánci;

Ermiház – sú sebiční, len za seba. Ale aj istí ako my...

Jánošičania sú veľmi statoční. Keď im dáš motyku, tak ich nemusíš kontrolovať, všetko svedomite odrobia.

Dobrí sme robotníci, ale zlí vedúci.

Málo zazlievajú.

Slováčky nikdy nič neukradli, keď chodili robiť do Belehradu. Sú poctivé.

Jánošičania chcú každého uhostiť, každého hosta si ctíme.

Kovačičania sú zatvorení, takí tvrdí.

My sme iní ako Slováci na Slovensku, sme ovplyvnení Balkánom.

Hajdušičania sa takmer ztratili, sú asimilovaní.

Zemepisné, katastrálne a miestne názvy súvisia s pomenovaním častí dediny a chotára. Používajú ich všetci obyvatelia bez rozdielu etnickej príslušnosti. V kolektívnej pamäti sa zachovalo, že v časti chotára *Láp* bola prvá dedina a v častiach *Vínerovo* a *Láp* bolo veľa šalitru, z ktorého sa vyrábal pušný prach. Časti dediny: *Prkosovo*, *Zelená ulica*, *Malá ulica*, *Veľká ulica*. Na ulici *Prkosovo* je *Žiakova bara*, má aj paralelné pomenovanie *Kačina bara*.

V severovýchodnej časti chotára preteká umelý kanál Dunaj – Tisa – Dunaj. Časti chotára od severovýchodu na severozápad: *Od Begi*, *Staruo konopisko*, *Vankova lopata*, *Kročkova bara*, *Prvie honi/Jovnášove honi*, *Konopníská*, *Dlhie honi/Vankove honi*, *Tretie honi/Lúke*, *Láp Hôrka*, *Vínerovo*, *Ilanskí rít*, *Bandarsko*, *Ďevia*. V *Senmihajskom* chotári asi 2 km od dediny je *Likavcova bara*, za ňou je *Fodorova bara*. Za dedinou Lokva na juhovýchode asi 12 km od Jánošíka je *Šándorskí rít*. Asi 12 km od dediny na východnej strane je *Banov rít*.

Technologické postupy a špecifické techniky, ktoré sa viažu k hmotnému kultúrnemu dedičstvu.

Tradičný jedálny lístok:

Nedeľa, nedeľný obed: polievka, varenô mäso, praženô, plňanina, máčanka, koláče

Pondelok: jedlá od nedele, prípadne niečo z cesta – rezance, palacinky...

Utorok: kapusta, bôb

Streda: jedlá z utorka

Štvrtok: polievka ako v nedeľu – máčanka, plňanina, mäso

Piatok: polievka, mäso vyprážené

Sobota: jedlá z cesta.

Kultúrne organizácie a inštitúcie

Slovenský evanjelický a. v. cirkevný zbor v Jánošíku. Cirkevný zbor v Jánošíku bol oficiálne založený v roku 1841. Predtým spoločenstvo fungovalo od roku 1823 ako filia padinského a neskôr hajdušického (nemeckého) evanjelického zboru, pričom dedina sa prvýkrát spomína ako Jánosfalva už v roku 1810. Väčšina slovenských obyvateľov bola rímskokatolíckeho vierovyznania. Kostol bol vybudovaný v roku 1884, pôvodná modlitebnica a farský úrad sa nachádzali na inom mieste. Súčasný farský úrad bol postavený v roku 1978, rekonštrukcia prebehla v roku 2010. Fara poskytuje veľmi dobré priestory na stretávanie cirkevníkov. Cirkevný zbor disponuje aj malou knižnicou, ktorá zahŕňa približne 300 kníh. Ide najmä o náboženskú a národnostnú literatúru. V priestoroch fary sídli aj Miestny odbor Matice slovenskej.

Pôvodný cintorín sa nezachoval, v súčasnosti sa na jeho mieste buduje park s detským ihriskom. Prenesené boli len niektoré náhrobníky, no nie najvýznamnejších osobností. Cintorín nie je etnicky a konfesijné rozdelený.

Farárom v jánošíckom zbore je aktuálne Sladjan Daniel Srdić (1980). Dedina pritom v mnohých obdobiach nemala vlastného farára, čo sa aj historicky ukázalo ako negatívny fakt. Presbyterstvo má 24 členov, zaujímavosťou je, že cirkevnú správu tvoria výlučne muži. Viacero presbyterov má v zbore čestné postavenie.

Zbor má do 800 členov, pričom mnohí z nich v dedine nežijú, odsťahovali sa do miest alebo zahraničia (najmä na Slovensko), v Jánošíku si však stále platia cirkevnú daň. Niektorí bývalí členovia Cirkvi nazarénskej sa v pokročilých rokoch života dali pokrstiť evanjelickým farárom a rozšírili tak rady členov zboru. Zaujímavosťou je, že cirkevnú daň si platí aj niekoľko Srbov (najmä zo zmiešaných manželstiev), aby si zabezpečili cirkevný pohreb, keďže pravoslávna cirkev v dedine nie je (takýchto pohrebov bolo približne 15 za posledných 10 rokov). Služby Božie navštevuje priemerne okolo 80 ľudí, ak je súčasťou spovedí, účastníkov je okolo 120. V Jánošíku sú v posledných rokoch priemerne 2 – 3 sobáše

ročne, pričom na dva slovenské páry pripadá jeden zmiešaný. Krstov je od 5 do 10 ročne, pohrebov priemerne 10. Konfirmácia v priemere 7 – 8 konfirmandov sa uskutočňuje každý rok (tradične v nedeľu po Vstúpení). Periodikum Evanjelický hlásnik odoberá približne 50 cirkevníkov.

V rámci cirkevného zboru pôsobia dva spevokoly – Glória a Jas. Starší spevokol Glória bol založený v roku 1959 a jeho členmi je okolo 25 veriacich nad 50 rokov. Spevokol Jas vznikol v roku 1997, tvoria ho mladší členovia cirkvi (20 – 35 rokov), je ich asi 15. Hlavnou úlohou spevokolov je vystupovať počas cirkevných sviatkov, niekedy aj pri národnostných príležitostiach. Spevokoly majú niekoľko amatérskych nahrávok v súkromných archívoch.

Členky cirkevného zboru sú združené v rámci Oltárneho krúžku žien. Založený bol v roku 1959. Združuje okolo 30 žien. Úlohou krúžku je starať sa o údržbu chrámu a farského úradu, dôležitá je aj diakonia (pomoc ľuďom v núdzi, návšteva chorých), charita (rôzne zbierky) aj duchovne zamerané stretnutia za účasti farára. Stretnutia krúžku sa konajú v prvú nedeľu v mesiaci, čajánku si ženy organizujú len v zimnom období. K výročiu svojho založenia si pozývajú zástupkyne oltárnych krúžkov z ďalších evanjelických spoločností.

Oltárny krúžok žien, resp. celý cirkevný zbor, má dobrú spoluprácu s inými evanjelickými zbormi v rámci Vojvodiny. Do roka absolvujú Jánošíčania dve zborové návštevy, rovnako dve aj privítajú. Najbližšie kontakty majú s banátskymi dedinami, najmä s Padinou (keďže odtiaľ pochádza veľa Jánošíčanov) a Vojlovicou. V posledných rokoch boli napríklad aj Boľovciach, Dobanovciach, Aradáči, Ostojičeve. Cestujú aj na Slovensko, navštívili už cirkevné zbory v Senici a v Častkove. V roku 2016 boli v Temešvári (prevažne nemecký ev. a. v. zbor, administrovaný farárom Ľudovítom Bobčekom), hostí z Rumunska privítali v roku 2017.

Práca s deťmi a predkonfirmačnou mládežou je organizovaná formou Biblických hodín. Realizované sú v sobotu popoludní v jednej skupine detí, ktorých v súčasnosti prichádza približne 20 – 25. Deťom sa venujú dve katechétky, manželka zborového farára a v prípade potreby prichádza aj kantor. Pokonfirmačnej mládeži (približne 10) sa venuje farár. Evanjelická mládež sa každoročne zúčastňuje seniorálnych a celocirkevných stretnutí mládeže a táborov. Zborový farár vyučuje aj náboženstvo v miestnej Základnej škole T. G. Masaryka.

Deti a mládež si pravidelne na sviatky pripravujú nábožensky zameraný program. Ide najmä o Veľkú noc, Vianoce, sviatok posvätenia chrámu (1. októbrová nedeľa), niekedy aj na Turíce. Sviatok posvätenia chrámu (*kirvaj*) je obľúbenou udalosťou, na ktorú prichádzajú aj príbuzní z iných dedín, prípadne zo zahraničia. Z dôvodu domácich návštev si Jánošíčania vtedy nepozývajú zborové návštevy z iných slovenských lokalít.

Zaujímavé sú aj väčšie pracovné akcie v rámci cirkevného zboru – tradičná jarná pred Veľkou nocou a jesenná pred pamiatkou posvätenia chrámu Božieho. Ide o čistenie a údržbu priestorov kostola, farského úradu, záhrady a okolia. Počas týchto aktivít sa združí väčší počet cirkevníkov.

Slovenský kultúrno-umelecký spolok Jánošík. Založený bol v roku 1953 ako Kultúrno-umelecký spolok Jánošík. Nástupnícky spolok získal oficiálny štatút v roku 1999, keď bol preregistrovaný na SKUS Jánošík.

V roku 2017 mal približne 20 členov, ktorí sa pravidelne zapájajú do činnosti spolku. Väčšinou sú to ženy. Spolok má oficiálne folklórnu skupinu dospelých (do minulého roka 8 párov, v súčasnosti z dôvodu migrácie na Slovensko len 4 páry), mužskú spevácku skupinu (približne 10 členov starších ako 18 rokov) a ženskú spevácku skupinu (asi 15 členiek, najstaršia členka má 29 rokov). Do činnosti spolku nie sú zapojené deti. Pri ZŠ T. G. Masaryka pracuje detský folklórny súbor Jánošíček. Domáci orchester v Jánošíku fungoval do roku 2015, kedy väčšina jeho členov odišla za prácou na Slovensko. Z hľadiska reálnych aktivít v súčasnosti funguje iba ženská spevácka skupina, ktorá pravidelne vystupuje na festivale Tancuj, tancuj... v Hložanoch a na domacom festivale sólových spevákov V Šándore na bráne. Zúčastňuje sa tiež folklórnej prehliadky obce Alibunar. V minulosti sa folkloristi pravidelne zúčastňovali aj festivalov v okolitých obciach, napríklad v Lokve. Jánošíčania niekoľkokrát vystúpili aj v zahraničí, napríklad v Myjave, Očovej a v bihorskom Čerpotoku.

Najväčšie úspechy zažili jánošícki folkloristi pod vedením umeleckej vedúcej a choreografky Kataríny Mosnákovej-Baglašovej v rokoch 2012 – 2015. Súčasnnosť prináša veľký úpadok činnosti najmä z hľadiska nedostatku kádrov. V roku 2017 bola predsedníčkou Katarína Supeková, umeleckou vedúcou Martina Zríniiová (1988).

SKUS Jánošík vydal dva CD nosiče mužskej a ženskej speváckej skupiny (v rokoch 2008 a 2011). K dispozícii je aj profesionálny DVD záznam z Galakonzertu pri príležitosti 60. výročia založenia spolku v roku 2013. Niektoré ďalšie vystúpenia sú zaznamenané amatérsky a sú súčasťou súkromných zbierok členov spolku a Jánošíčanov. Katarína Mosnáková-Baglašová vydala v edícii novosadského rozhlasu CD s jánošíckymi piesňami Čo sa stalo v Šándore na bráne (2009).

Spolok využíva priestory v dome kultúry – sálu na tanečné tréningy v prízemí v zadnej časti budovy (nevhodné na spoločenské aktivity – plesnivé steny, miestnosť bez vykurovania), javisko na finálny nácvik programov, ale aj priestory základnej školy, ktoré sú na spolkové aktivity vhodnejšie. K dispozícii je tiež kancelária, ktorá čiastočne slúži aj ako sklad.

K materiálnemu vybaveniu spolku patria staršie hudobné nástroje (2 x harmonika, husle, kontrabas, 2 x gitara), kompletná zvuková technika. Dve sady krojov

(jánošícky a štylizovaný) pre 10 žien sa nachádzajú v domácnostiach členiek (aj bývalých) a nie sú evidované. Z toho dôvodu si na vystúpenia folkloristi požičiavajú odev zo súkromných zbierok Jánošíčanov alebo používajú vlastný. Spolok mal aj dve sady detských krojov, ktoré tiež neboli oficiálne evidované a v súčasnosti nie je možné ich využívať. Vybavenie spolku dopĺňajú počítač a prehrávač rôznych formátov využívaný počas skúšok.

SKUS Jánošík je financovaný najmä z prostriedkov z projektovej činnosti. Prípravou projektov sa zaoberá miestny učiteľ Ivan Listmajer. Žiadosti sú smerované najmä na Pokrajinský sekretariát pre kultúru, Ústav pre kultúru vojvodinských Slovákov, Okres Alibunar, Národnostnú radu slovenskej národnostnej menšiny, v minulosti aj Maticu slovenskú v Srbsku. Okrem povinných administratívnych dokumentov členovia spolku nearchivujú žiadne historické spolkové zápisnice ani kroniku.

Dedina Jánošík má dlhoročnú spoluprácu s mestom Myjava na Slovensku. Prvýkrát boli Jánošíčania v Myjave v roku 2003. Vzájomné návštevy sa pravidelne opakujú. Spolupráca je reprezentovaná najmä vo folklórnej rovine medzi FS Kopaničiar a SKUS Jánošík. Neskôr sa do kontaktov začlenili aj základné školy a deti z oboch lokalít (aj DFS Kopaničiarik a DFS Jánošíček). Kontaktujú sa aj poľovníci. Do Myjavy sa zvykne chodiť aj počas Západoslovenských folklórnych slávností, kde sa Jánošíčania prezentujú vlastným stánkom, v ktorom pripravujú tradičné dolnozemske aj srbské špeciality (*gibanica*, *špricke*, *herovke*, *rejteše*, pálenku, višňové produkty). Mnohí obyvatelia získali na základe tohto partnerstva viacerých priateľov, s ktorými sa navštevujú aj súkromne, vrátane rodinných udalostí (svadby, výročia).

Detský folklórny súbor Jánošíček. Pracuje pri Základnej škole T. G. Masaryka. Rok založenia nie je známy, no školské deti sú pod vedením učiteľov aktívne na folklórnej scéne už desiatky rokov. Tradične sa zúčastňujú na festivale Zlatá brána v Kysáči, pod vedením K. Mosnákovej sa zúčastnili aj festivalu v Dulovciach na Slovensku. Všetko úsilie učiteľov je smerované práve k účasti na kysáčskom festivale. V rámci mimoškolských aktivít sa v škole nacvičujú aj krátke divadelné scénky a recitačné aranžmány, ktoré deti predvedú napríklad pri príležitosti ukončenia školského roka. V posledných rokoch je činnosť ohrozená nedostatkom detí.

Miestny odbor Matice slovenskej v Jánošíku. Matica slovenská v Jánošíku bola obnovená v roku 1994. Prvýkrát bola matica v dedine založená v roku 1932 ako prvý Miestny odbor MS v Srbsku. Po 2. svetovej vojne zanikla, podobne ako v ďalších lokalitách.

V roku 2017 Miestny odbor matice riešil voľbu nového vedenia (predseda Jozef Omasta, podpredseda Sladjan Daniel Srdić) po úmrtí bývalého predsedu (Pavla

Kríža). MOMS Jánošík sídli v priestoroch evanjelického a. v. farského úradu, kde sa konajú aj matičné zasadnutia a podujatia.

Činnosť matice sa zameriava najmä na organizáciu prezentácie a promócie nových publikácií a prednášky o významných osobnostiach slovenského národného života. Tiež sa príležitostne zaoberá otázkami menšinového školstva. V prípade potreby sa matičiari organizujú počas návštev z partnerského mesta Myjava. Matica rieši aj administratívne záležitosti pri začleňovaní nových členov z dôvodu ich odchodu za prácou na Slovensko.

Združenie žien Jánošíčanka. Organizácia bola oficiálne založená v roku 2011. Ženský spolok sa však spomína už v roku 2009 pri organizovaní prvého ročníka podujatia Deň višieň, fungoval však bez právnej subjektivity. Spočiatku sa do práce zapojili najmä staršie Slovenky, ktoré však po niekoľkých rokoch aktivity utlmili. Pravidelná činnosť bola obnovená v roku 2016, už za účasti mladších žien. Hlavným dôvodom znovuoobnovenia práce združenia bolo organizovanie tradičného jánošíckeho podujatia.

Združenie má aktuálne okolo 25 členiek vo veku od 35 do 70 rokov. Väčšina z nich, okrem dôchodkýň, je zamestnaná v okolitých mestách, preto sa stretávajú najmä za účelom riešenia organizačných záležitostí. Keďže nemajú vlastné priestory, stretávajú sa najmä v zimnom období v zasadacej miestnosti Miestneho spoločenstva, kam si prinesú domáce koláče a porozprávajú sa pri nápojoch. Cez leto sa stretávajú sporadicky, keďže je potrebné vykonávať práce na domácich hospodárstvach. Aktivita rapídne vzrastá s blížiacim sa podujatím Deň višieň. Na výrobu produktov z višni využívajú aj priestory školskej kuchyne ZŠ T. G. Masaryka.

Hlavnou činnosťou Združenia žien Jánošíčanka sú aktivity súvisiace s výrobou produktov z višni (najmä džem, likér a šťavy) a organizovanie podujatia Deň višieň. Ručnými prácami (výšivky, maľovanie a pod.) sa zaoberajú niektoré z členiek iba súkromne. Zaujímavosťou je, že višňový likér z Jánošíka sa stal široko známym produktom ako „Zuzkin“ likér (podľa pôvodného receptu Zuzany Mikulovej) a je žiadaným artiklom. Vo Vojvodine je všeobecne známe, že krstné meno Zuzana dávajú dievčatám len Slováci, čiže aj višňový likér je etnicky chápaný ako slovenský. V budúcnosti plánujú vydať knihu receptov višňových produktov.

Okrem toho sa zúčastňujú rôznych podujatí, ktoré organizujú ženské spolky vo Vojvodine, napríklad na „batôžkovej“ zábave v Báčskom Petrovci, „tortiády“ v Aradáci (kde Ľudmila Gábrišová v roku 2016 získala 1. miesto za najlepšiu tortu) či „tekvičnej“ zábavy v Padine. Ako darčeky vždy nosia vlastné produkty z višni a výrobky, na ktoré sa podujatie zameriava.

Jánošícke ženy sa sporadicky venujú aj charitatívnej činnosti. Organizovali napríklad zbierku oblečenia pre deti zo sociálne slabých rodín.

Najväčším problémom Jánošíčaniek sú cestovné náklady, ktoré sú pre nich neúmerne vysoké. Z časti ich financujú zo zisku z predaja vlastných produktov počas podujatí ženských spolkov.

Mnohé knihy pochádzajúce z darov nie sú oficiálne evidované v knižničnom fonde z dôvodu obáv Jánošíčanov, že knižnica bude zrušená a knihy prenesené do Alibunaru. V prípade jej zatvorenia by tieto knihy prešli do knižnice ZŠ T. G. Masaryka. V roku 2016 prvýkrát knižnica oficiálne dostala slovenské knihy zo srbského Ministerstva kultúry, ktoré pochádzajú z dielne Slovenského vydavateľského centra v Báčskom Petrovci. V knižnici sa neoficiálne požičiavajú aj DVD s filmami v slovenčine.

Členské si ročné platí približne 40 čitateľov, reálne je čitateľov viac. Knihy si požičiavajú najmä deti v rámci povinného čítania a ženy dochádzajúce za prácou do miest (čítajú počas cesty). Mužov do knižnice prichádza len niekoľko. Záujem o požičiavanie kníh v posledných rokoch upadá aj z dôvodu výskytu literatúry na internete. V minulosti boli v rámci knižnice organizované aj tvorivé dielne pre deti, v spolupráci so školou sa nacvičovali divadelné scénky. V súčasnosti sa tieto aktivity už nerealizujú.

Organizované podujatia

Deň višieň. Podujatie sa organizuje pravidelne od roku 2009. Termín konania nie je stabilný, vyberá sa v závislosti od klimatických podmienok a stavu dozretia višní a finančnej situácie – ide o sobotu v rozpätí od konca júna do konca prvého júlového týždňa.

Hlavný program sa koná pred domom kultúry, kde si zástupkyne ženských spolkov stavajú prezentačné stánky, v rámci ktorých ponúkajú svoje produkty (koláče a iné tradičné jedlá, nápoje, ručné práce). Súčasťou je aj krátky folklórny program, ktorý sprevádza slovenská ľudová hudba. Deň sa končí spoločnou večerou v miestnej reštaurácii. Podujatia sa spravidla zúčastňuje 5 ženských spolkov z iných lokalít, pričom zastúpené sú aj inoetnické spolky – srbské, maďarské a rumunské. Zo slovenských ženských združení už Deň višieň navštívili ženy z Padiny, Kovačice, Vojlovica či Aradáča. Podujatie je financované z príspevku okresu Alibunar aj sponzorských príspevkov.

V rámci posledného ročníka sa do organizovania zapojili aj miestni futbalisti a rybári, aby podujatie nadobudlo väčší rozmer a pritiahlo viac návštevníkov. Futbalisti pripravili detský turnaj a rybári súťaž vo varení rybacej polievky.

Spevácky festival V Šándore na bráne. Uskutočňuje sa s prestávkami od 90. rokov 20. storočia. Organizátorom je SKUS Jánošík. Ide o spevácku súťaž domácich sólistov, ktorá je zameraná na výber vhodných adeptov na celovojvodinské slovenské spevácke festivaly aj do Nadlaku. Termín konania festivalu sa zvykne meniť od letných mesiacov po október, aktuálne ho chcú Jánošíčania organizovať v rámci Dňa višieň. Počet účastníkov závisí od prítomnosti spevákov v dedine. Pre doplnenie informácií uvádzame, že v minulosti bol asi štyrikrát organizovaný Medzinárodný folklórny festival Jánošík, na ktorom sa zúčastňovali aj hostujúce folklórne súbory zo Slovenska a Českej republiky.

Marcová zábava. Koná sa pri príležitosti Medzinárodného dňa žien v miestnej príležitostnej reštaurácii. Ide o podujatie plesového typu za účasti živej slovenskej hudby. Súčasťou je aj tombola, výťažok, z ktorej ide do rozpočtu združenia žien.

Súťaž o Zlatý kotlík Jánošíka a Zlatú udicu – Dni rybárov. Organizovaná je miestnym Združením športových rybárov Babuška v posledný augustový víkend (sobota a nedeľa). Koná sa v dedinskom chotári na kanále DTD. Súčasťou podujatia je súťaž vo varení rybacej polievky (do 40 družstiev) a súťaž v love rýb na plavák (približne 50 družstiev). Po skončení oficiálnych aktivít nasleduje zábava s hudobným sprievodom, kultúrny program zabezpečuje SKUS Jánošík.

Kultúrna infraštruktúra

Súčasťou kultúrnej infraštruktúry je evanjelická fara, ktorá stojí vedľa kostola z roku 1884. Vybudovaná bola v roku 1978 a v roku 2010 prešla komplexnou rekonštrukciou. Ide o moderne vybavený objekt v správe cirkvi s priestormi pre cirkevný aj verejný život. Pred budovou sú parkovacie miesta pre štyri automobily. Fara je klimatizovaná, plne funkčná, verejne dostupná a pravidelne využívaná. Pri zadnom vchode od záhrady je bezbariérový vstup do spoločenskej miestnosti s 25 miestami. Vybavená je stolmi a sedením, moderným osvetlením, automatom na vodu, je klimatizovaná a predstavuje reprezentatívny priestor. Na stenách sú obrazy s cirkevnou a ľudovou tematikou. Prízemné priestory fary tvoria zborová kancelária (vybavená kancelárskym nábytkom, počítačom, multifunkčným zariadením, telefónom a internetovým pripojením), zasadacia miestnosť, rekonštruované sociálne zariadenia, skladové priestory a garáž. Za kanceláriou je zborová sieň s kapacitou približne 30 ľudí. Vybavená je stoličkami, dekoratívnymi predmetmi s náboženskou tematikou, klávesmi a audiovizuálnou technikou (dataproyektor s notebookom, reproduktory, mikrofón). Byt farára je na poschodí.

Centrum slovenskej identity (Kurpaš 2017)

V priestoroch fary sa organizuje nedeľná škola, nácviky cirkevných spevokolov Jas a Glória, stretáva sa tu Oltárny krúžok žien.

Základná škola T. G. Masaryka v Jánošíku s riaditeľkou Zuzanou Halabrinovou (1958) funguje od roku 1962. V roku 2012 prešla komplexnou rekonštrukciou financovanou prostredníctvom Úradu pre Slovákov žijúcich v zahraničí, Národnostnej rady slovenskej národnostnej menšiny v Srbsku a okresu Alibunar. Revitalizovaná bola aj telocvična, ktorá je dôležitým priestorom v kontexte kultúrnej infraštruktúry. Základnú školu navštevujú žiaci 1. – 8. ročníka, pričom prvý stupeň (1. – 4. ročník) je kombinovaný kvôli nedostatku žiakov. Personálne zabezpečenie tvorí 15 pedagógov a 6 technických zamestnancov. Projektovými manažérmi sú riaditeľka Zuzana Halabrinová a pedagóg Ivan Listmajer.

Materiálno-technologická základňa súvisí s edukačnou činnosťou (laptopy, interaktívne tabule, počítače s príslušným technickým vybavením, TV, audio-technika). Za zmienku stojí improvizovaný etnokútik vo vestibule. Nachádzajú sa tam nábytok, dekoratívne predmety, riad a bytový textil. Súčasťou školského areálu je multifunkčné ihrisko s parkom. Telocvična poskytuje veľkokapacitný priestor na organizovanie kultúrnych a športových podujatí (vianočný program, Detský týždeň v októbri, Deň sv. Sávu, Deň matiek). Priestory školy sú využívané aj na spolkovú činnosť.

Školská knižnica má približne 4500 publikácií. Služi žiakom aj obyvateľom Jánošíka. Časť fondu tvoria knižné dary. Obsahuje srbskú aj slovenskú povinnú literatúru, cvičebnice, encyklopédie, odbornú literatúru pre pedagógov.

Kultúrny dom má kapacitu 200 miest s pódium, osvetlením, audiotechnikou (reproduktory, mixážny pult). Z pódia sa schádza do šatní a skladových priestorov. Súčasťou sú aj sociálne zariadenia. Objekt je v pôvodnom stave a vyžaduje si rekonštrukciu. Na poschodí sa nachádza obecná knižnica.

Súčasťou objektu sú spoločenské priestory kaviarne TNT s kapacitou do 200 miest. Kaviareň je vybavená sedením, barovým pultom, skladom, TV, dataprojektorom, chladiacimi boxami, osvetlením a ozvučením. V prípade potreby sa zvykne zriadiť improvizovaná kuchyňa. Organizujú tu svadby, kary, oslavy narodenín, zábavy, koncerty a podujatia súvisiace s kalendárnymi obyčajmi.

Za súčasť kultúrnej infraštruktúry považujeme etnodom s tradične zariadenou izbou s dobovým nábytkom, umeleckými výrobkami, textíliami, oblečením, remeselníckym a poľnohospodárskym náradím.

Kultúrnu infraštruktúru dopĺňajú médiá a informačné kanály. Internetové zdroje reprezentuje školská webová stránka osmasaryk.nasaskola.rs, stránky samosprávy a záujmové podstránky sociálnych sietí.

V kultúrnom dome (Kurpaš 2017)

U M. Listmajera (Čukan 2017)

Ľudské zdroje

Najpočetnejšiu skupinu tvoria výtvarníci – Ana Šterbová (1960), Ana Urbanová (1947), Zuzana Gedeľová, Michal Nemec (1953), Ana Omastová (1960), Martin Sýkora (1962) a Zuzana Kotrúcová (1962), ktorá žije v Bratislave.

V kontexte ľudských zdrojov majú početné zastúpenie remeselníci. Maliarmi interiérov sú Saša Mrďa (1964), Ján Piktora (1954), Rastislav Piktora (1978), Michal Šterba (1960) a Vladimír Šterba (1976); Krajčírky zastupujú Ružena Mosnáková (1958), Ana Staňová (1957) a Zuzana Šuľová (1960); Ako skllorez-bár a gravírovač pracuje Martin Kollárik (1950). Jediným žijúcim kováčom je Ladislav Staňa (1962); Michal Mrďa (1970) je klampiar. Sporáky opravuje Michal Melich (1967), pekárom je Pavel Žiak (1952), aktívnymi stolármi sú Martin Jonáš (1958), Michal Marek (1947) a synovia Ján (1962) a Dávid (1972). Včelárstvu sa venujú Michal Brezník (1956), Ján Supek (1943), Pavel Šterba (1940), Ján Malárik (2004) a Jaroslav Malárik (1967), známymi výšivkárkami sú Anna Čieповá (1942) a učiteľky-dôchodkyne Anna Kollárová (1945) a Anna Sokolová, vo svojom dome má zriadený etnodom Ana Šterbová (1945), košíky zo starého papiera pletie Liduška Dobšová.

Funkciu kultúrnych manažérov plnia Martina Zriniová s Karolínou Supekovou (1995), knihovníčkou je Ľudmila Gabrišová (1976), Zuzana Stodolová (1940) je miestnou historičkou podobne ako Martin Listmajer (1944), ktorý sa venuje aj včelárstvu, ovocinárstvu a vinohradníctvu. Janko Dišpiter (1989) je hudobný pedagóg, Sašo Mrďa, Mirko Bruk (1977) a Miško Zríni sú harmonikármi, Ľubko Urban (1978) hrá na gitare. Speváčka a hudobná pedagogička s vydanými ľudovými piesňami na CD nosiči je Zuzana Špringelová Dukicová (1974). Jasmína Pániková (1984) je novinárkou v Hlase ľudu. K výrazným ľudským zdrojom možno priradiť predsedu MO MS Jozefa Omastu (1963) a evanjelického farára Sladjana Daniela Srdica (1980), ktorý sa angažuje aj vo verejnom živote a má výrazný podiel na úprave okolia fary a kostola ako súvislej stavebnej štruktúry a súčasťou kultúrnej krajiny.

SWOT analýza kultúrneho potenciálu Slovákov v Jánošíku

Kultúrny potenciál Slovákov v Hajdušici

Silné stránky Fungujúci SKUS Jánošík s viacerými sekciami Fungujúci MO MS Evanjelický cirkevný a. v. zbor s mnohými aktivitami Prítomnosť evanjelického farára a pravidelné vykonávanie bohoslužieb v slovenskom jazyku Budova evanjelickej fary s využitím pre spoločenské organizácie Archivované cirkevné matriky na etnickom princípe na farskom úrade ev. a. v. cirkvi Bohatá kultúrna infraštruktúra Prítomnosť výrazných ľudských zdrojov Výučba v slovenskom jazyku na základnej škole Živé obyčajové tradície realizované na etnickom princípe – prirodzene tradované aj organizované Súkromná muzeálna expozícia Slovenské oddelenie okresnej knižnice – aktívne využívanie knižničného fondu Monografické publikácie Martina Listmajera, Jána Babiaka a Sladjana Daniela Srđića, Kataríny Mosnákovéj-Baglašovej Etnicky takmer homogénne spoločenstvo Komunikácia v lokálnom spoločenstve v slovenskom jazyku Silné lokálna a etnická identita	Slabé stránky Zlá ekonomická situácia obyvateľov/vysoká nezamestnanosť Pracovné migrácie a vysťahovalectvo na Slovensko Aktuálny nedostatok členov folklórnych zložiek SKUS Jánošík a DFS Jánošíček
Príležitosti Prajná menšinová legislatíva štátu (možnosť získavať finančnú podporu z viacerých zdrojov) Výchova inteligencie na Slovensku (štúdium na univerzitách)	Ohrozenia Celková ekonomická situácia v krajine Negatívna demografická krivka Nedostatok pracovných príležitostí Pokračujúce pracovné migrácie do väčších miest, na Slovensko a do iných európskych krajín Nedostatok finančných prostriedkov v minoritnom projektovom systéme

V Hajdušici žije asi 1200 obyvateľov, Slovákov je menej ako polovica. Žijú spoločne s Maďarmi, Srbmi, Rumunmi, Macedóncami a Bulharmi. Manželstvá sú väčšinou miešané, kalendárne sviatky sú také, akí sú rodičia, napríklad srbské aj slovenské, pravoslávne aj evanjelické. Ak pochádza manžel, manželka aj ich rodičia zo zmiešaného manželstva, deti nedokážu reálne vyjadriť svoju etnickú príslušnosť. Do poslednej tretiny minulého storočia boli časté sobáše s niekym z Jánošíka, Padiny alebo Vojlovice, posledných 20 – 30 rokov sa na etnickú a náboženskú príslušnosť prestalo prihliadať, stále sú však rodiny, ktoré národnosti a náboženstvu prikladajú dôležitosť. Kostoly sú tri – slovenský, pravoslávny a katolícky – maďarský. Žiadne konflikty kvôli národnosti a náboženstvu nie sú známe. Väčšina obyvateľov má problém identifikovať svoju etnickú príslušnosť. Evanjelická slávnosť posvätenia chrámu Božieho – *krivaj* – 2. októbrovú nedeľu je považovaná za slávnosť celej dediny. Srbi majú svoju *slavu*, na hostinu pozývajú aj svojich priateľov, susedov Slovákov. Začína byť tradíciou, že Slováci pozývajú Srbov na hostinu na Vianoce – *Kračúm/Kračun*.

Zdroj: vlastné spracovanie (2018).

Komunikačným jazykom starších je slovenčina, mládež medzi sebou už komunikuje len po srbsky, aj keď sa väčšina vie rozprávať aj nárečovou slovenčinou. Hlas ľudu odoberá 17 domácností, Evanjelický hlásnik asi 25. Sú aj také rodiny, kde manžel rozpráva len po slovensky, manželka len po srbsky, ale dobre si rozumujú. Okrem evanjelikov sú Slováci aj baptisti – niekoľko jednotlivcov, majú svoju modlitebňu. V dedine žije aj jedna nazarénka. Slovenská evanjelická cirkev nemá svojho farára, dochádza sem administrátor z Jánošíka. Je to z hľadiska zachovávaní slovenského jazyka aj vzájomnosti a etnickej príslušnosti značná strata. K akulturácii dochádza hlavne spolužitím a miešanými manželstvami so Srbmi a Macedóncami. Slováci od nich preberajú mnohé tradície. Pri príležitosti karu sa pôvodne ponúkal len slepačí paprikáš a pampúchy, od 70. rokov postupne podávajú *bielu čorbu*, *šnicle*, *prasacinu*, *jahňacinu* alebo *gril*, podľa srbského kultúrneho vzoru sa pije *rakija* (pálenka) a iné alkoholické nápoje. Toto doteraz Slováci nepraktizovali (*Ak nespraví, vypaduje chudobný. Hladí sa na tradíciu, ale aj na ľudí*). Ku kultúrnemu vyrovnávaniu dochádza stále a vo všetkých oblastiach spôsobu života – ženy učia Srbky a Macedónky zamiesiť a piecť *kífle*, *lepničky*, naučili ich pripravovať rôzne druhy halušiek, plnku (*plňina*) do slepačej polievky, ktorá je dnes súčasťou ich svadobného jedálneho lístka. Na niektorých srbských svadbách sa už začal praktizovať tanec *s mladou*. Slováci už neprinášajú do svadobného domu husi a kačice, ale blízka rodina nosí podľa srbského vzoru pečené prasa. *Gecele* nosí už len jediná slovenská žena – Eva Hrašková (1930) a zanikli rozdiely v obliekaní. Slováci nepoužívajú domáce meno Karol, Karči, ale podľa maďarskej výslovnosti *Károl*.

V škole sa vyučuje po srbsky, slovenčina sa vyučuje len ako voliteľný predmet niekoľko hodín týždenne. Slovenské deti v mnohých prípadoch nevedia po slovensky čítať ani písať, z knižnice si nepožičiavajú literatúru v slovenskom jazyku. Ak sa nenaučia používať nárečie slovenského jazyka doma, v škole sa jazyk nenaučia.

Do 2. svetovej vojny sa Hajdušičania zamestnávali hlavne na veľkostatku. Remeselníkmi boli väčšinou len Nemci. V roku 2017 pracuje približne 150 obyvateľov v dedine – v poľnohospodárskom kombináte, hydinárni, na troch menších farmách zameraných na chov dojníc, ošípaných; viac ako 30 zamestnancov je v škole, okolo 30 v službách; minimálne 10 ľudí odchádza za prácou do Vršca, asi 30 ľudí pracuje V Ústave pre duševne chorých v susednej dedine Stari Lec. Hajdušica nemá priame autobusové spojenie s Belehradom a ženy nemajú možnosť denne dochádzať *bedinovať*. Do roku 2008 mala dedina spoločného kraviara, pásol približne 60 kráv. Jedna rodina má stádo oviec, ošípané sú vo väčšine domácností. Poľnohospodárstvo je hlavným zdrojom obživy pre menej ako desať

rodín. Väčšina ľudí chodí do práce a zároveň obrába pôdu, chová ošípané, hydinu. Viacero domácností vykrmuje brojlerov a predáva ich vo Vršci aj v dedine. Niekoľko desiatok mladých ľudí odchádza za prácou do miest alebo žije a pracuje na Slovensku. Značnú časť populácie v dedine tvoria penzisti.

Chotár je veľký. Pestuje sa v prvom rade sója. Hajdušica je prvou dedinou v Juhoslávii, kde začali pestovať sóju. Seje sa slnečnica, repka olejná, kukurica, pšenica a krmoviny. Začalo sa s vysádzaním višňových sádov. V chotári má v poslednom desaťročí niekoľko majiteľov spolu 4 *jutrá* višní – približne 2000 stromov. Višne nie sú z tohto aspektu významným zdrojom príjmov, ako napríklad v Jánošíku, kde s ich pestovaním začali najmenej o tridsať rokov skôr. Je tu niekoľko starých sádov lieskocvov (asi dve *jutrá*) a zakladajú sa aj ďalšie menšie sady, najmä na zbúraniskách starých domov – spolu približne 500 až 1000 stromov. Zelenina sa pestuje v záhradách pre vlastnú potrebu. Paprika, kapusta a iná zelenina sa nikdy neprodukovali vo veľkom za účelom predaja na trhoch v mestách. Vinič sa pestuje len pre vlastnú potrebu vo dvoroch a záhradách, vinice zanikli od 60. – 70. rokov minulého storočia.

Ľudia sú družní, rozvinutá je vzájomná výpomoc na príbuzenskom aj susedskom princípe bez ohľadu na národnosť a náboženstvo pri prácach v poľnohospodárstve, stavbe domu aj iných príležitostiach. Spoločne sa oslavujú významné rodinné aj kalendárne udalosti.

V dedine sú navrátené dve studne do hĺbky 80 – 100 metrov. Od roku 1975 slúžia na napájanie dedinskej vodovodnej siete. Voda je kvalitná. Na uliciach sú tiež spoločné studne, niekoľko ich je aj vo dvoroch. Plynovod bol vybudovaný roku 1988, kanalizácia je funkčná asi v polovici dediny od roku 2009. Železničné spojenie zaniklo v súvislosti s asfaltovými cestnými komunikáciami v 70. rokoch 20. storočia.

Kultúrne dedičstvo

Archívne dokumenty reprezentujú matriky z evanjelického farského úradu a súkromného archívu redaktora Hlasu ľudu Vladimíra Hudeca (1957), ktorý má spracovanú niekoľkotisícovú obrazovú dokumentáciu všetkých kultúrnych a spoločenských podujatí od roku 2002 z Hajdušice, ale aj z Vojlovic, Jánošíka, Aradáča a Bieleho Blata.

Najstaršie **matričné knihy evanjelickej cirkvi** od roku 1829 sú v nemeckom jazyku, prípadne v latinčine, neskôr aj v maďarčine, lebo slovenskí evanjelici mali

Tradičná architektúra (Kurpaš 2017)

Areál evanjelického a. v. kostola (Kurpaš 2017)

Vo dvore (Kurpaš 2017)

Pamätné tabule v evanjelickom a. v. kostole (Kurpaš 2017)

spoločný cirkevný zbor s Nemcami. Matričné knihy zomrelých a pochovaných, sobášnych a narodených sú v digitalizovanej forme vo viacerých osobitných súboroch v dispozícii na farskom úrade v Hajdušici aj u Vladimíra Hudeca.

V archíve sú fyzicky prítomné nasledovné knihy, ktoré dokumentujú len hajdušických slovenských evanjelikov:

Matrika narodených a pokrstených od roku 1949, posledný zápis je z roku 2017.

Matrika sobášnych od roku 1949, posledný zápis je z roku 2016.

Matrika zomrelých od roku 1949, posledný zápis je z apríla 2017.

Matriky dokazujú výrazný pokles obyvateľstva. Na ilustráciu dokladáme presné údaje o počte pokrstených, sobášnych a zomrelých od roku 2007:

2007:9,1,18; 2008:3,4,7; 2009:0,1,7; 2010:5,1,14; 2011:4,2,16; 2012:6,3,12; 2013:4,0,3; 2014:5,2,10; 2015:0,0,6; 2016:5,1,9; 2017:3,-,5.

V rokoch 2007 – 2017 je narodených 44; sobášov 15; pohrebov 107.

Zbierky múzejnej hodnoty reprezentuje stála expozícia etnodomu na Masarykovej ul. 49. Je vo vlastníctve Matice slovenskej. V stálej expozícii sa konajú zasadnutia MO MS a slúži aj na prijímanie návštev. Zbierku tvoria trojrozmerné dokumenty zo všetkých oblastí materiálno-technologickej kultúry. Je ich približne 2000, získané sú od darcov z Hajdušice. Nie sú chemicky konzervované ani katalogizované.

Druhá expozícia sa nachádza v Slovenskom dome SKUS Bratstvo. Budujú ju členky Spolku žien OKO od roku 2010. V jednej miestnosti je približne 1200 trojrozmerných predmetov z tematických oblastí tradičnej kultúry – nábytok, náboženská literatúra, zariadenie kuchyne – riad a nádoby, zariadenie hospodárskeho dvora, časti odevov, bytový textil, výšivky – kuchárky, kraslice a najrôznejšie úžitkové a dekoratívne predmety, ktoré vyrábajú členky združenia prevažne na výstavy a príležitostne ich speňajú, aby získali prostriedky na svoje aktivity. Zbierkové predmety nie sú konzervované, katalogizované a slúžia na prezentáciu tradičnej hajdušickej kultúry pre domácich aj zahraničných návštevníkov a hostí MO MS a SKUS Bratstvo.

V knižnici Základnej školy J. J. Zmaja je 6200 knižných publikácií, väčšinou v srbskom jazyku. Slovenských kníh je 230 – učebnice, cvičebnice, slovníky, povesti, rozprávky a detská literatúra, próza a poézia slovenských klasikov aj súčasných autorov, odborná národopisná a vlastivedná literatúra, encyklopédie, monografie miest a obcí z Vojvodiny aj zo Slovenska. Školský archív obsahuje výkazy a triedne knihy všetkých hajdušických žiakov bez rozdielu etnickej príslušnosti.

Z diel **dramatického umenia a audiovizuálnej tvorby** je dôležitá vizuálna dokumentácia (filmové dokumenty) Obyčaje – Priadky 2013 z emisie Folklórne

dedičstvo južného Banátu. Dokument vyrobila TV Banat. V internetovej službe youtube.com sú zverejnené aj ďalšie dokumenty z podujatí SKUS Bratstvo a z oblasti tradičnej kultúry.

V Hajdušici žije Miroslav Hraško (1990) – **insitný maliar**. Je jedným z najmladších členov kovačickej Galérie Babka. Prvú samostatnú výstavu mal v Hajdušici v decembri roku 2013. Samostatnú výstavu mal v Galérii Babka v roku 2016. Námety jeho tvorby sú zo života na dedine, z tradičnej architektúry, remesiel a kultúrnej krajiny.

Architektonické štruktúry reprezentuje šľachtický kaštieľ Dundjerských zo začiatku 20. storočia. Kaštieľ je stavaný v klasicistickom štýle s dórsnymi stĺpmi a hodnotným parkom, ktorý vznikol kombinovaním francúzskeho a anglického štýlu.

Dedina má pravidelnú kolonizačnú zástavbu. Najstaršie obytné domy sú nabíjané s podmurovkou z pálenej tehly, so sedlovou strechou a krytým podstenním z pozdĺžnej dvorovej strany. Najstaršie sú z poslednej tretiny 19. storočia, väčšina domov z 1. štvrtiny 20. storočia bola renovovaná v 2. polovici 20. storočia. Evanjelický kostol bol vysvätený v roku 2009. Je na ňom veža z pôvodného kostola z 19. storočia (využívaného do roku 2007), ktorý bol situovaný vo dvore za dnešným kostolom. V hospodárskom dvore sa ešte sporadicky nachádzajú niektoré archaické objekty, napríklad *plevinec* krytý slamou. Kukurica sa uskladňuje v drevených latkových sušiarňach stavaných nad chlievami (*katarka*) od druhej polovice 20. storočia. V chotári obce sa nenachádzajú archeologické lokality, pohrebiská a podobne (s výnimkou stavebných pozostatkov zo zaniknutej dediny Orci).

Významnou súčasťou hmotného kultúrneho dedičstva je **kultúrna krajina**. Dedina je usporiadaná do cestnej radovej zástavby. Pozdĺžne ulice sú situované od juhozápadu na severovýchod, priečne sú na ne kolmé. Na priestranstvách pred domami sú vysadené rôzne ovocné aj iné dreviny: slivky, orechy, čerešne, brezy, vrbý, lipy, javory, jasene, smrek, borovice, tuje. Okolo evanjelického kostola a fary je vzorne udržiavaná záhrada so šípovými ružami, magnóliami, tujami, ihličnanmi. Súčasťou farskej záhrady je aj rad viniča a ovocný sad, v ktorom prevládajú višne, slivky a čerešne. V juhozápadnej časti dediny je kaštieľ s parkom a kúpaliskom. Vlastní ich súkromná firma. Budovy sú väčšinou zanedbané, kúpalisko je zdevastované a neslúži pôvodnému účelu. Park je udržiavaný s brestmi, dubmi, jaseňmi, divými orechmi, ginko bilobou, tisovcom a ihličnanmi. Krušpán je strihaný. Vedľa kúpaliska sa nachádza futbalové ihrisko. Popri kanáloch, hlavnej ceste z Velikey Gredy smerom na Konak a poľných cestách sú najčastejšie agáty, lipy, vrbý, topole a neudržiavané porasty trnky.

Orná pôda tvorí väčšinu chotára. Je podmäčaná, ťažká, miestami s málo úrodnými slatinami seje sa tam len ovos a jačmeň. Na juhozápadnom okraji dediny je pasienok s jamami, ktoré vznikli ťažením zeme na výstavbu domov. Sú nefunkčné, zarastené trstinou a burinou. Vedľa sú aj bazény, ktoré slúžili ako močidlá. Využívali ich napríklad aj Slováci z Jánošíka. V tejto časti je aj cintorín, na ktorom sa pochovávali všetci občania od založenia dediny. Nie je etnicky členený, aj keď sa občania pravoslávneho vierovyznania – Srbi a Macedónci – väčšinou pochovávajú na pravoslávnom cintoríne, ktorý sa nachádza asi jeden kilometer od dediny smerom na sever. Pravoslávny cintorín bol založený roku 1921 po kolonizácii Srbov z Bosny a Hercegoviny. V juhozápadnej časti dediny neďaleko cintorína je moderná strelnica na hlinené holuby a vysadená agátová hora, z východnej strany je dubovo-agátový les. Okrajom chotára preteká kanál Dunaj – Tisa – Dunaj, ktorý je hranicou so susednou dedinou Ilandža. Na juhozápadnom aj na severovýchodnom okraji dediny sú pasienky. Na pasienku situovanom na juhozápade je *jahodáreň* – sad moruší vysadený na konci 19. storočia. Približne 5 km juhovýchodne od dediny sa pri orbe objavujú zvyšky zaniknutej dediny Orci.

Nehmotné kultúrne dedičstvo je zachovávané prostredníctvom človeka-tvorcu. V kolektívnej pamäti sú ešte okolnosti kolonizácie Hajdušice a jej premiestnenia z dôvodu zaplavovania územia na dnešné miesto, spomienky na evanjelických farárov a iné významné osobnosti. Tradované sú postupy zo všetkých oblastí spôsobu života – techniky výstavby obytných a hospodárskych objektov, domácej a remeselnej výroby, stravovania, odevu, rodinného a spoločenského života. Zachovaný je aj piesňový, hudobný a tanečný folklór. Miestne nárečie existuje u príslušníkov najstaršej a strednej generácie. Vo vedomí Hajdušičanov sú základné obrazy o sebe a heteroobrazy o príslušníkoch iných etník aj o Slovákoch z iných dedín Banátu aj v rámci Vojvodiny. Prezентujú ich predovšetkým v rámci organizovanej – inštitucionalizovanej kultúry členovia KUS Bratstvo a MO MS. K dispozícii sú aj prostredníctvom vizuálnej formy – fotodokumentácie a filmových dokumentov.

Jazykové prejavy reprezentuje najmä príbuzenská terminológia, mená zvierat a termíny, ktoré súvisia s tradičným staviteľstvom a odevom. Najstaršia aj stredná generácia používa pri vzájomnom rozhovore, a prevažne aj s deťmi, miestne nárečie slovenského jazyka. Deti medzi sebou sa rozprávajú po srbsky.

Používa sa veľa srbizmov: polievka – *supa*, *čorba*, sušiareň na kukuricu – *katarka*, škridla – *črep*, elektrický stĺp – *bandera*, pamätám sa – *pámťim*, používam – *korisťim*.

Nárečové výrazy zo slovenských nárečí: rohy – *rohe*, *obloke*, *preňia chiža*, *zaňia chiža*, *pitvor*, kryté podstienie – *felešov*, korýtko na streche – *skokani*, maštal – *koňic*, povala – *paláš*, nevedela o ňom – *ňevedela zaňho*, pre ňu robí – *za ňu robí*, posledný – *ostatný* (kraviar), praskal bičom – *pukal bičom*.

Archaické slovenské výrazy: komín – *koch*, dom aj izba – *chiža*.

V príbuzenskej terminológii už nie sú známe termíny strýko, stryná, ujko, ujčiná, tetka, sváko. Aj pre staršieho brata sa používa termín *báči*. Žena na ulici je *ňaňa*, muž na ulici *báťa*. Nepoužívajú termín dcéra, len *ďiouka*.

Otec – *apo*, *apa*

Mama – *mama*

Syn – *syn*

Dcéra – *ďiouka*

Starí rodičia – *starkí*, *starká*

Strýko, otcov brat – *báči*

Strýkova manželka – *andika*

Ujo, matkin brat – *báči*

Ujova manželka – *andika*

Otcova aj matkina sestra – *ňaňika*, *ňaňička*

Bratranec – *bratňík*

Sesternica – *sesterňica*

Svat, svatka – *svat*, *svatka*, *svatovci*

Svokor a svokra (obidvoch manželov) – *apóš*, *mamóška*

Zať – *zaťko*

Nevesta – *ňevesta*

Švagor, švagríná – *švagor*, *švagríná*.

Mená hospodárskych zvierat.

Kravy: *Biserka*, *Bojka*, *Ceca*, *Máza*, *Estika* (od Maďarov), *Lenka*, *Rumenka*, *Rúža*, býk: *Miško*.

Kone: *Estika*, *Irma*, *Laguna*, *Liska*, *Malá*, *Mica*, *Olga*, *Zuza*, *Zvezda*, *Jožko*, *Vezír*.

Najhrdšie súčasti tradičného odevu: *kmentovie*, *žersejovie*, *brokátovie*.

Tance: *čardáš*, *polka*, *step*, *tango*, *valcer*, *sirota*, *reštender*, *gunárací tanec*.

Kultúrne tradície obsahujú množstvo obyčají, ktoré praktizovali Slováci od svojho príchodu. Špecifickou črtou je výrazná akulturácia, navrstvovanie takých kultúrnych prvkov, ktoré praktizujú len Srbi a Macedónci. Dôvodom je snaha vyrovnať sa majoritným obyvateľom, nezostať ako biednejší, ktorí si napríklad oslavy po narodení dieťaťa alebo pitie alkoholu pri príležitosti úmrtia a pohrebu nemôžu dovoliť.

Náhrobník evanjelického a. v. farára E. Koléniho

Interiér Slovenského domu (Michalík 2017)

Súčasť kultúrnej infraštruktúry (Pap 2017) | Pamätná tabuľa na Slovenskom dome (Kurpaš 2017)

Etnodom MO MS Hajdušica (Kurpaš 2017)

Zaniknuté tradície:

Pastier bol v dedine do roku 2007/2008. Bičom *pukal* a tak oznamoval, že treba pustiť kravy. Ľudia vyháňali kravy, domov sa vracali samy. Posledný kraviar bol Srb. Ľudia dávali pastierovi *fruštik* a *večeru*.

Dnes nemožno identifikovať národnosť podľa odievania.

Ženy z Hajdušice chodili slúžiť do Belehradu ešte v druhej polovici 20. storočia. Hajdušičanky v súčasnosti nechodia *bedinovať* do Belehradu, lebo majú zlé cestovné spojenie. Jánošičanky chodia denne dodnes.

Rodinné obyčaje. Narodenie. Narodením dieťaťa sa začína proces enkulturácie a socializácie. Rodičku volajú *kútňica*. Niekoľko dní po pôrode sa koná oslava pre najbližších a priateľov. Otcovi dieťaťa kamaráti trhajú tričko, čo je prevzatou obyčajou z majoritného spoločenstva. Približne do prelomu tisícročí sa oslavy po narodení konali iba pri príležitosti krstu. Slováci to robia kvôli tomu, lebo sú pozývaní na takéto oslavy k Srbom a Macedóncom a potom *nehcú zostať dlžni*. Žena v minulosti nemohla vyjsť na verejnosť šesť týždňov. Po tomto časovom období dieťa navštevujú najbližší a prinášajú mu dary – peniaze, oblečenie a starší ľudia prinesú aj uvarený obed – *poliuku, plňeňinu, zmáčanku, varenô a pečenô mäso, koláče a torty*. Dieťa bolo pod ochranou matky a návšteva nebola dovolená každému, *abi nemalo z očí, aby ho niekto neuriekol*. Aj dnes sa sporadicky na detskú postieľku zaväzuje červená stužka ako ochrana dieťaťa. Z ďalších praktík je známe liatie olova – do taniera s vodou nad hlavou dieťaťa sa leje olovo. Malo ukázať, koho/čoho sa dieťa zľakne.

Krst. Termín krstu sa v porovnaní s tradíciou pred niekoľkými desaťročiami zmenil. Dieťa pôvodne krstili trojtýždňové, dnes je krst prevažne po roku. Krstiny spájajú s prvými narodeninami, čo Slováci prevzali z majoritného spoločenstva. Krst býva v nedeľu po bohoslužbách, dieťa nesú krstní rodičia. Inštitút kmetovstva tvorí viacero krstných rodičov. Krstný otec/krstná matka je prevažne kamarát/kamarátka rodičov dieťaťa, prípadne rodinní príslušníci (brat, sestra). Po krste nasleduje hostina. Bývala skromnejšia alebo nebola žiadna. Najčastejšie sa koná v *soveckom* alebo Slovenskom dome a zúčastňuje sa jej do 100 osôb. Doma sa hostiny po krste neorganizujú. *Neska je veľa družstva, tak doma robiť nemôžu. Varí sa supa, plňeňina, varenô slepačie mäso, zmáčanka aj roštil, svinské lebo janeče. Drov sa nerobil roštil. Drov s praženého sa upiekli karmenádle a to bolo všetko.* Každý hosť prináša dary dieťaťu – peniaze, oblečenie a torty. Hodnota darov kvôli spoločnej oslave krstín a prvých narodenín sa výrazne navýšila, čo je tiež vplyv srbského spoločenstva.

Konfirmácia. Z dôvodu menšieho počtu detí sa konfirmácia koná každý druhý rok. Konfirmandi chodia na prípravu vierouky. Na slávnostných službách Božích konfirmandi prezentujú vedomosti Svätého Písma. Hostina po konfirmačných

bohoslužbách sa tiež koná v *loveckom* alebo Slovenskom dome, v prípade veľkého počtu hostí v Dome kultúry. Jedlo je rovnaké ako na krstinách. Konfirmandi dostávajú od rodiny a blízkych dary, prevažne peniaze. V posledných rokoch oslavy prebiehajú so živou hudbou.

Svadba. Pytačke. Mladý pýta nevestu a súhlas k svadbe v jej dome. Až po súhlase rodičov budúcej nevesty prichádzajú do domu rodičia ženicha. Po ich súhlase nasleduje dohovor o svadbe. Dnes sú pytačky individuálnou záležitosťou páru. Po pytačkách nasledujú *ohláške* počas troch za sebou nasledujúcich nediel. Snúbenci by sa ich mali zúčastňovať. *My to tak povieme, že idú na zdávan-ku*. Na rozdiel od iných slovenských obcí v Banáte už mladá nechodí do kostola vo venci. Snúbenci využívajú možnosť zlúčenia všetkých troch ohlášok počas jedných bohoslužieb. Súvisí to aj s absenciou pravidelných Služieb Božích z dôvodu neprítomnosti vlastného farára. Po prvej ohláške sa robí slávnostný obed. Veniec mávala nevesta iba na svadbe. Dnes sa už veniec nenosí a nevesty si obliekajú výlučne moderné svadobné šaty a až po večeri – pred *tancom s mladou* sa obliekajú do krojov, ktoré im pripraví svokry (*mamóšky*).

Svadba v súčasnosti trvá dva dni – v piatok a sobotu. Koná sa najčastejšie v dome kultúry. Svadby v minulosti nebývali počas víkendu, ale v utorok a vo štvrtok. *Svadbi boli v jeseň, keď bolo víno aj pálenuo*, a keď nebolo už tak teplo. Zmenilo sa to kvôli pracovnému voľnu zamestnaných.

Vo štvrtok je zabíjačka, na ktorej sa zabíjajú *praste pre svadbu*. V piatok príbuzní, kamaráti a susedia chystajú všetko potrebné na svadbu, pozvaní hostia prinášajú koláče, sliepky. Večer je zábava pre všetkých, ktorí chystali na svadbu. V posledných rokoch nerobia *poluňiašku* – sobotný svadobný obed. Na *poluňiaške* konzumovali pôvodne paprikáš, kapustový šalát a koláče. V súčasnosti prinášajú najbližší príbuzní aj upečené prasa, čo je jedna z obyčají prevzatých od majoritného obyvateľstva. Všetci pozvaní prichádzajú na miesto svadby, občerstvia sa a spoločne idú na štátny a cirkevný sobáš. Niektoré dievčence sa na svadbách obliekajú do kroja. Po sobáši sa vracajú na miesto, kde sa koná svadobná hostina. Na večeru sa podáva: *supa, pečenô mäso – šnicle, ťufti*, koláče a torty. Pôvodne sa na svadbu nosili iba koláče (najčastejšie *herovke*), torty sú zaužívané od konca 60 rokov minulého storočia. Po večeri nasleduje tanec s nevestou za peniaze. Neskôr počas svadobnej hostiny je zbierka *do taniera* pre mladých (*do ratolesti*), na cirkev, pre kuchárky a pre muzikantov. Kuchárky zvyknú darovať peniaze cirkvi. Čepčenie mladej nevesty pretrvalo dodnes. Mladú *ovádz* družba s tromi sviečkami, pričom recituje verš: *Pohľadte na mňa aj na moje ruce, že ja držímpanú a tri zažaté svíce*. Po ukončení verša sa družba a mladá pomalým krokom otočia do kruhu a ostatní spievajú príležitostnú pieseň *Stratila som pártu*.

Úmrtie. Do roku 2017, kým Hajdušica nemala dom smútku, mŕtvy bol vystretý v prenej izbe. Obliekajú ho najbližší príbuzní alebo susedia. Po skone zastavia hodiny (*zastavíme čas*) a zrkadlo zakryjú čiernym uterákom, *abi sa mŕtvi nevidev v zrkadle*. Večer pri mŕtvom spievajú prevažne vo vedľajšej izbe. Keď prídu účastníci na spievanie alebo vyjadriť sústrasť, niektorí Slováci a pravoslávni *záväzne* prinášajú alkoholické nápoje, kávu a najbližší dokonca aj peniaze. S touto obyczajou sme sa stretli len v Hajdušici, je prevzatá zo srbského prostredia. Pri mŕtvom sa sedelo počas celej noci, podávali sa nápoje, slané pečivo, cukríky. Podobné je to aj v súčasnosti, v dome smútku je však zakázané konzumovať alkohol a čas sedenia je obmedzený do 22. hodiny. Po skončení spievania si kantor spolu s najbližšou rodinou zosnulého napíše odobierku, ktorej obsah/dĺžka nesúvisí so sociálnym statusom zosnulého, obsahuje najmä mená príbuzných. Mŕtveho vynášajú z domu smútku nohami vpred. Chlapom, ktorí tlačia vozík s truhlou na cintorín, *sa zakvačí z gombačkou uterák a tím čo nosia kveti tak ručníčok*. Keď mŕtviho spustia do jame, *tak si to odkvačia a gombačke zahodia do jame*. Uteráky a ručníčky im zostávajú ako dar (sú to obyčaje prevzaté z pravoslávneho prostredia). Pri odchode z cintorína niekto z rodiny ponúka pálenku a najbližších pozýva na kar. Kuchárky nie sú z príbuzenstva. *Drov varili susedi paprikáš a pampúche*. Od 70. rokov 20. storočia je jedlo rovnaké ako u Srbov: *kyslá polievka* a pečené prasa. Na kare sa modlí farár alebo kantor. Výška milodaru pre farára a kantora nie je presne určená. Farár pochováva len tých, ktorí majú zaplatenú cirkevnú daň.

Obyčaje kalendárneho cyklu sú od 2. tretiny minulého storočia značne zredukované, resp. ovplyvnené akulturáciou. **Veľkonočné sviatky.** Na Zelený štvrtok sa začína príprava pred Veľkou nocou. Nie sú žiadne obyčaje. Na Veľký piatok idú ľudia do kostola v čiernom odeve. Kraslice zdobia cibulovými šupami a bylinkami. Na Veľký piatok sa v rámci bohoslužieb prisluguje Večera Pánova. Jedlá sú pôstne, ako napríklad *pukaná* kukurica, varená alebo vyprážaná ryba, *varenie krumpľe*. Koláče a sladkosti sa nejedia. Na Bielu sobotu ráno sa varí *studenia*, šunka a *sárma*, pečú sa koláče. Po príchode z kostola na Veľkonočnú nedeľu nasleduje slávnostný obed, po ňom deti navštevujú príbuzných a susedov – dostávajú darčeky (sladkosti, peniaze). Tradičné oblievačky na Veľkonočný pondelok sa už neuskutočňujú. Poslednýkrát mládenci chodili oblievať dievky v 50. rokoch 20. storočia. V súčasnosti chlapci symbolicky oblievajú len voňavkou – obdarovaní sú vajíčkami, sladkosťami a peniazmi. V utorok po Veľkej noci dievčence oblievali chlapcov, tradícia zanikla rovnako ako oblievačky v 50. rokoch minulého storočia.

Adventné obdobie – Vianoce (Kračúm). Na Luciu už maskované Lucky nechodia. Nesmie sa šiť, iba prať, *abi sa rospalo* a netreba nikomu nič dať z domu. Na Mikuláša deti dostávajú dary do topánok. Maskovaný Mikuláš

dedinu neobchádza. *Na Štedrí dem richtujeme šecko za Kračúm, varíme, pečieme. Na Kračúm sa ništ nevarí ani nezametá. Večer tájdeme do kostola a tam aj deti recitujú.* A po kostole chodia mládenci strieľať dioukám a potom ich diouke za to počásťia. Na Štedrý večer je vianočná večera, na ktorú sa recipročne pozývajú aj Srbi, lebo Slováci chodia do srbských rodín na *slavu*. *Slava* je pravoslávny rodinný sviatok. Viaže sa na určitého svätého, ktorého má individuálne zvoleného každá rodina. Po Vianociach a Veľkej noci je najdôležitejším rodinným sviatkom. *Slava* nadobudla u Srbov etnoidentifikačný charakter a ak ho Slováci transformujú do svojej kultúry (napríklad pripravujú jedlá, ktoré by pri tejto príležitosti sami nikde nekonzumovali), znamená pre nich výraznú stratu etnickej identity a zároveň ide o prejav lokálnej spolupatričnosti Slovákov. Počas posledného desaťročia v Hajdušici deti nechodia vinšovať (*palazuvat*).

Pri polazovaní sa napríklad používali vinše, ktoré dnes zostali súčasťou kolektívnej pamäti, obsahujú však skomolené výrazy a nie sú zrozumiteľné ani hajdušickým Slovákom:

*Vinšujem vám tieto sviatke,
išli moja mama na priatke.
A ja vám vinšujem, tobenove ňečujem,
k peci sa ňetískam, lebo tam ňišť ňezískam.
Dajte, že mi dajte, čo mi máte daťi,
lebo já tu nemám, kedí veľa stáťi.
Pán Boh daj dobrô rano...
Ja som malá veverička,
pítam si já do košíčka.
Kus mrváča, kus koláča,
vileťi vám z chiži ftáča.
Pán Boh daj dobrý deň...
Ja som malý Juhás,
Palazujem u vás,
Kapselka mi trčí,
Pes do nej vrčí,
Dajte mi oriešky,
nak sa mi zapučí,
Pm boh daj dobrý dem.*

Pred 1. májom v noci chlapci rozsypali pred domami dievok suchý hnoj. Diouka ho mala čím skôr pozametať, aby ukázala, aká je *keľavná*. Na 1. mája sa stavali **máje**, posledný raz v 50. rokoch 20. storočia. V rovnakom čase zaniklo aj rozhadzovanie suchého hnoja.

Interiér etnodomu (Kurpaš 2017)

Priadky 2017 (archív MO MS Hajdušica)

Priadky 2016 (archív MO MS Hajdušica)

Cirkevný spevokol z roku 1975 (Michalík 2017)

Počas cirkevného sviatku **Spomienka na reformáciu** sú v kostole bohoslužby venované téme reformácie. Návštevy cintorína súvisia s *Dňom mŕtvych (Pamiatka zosnulých)*, keď sú na cintoríne služby Božie.

Na zabíjačkách, ktoré prebiehajú od novembra do januára, sa zúčastňujú najbližšia rodina, susedia a kamaráti. Každý ma presne vymedzené povinnosti.

Gastronómia. Paprikáš varili iba Slováci, od ktorých to prebrali domáci Srbi. Slováci prijali jedlá z Balkánu, ako grilované *pleskavice*, *ťevapi*, tiež *gibanicu*, *musaku*, *podvarak*. Oblúbeným jedlom je aj *sárma*. Macedónci prevzali viac receptov od Slovákov ako Slováci od Macedóncov. Napríklad Slováci varia *prebránac* – *bôb* na husto zapečený s mäsom.

Slovenky učia variť a piecť Srbky aj Macedónky. Napríklad *kíffe*, *lepňíky* s marhuľami, slivkami, *plňeňinu* (ktorá sa varí aj na svadbách).

Mienky o sebe a o iných:

Hajdušičania sú prívetiví a dobrosrdeční.

Kovačičania sa pyšní, hrdí.

Jánošičania sú pracovití, nechcú novoty.

Padinčania sú pyšní.

Vojlovičania sú samí pre seba.

Zemepisné, katastrálne a miestne názvy súvisia s pomenovaním častí chotára aj dediny. Používajú ich všetci obyvatelia bez rozdielu etnickej príslušnosti. Nie sú známe žiadne legendy, ktoré by sa na ne viazali alebo ich vysvetľovali. Časti dediny: *Kolonija*, *Hlavná ulica*, *Krátka ulica*, *Druhá ulica*, *Tretia ulica*, *Novica*, *Ulica večitých dĺžnikov*.

Na severozápade chotára boli *Chrtanov sálaš* a *Milerov hodaž*.

Chotárom pretekajú kanály *Malý Begej* a *Dunaj* – *Tisa* – *Dunaj*, ktorý je všeobecne známy ako *DéTéDé*. Časti chotára: *Padinska Léca*, *Pirindža*, *Danielsko*, *Olga* (grófka – majiteľka polí sa volala *Olga*), *Močilá*, *Malá gudura*, *Veľká gudura*, *Malá hora*, *Veľká hora*, *Žombek*, *Za dedinou* (aj *Agrár*), *Prvie honi*, *Druhie honi*, *Tretie honi*, *Kasalovo* (aj *Trkalište*). V časti chotára *Orci* bol sálaš, na ktorom žilo viacero rodín.

Z iných nehmotných prejavov a súčastí kolektívnej pamäti možno spomenúť názor hajdušických Slovákov na príslušníkov iných národností.

O Macedóncoch majú mienku, že do nového prostredia prišli zaostalejší ako Slováci a Maďari a majú podstatne chudobnejšiu (v zmysle jednoduchšiu) kuchyňu;

Nemci boli vyspelejší ako Slováci, vidno to na domoch, ktoré po nich ostali;

Ak prišli po 2. svetovej vojne do domov po Nemcoch Srbi z Bosny a Hercegoviny, nevedeli nadviazať na ich vyspelejšie bytové podmienky. Dvor poznáš podľa neporiadku;

O Maďaroch majú Slováci mienku, že sú poriadkumilovní.

O sebe si Slováci myslia, že sú pracovití, čestní a poriadok majú ako Maďari.

Pred kostolom bola v roku 2015 odhalená pamätná tabuľa Emilovi Kolénimu, ktorú venoval Ústav pre kultúru vojvodinských Slovákov.

Slovenský nápis v evanjelickom a. v. kostole nad oltárom: *Ježiš Kristus ten istý včera, dnes i naveky*.

Technologické postupy a špecifické techniky, viažuce sa na hmotné kultúrne dedičstvo. Gastronómia.

Raňajky: *upečené krumpľe*, *klobása*, *slanina*, *matejok*, *hurka*, *škvarke*, *klbása*, *kyslá kapusta*;

Večera: *kaša s mliekom a kačičou masťou*, *krumpľovie rezance od obedu*, *slanina*, *šunka*, *volské oko*, *varená slanina*, *mastenô chleba*. Večeru nevaria, iba obed;

Obed: *Pondelok* – *jedlo z nedeli*;

Utorok – *buchty*, *pampúche*, *poliouka paradajková*, *roštová* – *niečo z cesta*, *slivkové gule* (*krumpľovie buchtičky so slivkami*), *šmóre* (*s tým jedia kompót*);

Streda – *paprikáš* (*mäsový alebo bezmäsitý* – *gľanový* – *krumpľe*, *cibula*, *na koniec sa dajú haluške*);

Štvrtok – *mäsité jedlá: sárma*, *plnená paprika*;

Piatok – *bôb*, *sladká kapusta*, *kyslá kapusta*, *pražená kyslá kapusta*;

Sobota – *bôb*, *ak nezostal bôb*, *tak sa varili krumpľovie rezance*, *z tej vody*, *čo sa varili rezance*, *sa neskôr uvarila poliouka krumpľová*;

Nedela – *nedelov obed* – *supa* (*biela poliouka*), *plnina*, *paradajková zmačanka*, *praženô mäso* (*tufty*, *karmenádle*, *rebrá...*), *šalát* – *zelený*, *kapustový*, *krumpľe varenie alebo praženie*;

Koláče: *rejtes* s *makom*, *orechami*, *syrom*, *višňami*, *jablkami*, *tekvicami*; *salovníke*, *pirohy*, *pampúchy*, *buchty*, *herovke*, *rolát s lekvárom*, *bólovské* – *ako rejtes s hrozienkami*, *syrom*, *alebo krumpľami zakrúcaný ako vrkoč*.

Kultúrne organizácie a inštitúcie

Spolková a organizovaná činnosť v Hajdušici je výrazne ovplyvnená jej multietnickou štruktúrou. Na slovenskom etnickom princípe vyvíjajú aktivity len Slovenský evanjelický a. v. cirkevný zbor, SKUS Bratstvo a MO MS Hajdušica.

Slovenský evanjelický a. v. cirkevný zbor v Hajdušici. Prvý cirkevný zbor v Hajdušici bol založený v roku 1809. Spočiatku ho tvorili najmä Slováci, neskôr aj Nemci. Od roku 1921 funguje ako čisto slovenský. Aktuálne má okolo 650 členov, cirkevnú daň platí približne polovica. Sú to najmä Slováci, ale aj inoetnickí

partneri zo zmiešaných manželstiev. Zbor aktuálne nemá vlastného farára, administruje ho jánošícky farár Sladjan Daniel Srdić.

Na evanjelickej fare sa okrem farárskeho bytu, kancelárií a sociálneho zázemia nachádza aj zborová sieň (približne 100 miest na sedenie), v ktorej sa pravidelne vykonávajú večerné bohoslužby od adventu do Veľkej noci a riadne služby Božie od Troch kráľov do Kvetnej nedele. Nový kostol bol vysvätený v roku 2009, zo starého zostala len veža, ktorá bola adaptovaná počas výstavby. Pri jeho stavbe pomáhali všetci členovia cirkevného zboru vrátane mládeže.

Služby Božie pravidelne navštevuje okolo 30 veriacich. Na sviatky sa ich zúčastňuje aj viac ako 500. Po odchode farára Jaroslav Javorník do Kulpína záujem o cirkevné aktivity pomerne opadol. Konfirmáciu v posledných rokoch absolvuje priemerne menej ako 10 detí. V Hajdušici je približne jeden sobáš ročne, päť krsťov a do osem pohrebov.

Na základnej škole prebieha riadna výučba náboženstva, zúčastňuje sa jej okolo 30 detí. Deti si v rámci hodín pripravujú sviatočné programy s náboženskou tematikou, zúčastňujú sa na stretnutiach evanjelickej mládeže aj cirkevných táborov na Slovenku. Nedeľná škola ani besiedka pre menšie deti neboli zaužívané ani za prítomnosti predchádzajúceho farára Jaroslava Javorníka.

Cirkevníci jedenkrát ročne vycestujú na zborovú návštevu, raz za rok tiež privítajú hostí z iného cirkevného zboru. V roku 2016 napríklad navštívili Padinu, hostia prišli z Ostojičeva.

Cirkevný spevokol bol založený tiež v 60. rokoch 20. storočia. Členovia spievajú na sviatky, pri stretnutiach cirkevných spevokolov a na zborových návštevách. Návky sa konajú príležitostne, najmä pred vystúpeniami.

Pri cirkevnom zbore funguje aj **Oltárny krúžok žien**. Založený bol v 60. rokoch 20. storočia, no časom prestal pracovať. Obnovil ho až predchádzajúci farár Jaroslav Javorník. Ženy sa starajú o kostol a okolie, evanjelickú faru. Majú kontakty s inými oltárnymi krúžkami, za rok navštívia asi 5 partnerských krúžkov. Okrem práce členiek oltárneho krúžku sa v hajdušickom zbore organizujú dve väčšie pracovné akcie ročne, počas ktorých sa komplexne udržiavajú kostol, fara aj farská záhrada a zvyšok pomerne rozsiahleho pozemku.

Kultúrno-umelecký spolok Bratstvo. Založený bol v roku 1979 pod názvom Bratstvo a jednota, pričom prvé návky folklórnej skupiny sa začali už v roku 1978. V roku 1988 bol úradne zaregistrovaný. Od roku 2004 oficiálne zmenil názov na Bratstvo. Folkloristické hnutie bolo v dedine prítomné aj pred rokom 1978, no nebolo nijako organizované. V medzivojnovom období a po 2. svetovej vojne sa v dedine hrávalo aj divadlo, o čom však nemáme bližšie informácie. V KUS Bratstvo od jeho založenia nejstvovala ochotnícka divadelná aktivita.

Spolok má v roku 2017 okolo 40 členov, z toho maximálne polovicu detí a mládeže. V rámci spolku pôsobí spevácka mužská skupina, ktorá má do 10 členov. V súčasnosti funguje sporadicky, a to z dôvodu zamestnania viacerých členov na Slovensku. Ženská spevácka skupina má 12 členiek od 18 do 60 rokov. Na sólových podujatiach vystupujú Vladimír Hraško a Paulína Blanková. Funguje aj tanečná skupina mládežníkov, ktorú tvoria dvaja chlapci a šesťnásť dievčat. Hudobná zložka má troch členov (harmonika, husle, kontrabas). Choreografom je Vladimír Hraško.

KUS Bratstvo sídli v Slovenskom dome, nákup ktorého bol financovaný z prostriedkov NRSNM v Srbsku. Je to bývalý trojpriestorový dom, ktorý bol prispôbený k zasadnutiam a speváckym skúškam. Tanečné skúšky sa tu nedajú realizovať, konajú sa v dome kultúry.

K vybaveniu spolku patria počítač, reproduktory a kontrabas. Spolok vlastní jeden druh nekompletného kroja (u žien iba vrchné sukne, oplecká a obuv, u mužov košeľa a klobúky). Kroje sú skladované v domácnostiach u členov.

Spolok je financovaný z projektových žiadostí na obec Plandište, Pokrajinský sekretariát pre národnostné menšiny, Národnostnú radu Slovenskej národnostnej menšiny v Srbsku či Veľvyslanectvo SR v Belehrade.

KUS Bratstvo sa pravidelne zúčastňuje organizovaných podujatí v Aradáci, Hložanoch a na obecnej prehliadke folklóru v Plandišti. Hajdušičania nemajú vybudované žiadne družobné kontakty na Slovensku.

Detský folklórny súbor Lastovičky. Pôsobí pri Základnej škole Jovana Jovanovića Zmaja. Do roku 2014 sa pravidelne zúčastňovali na Detskom folklórnom festivale Zlatá brána v Kysáci a obecných prehliadok detského folklóru v Plandišti. V súčasnosti má súbor organizačné problémy – nedostatok detí aj finančných prostriedkov na zabezpečenie choreografu.

Miestny odbor Matice slovenskej. Bol založený v roku 1995. Aktivita matice bola od založenia z rôznych dôvodov viackrát utlmená. Od roku 2008 pôsobí nepretržite. Novodobá matica nadviazala na činnosť pôvodnej, ktorá fungovala, podobne ako v iných prostrediach, ešte krátko po 2. svetovej vojne.

Na prelome milénia pod menom matica na viacerých fórach vystúpila folklórna skupina KUS Bratstvo z dôvodu jeho nefunkčnosti.

Hajdušická matica má približne 120 členov, z ktorých je aktívnych do 20. Maticiari sa stretávajú podľa potreby. Matica sídli v priestoroch etnodomu na Masarykovej ulici 49, ktorý je od roku 2009 prenajatý od súkromného majiteľa. V roku 2017 sa realizovala jeho kúpa z prostriedkov okresu Plandište, Ústavu pre kultúru vojvodinských Slovákov aj vlastných zdrojov. Exponáty nachádzajúce sa v etnodome sú darmi Hajdušičanov. Okrem toho matica vlastní aj rozkladacie stoly a lavice, ktoré občas za úplatu prenajíma na rôzne podujatia.

Matičari organizujú promócie a prezentácie kníh a dvakrát ročne divadelné predstavenie hosťujúceho súboru (napr. Vojlovica, Aradáč, Nový Sad), ktorého sa zúčastňuje do 100 divákov. V roku 2015 vydal MOMS Hajdušica v spolupráci so Slovenským vydavateľským centrom v Báčskom Petrovci publikáciu z rukopisu Emila Kolénihho Slováci v Hajdušici a na Dolnej zemi. Pri prezentácii knihy bola pred kostolom odhalená pamätná tabuľa Emilovi Kolénimu. Matičari sa venujú aj údržbe etnodomu a okolitého pozemku počas pracovných akcií, ktoré sa konajú podľa potreby.

Členovia matice a ženského spolku plánujú rozvíjať v dedine vidiecky turizmus. Možnosti si overili počas návštevy dôchodcov z Belehradu, ktorým prezentovali etnodom, pripravili slovenské gastronomické špeciality (makové buchty, *bagáne* – pagáče, *kífle*, škvarky, chlieb s masťou) a mohli si kúpiť aj rôzne domáce výrobky a ručné práce.

Spolok žien Oko. Bol založený v roku 2009, keď sa v Hajdušici uskutočnil folklórny festival Tancuj, tancuj... Publikácia Slováci v Srbsku z aspektu kultúry udáva ako rok založenia 2006. Spolok mal v roku 2017 14 členiek od 40 do 65 rokov, z toho je polovica Sloveniek, zvyšok tvoria Srbky a Maďarky. Spolok je členom Asociácie slovenských ženských spolkov vo Vojvodine.

Spolok žien využíva priestory Slovenského domu, v ktorom majú k dispozícii jednu samostatnú miestnosť a v čase stretnutí aj spoločenskú sálu. Tá je zároveň od roku 2010 zariadená ako etnoizba s množstvom tradičného oblečenia, textilu aj rôznych predmetov z domácnosti, ktoré dostali do daru od Hajdušičanov. Materiálne vybavenie spolku tvoria laptop, tlačiareň a šijací stroj. Finančné prostriedky získavajú takmer výlučne od okresu Plandište a predajom vlastných ručných prác.

Medzi hlavné činnosti spolku patrí výroba ručných prác, organizovanie Slivkového dňa, návšteva podujatí iných ženských spolkov a účasť na výstavách ručných prác a domácich produktov. Z ručných prác vyrábajú najmä obrusy, pokrývky na podnosy, nástenné textilné držiaky na pokrievky, obliečky na vankúše, nástenné kuchárky, zdobené lopáre, pred Veľkou nocou obšívajú vajíčka.

Najlepšie vzťahy Hajdušičanky udržiavajú s Vojlovičankami, Jánošičankami, Bieloblatčankami a Petrovčankami. Zo srbských a inoetnických ženských spolkov sú to: Velika Greda, Plandište, Sečanj, Melenci a Zrenjanin. Ročne aktívne navštívia asi 10 rôznych podujatí.

Každoročne sa zúčastňujú aj Vianočného charitatívneho bazára pod záštitou Veľvyslanectva SR v Belehrade. Pre deti z detského domova v Belej Crkve organizovali zbierku oblečenia. Starším obyvateľom Hajdušice roznášali zdobené veľkonočné vajíčka.

Organizované podujatia

Podobne ako spolková činnosť aj organizované podujatia majú viac lokálny než etnický charakter. Takmer na všetkých sa podieľajú obyvatelia Hajdušice bez ohľadu na etnickú príslušnosť.

Najväčším sviatkom a zároveň podujatím v Hajdušici je **kirvaj**. Koná sa v druhú októbrovú nedeľu. Na jeho organizovaní sa rôznymi aktivitami podieľa slovenský evanjelický cirkevný zbor, KUS Bratstvo, KUD Biseri, Miestne spoločenstvo, mládežnícke združenie Casper, futbalový klub Hajdušica a Strelecký klub Hajdušica.

Kirvajové podujatia sú spravidla rozložené na celý víkend. V nedeľu sa konajú **slávnostné služby Božie**. Mládežnícke združenie Casper organizuje **Gulašiádu** – súťaž vo varení guláša, po ktorej nasleduje veselica v dome kultúry. Futbalový klub pripravuje **detský futbalový turnaj**.

V Dome kultúry sa uskutočňuje **výročný celovečerný koncert** slovenského KUS Bratstvo, v minulosti aj srbského KUD Biseri. Na *kirvaj* prichádzajú aj mnohí Hajdušičania, ktorí sa z dediny odsťahovali, ako aj príbuzní a priatelia Hajdušičanov z iných prostredí, napr. z Vojlovice, Jánošíka, Vršca, Belehradu. V centre sa tiež koná jarmok.

Spolok žien Oko organizuje od roku 2010 **Slivkový deň**, ktorý sa koná v druhú septembrovú nedeľu. Na podujatie si pozývajú predstaviteľky iných ženských spolkov. V roku 2016 sa ho zúčastnili delegácie 17 spolkov, spolu približne 200 účastníkov. Podujatie sa spočiatku konalo v Slovenskom dome, no z dôvodu veľkého množstva účastníkov sa presunulo do domu kultúry. Začína sa podvečer a trvá do neskorého večera. Súčasťou Slivkového dňa je príprava gastronomických špecialít zo sliviek – slivkových knedlí a *lepnikov*. Pre účastníčky je pripravená večera (zemiakový guláš) a tombola (s cenami, ako slivkové koláče, ručné práce, galantéria). K zábave vždy hrá živá hudba, ktorú si Hajdušičanky pozývajú z Kovačice (Hot Music Band).

Miestny odbor Matice slovenskej organizuje od roku 2011 **priadky**. Konajú sa v etnodome na Hromnice, prípadne aj na Zuzanu (19. február) večer. Zúčastňuje sa ich okolo 30 matičiarov aj členiek ženského spolku, prídu aj Srbi a Maďari. Uvaria si kukuricu, pukance, ženy pripravujú *rejteše* aj iné pečivo. Ak je prítomný harmonikár, účastníci si zaspievajú ľudové piesne. Jedna verzia priadok, keď sa domáci prezentovali v krojoch, je sfilmovaná a dostupná na internetovom portáli youtube.com.

MOMS organizuje tiež **Výročné matičné zasadnutie**, po ktorom sa už niekoľko rokov koná v dome kultúry divadelné predstavenie.

Týždeň pred kirvajom poľovníci organizujú **súťaž v strelbe na hlinené holuby**. Pred niekoľkými rokmi boli tradičnými aj **súťaže detí a žien v love rýb** na jazere pri kaštieli a **súťaž vo varení rybacej polievky**.

Kultúrna infraštruktúra

Najdôležitejšími zložkami kultúrnej infraštruktúry Hajdušice sú kultúrny dom, Slovenský dom, evanjelický kostol a fara, etnodom a Základná škola Jovana Jovanovića Zmaja.

Kultúrny dom s kapacitou do 400 miest je vo vlastníctve miestnej samosprávy. Objekt je revitalizovaný, klimatizovaný bez vykurovania a kompletných inžinierskych sietí. Sála má pódium s osvetlením, stolmi a sedením pre 200 osôb (vlastné stoličky), skladovými priestormi a improvizovanou kuchyňou. Podujatia možno organizovať aj vo dvore. Sú tu betónové stoly, parkovacie miesta a zatravnené plochy. Organizácia Červeného kríža tu pravidelne poriada mládežnícky tábor. V samostatnom objekte sú ubytovacie kapacity.

V priestoroch kultúrneho domu sa organizujú svadby, kary, krsty, podujatia miestnych spolkov. Za prenájom kultúrneho domu sa podľa druhu využitia platí približne 40 eur. Spolky za používanie kultúrneho domu neplatia prenájom. Súčasťou budovy sú priestory, kde sídli klub penzistov.

Slovenský dom KUS Bratstvo v Hajdušici bol zakúpený v roku 2009 prostredníctvom financovania Národnostnej rady slovenskej národnostnej menšiny. Jeho rekonštrukciu podporil Zastupiteľský úrad Slovenskej republiky v Belehrade z prostriedkov SlovakAid a NRSNM.

Slovenský dom je v slovenských farbách (biela fasáda, modrá podmurovka a rámy okien). Reprezentuje tradičnú dolnozemskú architektúru. Vybavený je kuchyňou so sporákom a pecou na tuhé palivo, stolmi a sedením, spoločenskou miestnosťou s kapacitou 60 miest. Nachádza sa tu aj etnoizba, ktorá je zariadená tradičným nábytkom a textíliami. Sú tu dokumentárne fotografie, korešpondencia, darčeky od návšteví. Rekonštruované sociálne zariadenia sa nachádzajú v zadnej časti budovy s vonkajším vstupom.

Základnú školu Jovana Jovanovića Zmaja s riaditeľom Miroslavom Maričićom (1958) navštevuje 90 žiakov 1. – 8. ročníka. Výučba na 1. stupni je pre nízky počet žiakov realizovaná malotriednym vyučovaním. Objekt je čiastočne rekonštruovaný.

Školu personálne zabezpečuje 26 učiteľov a 12 pomocných zamestnancov.

Triedy sú vybavené počítačmi a interaktívnymi tabuľami. Telocvičňa má kapacitu do 200 osôb. Vybavená je šatňami, sprchami a toaletami. Vo vonkajšom areáli sa nachádza multifunkčné ihrisko s dopravným značením pre výučbu pravidiel cestnej premávky. Priestory školy využívajú športové kluby (futbal, basketbal, hádzaná), spevokol, FS Lastovičky a KUS Bratstvo. Intenzívne sa využívajú najmä počas dedinských osláv, Dňa sv. Sávu, Dňa školy, veľkonočných sviatkov.

Vo vestibule a na chodbách sú umelecké výrobky žiakov, ocenenia, diplomy, fotodokumentácia a spomienkové predmety prezentujúce aktivity školy. Pod schodiskom sa nachádza voľnočasový spoločenský priestor.

Súčasťou školy je knižnica s viac ako 6200 publikáciami slovenskej a srbskej produkcie. Klasické diela prózy a poézie dopĺňajú učebnice, cvičebnice, slovníky a metodické príručky pre učiteľov. Okrem náučnej literatúry knižnica disponuje aj literatúrou pre deti a mládež.

Evanjelická fara a kostol sú prvkami infraštruktúry, ktoré slúžia prevažne cirkevnému zboru. Súčasťou fary je farská kancelária, služobný byt, modlitebňa, kuchyňa, skladové priestory a sociálne zariadenia. Zborová sieň má kapacitu približne 100 miest s oddelenou zasadacou miestnosťou pre 15 ľudí. Vybavená je stoličkami, malým oltárom, vykurovacími telesami na tuhé palivo, ale aj centrálnym vykurovaním a audiosystémom. Kostol s kapacitou 200 miest je vedľa fary. Obe nehnuteľnosti sú revitalizované, plne funkčné, verejne dostupné a intenzívne využívané.

Potenciál pre rozvoj kultúrnej infraštruktúry predstavuje park s kaštieľom. Sídli v ňom súkromná firma, ktorá prenájíma spoločenské miestnosti na reprezentačné účely. Objekt je v čiastočne revitalizovanom stave s nutnosťou rekonštrukcie. Kúpalisko vedľa parku je zanedbané, nevyužiteľné a chátra.

Ľudské zdroje

Napriek multietnickej štruktúre lokálneho spoločenstva dokážeme identifikovať ľudské zdroje, ktoré sa podieľajú na organizovaní, prezentovaní a zachovávaní slovenskej minoritnej kultúry.

Ku kultúrnym manažérom patria napr. choreograf Vladimír Hraško (1997), harmonikár Jaroslav Greksa (1972), Nenad Folšan (1993), predseda KUS Bratstvo a bývalý predseda KUS Bratstvo Michal Hrudka (1952); novinár Vladimír Hudec (1957), ktorý píše pre Hlas ľudu a spoluorganizuje minoritné aktivity v rámci dediny. Má prehľadne spracovaný archív s vizuálnou dokumentáciou. Učiteľka Tatiana Némethová je redaktorkou periodika Zornička.

Z Hajdušice pochádza insitný maliar Miroslav Hraško (1990), člen Galérie Babka v Kovačici. Budúcou maliarkou – študentkou umenia je Sanja Brežičaninová (1995).

Maliarmi interiérov sú Paulina Folšanová (1938), Anka Mamojkova (1950) a Ján Širka (1950), ktorý je aj zvonárom; torty pečú cukrárky Rozália Hudecová (1969) a Vesna Brežičaninová (1967).

U novinára Vladimíra Hudeca (Čukan 2017)

Hudobným pedagógom je Dejan Dimitrijević; hudobníkmi sú huslistka Anastácia Dodić (2002), huslista a spevák Vladimír Hraško (1997), harmonikár Jaroslav Greksa (1972).

Miestnych podnikateľov reprezentuje Janko Hrudka (1980), ktorý vlastní farmu ošípaných; Pavel Molnár a Dejan Nikolovski vlastnia minifarmy dojníc, Ferenc Žižik (1963) vlastní farmu japonských prepelíc, stavebnú firmu má Branislav Stojčevski (1971); srbská krajčírka Milanka Lečić (1957) zamestnáva slovenské ženy; Pavel Sobin (1953) vyrába širokové metly; včelári sú zastúpení Michalom Hraškom (1961), Milkom Vrbom (1965), Jankom Černákom (1952), Miroslavom Černákom (1956), Vladimírom Maliarom (1964), Pavlom Hraškom (1958), Jankom Kollárom (1957), Miroslavom Farkašom (1970) a Goranom Brežičaninom (1967); Monika Stojčevská (1980) a Daniela Nikolovská (1980) sa zaoberajú trhovníctvom. Miroslav Marček (1963) a Bojan Jovičić (1994) sú auto-mechanici. Goran Dangubić (1966) je autoprepravca. Medzi podnikateľov možno zaradiť aj viacerých majetnejších poľnohospodárov, ktorí obrábajú 30 a viac hektárov pôdy – Milko Vrba (1965) so synmi Igorom (1989) a Andrejom (1986), Michal Ďuga (1966), Pavel Cesnak (1968), Ratomir Gojković (1967), Lazar Dangubić (1967), Mirko Radulović (1956) a Miroslav Hraško (1958).

SWOT analýza kultúrneho potenciálu Slovákov v Hajdušici

Silné stránky

Fungujúci KUS Bratstvo s viacerými sekciami
Fungujúci MO MS
Viacero ďalších fungujúcich spolkových organizácií
Muzeálna expozícia v etnodome na Masarykovej ul.
Slovenský dom KUS Bratstvo
Priestory kostola, fary a farskej záhrady ako súčasť infraštruktúry a kultúrnej krajiny
Pravidelné vykonávanie bohoslužieb v slovenskom jazyku
Archivované cirkevné matriky na etnickom princípe na farskom úrade ev. a. v. cirkvi
Digitalizované staršie cirkevné archívne dokumenty
Bohatá kultúrna infraštruktúra
Prítomnosť výrazných ľudských zdrojov
Výučba slovenského jazyka na základnej škole
Osobnosť novinára Vladimíra Hudeca, ktorý archivuje bohatú vizuálnu dokumentáciu (fotografie, filmy)
Slovenské oddelenie knižnice v ZŠ J. J. Zmaja

Slabé stránky

Zlá ekonomická situácia obyvateľov/vysoká nezamestnanosť
Pracovné migrácie a vysťahovalectvo na Slovensko
Absencia vlastného ev. a. v. farára
Absencia inštitucionálnych kontaktov so Slovenskom
Absencia obyčajových tradícií realizovaných na slovenskom etnickom princípe
Množstvo zmiešaných manželstiev vzhľadom na heterogénnu etnickú štruktúru

Príležitosti

Prajná menšinová legislatíva štátu (možnosť získavať finančnú podporu z viacerých zdrojov)
Výchova inteligencie na Slovensku (štúdium na univerzitách)
Rozvoj kultúrneho a vidieckeho turizmu (s možnosťou využitia etnodomu, kúpaliska a kaštieľa)
Prítomnosť iných etnických minorít s možnosťou participácie na spoločnom uplatňovaní menšinových práv

Ohrozenia

Celková ekonomická situácia v krajine
Negatívna demografická krivka
Nedostatok pracovných príležitostí
Pokračujúce pracovné migrácie do väčších miest, na Slovensko a do iných európskych krajín
Nedostatok finančných prostriedkov v minoritnom projektovom systéme
Rast vplyvu srbských prvkov vo všetkých oblastiach tradičnej kultúry

Kultúrny potenciál Slovákov vo Vojlovici

Mapovanie a hodnotenie kultúrneho potenciálu Slovákov vo Vojlovici je špecifické tým, že kolektív autorov súčasného projektu vydal v roku 2015 rozsiahlu monografiu *Vojlovica. Kultúrne tradície Slovákov v Banáte*. Okrem kapitol, ktoré zohľadňujú miestne geografické a historické podmienky, demografický vývoj, spôsob života a kultúru, obsahuje aj osobitnú stať, venovanú aktuálnemu kultúrnemu potenciálu.

Vojlovica ako multietnická a multikultúrna prímestská lokalita dedinského typu je situovaná v južnej časti vojvodinského Banátu na juhovýchodnom okraji Pančeva a severovýchodne od Belehradu. Predkovia dnešných vojlovických Slovákov si na Banát najskôr zvykali v starej/pôvodnej Hajdušici (od roku 1809). Korene slovenskej identity si uvedomovali a pestovali spolužitím s inými – od polovice 50. rokov 19. storočia najmä popri Srboch a Nemcoch v Pančeve, od konca 60. rokov absolvovali krátku anabázu s Nemcami v povodňami sužovanom Marienfelde, najneskôr od roku 1882 na území dnešnej Vojlovice aj susedného Starčeva s Maďarmi a Nemcami, po 2. svetovej vojne s Maďarmi a Srbmi. Hlavne od 30. rokov 20. storočia mesto (Pančevo aj Belehrad) poskytuje pracovné

Zdroj: vlastné spracovanie (2018).

príležitosti v priemysle aj v službách, možnosti speňažovania poľnohospodárskych produktov i iných výsledkov špecializovaných ekonomických aktivít, ale predovšetkým dlhodobou formuje svetonázor vojlovických Slovákov. Na rozdiel od mnohých iných slovenských minoritných spoločenstiev v Báčke, Banáte a Srijeme veľmi rýchlo pochopili význam vzdelania. Mysliac na budúcnosť, posielali svoje deti do škôl, upúšťali od poľnohospodárstva ako hlavného zamestnania a najdôležitejšieho zdroja príjmov a obživy. Už v medzivojnovom období, no hlavne od 60. rokov 20. storočia, sa orientovali na prácu v priemysle, remeselnej výrobe a v neroľníckych zamestnaniach, ktoré si mestské prostredie vyžaduje. Obrábanie pôdy má pre väčšinu Vojlovičanov len okrajový význam. Veľkú hodnotu majú družnosť, spolková činnosť a rôznorodé formy spoločenského života bez ohľadu na etnickú a náboženskú príslušnosť. Výraznou črtou sú bohaté ľudské zdroje a ich medzigeneračné prepojenie.

Kultúrne dedičstvo

Archívne dokumenty. Rozsiahly historický archív (*Istoriskij arhiv*) sa nachádza v Pančeve a v jeho zbierkach sú aj dokumenty súvisiace s Vojlovicou. Vo Vojlovici sa nenachádza žiadny centrálny archív, preto sú mnohé dokumenty nesystematicky roztrieštené na viacerých miestach (cirkev, kláštor, obec, súkromné osoby, spolky, industriálne podniky). Zápisnice cirkevného zboru sú evidované od roku 1887 na evanjelickej fare. Matričné zápisy sú vo Vojlovici vedené od roku 1869. Na fare reformovanej cirkvi sú o. i. uložené všetky dokumenty a matriky z Andrásfalvy (Bukovina), privezené v roku 1883. Archívne dokumenty a záznamy o hospodárení, výmere pôdy či počte veriacich sú uchovávané vo Vojlovickom kláštore. Vlastné archívne záznamy si vedú aj kultúrno-spoločenské spolky a súkromné osoby, napr. Ana Kucháriková a Ján Pavela. Okrem písomností sú dostupné aj historické mapové podklady a fotografie. Potrebné je ich vyžiadanie a zdôvodnenie použitia.

Archív Slovenského evanjelického a. v. farského úradu vo Vojlovici obsahuje najstaršiu cirkevnú matriku z roku 1898. Dovtedy vykonávali pobožnosti, krsty, svadby a pohreby nemeckí kňazi z Pančeva. Po vzniku samostatného cirkevného zboru (Slováci a Nemci) v Hertelende – dnešnej Vojlovici v roku 1886 boli spočiatku matriky spoločné, slovenský cirkevný zbor sa definitívne osamostatnil v roku 1923 a až od nasledujúceho roku boli vedené všetky matričné dokumenty v samostatných knihách v slovenskom jazyku. Obsahujú kompletné údaje o cirkvníkoch – evanjelikoch a.v., respektíve o vojlovických obyvateľoch

Matrika										sobášnených				
číslo listu	deň a mesiac	meno a otec		matka	pohlavie	vek	stav	meno a otec	matka	deň a mesiac	meno a otec	matka	deň a mesiac	poznámky
		meno	otec											
1.	20. 10. 1869	20. 10. 1869	20. 10. 1869	20. 10. 1869	20. 10. 1869	20. 10. 1869	20. 10. 1869	20. 10. 1869	20. 10. 1869	20. 10. 1869	20. 10. 1869	20. 10. 1869	20. 10. 1869	20. 10. 1869
1.	20. 10. 1869	20. 10. 1869	20. 10. 1869	20. 10. 1869	20. 10. 1869	20. 10. 1869	20. 10. 1869	20. 10. 1869	20. 10. 1869	20. 10. 1869	20. 10. 1869	20. 10. 1869	20. 10. 1869	20. 10. 1869

Demografická situácia (Kurpaš 2018)

Matrika narodených a pokrstených.										217				
číslo listu	deň a mesiac	Narodeného dieťaťa		matka	pohlavie	vek	stav	meno a otec	matka	deň a mesiac	meno a otec	matka	deň a mesiac	poznámky
		meno	otec											
4.	25. 11. 1869	ALŽBETA	ALŽBETA	ALŽBETA	ALŽBETA	ALŽBETA	ALŽBETA	ALŽBETA	ALŽBETA	25. 11. 1869	ALŽBETA	ALŽBETA	25. 11. 1869	ALŽBETA
5.	26. 12. 1869	MILA	MILA	MILA	MILA	MILA	MILA	MILA	MILA	26. 12. 1869	MILA	MILA	26. 12. 1869	MILA
6.	17. 11. 1869	DUŇA	DUŇA	DUŇA	DUŇA	DUŇA	DUŇA	DUŇA	DUŇA	17. 11. 1869	DUŇA	DUŇA	17. 11. 1869	DUŇA
7.	15. 11. 1869	ALEXA	ALEXA	ALEXA	ALEXA	ALEXA	ALEXA	ALEXA	ALEXA	15. 11. 1869	ALEXA	ALEXA	15. 11. 1869	ALEXA
8.	22. 11. 1869	DÁRIO	DÁRIO	DÁRIO	DÁRIO	DÁRIO	DÁRIO	DÁRIO	DÁRIO	22. 11. 1869	DÁRIO	DÁRIO	22. 11. 1869	DÁRIO

Z matriky pokrstených (Kurpaš 2018)

slovenskej národnosti do obdobia výskumu. Matriky narodených a pokrstených poskytujú okrem iného údaje o bydlisku a zamestnaní rodičov, o frekventovaných krstných menách v generáciách rodičov a detí; matriky sobášených informujú aj o sobášnom veku, lokálnom pôvode sobášených, etnickej a konfesionálnej homogenosti; matriky zomrelých sú neoceniteľné pri rekonštrukcii migračného pohybu podľa miesta narodenia, respektíve predchádzajúceho bydliska zosnulých. Archiválie sú uložené v samostatnej miestnosti farského úradu, priebežne sú dopĺňané a dostupné.

Matrika narodených a pokrstených od 12. augusta 1898 do 28. januára 1924

Matrika narodených a pokrstených 1924 – 18. sept. 2016

Matrika sobášených 1924 – 1952 – 1964

Matrika sobášených od 26. januára 1965 do r. 2015

Matrika zomrelých od 9. apríla 1905 – 28. januára 1924

Matrika zomrelých od 1924 do 9. decembra 2016

Soznam konfirmandov od 1923 do 2015

Zápisnice cirkvi evanj. a.v. vo Vojlovici od 1887 do 1919 – aktivity, príjmy, výdavky, funkcionári cirkevného zboru – v maďarskom jazyku.

Zápisnica cirkvi evanj. a.v. vo Vojlovici, Banát 1924 – 1963 – obsahuje dokumenty o činnosti cirkevného zboru – príjmy a výdavky, aktivity.

Zápisnica 1964 – 1973 – aktivity, príjmy, výdavky, funkcionári cirkevného zboru.

Zápisnica 1974 – 2008 – aktivity, príjmy, výdavky, funkcionári cirkevného zboru.

Zápisnice zo zasadnutí cirkevnej správy a presbyterstva SEAV cirkevného zboru vo Vojlovici od 19. mája 2008 do 29. januára 2017 – aktivity v cirkevnom zbore, príjmy a výdavky.

Archívne materiály MO MS nie sú zhromaždené na jednom mieste. Audiozáznamy a videozáznamy sú u predsedu Michala Marka (1954), u Aleny Kulíkovej (1987) ako tajomníčky je účtovná agenda. Časť dokumentácie je u pokladníčky Ludmily Vlčekovej (1965).

V súkromných archívoch majú najkompletnejšiu obrazovú dokumentáciu z organizovaných kultúrnych a spoločenských podujatí i zo spontánne tradovaných kultúrnych javov Ana Kucháriková (1958) a Marína Listmajerová (1984).

Archívne materiály SKOS Detvan sú u predsedu Michala Spišiaka. Materiály eviduje väčšinou v elektronickej forme.

Archív ZŠ Bratstvo a jednota zhromažďuje dokumenty – triedne výkazy, evidenciu zamestnancov a žiakov, účtovné doklady a projektovú dokumentáciu od roku 1999, všetky staršie archiválie zničil požiar.

Knižničné fondy. V ZŠ Bratstvo a jednota je školská knižnica, ktorá obsahuje do 4500 knižných zväzkov. Väčšinou sú srbské; slovenských titulov je približne 200, polovica je poškodená požiarom. Knihy si požičiavajú žiaci a zamestnanci.

V knižnici je odložený fond MO MS – 350 zväzkov. Nie je súčasťou školskej knižnice, knihy sú verejnosti nedostupné.

V knižnici v priestoroch MO MS je približne 1000 kníh, väčšina je v slovenskom jazyku – monografie dedín a miest, detská literatúra, časopisy. Členom MO MS sú k dispozícii aj gramoplatne slovenských piesní a iné audionosiče.

V knižnici SKOS Detvan je knižný fond v Malej sále. Obsahuje 1000 zväzkov – monografie, slovníky, próza a poézia, autobiografie, učebnice; približne polovicu tvoria knihy v slovenskom jazyku. Knihy sú dostupné členom SKOS.

Zbierky múzeí a galérií. Vo Vojlovici sa nachádzajú dve etnografické zbierky – Múzeum tradičného odevu a náradia, zriadené Miestnym odborom Matice slovenskej a etnodom v správe SKOS Detvan. Svojou formou sa skôr približujú múzejnému zariadeniu. V oboch absentujú evidencie a dokumentácia zbierkových predmetov. Sú tu vystavené predovšetkým súčasti vojlovického kroja (sukne, kabáty, blúzy, košele, šatky), predmety bežnej spotreby – kuchynský riad, nábytok, keramika, výšivky a knihy.

V priestoroch MO MS je v jednej miestnosti približne 300 predmetov vrátane fotografií v rámoch. V druhej je tiež okolo 350 predmetov aj pamätná kniha so zápismi návštevníkov.

Etnodom je v priestoroch SKOS Detvan. Má charakter dvoch tradičných zariadených miestností s nábytkom a bytovým textilom. V jednom priestore sú rozložené krosná. V expozíciách SKOS Detvan je približne 1300 predmetov a ďalšie dekoratívne predmety ako dary od rôznych inštitúcií vo Vojvodine aj na Slovensku.

Súkromnú zbierku odevov či náradia majú viacerí občania, rozsahom zbierok vyniká Ana Kucháriková.

Diela hudby, tanca, dramatického umenia a scénografie, kinematografie, televíznej a audiovizuálnej tvorby, výtvarného umenia a umeleckej výroby. Existuje niekoľko desiatok audio- a videozáznamov folklórnych, speváckych, tanečných, hudobných a divadelných predstavení jednotlivých odbočiek SKOS Detvan. Spočiatku boli zaznamenávané na videokazetách, neskôr pribudli záznamy na DVD. Archivované sú všetky inscenácie divadelnej odbočky a záznamy kultúrno-spoločenských podujatí (Vojlovická veselica, Žatevné dni, Veľkonočný pondelok). Značnú časť týchto diel má k dispozícii Michal Kalmár aj mnohí ďalší aktívni členovia SKOS. V menšom rozsahu sú archivované aktivity MO MS Vojlovica. Postupne sa iniciuje proces digitalizácie a transformovania diel z VHS na DVD nosiče. Alternatívou sú záznamy uverejňované na internete (prostredníctvom

Priestory MO MS Vojlovica (Kurpaš 2018)

Etnodom SKOS Detvan (Kurpaš 2018)

Priestory MO MS Vojlovica (Kurpaš 2018)

Etnodom SKOS Detvan (Kurpaš 2018)

platforiem Facebook a YouTube) a v miestnej televízii. Dostupnosť niektorých diel je ešte pomerne nízka – sú archivované v inštitúciách či u súkromných osôb a pre širšiu verejnosť sú ťažko prístupné. Podobným príkladom je jedinečná súkromná zbierka malieb Ondreja Lenharta, jedného zo zakladateľov SKOS Detvan. Jeho manželka uchováva takmer 50 obrazov, dokumentujúcich život dolnozemskej Slovákov. Autor zobrazuje miestnu prírodu, používané náradie, pracovné postupy. Hoci sú tematicky naviazané skôr na jeho rodnú obec Kovačica, nachádzajú sa tu aj viaceré diela reflektujúce Vojlovicu. Unikátne maliarske práce vytvára aj Zuzana Čriepková. Hodnotné sú početné vojlovické výšivky.

Historické, urbanistické a stavebné štruktúry. Najvýznamnejšou sakrálnou pamiatkou je pravoslávny kláštor zasvätený svätému archanjelovi Gabrielovi a Michalovi. Je jediným objektom v skúmanej lokalite, ktorý je chránený ako kultúrna pamiatka (tzv. *kultúrna znamenitosť*) a podľa jeho názvu sa zmenilo aj pôvodné pomenovanie osady Hertelenda na Vojlovicu. Kláštor bol založený kniežatom a despótom Stefanom Lazarevičom v roku 1405. Potrebné je pripomenúť, že nesúvisí so slovenským kultúrnym dedičstvom. Počas svojej histórie viackrát vyhorel a následne bol prestavaný. Do súčasnosti sa zachovala jeho baroková podoba. Na kláštor hospodársky nadväzoval rozsiahly les, z ktorého zostali len fragmenty. Začiatkom 60. rokov minulého storočia začalo budovanie rafinérie a kláštor sa stal jej súčasťou. Po roku 1989 bol renovovaný. Areál tvoria chrám, cintorín a prilahlé budovy. Dodnes slúži pre administratívu rafinérie, niekoľko miestností využíva pravoslávna cirkev. Socioekonomické a majetkovo-právne vzťahy a necitlivé zasadenie priemyselného areálu do jeho bezprostrednej blízkosti znemožňujú širšie kultúrno-spoločenské využitie.

Sakrálnou pamiatkou je evanjelický kostol, vysvätený v roku 1902, a kaplnka Vodica, vybudovaná okolo roku 1890. Kostol reformovanej cirkvi je súčasťou kultúrneho potenciálu obyvateľov maďarskej národnosti. Historická budova školy a fary z roku 1924 je cenným kultúrnym dedičstvom Slovákov. Za historickú sídelnú a krajinnú štruktúru možno označiť centrálné námestie, pamätník obetiam 2. svetovej vojny a park s lipami. Vo Vojlovici absentujú prvky drobnej sakrálny architektúry – sochy, súsošia či prícestné kríže, ktoré sa viažu k rímskokatolíckemu vierovyznaniu. Zachované sú väčšinou trojpriestorové hlinené obytné domy, Slováci ich dekorujú bielou alebo modrou farbou. Na starších domoch boli dvojkrídlové okná s drevenými okenicami, ktoré sa nazývali *šalóny* alebo *šalukátre*. Dvojité – *duplo-okná* mali domy majetnejších gazdov. Na nemeckých domoch bolo možné vidieť až trojdielne vysoké okná so svetlíkom. Staršie dvere robili stolári na výšku 180 cm, aby sa obmedzil únik tepla. Od polovice 20. storočia sú dvere vysoké 200 cm. Okná a dvere robili miestni *tišleri* alebo kolári. Napríklad Michal

Beracka sa okrem pôvodného kolárskeho remesla venoval aj výrobe okien, dverí a nábytku.

Pri stavbe mladších nabíjaných domov sa využívala ako fasádny a izolačný prvok trstina. Pribíjali ju na múr a omazali *blatom*, neskôr maltou. Takéto steny pôsobia estetickjšie.

Války sa využívali na murovanie do polovice 60. rokov minulého storočia, ku koncu hlavne pri prístavbách a rekonštrukciách. Najvyužívanejšia stavebná technika nabíjaním vydržala do konca 60. rokov. V dedine sa ojedinele vyskytujú nabíjané domy, ktoré sa po vonkajších úpravách nedajú rozoznať od stavieb z tvrdých materiálov. Medzi posledných staviteľov, využívajúcich túto techniku patrili majster Ján Hríb. Špecifikom Vojlovice sú priestory na uskladnenie kukurice, tzv. *hambáre* (resp. *čardaky*), v prednej časti dvora, aby demonštrovali majetnosť rodiny.

Pri analyzovaní kultúrneho potenciálu Vojlovice je potrebné upozorniť aj na štruktúry v okolí. Významným prvkom je štátom chránená staroveká lokalita starčevskej kultúry z obdobia 6000 až 4200 rokov pred našim letopočtom. Hodnotné sú drevené stavby na koloch. Využívajú ich *halási* a niektoré si miestni obyvatelia prispôbili na rekreačné sídla – *vikendice*. Z architektonického hľadiska sú cenné mnohé svetské a sakrálné pamiatky v Pančeve a okolí; vynikajú najmä majáky na sútokoch riek *Tamiš* (slov. Temeš) a Dunaj, areál mlyna na ceste do Jabuky, vodojem, budova archívu, objekt strelnice či Weifertov pivovar. Špecifickou kategóriou budov s veľkým rozvojovým potenciálom sú industriálne objekty bývalých závodov, napríklad areál *Svilary*, podnik UTVA.

Kultúrna krajina. Vojlovica predstavuje jednu z najjužnejších enkláv Slovákov na Dolnej zemi. Osídlená bola na konci 19. storočia obyvateľmi neďalekej zatopenej obce Marienfeld. Obec je administratívne časťou mesta Pančevo, ktoré je strediskom južnobanátskeho obvodu. Z 5000 obyvateľov je viac ako 800 Slovákov.

Pôvodná osada Marienfeld, založená v roku 1869, bola v dôsledku katastrofálnej povodne v roku 1879 zničená. Časť obyvateľstva sa v priebehu troch – štyroch rokov presídľovala na okraj vojlovického lesa, kde postupne vznikla Vojlovica. Okrem Slovákov sa tu usadili aj Nemci a neskôr sa prisťahovali obyvatelia maďarskej národnosti. K najvýraznejším vplyvom kolonistov na krajinu bolo vyrúbanie vojlovického agátového lesa a jeho premena na zastavané plochy a ornú pôdu. Slováci vysušali *Malú slatinu* a močaristé oblasti *rítu*, kde tiež zakladali polia, záhrady, vinice a sady. Územný rozsah hospodárstva kláštora bol výrazne redukovaný.

Obdobie od zakladania osady do začiatku 2. svetovej vojny sa miestni obyvatelia snažia o kultiváciu pôdy. Vzhľadom na dokončenie tejto činnosti v intraviláne a časti Hora sa aktivita sústredila na oblasť *rítu*, kde vznikajú polia, rozširujú sa

trvalé trávne porasty, záhrady, sady a vinohrady. Budujú sa prístrešky na uskladnenie plodín, náradia a na núdzové prespanie – *chyže*. Po 2. svetovej vojne dochádza k deportácii nemeckého obyvateľstva a zakladaniu poľnohospodárskeho družstva. Pre druhú polovicu 20. storočia je charakteristický proces spriemyselnovania. Činnosť rozvíja fabrika na výrobu lietadiel a nákladných vozidiel UTVA-Pančevo. Vybudovaná bola rozsiahla rafinéria, ako aj areál dusikárne Azotara. Založenie závodu Petrochémia súviselo s nevyužitými surovinami, vznikajúcimi pri spracovaní ropy. V oblasti *rítu* dochádza k rozsiahlym kultivačným prácam, presúva sa koryto Dunaja. Z pôvodného ostrova sa stáva zaplavované územie pred hrádzou – *Forland*. Dochádza k značným odvodňovacím prácam a k vybudovaniu nového riečneho prístavu pod priemyselným areálom Azotara. Z dôvodu výstavby prístavu zaniká vojlovická pláž *Čango lida*. Tieto zmeny ovplyvnili aj Slovákov, ktorí sa postupne začali zamestnávať v priemyselných areáloch.

V súčasnosti je fabrika UTVA-Pančevo presídlená do Železníka, čím v sledovanom území Vojlovica prakticky zaniká. Rafinéria, Petrochémia a Dusikáreň boli počas vojenského konfliktu v roku 1999 niekoľkokrát bombardované vojskami NATO. Utrpel priemysel a vojlovickí Slováci trauma. **Kultúrna krajina** reprezentuje v súčasnosti dedina Vojlovica. Intravilán tvoria ulice pravidelného šachovnicového pôdorysu so zástavbou rodinných domov, dvorov a záhrad. Ná mestiu dominujú dva kostoly – slovenský a maďarský. Dnešný slovenský evanjelický kostol využívali do 2. svetovej vojny aj Nemci, ktorí boli po vojne deportovaní. V parku dominujú gaštany, smrek a lipy. Na okraji sú fary kostolov, pošta, budova miestneho spoločenstva, kultúrny dom, hasičský dom a pohostinstvá. Sídli tu Matica slovenská a SKOS Detvan. Na východnej strane intravilánu sú futbalové ihrisko a cintorín. V časti Topoľa západne od Vojlovica v súčasnosti bývajú Cigáni. Na juhu sú rozsiahle priemyselné areály – Petrochémia, Azotara a Rafinéria. Pravoslávny kláštor bol čiastočne obstaný priemyselnou infraštruktúrou a vznikol zaujímavý krajinný kontrast.

V dedine popri cestách sú vysadené slivky a orechy, z neovocných drevín prevládajú smrek, borovica a tuja, vrb, breza, javor. V záhradách rodinných domov aj v extraviláne sa pestujú všetky klasické plodiny. Najčastejšie sú rajčiny, paprika, cibuľa, cesnak, mrkva, petržlen a jahody. Z ovocných stromov marhule, broskyne, jablone, slivky, višne a figy. Ešte v prvej polovici minulého storočia bola Vojlovica známa veľkým množstvom moruší, ktoré boli vysadené popri cestách. Rodiny prosperovali aj z chovu priadky morušovej; fabrika na spracovanie hodvábu *Svilara* bola v Pančeve. Vinohrady sú rozšírené hlavne v oblasti Rítu, v dnešnej časti *Utvina kolónia* zanikli po jej vzniku kvôli krádežiam hrozna. Z hrozna sa dodnes vyrába víno a pálenka. Chmeľnice zanikli.

Vo vojlovickom chotári sú dva druhy ornej pôdy. V nižšie položenom Ríte je viac oglejená (zamokrená) pôda, ktorá má dobrú úrodnosť v suchých rokoch. Na vyvýšenej riečnej terase je úrodnejšia pôda, vhodná na pestovanie kukurice a pšenice.

Trvalé trávne porasty sú prevažne na juhu extravilánu smerom na Starčevo. Ide o archetyp pôvodných pasienkov, ktoré boli spoločné pre kláštor, Vojlovicu a Starčevo. V súčasnosti sa tu pasú ovce. V obci sa chová v menšej miere hovädzí dobytok a kone. Tradícia chovu ošípaných, spojená so zabíjačkami, je živá.

Pôvodné lesy sa nezachovali. Súvislejším porastom sú agátová hora južne od rafinérie a háj Vodica s kaplnkou. Lúčne lesy sú v záplavovej zóne na brehu Dunaja. Topoľ je využívaný na výrobu drevotriesky. Vyskytujú sa tu srna, menej diviak, šakal a liška, prepelica a bažant.

Vojlovicu obklopuje pomerne veľké množstvo vodných plôch. V Dunaji žijú všetky lovné druhy rýb, napríklad štika, kapor, sumec, zubáč. Menšie vodné plochy tvoria potoky Nadela a Topoľa, močiar – slatina a *kubike* – zaplavené priehlbiny po ťažbe hliny.

Nehmotné kultúrne dedičstvo. Jazykové prejavy. Miestne nárečie slovenského jazyka má základ v stredoslovenských nárečiach. Výraznejšie sa neodlišuje od iných slovenských banátskych spoločenstiev, ktoré majú pôvod na strednom Slovensku, no aj v okolí Myjavy a Nitry; jazykovú výbavu dopĺňali kolonisti z predchádzajúcich zastávok v dedinách a mestách na území dnešného Maďarska, no aj Banátu a Srijemu; do roku 1918 udržiavali cirkevné a príbuzenské kontakty s butínskymi Slovákami. Vojloviciania prešli obdobím dolnozemskej adaptácie v Hajdušici a so všetkými okolitými slovenskými dedinami udržiavajú štandardné príbuzenské, spoločenské a kultúrne kontakty, ktoré ústia do vyrovnávania nárečových rozdielov. Vzhľadom na každodenné kontakty s mestom, zamestnanie v priemysle a spolužitie s majoritným a maďarským obyvateľstvom je pochopiteľné včleňovanie srbizmov (v miestnych názvoch napríklad kanál *Dunavac*, *Manastirsky rít*, *Manastirsky hodaj*, *Strelišće*, *Velké pasovisko*; v názvoch rýb *som*, *šaran*, *smud*; čuvarica, *víkendica*, *nošňa*, *naveky*) a hungarizmov (*Juhás bara*, *homok*). Na ulici je komunikačným jazykom s Maďarmi a Srbmi štátny jazyk, Slováci medzi sebou používajú slovenčinu aj srbčinu, v rodinách sa tiež používajú oba tieto jazyky. Na zachovávanie materinského jazyka a vedomia slovenskej etnickej príslušnosti vplýva slovenský bohoslužobný jazyk a inštitucionalizované formy spoločenského a kultúrneho života v rámci MO MS a SKOS Detvan. Vplyvom kontaktov so Slovenskom a sledovania slovenského televízneho vysielania sa namiesto termínu *báči* začínajú používať termíny *ujo* a *strýko*.

Príbuzenská terminológia.

Mama – *mama*

Otec – *otec, apo, apa*

Otcov, mamin otec – *starkí*

Otcova, mamina mama – *starká*

Syn – *sim*

Dcéra – *dcéra, džouka*

Synove, dcérine deti – *vňuk, vňučka*

Otcov brat – *báči*, mladší používajú *striko*

Manželka otcovho brata – *andika*

Matkin brat – *báči*, mladší používajú *ujo*

Manželka matkinho brata – *andika*

Manželka – *žena*

Manžel – *muž*

Dcérin manžel – *zaťko*

Synova manželka – *nevesta*

Otcova sestra – *ňaňička*

Matkina sestra – *ňaňika, ňaňička*

Manžel matkinej sestry – *švagor*

Synovci, netere – *sinovec, sinovica*

Bratranec, sesternica – *bratník, sesterňica*

Krstná mama – *krstná mama*

Krstný otec – *krstní apa*

Mená hospodárskych zvierat. Mená kráv a koní si pamätajú len príslušníci najstaršej generácie. Do 70. rokov bolo v dedine 500 – 600 kráv, teraz maximálne 10. Mená kráv: *Šaruľa, Ruža, Risuľa, Míra, Šára, Belka*. Mená koní: *Olga, Lisa, Vilma, Šarga, Fáni, Sultán, Marián, Bátor, Vranac, Lisko, Putko*.

Prejavy dramatického, hudobného a tanečného umenia. Dodnes je živá tradícia betlehemskej obchôdzky a tancujú sa *tapantoše*. Na betlehemskej obchôdzky sa viaže napríklad tradícia *futbalového betlehemu*. Futbalisti klubu Mladost Vojlovica sa rozdelili do dvoch skupín a chodili s betlehemskou hrou najmä do domov mladších dievčat. Tradícia zanikla v polovici 70. rokov 20. storočia. *Tapantoše* sú už tradičnou súčasťou mnohých choreografií SKOS Detvan ako jeden zo signifikantných prvkov vojlovického folklóru.

Kultúrne tradície. Obyčajové tradície v rodine. Priebeh obyčajových tradícií v rodine výrazne ovplyvňujú miešané manželstvá a susedstvo so Srbmi, existencia domu smútku, pôrody v nemocnici a zamestnanie. Všetky tieto, no aj iné faktory rôznou mierou prispievajú k postupnému zániku obyčají.

Narodenie a krst. Do polovice minulého storočia rodili ženy doma. Pôrody v nemocnici znamenali zánik takej inštitúcie, akou boli pôrodné babice, napríklad Mara Pániková alebo Gizika Omastová. Po návrate z pôrodnice sa o *kútnicu* stará matka rodičky, prípadne svokra. Najbližšie príbuzné a kamarátky prinášajú varené jedlo. Pri prvej návšteve darujú dieťaťu deku, detské oblečenie, hračky, peniaze do *vankúšika*. Teraz už neplatí, že dieťa možno navštíviť až po krste, lebo k tomuto obradu niekedy dochádza aj po roku. Stále sa traduje, že oprané detské oblečenie by sa nemalo sušiť vonku v noci, aby dieťaťu neuškodili zlé sily. Proti urieknutiu mu viažu okolo zápastia červenú šnúрку.

Na krst nesú dieťa *kmotrik* a *kmotrička*. *Kmotrika* si zvyčajne vyberá otec, *kmotričku* matka. Spravidla sú to ich najlepšie kamaráti. Krst sa koná v rámci bohoslužieb. Po cirkevnom obrade nasleduje slávnostný obed, ktorého sa zúčastňujú aj vzdialenejší príbuzní, kamaráti a susedia. Počet hostí sa pohybuje od niekoľkých desiatok až do sto a oslava je v takom prípade v reštaurácii. Na krstiny prinášajú pozvaní hostia dary – peniaze, zlato, oblečenie a hračky. Väčšina pozvaných rodín prichádza s tortou.

Svadba. Najstaršia a stredná generácia vojlovických Slovákov žije v etnicky a nábožensky homogénnych manželstvách. Do akej miery je súčasná svadba tradičná – slovenská, rozhodujú budúci manželia a ich rodičia. Od 70. – 80. rokov 20. storočia sa väčšina svadiieb neuzatvára na etnickom princípe. Ak sú mlado-manželia rôznej etnickej a náboženskej príslušnosti, svadobné obyčaje sú značne zredukované s prevahou prvkov majoritného obyvateľstva.

Rodičia a najbližší príbuzní budúcich manželov sa stretávajú na *pýtankách* a dohodnú termín ohlások a svadby. *Pýtanke* sa v súčasnosti spojili s *veritbou* – zásnubami a *prstenkovaním*. Tri nedele pred sobášom sú v kostole ohlášky. Do 60. rokov minulého storočia chodili budúce nevesty na ohlášky *pod vencom*. Dievky stoja počas ohlások pred oltárom, snúbenec je na chóre. V rámci ohlások farár oznamuje termín svadby, mená *verencov*, dátum a miesto ich narodenia, mená rodičov.

Na svadbu pozývajú družbovia – *pozyváči* v nedeľu po tretích ohláškach podľa zoznamu, ktorý zostavili rodičia. Niektorí pozývaní si zo žartu vyžadujú zarecitovanie vinša, aby zistili, či sa ho družbovia naučili.

Družice a družbovia sa stretávajú v svadobných domoch. Družbovia ženícha majú *krivane* ozdobené modrými stužkami, družbovia nevesty s *rózavými*. Družice a dievky chystajú svadobný rozmarín, ktorý pripnú hostom. Ako prvých povelávajú rodičov, pri tejto príležitosti družice pripnú dvom družbom svadobné pierka a rodičia im dávajú *paličku, keteňu*, a fľašu vína.

Vo štvrtok sa zvyčajne koná zabíjačka, na ktorej sa zakole niekoľko kusov ošípaných a jalovica (podľa počtu svadobných hostí). Popoludní na vlečkách prevážajú

stváry – výbavu nevesty do domu *mladého* alebo do ich nového domu. Výbava pozostáva z postelnej bielizne, perín, *klinovníkov*, vankúšov, obrusov. Rodičia teraz darujú dcére nábytok. Príbuzné nevesty (ňaňike, *tety*, *andíke*) ukladajú výbavu do skriň.

V piatok prinášajú svadobní hostia zarezané sliepky. Čistí sa zelenina, prevádzajú sa nápoje do sály, kde bude svadba. Popoludní, prípadne v sobotu prichádzajú účastníci svadby s darmi – peniazmi, elektrospotrebičmi, riadmi, nábytkom. Príbuzní prinášajú zákusky a slané pečivo. Kto má smútok, dáva dar, no svadby sa nezúčastňuje. Dary sa písomne evidujú, aby ich bolo možné recipročne vrátiť. V podvečer sa spieva pod oblokom nevesty *na kašu* – ženy z družiny ženícha spievajú pieseň *Hudú hudci*. K ním sa pridávajú ženy od nevesty. Po piesni ponúkajú družbovia všetkých zúčastnených a nevesta sa s každým lúči podaním ruky. Do dvora nevesty sa nevchádza, lebo u mladého zaťa nasleduje večera, na ktorú prichádzajú príbuzní, susedia, priatelia a všetci tí, ktorí pomáhali počas celého dňa chystať svadbu a vidieť *mladej stváry*. Ešte v 50. rokoch 20. storočia bývala svadba v utorok alebo vo štvrtok. Teraz je svadobným dňom kvôli pracovným povinnostiam sobota. Tradičné slovenské svadby sú väčšinou v sále SKOS Detvan. Krstné matky s družicami, malým sprievodom žien – *svatvíc* a harmonikárom prinášajú ženíchovi pierko. Prijíma ho starejší, odovzdáva svadobnej matke a tá ho podáva *kmotričke* a *svatviciam* ženícha, aby mu ho prišli.

Pred sobášom okolo poludnia sa v dome ženícha koná odobierka za prítomnosti najbližších príbuzných, potom sa ide po nevestu. V dome nevesty nasleduje ustálená forma dialógu medzi starejším a oddavačom. Družba privádza *mladú* k starejšiemu, ktorý ju odovzdáva ženíchovi. Nasleduje odobierka *mladej* od rodičov, po nej sa spieva pieseň *Keď ružička prekvitala*. Po odobierke odchádza svadobný sprievod na cirkevný sobáš. (Občiansky sobáš sa koná obyčajne predpoludním; zriedka cirkevný sobáš nie je a nasleduje svadobná hostina.) Po desiatej večer nasleduje *ovádzanie mladej* so sviečkami, pri ktorom družba ľavou rukou drží nevestu a v druhej tri zapálené sviečky. Pri *ovádzaní* stojí starejší, oddavač, krstní rodičia a účastníci svadby okolo v polkruhu. Družba vodí mladú trikrát dookola a pri každom kole zhasne jednu sviečku. Po tomto obrade mladý pár odchádza prezliecť sa; začepčená nevesta sa oblieka do odevu mladej ženy a mladý zať prichádza v zástere a *slovenskej* košeli. V 21. storočí bývajú svadby v spolkovej sále SKOS Detvan, zriedka v sále spolku Tamási Áron. Na svadbe je 150 – 170 hostí, rovnaký počet je aj na *odávkach*. Pred obedom aj po ňom je modlitba a finančná zbierka *za cirkev*, *mladú* a *za kuchárke*. Za tanec s *mladou* sa platí 500 – 1000 dinárov (5 – 10 eur). Ak je svadba slovenská, zvyčajne hrá slovenská vojvodinská kapela, ktorej repertoár je väčšinou slovenský.

Úmrtie. Postavením domu smútku v roku 1998 sa zmenil charakter pohrebných obyčají – mŕtvy nie je vystretý doma, nespieva sa v domácom prostredí, interiér sa neupravuje, pohreb sa nekoná na dvore. V dome po úmrtí dodnes zakrývajú zrkadlo, zastavujú hodiny. Mŕtveho umývajú najbližší príbuzní alebo susedia. Do truhly dávajú okuliare, zubnú protézu, hrebeň, hodinky a mŕtveho vynášajú von nohami do domu smútku. Mŕtvemu sa *nazváňa*. Zvonenie oznamuje národnosť aj pohlavie. Zvoniť začína zvon na kostole viery zosnulého, pridajú sa aj zvony na dvoch ďalších kostoloch. Ak zomrie muž, zvoní sa 4-krát po 5 minút, žene 3-krát. Večer sa v dome smútku pri mŕtvom spieva v lete od 20. do 21. hodiny, v zime o hodinu skôr. *Spevárom* sa ponúka káva, *pálené*, *kífle*. Pri mŕtvom sedí najbližšia rodina. Za vynesenie truhly z domu smútku dostanú chlapi *klinovníke*.

Po pohrebe nasleduje **kar**, najčastejšie v spolku Detvan, v hasičskom dome alebo v priestoroch futbalového klubu. Pohostením je pečené mäso alebo *roštil*, šaláty, *kífle*, rôzne nápoje a káva.

Obyčajové tradície kalendárneho cyklu. Školská dochádzka, zamestnanie obyvateľov v priemysle, štátnom sektore a posun v pravoslávnom cirkevnom kalendári Srbska spôsobujú, že obyčajové tradície kalendárneho cyklu sú dodržiavané len v obmedzenom rozsahu. Vianočné a veľkonočné sviatky môžu byť zachovávané len v prípade, ak to umožnia priaznivé pracovné zmeny, respektíve ak sviatky pripadnú na víkendové dni. Nie je to možné minimálne v prípade Veľkého piatka a Veľkonočného pondelka. Výraznou etnokultúrnou aj konfesionálnou prekážkou je akulturácia vplyvom zmiešaných manželstiev s príslušníkmi majoritného obyvateľstva. Z aspektu slovenskej minoritnej kultúry tak plnia nezastupiteľnú rolu evanjelické a. v. cirkevné spoločenstvo a inštitucionálna činnosť v rámci SKOS Detvan. Dožinková slávnosť a *Hroznový bál* sa viažu na konkrétne dni v kalendári, stali sa neodmysliteľnou súčasťou kalendárneho obyčajového cyklu, no nemajú slovenský etnický charakter. Ten si zachoval len *kirvaj*, lebo sa viaže na deň posvätenia evanjelického a. v. chrámu.

Nový rok čakajú vojlovickí Slováci v priestoroch spolku Detvan. Vzhľadom na odlišnú vieru od majoritného obyvateľstva má oslava Silvestra a Nového roka slovenský etnický charakter. Slovenskí evanjelici navštevujú služby Božie na Starý rok aj na Nový rok. V prvý novoročný deň sa Slováci navštevujú a vinšujú si všetko najlepšie.

Počas **Fašiangov** sa konajú Hasičský bál a Maškarný bál v spolku Detvan. Už len v kolektívnej pamäti Slovákov vo Vojlovici zostali *elečke* – dievčenský tanec v jarnom období, po skončení pôstu. *Elečke* sa tancovali na priedomí. Tento obradový tanec bol známy aj v Jánošíku a Hajdušici.

Veľkonočné obyčaje. Počas Zeleného štvrtka Slováci zvyknú pripravovať jedlá zo zeleniny – polievku zo špenátu, šaláty a zeleninové prívary. Veľký piatok je

pôstny deň. Na bohoslužby prichádzajú veriaci v čiernom alebo v tmavom odeve. Varí sa huspenina – *studeňia* a šunka, ale sa nekonzumujú. Pôstnym jedlom je v súčasnosti ryba so zemiakmi a šalátom. Niektorí obyvatelia farbía veľkonočné vajcia na Veľký piatok alebo na Bielu sobotu. Tradícia už nie je všeobecne rozšírená, kupujú čokoládové vajcia.

Veľkonočná nedeľa sa začína službami Božími a pokračuje slávnostným obedom. V tento deň by sa nemalo variť. Deti navštevujú príbuzných, ktorí im prichystajú v tráve hniezda alebo sladkosti v košíku.

Na **Veľkonočný pondelok** mládenci a muži oblievajú dievky a ženy vodou, malí chlapci s voňavkou. Tradícia je na ústupe, oblievať chodia väčšinou len mládenci dievky z Detvana. Veľkonočné sviatky sa končia vojlovickou veselicoú, ktorej organizátorom je SKOS Detvan.

Oslavy **1. mája** prevzali slovenskí Vojlovičania od majoritného spoločenstva; pri Dunaji alebo pri *Tamiši* varia paprikáš, grilujú.

Dožinkové slávnosti boli obnovené v roku 1994. Konajú sa pravidelne v poslednú júlovú nedeľu. Majú charakter dedinského kultúrno-spoločenského podujatia. Súčasťou slávností je súťaž v kosení, výstava ručných prác spolkov žien, kultúrno-umelecký program a tanečná zábava. Na dožinkových slávnostiach účinkujú v tradičnom odeve ženci a žnice, členovia kultúrno-umeleckého spolku a hasiči. Podujatie nie je organizované na etnickom princípe.

Kirvaj vo Vojlovici býva v poslednú septembrovú nedeľu, keď sa organizuje tanečná zábava – *rezancová*. V tento deň sú v evanjelickom kostole slávnostné bohoslužby. Na obed prichádzajú príbuzní a známi zo širokého okolia.

Oberačka hrozna bola významnou pracovnou a spoločenskou príležitosťou. V súčasnosti už väčšie vinice neexistujú, v priestoroch SKOS Detvan je každoročne organizovaný Hroznový bál.

V poslednú októbrovú nedeľu začína mať tradíciu nové podujatie v evanjelickom kostole – **poďakovanie za úrodu**. Cirkevníci prinášajú do kostola najkrajšie a najväčšie dopestované ovocie a zeleninu.

Na prelome novembra a decembra sa vo Vojlovici začínajú **zakáľacky** v každej vojlovickej rodine. Zakáľacka predstavuje produkciu tradičných mäsových výrobkov, vzájomnú pomoc – *móbu* a stretávanie sa príbuzných, kamarátov a susedov. Obyčajne sa zakáľa viac ošipaných a chystá sa mäso na celý rok. Každý má presne určenú prácu podľa pohlavia, veku a zručnosti. Zakáľacka sa začína ráno o 7. hodine a presne sa dodržiava podávanie nápojov aj jedál. Na raňajky býva klobása z vlašskej zabíjačky, ktorá sa na túto príležitosť odkladá. Ďalšie jedlá sa podávajú podľa spracovania mäsových výrobkov. Každý má svoje miesto, kde pracuje – muži na dvore, ženy v kuchyni. Popoludní sa zarába zmes na klobásy,

ktoré sa plnia hneď alebo v nasledovný deň. Po večeri zabíjačka prechádza do spoločenského posedenia.

Na **Luciu** sa dáva na tanier do vody pšenica, ktorá by mala vyklíčiť do *Kračúna*. Na štedrovečernom stole má dekoratívnu funkciu a je symbolom úrodnosti. Do 80. rokov minulého storočia mal každý člen rodiny vo vrecku cesnak s cesnakom robil gazda kríž na dvere hospodárskych a obytných objektov. Tradícia zanikla.

Počas Štedrého dňa sa v rodinách s príslušníkmi staršej generácie ešte väčšinou dodržiava pôst. V tento deň sa zdobí jedlička. Niektoré domy sú dekorované farebnými žiarovkami aj dva – tri týždne pred Vianocami. Jedlička stojí do Troch kráľov, v zmiešaných manželstvách zostáva dlhšie, lebo podľa juliánskeho kalendára vtedy začínajú pravoslávne Vianoce. V evanjelickom kostole sú slávnostné bohoslužby s detským programom. Deti dostávajú balíčky – darčeky od cirkevného zboru. Po skončení Služieb Božích začína obchôdzka **s betlehemom**. Osem až dvanásť skupín betlehemcov chodí po Vojlovici s betlehemskou hrou. *Hviezdar*, traja králi, dvaja anjeli a niekoľkí *čobani* sa učia texty od starších mládenčov. V každom dome dostávajú 500 až 1000 dinárov a flašu vína. Časť vyzbieranej sumy venujú ako milodar cirkvi. Mládenci, ktorí nechodia s betlehemom, strieľajú pod oblokmí, kde majú dievky. Domáci ich pozývajú a pohostia.

Na Prvý sviatok vianočný (*Kračún*) sa nevarí ani nepracuje. Deti od 3 do 12 rokov chodia *polazovať* – vinšovať najbližším príbuzným, za čo sú odmeňované.

Zemepisné, katastrálne a miestne názvy predstavujú časť kultúrneho dedičstva, ktorá sa vzťahuje na miestne a nárečové názvy ulíc, miestnych častí, chotára či vodných tokov. Podstatnú súčasť názvoslovia tvoria aj skutočné alebo tradované príbehy o ich vzniku. Vo Vojlovici sa rozlišuje napríklad *horný koniec* (od centra smerom k Pančevu) a *dolný koniec* (od centra k rafinérii). Toto delenie do istej miery reflektuje aj socioekonomický status v dedine – horný koniec je vnímaný ako bohatší, bližší k mestu, s väčšími a novšími domami, dolný koniec je chudobnejší, s väčším počtom starších a zanedbaných domov. K Vojlovici sa vzťahuje aj delenie na *chreniarov* a *paparôžkarov*, čo je názov vymedzujúci súčasne spoločenský status i geografický priestor. Rôznorodosť pojmov sa prejavuje aj v názvosloví ulíc (každé etnické spoločenstvo môže mať pre tú istú ulicu svoje vlastné zaužívané pomenovanie, napr. *Spoljnostarčevačka*, *Starčevská ulic*, *Orsácka ulic* alebo *Nemecká ulic*). V povedomí miestnych obyvateľov sú stále historické názvy už zaniknutých sálašov, tzv. *hodajov*, ktoré sa tu podľa majiteľov nazývali *Pekov* či *Molnárov hodaj*. Studne, kam chodievali napájať zvieratá, sa nazývali *Hučkova studňa* či *Päťfertálová studňa*. Zaužívaným termínom bolo aj ísť *na horu* alebo *do ríty*. Špecifické názvy mali niektoré miestne močiare,

Kontrasty kultúrnej krajiny (Žabenský 2014)

Vikendice v ríte (Žabenský 2014)

Inštitucionálne zachovávanie tradície (Kurpaš 2018)

tzv. *bary*, napríklad *Juhász bara*, *Pačim bara*. Niektoré z pomenovaní sa dodnes používajú v bežnej komunikácii, iné sú vlastné už len najstaršej generácii, ktorá naviac niekedy nemá presné povedomie o ich pôvode či lokalizácii, napr. *Lúke*, *Gula*, *Pačim bara*, *Šumica*. Mladšia generácia mnohé pomenovania už nepoužíva a často ani nepozná a orientuje sa skôr podľa oficiálnych názvov.

Technologické postupy, špeciálne techniky. K špecifickým formám tradičnej slovenskej kultúry patria *tapantoše* – unikátne vojlovické tance. V spomenujej monografii im je venovaná kapitola Tapantoše – tance a tanečné príležitosti (s. 395 – 410). K špeciálnym technikám patrí aj príprava sladkého pečiva nazvaného *vojlovické lopty*. Opis techniky je súčasťou kapitoly Tradičná gastronómia (s. 221 – 266).

Kultúrne inštitúcie a organizácie

Podobne ako iné sféry života aj spolkovú činnosť ovplyvňuje vzdialenosť Vojlovice od Pančeva a Belehradu. Mestá ponúkajú možnosť zapájať sa do činnosti v množstve záujmových organizácií. Tento fakt do istej miery obmedzuje účasť na voľnočasových aktivitách v dedine, resp. ich obmedzuje na ich tradičné formy, napr. hudba, tanec, spev, divadlo, hasičstvo, poľovníctvo. V multikultúrnom prostredí Vojlovice sme sa zamerali najmä na tie organizácie, ktoré prezentujú prítomnosť slovenského minoritného spoločenstva.

Slovenský evanjelický a. v. cirkevný zbor vo Vojlovici. Cirkevný zbor vznikol v roku 1923. Predtým v dedine od roku 1874 pôsobil spoločný nemecko-slovenský zbor. Kostol z roku 1902 s kapacitou 300 miest na sedenie bol až do odchodu Nemcov po 2. svetovej vojne tiež spoločný. Cirkevníci majú k dispozícii aj faru z roku 1924. Nachádzajú sa tu farská kancelária, zborová sieň pre 60 ľudí, farárov byt a kuchyňa. Na dvore sú letná kuchyňa a hospodárske objekty.

Zbor má približne 700 členov, počet neustále klesá. Zborovým farárom je od roku 2014 Branislav Kulík (1987). Služby Božie navštevuje v priemere 80 ľudí, vo sviatočné príležitosti do 200. Vo Vojlovici je ročne v priemere 8 krstov, 2 sobáše, 16 pohrebov. Konfirmácia sa koná každý rok, konfirmandov je do 8.

V zbore pracujú aj s deťmi. Náboženstvo v ZŠ Bratstvo a jednota vyučuje zborový farár. Tiež pracuje s pokonfirmačnou mládežou a konfirmandmi. Sobotnú detskú besiedku vedú manželka farára Alena Kulíková (1987), Jana Beracková (2004) a Jana Mareková (2003). Deti a mládež sa stretávajú v zborovej sieni. Mládež sa pravidelne zúčastňuje seniorálnych a celocirkevných stretnutí.

Vojlovíčanania vycestujú jedenkrát do roka na zborovú návštevu. Snažia sa vyberať zbory, v ktorých už dávnejšie neboli. Do iných prostredí častejšie cestuje na pozvanie len delegácia z vedenia cirkevného zboru (asi desaťkrát ročne). Zvykom je navštívený zbor privítať v domácom prostredí. Po službách Božích býva spoločný objednaný obed v spoločenskej sále SKOS Detvan.

V zbore funguje aj **zmiešaný spevokol** založený v roku 2004. Má 15 členov (6 mužov, 9 žien). V domácich podmienkach vystupuje pri sviatočných bohoslužbách, mimo Vojlovice najmä počas zborových návštev alebo v rámci stretnutí cirkevných spevokolov.

Oltárny krúžok žien. Bol založený v roku 2002. Do založenia sa na fare neformálne stretávali najmä manželky členov cirkevnej správy. Má 20 členiek. Predsedníčkou krúžku je Kristína Gajanová (1955).

Ženy sa stretávajú v zborovej sieni dvakrát mesačne s výnimkou júla a augusta. Čítajú homíliu, básne s náboženskou tematikou, diskutujú, pripravujú návštevy hostí. Často pomáhajú aj pri rôznych rekonštrukčných prácach v zbore, varia pre robotníkov, udržiavajú poriadok. Členky sa snažia zapájať do aktivít cirkevného zboru aj mládež v rámci svojich rodín. K aktivitám krúžku patrí aj starostlivosť o kostol a faru, ak je potrebné pomôcť zvonárom, ktorí to majú v náplni práce.

Členky krúžku sa venujú aj diakonii. Zahŕňa pomoc starším, nevládnym alebo chudobným obyvateľom. Vykonávajú ju podľa potreby. Na návštevy chodí spolu niekoľko žien. Ak je navštívený cirkevník, súčasťou je aj modlitba a spev. V čase záplav napríklad robili v dedine zbierku oblečenia, bielizne, kuchynského riadu a iných potrieb.

Delegácia z oltárneho krúžku cestuje na návštevy iných krúžkov asi štyrikrát ročne. Niekedy sa zúčastní aj zborový farár. Rovnaký počet návštev privítajú aj vo Vojlovici. Po duchovnom programe nasleduje čajánka. Podávajú sa *kífle*, koláče, nealkoholické nápoje. Ak hostky prichádzajú aj na služby Božie, zvykne sa podávať obed v SKOS Detvan. Ženy chodia aj na stretnutie predstaviteľiek oltárnych krúžkov v Novom Sade. Jedenkrát ročne si členky organizujú jednodňový poznávací výlet. Okrem kultúrno-historických pamiatok zvyknú počas zájazdu navštíviť aj jedno zo slovenských prostredí. Boli napríklad v Bijeline, Ašani či Sremskej Mitrovici.

Slovenský kultúrno-osvetový spolok Detvan. Bol založený v roku 1975. Nadviazal na činnosť starších organizácií – Čítacieho spolku fungujúceho v 20. rokoch 20. storočia, Slovenského vzdelávacieho spolku vo Vojlovici, ktorý pôsobil od roku 1936 do začiatku 2. svetovej vojny, Matice slovenskej (1945 – 1949), Kultúrno-osvetového spolku Slovákov vo Vojlovici (1950 – 1960) a Domu kultúry

(1960 – 1975). Činnosť spolku je mimoriadne rozmanitá a diverzifikovaná do viacerých *odbočiek* – divadelnej, folklórnej, hudobnej, výšivkárskej a technickej. Predsedom spolku je od roku 2011 Michal Spišiak (1979).

SKOS Detvan sídli od roku 1978 v priestoroch a areáli bývalého domu kultúry na ulici Spoljnostarčevačka. V samostatnom objekte sa nachádza spoločenská sála s pódium, kuchyňou a sociálnym zázemím, ktorá slúži ako príležitostná reštaurácia (v prenájme súkromného podnikateľa). Vo vedľajšom, niekoľkokrát adaptovanom objekte sa nachádza zasadacia miestnosť, kuchynka, skladové priestory, dve miestnosti etnodomu – expozície tradičného bývania, byt *domára* a technické priestory. Nehnuteľnosti boli viackrát rekonštruované. Rozľahlý dvor v letnom období ponúka možnosti organizovať podujatia pod holým nebom. V dlhodobom pláne je výstavba apartmánov, ktoré by slúžili na ubytovanie hostí.

Spolok je financovaný z príspevkov mesta Pančevo (v posledných rokoch minimálny obnos), grantov z Úradu pre Slovákov žijúcich v zahraničí, Národnotnej rady Slovenskej národnotnej menšiny a sponzorského. Časť prostriedkov plynie z prenájmu spoločenskej sály ako príležitostnej reštaurácie (svadby, oslavy, kary).

Divadelná odbočka. Vojlovické divadlo je známe tým, že sa zameriava výlučne na komédie. Divadelná tradícia je vo Vojlovici prítomná už od 20. rokov 20. storočia. Vojlovičania od roku 1975 nacvičili viac ako 40 divadelných hier. V súčasnosti ide o jeden z najkvalitnejších ochotníckych súborov vo Vojvodine. Vedúcim súboru je Miroslav Oravec (1968). Aktívnych hercov je približne 30. V posledných rokoch spolupracovali so známymi režisérmi, ako sú Fedor Popov, Ján Chalupka alebo Vladana Cvijanović. Domovská scéna divadelníkov je aktuálne v Spomienkovom dome XII. vojvodinskej údernej brigády v centre dediny.

Osobitnou kategóriou vojlovického ochotníctva je **detské divadlo**. Vedúcou je od roku 2005 Tereza Veberová-Oravcová (1970), ktorá hry aj režiruje, upravuje texty, pripravuje kostýmy. Hercov je okolo 10, príležitostne aj viac. Výrazným domácim talentom je Alisa Oravcová (1998). Deti doposiaľ nacvičili viac ako 20 predstavení, s ktorými sa pravidelne zúčastňujú festivalu 3xĎ v Starej Pazove. Deti získali mnohé ocenenia na úrovni slovenskej národnotnej menšiny vo Vojvodine, dokonca aj celého Srbska.

Ochotníci udržiavajú mnohé družobné kontakty v rámci Vojvodiny aj na Slovensku. S divadelnými predstaveniami sa navštevujú napríklad s Kovačicou, Padinou, Jánošíkom, Aradáčom, Bielym Blatom, Starou Pazovou, Boľovcami, Laliťou, Báčskym Petrovom, Kulpínom, Báčskou Palankou. Zo zahraničných súborov sa priatelia s Iločanmi v Chorvátsku a divadelným súborom z Hubovej na Slovensku (od roku 1989).

Folklórna odbočka. V rámci folklórnej sekcie pôsobia tri skupiny – Detský folklórny súbor Perličky (vznikol v roku 1994, má 20 – 30 členov), mládežnícka folklórna skupina (20 – 30 členov) a skupina dospelých (20 – 30 členov). Umeleckým vedúcim sekcie je Michal Spišiak (1979), choreografom je Michal Spišiak a Vladimír Kolárik (1982). Ako choreografi sa v minulosti prejavili napríklad aj Michal Spišiak *Baburáš* (1956), Zuzanka Milikićová (1961), Pavel Gajan (1953). Signifikantným tanečným žánrom vo Vojlovici sú *tapantoše*, ktoré sú často zahrnuté v domácich choreografiách. Podobne ako divadelníci patria medzi najkvalitnejších folkloristov vo Vojvodine. Svedčí o tom aj účasť vo finále slovenskej televíznej šou Zem spieva v roku 2018.

Takmer všetci tanečníci sú aj situačnými spevákmi v telesách, ktoré sa príležitostne formujú v rámci jednotlivých choreografií. Jednotlivci sa zúčastňujú aj na festivaloch sólových spevákov, napr. v Pivnici.

Vojlovickí folkloristi sa pravidelne zúčastňujú na všetkých slovenských folklórnych festivaloch vo Vojvodine (deti aj dospelí) a často vystupujú aj na Slovensku (niekoľkokrát v Detve, Nitre, Hriňovej, Michalovciach). Trikrát boli na návšteve slovenskej dolnozemskej komunity v austrálskom Melbourne (naposledy v roku 2015). Oficiálnu družbu majú s folkloristami s Hriňovej.

Hudobná odbočka. Cieľom jej fungovania je hudobne sprevádzať vojlovických tanečníkov a spevákov počas vystúpení. Aktuálne má 4 – 7 členov. Vedúcim orchestra je cimbalista a akordeonista Vladimír Kolárik (1982). Z ďalších nástrojov sú zastúpené husle a kontrabas.

Výšivkárska odbočka. Jej tradícia je spojená so založením spolku. Hlavnou činnosťou tejto sekcie SKOS Detvan sú ručné práce. Vojlovičanky sa špecializujú na obrusy, obrúsky, plachty, *oblečky* na fľaše, *nástolníky*, vankúšiky, krojované bábiky a pod. Tie potom predávajú na rôznych podujatiach, resp. ich darujú svojim hosťom alebo hositeľom. V minulosti sa okrem vyšívania čítala aj denná tlač a časopisy. Súčasťou aktivít je aj organizovanie odborných prednášok na zdravotnícke témy. Sekcia má okolo 15 členiek. Vedúcou je Ana Pániková (1951).

Výšivkárky sa pravidelne navštevujú s inými ženskými spolkami. Na podujatia odchádzajú napríklad do Kovačice, Bieleho Blata, Pančevo aj Belehradu. Dobré vzťahy majú aj so ženskou sekciou domáceho maďarského spolku Tamasi Aron. Prezentačný stánok pripravujú aj počas Dožinkových slávností vo Vojlovici. Od roku 2013 organizujú podujatie *Rezancová zábava*, ktoré sa koná v spoločenskej sále SKOS Detvan poslednú nedeľu v septembri. Na zábavu prichádzajú zástupkyne partnerských ženských spolkov.

Technická odbočka. Činnosť technickej sekcie je dôležitá pre všetky ostatné súčasti SKOS Detvan. Jej úlohou je zabezpečovať technickú a organizačnú stránku

Vojlovičania v Starej Pazove (Michalík 2015)

Skúška ochotníckeho divadelného súboru (Michalík 2015)

kultúrnych podujatí, divadelných predstavení či riešiť problémy so zariadením spolku a rekonštrukciu priestorov. Do spomenutých aktivít sa zapája do 20 členov.

V roku 2005, pri príležitosti 30. výročia založenia spolku, bola vydaná publikácia *SKOS Detvan – 30 rokov*, ktorá stručne mapuje jeho pôsobenie.

SKOS Detvan predstavuje z hľadiska riadenia, vzťahov medzi členmi, škály aktivít a celkového myslenia takmer ideálny model fungovania minoritnej organizácie a uplatňovania nástrojov manažmentu v menšinovej sfére.

Miestny odbor Matice slovenskej Vojlovica. MO MS bol vo Vojlovici znovu-založený v roku 1995. Nadviazal na činnosť pôvodnej Matice, ktorá zanikla v roku 1949. Matica má aktuálne okolo 200 členov, z ktorých je aktívnych približne štvrtina. Predsedom MO MS Vojlovica je Michal Marko (1954). Vo Vojlovici pôsobí evanjelický farár Branislav Kulík, ktorý je zároveň podpredsedom Matice slovenskej v Srbsku pre oblasť Banátu. Cieľom MO MS je usmerňovať národnostný život v oblasti školstva, tradičnej kultúry a umenia. Matičiari sa stretávajú pravidelne každý utorok večer.

Matica sídli v priestoroch bývalej nemeckej farskej budovy v centre dediny, ktorá patrí mestu Pančevo. Sídlo prešlo rekonštrukciou s podporou Úradu pre Slovákov žijúcich v zahraničí a pančevskej rafinérie.

Formálne sa organizácia rozdeľuje na viacero úsekov, no prakticky si členovia delia povinnosti podľa aktuálnych okolností. Organizujú literárne posedenia, výstavy, spolupracujú so základnou školou v rámci výučby slovenského jazyka aj so slovenskou redakciou RTV Pančevo. Spoluorganizujú viacero podujatí, napríklad Dožinkové slávnosti (*Žetelački dani*). Matičiari sa venujú aj deťom zo ZŠ Bratstvo a jednota. Nacvičili s nimi niekoľko divadelných predstavení, ktoré predviedli na festivale DIDA aj na Slovensku. V minulosti tiež organizovali letné tábory pre deti/školy v prírode na Slovensku. Členovia sa venujú aj charitatívnym aktivitám. Spolupracujú s detským domovom v Pančeve – deťom pravidelne nosia koláče, ovocie a zeleninu.

Súčasťou priestorov Matice je od roku 2010 expozícia tradičného odevu a náradia. Je výsledkom zberateľských snáh členov a dokumentuje vybrané oblasti tradičnej kultúry Slovákov na predmestí Pančeva. Zbierka predstavuje aj reprezentatívny priestor pri príležitosti návštev vo Vojlovici.

Matičiari spolu s cirkevným zborom majú od roku 2005 družobné kontakty v slovenských Michalovciach – s evanjelickým a. v. cirkevným zborom a folklórnym súborom Svojina. Vzájomne sa navštevujú počas kultúrnych podujatí a výročí. Tieto kontakty sa preniesli až na úroveň samosprávy – Michalovce sa stali partnerským mestom Pančeva. Z domácich prostredí dobre spolupracujú s miestnymi odbormi v Kysáči, Bielom Blate, Aradáči, Lúgu, Jánošíku, Hajdušici, Starej Pazove, Dobanovciach, Laliti, Selenči a Báčskej Palanke.

Združenie dobrovoľných hasičov. Bolo založené v roku 1927. Združenie má aktuálne okolo 60 členov, z čoho je približne 80 % Slovákov. Do športových aktivít sa zapája aj 15 detí. Predsedom vojlovického hasičského združenia je Pavel Beracka (1946). Sídli v hasičskom dome, ktorý si členovia vybudovali v roku 1933. Budova je bez vykurovania v zlom technickom stave. Spolok nevlastní s výnimkou vybavenia pre štyroch hasičov prakticky žiadny hnutelný majetok. Cisternu nepotrebuje, pretože v dedine zasahujú profesionáli z vojlovických fabrík. Všetci členovia majú vlastné uniformy – sviatočnú a pracovnú. Deti dostávajú sponzorské tričká. Združenie je financované z členských príspevkov, dotácie z Okresného hasičského zväzu a sponzorského. Prostriedky však na riadnu činnosť nepostačujú.

Na hasičstvo sa vo Vojlovici viaže zaujímavá tradícia. Prísaha slovenských hasičov sa až do 2. svetovej vojny konala výlučne v evanjelickom kostole, o čom svedčí aj niekoľko dobových fotografií v archívoch starších členov združenia. Aktivitu Slovákov v radoch hasičov dokumentuje aj hasičská kronika. Obsahuje zoznam členov od založenia združenia až do súčasnosti.

Výročná schôdza sa koná namiesto marca až v máji, pretože v hasičskom dome je v zime ešte chladno. Na výročnú schôdzu si pozývajú hostí z Pančeva a ďalších dvoch hasičských združení z okolia. Nie je zvykom pozývať hasičov zo slovenských prostredí. Členovia sa stretávajú nepravidelne, v zime najmä v súkromných domácnostiach.

Vojlovičania sa pravidelne zúčastňujú aj športových súťaží na úrovni okresu (dospelí v septembri, deti v máji). V dedine súťaže neorganizujú z dôvodu nedostatku finančných prostriedkov. Na súťaže sa pripravujú tréningami, ktorý začína dva až tri mesiace pred súťažou. S inými slovenskými prostrediami sa na súťažiach nestretávajú.

Vojlovickí hasiči sa zapájajú aj do dobrovoľníckych aktivít pri rôznych mimoriadnych až katastrofických situáciách. Napríklad do odstraňovania ničivých záplav v roku 2014 sa zapojilo 30 členov združenia. 15 členov dvakrát ročne daruje krv. Pridávajú sa aj ich rodinní príslušníci.

Organizované podujatia

Lovecký bál. Organizujú ho poľovníci v januári. Koná sa v *maďarskom dome*. Zúčastňuje sa ho do 200 osôb, zväčša poľovníkov a ich priateľov. Tradične sa varieva *kotlík* – srnčí alebo zajačí paprikáš.

Hasičský bál. Konal sa v období fašiangov pravidelne približne do roku 2012. Organizovali ho členovia Združenia dobrovoľných hasičov. Zúčastňovalo sa ho

viac ako sto hostí. Domáci si tradične pozývali aj hostí z Kovačice, Bieleho Blata a Padiny. Do tanca spravidla hrávali slovenské kapely, napr. Bel Ami z Bieleho Blata, Pavel Gregor z Kovačice alebo Struhárovci z Hložian. V súčasnosti sa z finančných dôvodov neorganizuje.

Maškarný bál. Organizujú ho členovia SKOS Detvan na prelome zimy a jari už od roku 2004. Koná sa v spolkovej spoločenskej sále a je určený deťom aj dospelým. Všetci prichádzajú v maskách, súčasťou je aj tanečná zábava.

Dni Terézie Nedeljovovej-Hraškovcej (1942 – 2003). Konajú sa každoročne v júni od roku 2004 na počesť známej učiteľky slovenského jazyka, hybnej sily vojlovického spolkárstva, dlhoročnej ochotníckej herečky, organizátorky podujatí, predsedníčky SKOS Detvan aj MO MS, prvej redaktorky slovenského vysielania RTV Pančevo a dopisovateľky Hlasu ľudu. Spolkári a členovia MO MS pripravujú prehliadku divadelných predstavení, kultúrnych programov, literárnych večírov, výstav a pod. Podujatia sa aktívne zúčastňujú aj hostia z iných slovenských prostredí.

Dožinkové slávnosti. Nedelňé podujatie spoluorganizujú SKOS Detvan, MO MS, KUS Tamasi Aron a Miestne spoločenstvo. Koná sa v poslednú júlovú nedeľu. Ide o prezentáciu kultúrnych tradícií viazaných na žatvu – ručne sa kosí obilie, viaže sa do snopov, mláti sa cepmi. Súčasťou je aj defilé účastníkov po dedine, ktoré sa zväčša realizuje na traktoroch s vlečkami. Pravidlom sú folklórne vystúpenia domácich a pozvaných folklórnych súborov. Po hlavnom programe nasleduje zábava s občerstvením v priestoroch SKOS Detvan alebo KUS Tamasi Aron.

Kirvaj. Vojlovický chrám Boží bol posvätený 28. septembra 1902. Sviatok posvätenia chrámu Božieho sa koná v poslednú nedeľu v septembri. Po slávnostných službách Božích sa účastníci odoberú na obed do SKOS Detvan. Pri tejto príležitosti si vždy pozývajú do 20 hostí z iných cirkevných zborov. Prichádza aj rodina z iných prostredí. Členky výšivkárskej *odbočky* SKOS Detvan organizujú v túto nedeľu Rezancovú zábavu. Na futbalovom ihrisku sú kolotoče a predajné stánky. Zaujímavý je fakt, že *kirvaj* oslavujú aj Maďari – kalvíni, aj keď s ich cirkvou nemá nič spoločné.

Kultúrna infraštruktúra

Úvodom možno konštatovať, že kultúrna infraštruktúra Vojlovice je postačujúca aj vzhľadom na možnosti, ktoré poskytuje bezprostredná blízkosť mesta. Obyvatelia slovenskej a maďarskej národnosti v prípade potreby kumulujú priestory aj ľudské zdroje.

Základná škola Bratstvo a jednota je napriek absencii intenzívnej výučby slovenského jazyka dôležitou súčasťou kultúrnej vybavenosti Vojlovica. V škole sa učí slovenčina ako výberový predmet približne pre 50 žiakov. Vzhľadom na etnický a demografický charakter sídla a vysoký počet zmiešaných manželstiev ide o prirodzený jav. Prítomnosť mestského prostredia umocňuje proces akulturácie. Vzdelávanie v škole sa napriek nepriaznivej situácii prispôsobuje potrebe zachovávaného menšinových jazykov. Slovenský jazyk vyučuje Marína Hríbová (1989), ktorá postgraduálne študovala na Slovensku. Intenzívne snahy posilniť výučbu sa v poslednom roku ukázali ako opodstatnené; od roku 2016 sa výrazne zvýšil počet žiakov slovenského jazyka. V školskom roku 2015/2016 bolo na výberový predmet prihlásených 5 žiakov v zmiešanej triede (1. – 7. ročník). Riaditeľka školy Xenia Kitós Carević (1959) má ambíciu vytvoriť centralizovanú výučbu slovenského jazyka v okrese Pančevo. Medzi žiakmi a rodičmi šíri osvetu o potrebe znalosti jazyka národnostnej menšiny. Vyriešiť sa musia najmä otázky materiálno-technologickeho zabezpečenia projektov. Vojlovická škola je jedinou v okrese s ponukou výberového predmetu slovenský jazyk.

Finančné zabezpečenie školy je v réžii okresu Pančevo a ministerstva školstva. Doplnkové zdroje financií generuje projektová činnosť a príležitostné dary. Budova školy bola postavená v roku 1972. V rokoch 2002 a 2003 ju čiastočne zničil požiar spôsobený chybnou elektroinštaláciou a prešla viacerými rekonštrukciami. Navštevuje ju 396 žiakov. Materiálno-technologicke zabezpečenie tvorí 22 učební z nich 11 špecializovaných – zameraných na informatiku, chémiu, históriu, biológiu, technickú výučbu a jazyky. Riaditeľňa, administratívne priestory a zborovňa sú štandardne zariadené. Telocvičňa je plnohodnotne vybavená a prebehla komplexnou rekonštrukciou. Zakúpené bolo nové náradie a revitalizované sú aj šatne s toaletami.

Najdôležitejším prvkom kultúrnej infraštruktúry je vestibul školy, ktorý plní aj funkciu spoločenskej siene s kapacitou do 200 osôb s pódium a zákulisím. Súčasťou vestibulu je malá kuchyňa, slúžiaca na výdaj desiat. Priestor sa využíva počas školských akcií (Deň školy 25. mája, MDŽ, Školská sláva 27. januára, Deň zamilovaných, Prijímanie prvákov 1. septembra a pod.), ale aj pri organizovaných podujatiach miestnych spolkov (SKOS Detvan, Tamasi Aron).

V školskej knižnici, ktorá slúži žiakom a zamestnancom, je približne 4500 publikácií. V čítárni je sedenie približne pre 20 osôb. Knižnica je vybavená počítačom s tlačiarňou, skenerom a ďalšími multimediálnymi zariadeniami, využívanými pri výučbe. Knižničný fond je zredukovaný z dôvodu požiarov. Mnohé z poškodených kníh boli vyradené alebo sú archivované v sklade.

V roku 2003 boli kompletne obnovená strecha, okná, nábytok a fasáda. Následne sa prerábali telocvičňa, toalety a pozornosť sa sústredila najmä na protipožiarnu ochranu. Na rok 2018 je naplánovaná revitalizácia exteriérov a multifunkčných ihrísk v areáli, ktoré sú dostupné pre žiakov aj pre všetkých obyvateľov Vojlovica.

V súčasnosti je najviac využívaným kultúrnym stánkom **budova SKOS Detvan**. Objekt bol vybudovaný v roku 1912. V roku 1949 ho mesto pridelo Slovákom a od roku 1955 ho spoločne využívali Srbi, Slováci a Maďari. Po založení SKOS Detvan v roku 1975 sa realizovala rozsiahla renovácia, prevažne svojpomocne formou pracovných brigád. Vymenené boli elektroinštalácia, okná a dvere. Došlo k odstráneniu stĺpov z veľkej sály, zdvihnutiu a rozšíreniu javiska.

V súčasnosti sú v budove malá sieň (kapacita 30 miest, vhodná na posedenia a nácviky), veľká sieň s kapacitou približne 250 miest, miestnosti etnodomu a byt, odkiaľ sa zabezpečuje stráženie areálu. Veľká sieň bola v roku 2017 opätovne rekonštruovaná, zrušilo sa javisko, čím sa zvýšila kapacita. Revitalizovala sa kuchyňa, chladiarenské a skladové priestory, bar, výdajňa jedál, toalety. Sálu má od roku 2007 v prenájme súkromný majiteľ – Miroslav Jovanović, ktorý tu prevádzkuje reštauráciu. Konajú sa tu krstý, kary, svadby, oslavy narodenín, plesy, súkromné akcie, prezentácie firiem a kultúrne podujatia SKOS Detvan, ktorý môže priestory využívať podľa potreby. Prenájomom získava doplnkové zdroje financií.

V malej sieni sa nachádzajú aj knižnica so slovenskými a srbskými knihami, police a vitríny so spomienkovými predmetmi, trofejami a pamätnými listami. Na stenách sú obrazy insitných maliarov, historické aj aktuálne fotografie dokumentujúce činnosti spolku. Historický nábytok modrej farby dotvára vzhľad spoločenskej miestnosti. Priestor nie je klimatizovaný, je vykurovaný pecou na tuhé palivo. Vedľa malej siene je izba s tradičnými predmetmi (krosná, kuchynský riad, poľnohospodárske náradie). Vedľa je sklad a kuchynka. Areál uzatvárajú dve miestnosti etnodomu – expozície tradičného bývania.

Interiér aj exteriér je upravený, čistý, renovovaný, moderne zariadený a spôsobilý na viacnásobné plnohodnotné využívanie (všetky odbočky Detvana). Objekt je síce umiestnený ďalej od centra, parkovacie kapacity sú limitované, ale je dobre viditeľný a dopravne dostupný z hlavnej cesty. Dvor je príležitostne upravený a využívaný ako amfiteáter.

Ďalším z prvkov kultúrnej infraštruktúry sú **priestory Miestneho odboru Matice slovenskej** na čele s predsedom Michalom Markom (1954). Objekt vo vlastníctve miestnej samosprávy užíva MO MS od roku 2007. Objekt bol najskôr nemeckým farským úradom, následne slúžil ako zdravotné stredisko. Od roku 2006 do roku 2008 prebehla komplexná rekonštrukcia za pomoci miestnych

priemyselných závodov (*Petrochemia Pančevo, Azotara*), Úradu pre Slovákov žijúcich v zahraničí a menších grantov napojených na program Slovak Aid. Z týchto zdrojov zriadili v priestoroch MS v roku 2009 expozíciu tradičného odevu a náradia.

Personálne zabezpečenie tvoria predseda s dvomi podpredsedami Marínou Listmajerovou (1984) a Goranom Pavlovom (1978), tajomníčka Alena Kulíková (1987), pokladníčka Ľudmila Vlčeková (1965) a správna rada, ktorá má 11 členov. MO MS Vojlovica má približne 450 členov.

Finančné zabezpečenie je realizované najmä prostredníctvom grantov orientovaných na podporu kultúry národnostných menšín zo strany samosprávy, Pokrajiny Vojvodina, ministerstva kultúry Srbska, ale aj o slovenské inštitúcie. Členský poplatok je symbolický – 100 dinárov ročne. Doplnkové zdroje financií tvoria aj príležitostné dary, ktoré mávajú aj materiálny charakter.

Materiálno-technologickú základňu vytvárajú vstupná chodba so spoločenskou sieňou, dve miestnosti, sociálne zariadenie a malá kuchynka. Taktiež sa tu nachádza samostatný priestor využívaný klubom penzistov. V oboch izbách sú umiestnené expozície tradičného odevu a náradia. V jednej z miestností nájdeme knižnicu približne s 1000 knižnými titulmi, stenu so spomienkovými fotografiami, predmetmi a pamätnú knihu hostí matice. Spoločenská sieň je vybavená stolmi a sedením má kapacitu približne 30 osôb.

Priestory nie sú klimatizované s novovybudovanými parkovacími miestami umiestnenými pozdĺž ulice. Využívané sú pravidelne v utorok počas zasadaní MS a nepravidelne podľa potreby. Organizujú sa tu literárne večierky, pracovné dielne, na ktorých sa vyrábajú spomienkové predmety distribuované na miestnych spoločenských podujatiach. Niekoľkokrát bola v priestoroch matice usporiadaná výstava lokálnych umelcov či umelcov z Vojvodiny. Svoje diela tu vystavovali Pavel Vereský, Zuzana Holúbeková a vojlovičanka Zuzana Čriepková (obrazy, ručné práce, dekupáž či gravírovanie do skla). Na rok 2018 je v priestoroch domu MS naplánovaná prezentácia knihy *130 rokov školy vo Vojlovici* počas Dní Terézie Nedeľovej Hraškovcej.

Budova, ktorá sa nachádza v centre Vojlovic, je pekným a v rámci možností udržiavaným objektom, ktorý v súčasnosti súbežne využívajú viaceré organizácie. Bohužiaľ, nemá zatiaľ vybudované adekvátne technologické vybavenie, preto je jej ďalšie využívanie skôr limitované. Samotný objekt je v primeranom stavebnotechnickom stave, ale z hľadiska estetického spracovania má určité nedostatky (menej atraktívna vstupná brána, absentujúce zreteľné označenie a pod).

Vo Vojlovici sa nachádza niekoľko ďalších priestorov, ktoré je možné sekundárne využívať na kultúrno-spoločenské účely. Patrí k nim napríklad **evanjelická**

fara so slúžiacim farárom Branislavom Kulíkom. Materiálno-technologickú základňu tvoria zborová sieň s kapacitou približne 60 osôb, farský úrad, byt farára, letná kuchyňa so skladovými priestormi a farská záhrada. V sieni sa nachádzajú sedenie a stoly, počítač s tlačiarňou, kazateľnica, knižnica s cirkevnými matrikami a náboženské dekoratívne predmety. Pravidelne sa tu stretávajú vojlovický cirkevný zbor, členky Oltárneho krúžku, organizujú sa detské besiedky a stretnutia pokomfirmačnej mládeže. V zimnom období sa v zborovej sieni slúžia služby Božie.

Spomienkový dom predstavoval od roku 1988, keď bol vybudovaný, dôležitú základňu lokálnych vojlovických spolkov. Budova je vo vlastníctve lokálnej samosprávy, ktorá však v súčasnosti neprisudzuje týmto priestorom zásadnejší spoločenský význam a neplánuje sa zameriavať na jej revitalizáciu.

V súčasnosti ide o objekt v pôvodnom stave – čiastočne zrekonštruovaný. Využíva ho najmä divadelná odbočka SKOS Detvan (návky a vystúpenia) a maďarský spolok Tamasi Aron. Príležitostne aj Základna škola Bratstvo a jednota počas podujatí, na ktorých škola participuje. Divadelná sála s pódium má kapacitu približne 250 miest. Disponuje vlastnou audiotechnikou a osvetlením. V zákulisných priestoroch sa nachádzajú šatne so sociálnym zariadením. Vo vstupnej hale spomienkového domu je aj zasadacia miestnosť s kapacitou okolo 30 miest. Stretáva sa tu napríklad výšivkárska *odbočka*.

Ďalšou menej významnou súčasťou kultúrnej infraštruktúry je **hasičský dom Združenia dobrovoľných hasičov Vojlovica**. Ide o pôvodný objekt, ktorý si vyžaduje revitalizáciu. Materiálno-technologickú základňu tvorí spoločenská miestnosť s kapacitou 150 osôb. Vybavená je pódium a zákulisnými priestormi, ktoré dnes slúžia ako sklady, improvizovaná nedostatočne vybavená kuchyňa a toalety v zadnej časti spoločenskej siene.

Hasičský dom využívajú najmä členovia Združenia dobrovoľných hasičov pri svojich stretnutiach, ktoré sa usporadúvajú podľa potreby. Pred tým, ako mali obyvatelia Vojlovic možnosť využívať moderné priestory v SKOS Detvan, sa v hasičskom dome organizovali svadby, krstý, narodeninové oslavy, kary a iné. Dnes je spoločenská miestnosť hasičského domu využívaná menej intenzívne.

Všeobecná infraštruktúra. V rámci verejných priestranstiev sa využívajú hlavné ulice, centrálny park (konalo sa tu napr. Stretnutie pod lipami) a predovšetkým futbalové ihrisko, situované na okraji dediny. Ako kultúrny priestor možno označiť aj kostol, kde sa v minulosti konali napríklad koncert klasickej hudby, detský koncert, poďakovanie za úrodu či podujatia súvisiace s veľkonočným alebo vianočným obdobím. Vo všeobecnosti je kultúrna infraštruktúra Vojlovic vybudovaná na zodpovedajúcej úrovni a poskytuje primerané možnosti

pre rozvoj kultúrno-spoločenských aktivít. Niektoré priestory využíva predovšetkým slovenské obyvateľstvo, iné sú spoločné. V istých prípadoch, ak nejaký prvok infraštruktúry absentuje, je možné zvoliť aj doplnujúce či alternatívne riešenie (pre potreby festivalu Tancuj, tancuj bol dočasne vybudovaný amfiteáter, situovaný za Spomienkovým domom). Každý z prvkov infraštruktúry má najmä z hľadiska organizácie svoje výhody aj nevýhody. Pri organizácii podujatí by mala byť prioritným aspektom dostupnosť kultúry. Ak to situácia umožňuje, je potrebné zvoliť také miesto konania, ktoré je dosiahnuteľné chôdzou, a to najmä s ohľadom na starších ľudí. Pre exteriérové aktivity sa v poslednom období najčastejšie využíva miestne futbalové ihrisko (napr. počas *kirvaja* v roku 2014). Podmienky sú tu, čo sa týka kapacity a možnosti umiestnenia doplnkových služieb, lepšie, zároveň je však ihrisko situované ďalej od centra a stáva sa tak ťažšie dostupným. Z pohľadu kultúrnej infraštruktúry je zaujímavé aj napojenie na bezprostredne dostupné Pančevo. Pri organizovaní väčšieho podujatia alebo pri tvorbe sieťových projektov a produktov, by bolo možné sekundárne využiť aj rozsiahlu infraštruktúru mesta, kde sa nachádzajú amfiteáter, centrum Apolo (*Dom omladine*), galéria Električka, Pančevské kultúrne centrum alebo záhrada pri *Dome omladine*. V rámci tejto kategórie je možné evidovať asi najväčší rozvojový potenciál – v samotnej Vojlovici i v blízkom Pančeve sa nachádza niekoľko zaujímavých a inšpiratívnych objektov a štruktúr, ktoré by bolo možné perspektívne využívať ako prvky kultúrnej infraštruktúry.

Ostatné podporné mechanizmy, nástroje, podmienky a predpoklady. Špecifickou súčasťou kultúrneho potenciálu sú ostatné podporné mechanizmy, nástroje, podmienky a predpoklady. Možno ich charakterizovať ako prvky zvyšujúce dostupnosť kultúry v najširšom význame, najmä v oblasti informovania a propagácie (obecný úrad, webová stránka, časopisy, noviny, rozhlas, TV, profil na sociálnych sieťach). Z administratívneho hľadiska je Vojlovica vedená ako Miestne spoločenstvo Pančevo Vojlovica spolu s ďalšími siedmimi mestskými časťami, nemá preto samostatnú územnú samosprávu (starostu, úrad, komisie) a jej agenda je začlenená do organizačných štruktúr Pančeva. Táto centralizácia spôsobuje, že mesto nedostatočne podporuje komunitný život, služby a hospodárske zázemie vo Vojlovici a zodpovednosť sa tak, možno zámerne, presúva na úroveň samotných obyvateľov, cirkvi a spolkových inštitúcií. Pozitívom je, že mesto je pomerne aktívne v oblasti rozvoja kultúry a usiluje sa aj o naštartovanie cestovného ruchu, bola prijatá Stratégia kultúrneho rozvoja na roky 2010 – 2015.

Mnohé informačné kanály sú napojené na Pančevo a o Vojlovici sa zmieňujú skôr sporadicky. Vojlovica nemá samostatnú webovú stránku. Čiastočné informácie sú dostupné na oficiálnej stránke mesta Pančevo www.pancevo.rs, ktorá je

veľmi dobre spracovaná v anglickej i srbskej jazykovej mutácii. Okrem mestskej webovej stránky je v prevádzke aj stránka www.pancevo.info, ktorú spravuje turistická organizácia Pančevo (Turistička organizacija Pančevo) ako turistický profil mesta. Táto platforma je však spracovaná iba v srbskom jazyku, navyše v cyrilike, nemožno ju považovať za komplexný a pre potenciálnych návštevníkov užívateľsky atraktívny informačný portál. Čo sa týka mediálneho obrazu, Vojlovičania sú pomerne dobre informovaní o realizovaných kultúrno-spoločenských aktivitách. Každý štvrtok vychádzajú noviny Pančevac, ktoré poskytujú prehľad o dianí vo Vojlovici.

Rádiatelevízia Pančevo. V rámci regionálneho média pôsobí slovenská redakcia, ktorá produkuje televíznu reláciu v slovenskom jazyku Dobrý deň a rozhlasovú reláciu Z dedinky za Dunajom. Televízne vysielanie bolo spustené v roku 2000, rozhlasový program od roku 2012.

Reláciu **Dobrý deň** môžu diváci sledovať v premiére v stredu o 18.30 hod. a v repríze v nedeľu o 7.30 hod. Redaktorkou je Eva Nagyová (1952), moderátorkami Alena Kulíková (1987) a Marína Listmajerová (1984).

V relácii dostávajú priestor osobnosti Vojlovice, jubilanti, spomienky starších obyvateľov na život v minulosti, obyčajové tradície, krásy a turistické oblasti Slovenska, staré recepty, *rozhostený* kufrík, zrnká múdrosti, významné udalosti, náboženský kútik, obľúbené zvieratko, talenty medzi nami, móda, nestarnúce melódie. Počas sviatkov pripravujú špeciálne tematické relácie vrátane humoristických skečov. Obľúbená bola napríklad pravidelná humoreska *Majster Ďuro nerozumie* v hlavnej úlohe s Mišom Kalmárom (1955). Súčasťou programu je aj rozprávka v slovenskom jazyku (prostredníctvom internetovej služby youtube.com). Záver relácie je vždy venovaný blahoželaniam, ktoré sú zverejňované bezplatne.

Reláciu sledujú okrem Vojlovice, Pančeva aj v Kovačici či Padine. Okrem Slovákov jej často venujú pozornosť aj domáci Srbi. Televízna redakcia spolupracuje aj s inými lokálnymi televíziami, najmä RTV OK (Kovačica), TV Petrovec, RTV Vojvodina, TV Mistrál (Slovensko) či PH Studio (Slovensko).

Rozhlasovú reláciu **Z dedinky za Dunajom** produkujú redaktorky a moderátorky Lýdia Marková (1991) a Ana Beracková (1991). V premiére 60-minútového programu sa vysiela v sobotu o 18.00 hod., v repríze v nedeľu o 12.00 hod. Relácia sa zameriava na aktuálne kultúrne dianie v dedine, predstavovanie významných miestnych osobností a kultúrnych tradícií z Vojvodiny aj Slovenska. Hovorené slovo je doplnené o hudobnú produkciu v slovenčine.

Ľudské zdroje

Ľudské zdroje v kultúrnom sektore tvoria špecifickú kategóriu fyzických osôb, ktoré sa na rôznej báze a v rozličných podobách venujú kultúrno-osvetovej činnosti. Môže ísť priamo o tvorcov, producentov a výrobcov, ale aj o ďalších interpretov/aktérov v oblasti kultúry a v nadväzujúcich sférach. Táto kategória zastrešuje všetky kreatívne a kultúrne aktivity, ktoré sú zamerané na tvorbu, šírenie, rozvoj a ochranu kultúrnych hodnôt. Jednotliví aktéri sa posudzujú nielen z pohľadu ich veku a nosnej činnosti, ale aj z aspektu *profesionality* (profesionálne, poloprofesionálne a amatérske pôsobenie); *aktivizácie* (neaktívny, aktívny, aktívny sporadicky); *komerčnosti* (posudzuje sa, či ide o hlavný, doplnkový alebo žiadny zdroj príjmov) a *rozpoznania v spoločnosti* (uznávaný, rešpektovaný alebo neznámy autor). Kým v rurálnom prostredí na Slovensku majú v tejto kategórii výrazné zastúpenie remeselníci, vo Vojlovici je situácia trochu odlišná. Pôvodný status roľníka sa tu postupne menil. Remeslo prestávalo byť doplnkovou činnosťou, ale stávalo sa hlavným zamestnaním. Súčasne s tým sa od 60. rokov 20. storočia mnoho Vojlovičanov začalo zamestnávať v priemysle. S príchodom industriálnych podnikov boli remeselníci nútení reagovať na nové podnety a zmeny – tradičné remeslá upadali a boli postupne nahrádzané novými. Poľnohospodárstvo a chov dobytka však nikdy nevytlúčili úplne a zostávali prirodzeným doplnkom k hlavnému zamestnaniu.

Kováčstvo je jedno z tradičných remesiel naviazaných na poľnohospodárstvo. Dnes je jediným žijúcim a aktívnym kováčom Adam Zdychan (1934), ktorý aj v súčasnosti podkúva kone vo Vojlovici. Je vyučeným kováčom a svoju prax realizuje už vyše 60 rokov.

Spracovaniu mäsových výrobkov a výrobe klobás sa venujú Martin Válek (1953), Ján Hríb (1955), Martin Marko (1960), Janko Cesnak (1953) a Mišo Spišiak (1979).

Zuzana Marková (1952) a Ana Pavlisová (1954) sú známe výrobou syrov.

Včelármi produkujúcimi certifikovaný kvalitný med, propolis a iné včelárske výrobky sú Martin Ivanič (1970), Michal Ivanič (1951), Janko Ivanič (1954) a Miroslav Ivanič (1970). Vlastnia od 50 do 100 rodín, ktoré rozmiestňujú v okolí Vojlovice. Svoje produkty predávajú doma a na miestnych trhoch.

Ciroke metly intenzívne vyrábajú Ján Marek (1950) a Jozef Gajan (1950). Výrobou vína sa zaoberajú Vladimír Pánik (1980), Ján Gajan (1966) a Ján Hríb (1955). Vlastnia vlastné vinice ale kvôli produkcii vína vinič aj dokupujú.

Produkciou pálenky sú známi najmä Jaroslav Beracka (1983) a Ján Pavela (1950), ktorý je tiež vinárom.

Rezančiarka Eva Lócová (Zima 2014)

Kurenčiarka Marka Gajanová (Zima 2014)

Remeslá súvisiace so stavebnými činnosťami zastupujú murári Ján Miksád (1937) a Pavel Ondřík (1932), ktorý bol známy aj kvôli výrobe šamotových pecí vystavaných technikou *horúceho remontu* – murovania počas vypalovania pece.

Známymi maliarmi sú Michal Ďuriček (1934), Jozef Gajan (1970), Ján Cesnak (1953) a Martin Cesnak (1955).

Tesárske remeslo praktizujú Ján Hríb (1955) a Miroslav Hríb (1958). Štefan Holok (1975) je aktívny stolár, ktorý vyrába okná a dvere. Taktiež vyrába, reštauruje a opravuje nábytok.

Klampiarským prácam sa v súčasnosti venuje Ján Marko (1953).

Ďalším remeslom, ktoré je dodnes vo Vojlovici živé, je krajčírstvo. Mária Bašnárová (1940) upravuje, opravuje a šije šaty na mieru. Taktiež Zuzana Chrtánová (1958), Ján Malárik (1950) a Anka Kurajová (1941) sú vyučení krajčíri, ktorí boli skôr zamestnaní v textilnej fabrike v Pančeve alebo v garbiarských závodoch. Mária Marková (1942) je krajčírka-samouk, ktorá je známa tým, že vedela upravovať súčasti krojov a čepce.

V nadväznosti na krajčírky musíme spomenúť aj výšivkárky, ktoré sú členkami výšivkárskej *odbočky* SKOS Detvan. Sú nimi Ana Pániková (1951), Zuzana Čriepková (1950), Ana Spišiaková (1936), Ana Birovicová (1955), Olinka Spišiaková (1966), Viera Kurajová (1963), Zuzana Milikić (1961), Julka Kerekešová (1956) či Anka Beracková (1964).

Tkáčky zastupujú Vierka Kurajová (1963), Olinka Spišiaková (1966), Ana Pániková (1951) a Ana Birovicová (1954).

Pri organizovaní svadby sa povolávajú kuchárky Katka Koláriková (1953) a Zuzana Chrtánová (1958), ktorá je v vyučená v odbore. Oblúbenými tortárkami, ktoré pečú podľa starších receptov, ale aj moderné torty, sú Anka Beracková (1964), Anka Baďúrová (1954), Marka Hríbová (1960) a Mariška Gajanová (1963).

Osobitnú pozíciu v rámci kategórie ľudských zdrojov zastávajú rôzni organizátori, dobrovoľníci a aktéri, ktorí sa podieľajú na udržiavaní kultúrno-spoločenského života a prezentácii kultúrnych hodnôt. V kultúrnom sektore sa dnes realizujú takmer výlučne tí, ktorí sú aktívni pri SKOS Detvan, Matici slovenskej či cirkvi. Za vedúcu osobnosť súčasného kultúrneho diania – manažéra kultúry Slovákov možno považovať predsedu SKOS Detvan Michala Spišiaka (1979). Aktívni sú však aj mnohí ďalší, ktorí zastávajú v rámci komunity rôzne funkcie. Súčasnému kumulovaniu historickej faktografie, písomností a fotodokumentácie sa venujú Ján Pavela (1950) a Ana Kucháriková (1938).

Prípravou choreografie vystúpení SKOS Detvan sa zaoberajú Michal Spišiak (1979), Vladimír Kolárik (1982), v minulosti Ľudmila Pániková (1964), Eva Nagyová (1952), Ana Brezinová (1938) a Zuzana Milikićová (1960).

Réžii sa venujú profesionáli, ktorí prichádzajú kvôli divadlu prevažne z Pančeva, ale tiež amatérski režiséri, ako Michal Kalmár (1955), Eva Lenhartová (1934), Tereza Veberová-Oravcová (1970) a Alisa Oravcová (1988), ktorá v roku 2018 obsadila prvé miesto na festivale 3xD s detským divadlom Peter Pan.

Ľudské zdroje spojené s umeleckou tvorbou dotvárajú aj herci, speváci, tanečníci a muzikanti. Z hercov môžeme spomenúť Michala Kalmára (1955), Kristínu Gajanovú (1956), Miroslava Oravca (1968) či Miroslava Vlčeka (1957). Zo spevákov Martina Marka (1960), Martina Nemčeka (1953), Miroslava Bešku (1977), Aničku Bírovú (1958) a Vierku Kurajovú (1963).

Vladimír Kolárik (1982) ako vedúci orchestra, hrajúci na cimbale a harmonike, koordinuje napríklad huslistov Ivanu Ivaničovú (1998), Katarínu Kalmárovú (1994) a Jaroslava Ivaniča (1973).

Zuzana Čriepková (1952) sa venuje dekupáži, maľuje obrazy, zdobí fľaše a tekvičky, gravíruje do skla. Využíva techniku olejomalby a jej motívom sú najmä kvety a príroda. Maľovaniu obrazov sa venujú tiež Tereza Veberová-Oravcová (1970) a Snežana Pavelová (1958), ktoré maľujú aj tekvice a kraslice.

Žurnalistami, ktorí pracujú v miestnych médiách, sú Alena Kulíková (1987), Marína Listmajerová (1980) a Ivan Zafirović (1965).

SWOT analýza kultúrneho potenciálu Slovákov vo Vojlovici

Silné stránky

Evanjelické a. v. cirkevný zbor so štandardne vybavenými priestormi a aktivitami
Prítomnosť evanjelického farára a pravidelné vykonávanie bohoslužieb v slovenskom jazyku
Archivované cirkevné matriky na etnickom princípe na Farskom úrade ev. a. v. cirkevných zborov
Bohatá kultúrna infraštruktúra
SKOS Detvan ako jeden z najúspešnejších spolkov Slovákov vo Vojvodine
Prítomnosť výrazných ľudských zdrojov s organizačnými a odbornými schopnosťami vo všetkých vekových skupinách
Živé obyčajové tradície realizované na etnickom princípe – prirodzene tradované aj organizované
Niekoľko súkromných aj inštitucionalizovaných muzeálnych expozícií
Slovenské oddelenie v školskej knižnici
Komunikácia v lokálnom spoločenstve v slovenskom jazyku
Silná lokálna a etnická identita
Plynulý prechod od poľnohospodárstva k remeselnej výrobe a industriálnemu spôsobu života
Absencia početných pracovných migrácií na Slovensko a do iných krajín

Príležitosti

Prajná menšinová legislatíva štátu (možnosť získavať finančnú podporu z viacerých zdrojov)
Výchova inteligencie na Slovensku (štúdium na univerzitách)
Kontakty so slovenskými spoločenstvami v Banáte – príbuzenské aj inštitucionalizované
Početná maďarská menšina v dedine – možnosť spoločne intervenovať v menšinových otázkach, organizovať podujatia a využívať infraštruktúru
Pracovné príležitosti, predaj poľnohospodárskych nadproduktov, vzdelávanie a voľnočasové aktivity v Pančeve a Belehrade

Slabé stránky

Archívne dokumenty MO MS a SKOS Detvan nie sú sústredené na jednom mieste
Absencia priestorov na umiestnenie matičnej knižnice – výpožičná služba prakticky nefunguje
Zlý technický stav hasičského domu

Ohrozenia

Celková ekonomická situácia v krajine
Politická polarizácia spoločnosti
Negatívna demografická krivka
Nedostatok finančných prostriedkov v minoritnom projektovom systéme
Včleňovanie srbizmov do miestneho nárečia ako dôsledok zamestnanosti v mestách

Kultúrny potenciál Slovákov v Belehrade

Slovenský evanjelický a. v. cirkevný zbor v Belehrade. Pri mapovaní a hodnotení kultúrneho potenciálu prihliadame na slovenské spoločenstvá, ktoré majú organizovaný život na etnickom princípe. V tomto smere je Belehrad výnimkou.

Cirkevný zbor v Belehrade bol založený v roku 2004. Cirkevné spoločenstvo fungovalo aj predtým, no nebolo oficiálne organizované, farári sem prichádzali len sporadicky (napr. zo Starej Pazovy, Boľoviec, Vojlovice alebo Kovačice). Pôvodne ev. cirkevný zbor, založený ešte v 19. storočí, združoval veriacich nemeckej, maďarskej, slovenskej aj srbskej národnosti. Cirkev nemá k dispozícii žiadne historické matriky, tie sú vo väčšine prevzaté štátnymi archívami, časť z nich sa nachádza v Donauschwaben Institut v Nemecku. Aktuálne matriky pokrstených, sobášených a zomrelých sa vedú v rámci jednej knihy a nachádzajú sa u zborovej farárky.

V súčasnosti cirkev nemá vlastný kostol, na účely služieb Božích je využívaná budova bývalého nemeckého ev. kostola na ulici Tošin Bunar, ktorá je po reštaurácii majetkom Evanjelickej kresťanskej cirkvi a. v. v Srbsku, a v minulosti bola využívaná na rôzne svetské účely. V budove tiež sídli Kultúrno-umelecký spolok Branka Radičevića. Okrem centrálného priestoru kostola má zbor k dispozícii

Zdroj: vlastné spracovanie (2018).

Zborová návšteva z Nového Sadu (Pucovský 2018)

Adventný koncert (Petrović 2017)

aj skladovú miestnosť, kde sa nachádzajú bohoslužobné predmety a zariadenie chrámu, nábytok, farské stoličky, klávesy a elektrická pec. Oltár a bohoslužobný priestor sa vždy pred službami Božími provizórne upravujú, po ich skončení je potrebné dať miestnosť do pôvodného stavu.

V cirkevnom zbore od roku 2013 pracuje námestná farárka Anna Petrovićová (1974). Jej predchodcom bol farár Vladimír Ivičiak, krátko tu pôsobil aj študent teológie Luka Ilić. Farárka v súčasnosti nepoberá plat, v minulosti bol farár financovaný z donačných príspevkov z Nemecka.

Zbor má oficiálne približne 350 členov, pričom Slovákov v Belehrade je okolo 1000. Mnohí sú však členmi cirkevných zborov v obciach, z ktorých pochádzajú. Aktívnych členov cirkvi je asi 50, ide najmä o príslušníkov rodín žijúcich v meste desiatky rokov. Väčšina členov cirkvi pochádza z rôznych slovenských evanjelických spoločenstiev vo Vojvodine (napr. z Boľoviec, Hajdušice, Padiny, Erdevíka). Žijú väčšinou v etnicky a konfesiónálne zmiešaných manželstvách. Členmi cirkevného zboru nie sú len Slováci, ale aj Srbi, Chorváti, Slovinci a Nemci.

Služieb Božích sa zúčastňuje približne 8 – 15 veriacich. Podľa účasti veriacich prebiehajú v slovenskom, srbskom a nemeckom jazyku. Liturgia je sprevádzaná hrou na klávesoch. Večerné služby Božie nie je možné vykonávať, keďže zbor má priestory k dispozícii len v čase riadnych nedeľných služieb. Takisto nie sú podmienky k cirkevným obradom pri príležitosti úmrtia (spievanie/sedenie pri mŕtvom). Slovenskí evanjelici nemajú svoj cintorín, pochovávaní sú na mestských cintorínoch podľa svojho bydliska.

Podobná je situácia aj s inými aktivitami zboru. Z dôvodu absencie zborového domu, resp. fary, nie je možné vykonávať žiadne spoločenské aktivity. Zaužívané sú len jedna až tri zborové návštevy ročne, ktoré Belehradčania absolvovali napríklad v Pivnici, Vojlovici, Kovačici, Erdevíku, Šíde, Bielom Blate. V Belehrade ich navštívili členky Oltárneho krúžku žien z Vojlovice, spevokol z cirkevného zboru Kovačica II, cirkevný zbor Nový Sad. Veriaci sporadicky využívajú priestory kostola aj v iných dňoch, zorganizovali napr. Modlitebný deň žien. Periodikum Evanjelický hlásnik odoberá 10 veriacich.

V rámci zboru pracuje aj symbolický Oltárny krúžok žien a spevokol. Ženy v prípade potreby zostanú v kostole po službách Božích o niečo dlhšie, najmä za účelom organizovania zborových návštev. Ak je potrebné stretnúť sa v iných dňoch, deje sa tak najmä v domácnosti u zborového dozorca. Veriaci sa operatívne kontaktujú aj cez internet a telefón. Napriek náročným podmienkam sa najmä členky zboru s farárkou venujú aj diakonickým aktivitám. V čase voľna navštevujú starších a chorých veriacich za účelom všestrannej duchovnej aj hmotnej pomoci. Členovia spevokolu sa stretávajú príležitostne pred sviatkami a seniorálnym stretnutím spevokolov.

Práca s deťmi je obmedzená na Biblickú hodinu, ktorá sa realizuje v skladovej miestnosti počas Služieb Božích, kde sa stretnú približne dva- až trikrát ročne. Príprava konfirmandov je individuálna, konfirmácia sa koná približne raz za tri roky (1 – 2 deti). Počas kalendárnych sviatkov sa deti zúčastňujú obradov len symbolicky. V rámci Vianoc zaspievajú jednu pieseň a zapalujú dospelým sviečky. Na Veľkú noc im prítomní v kostolnej záhrade schovávajú vajíčka a deti ich následne hľadajú.

Cirkevný zbor je spolu s Centrom pre integráciu mladých zapojený do programu YAGM ELCA (Young Adults in Global Mission-Central Europe Program of Evangelical Lutheran Church in America). Iné aktivity nie sú zaužívané.

SWOT analýza kultúrneho potenciálu Slovákov v Belehrade

Silné stránky

Relatívne dobrá sociálno-ekonomická situácia obyvateľov slovenskej národnosti
Fungujúca Katedra slovakistiky na Belehradskej univerzite
Fungujúci evanjelický a. v. cirkevný zbor
Prítomnosť námestnej farárky Anny Petrákovej-Petrovičovej, ktorá pracuje výlučne na princípe dobrovoľnosti

Slabé stránky

Absencia cirkevného archívu a starších cirkevných matrik
Absentujúce všeobecne zdieľané/nehomogénne obyčajové tradície na etnickom princípe
Absencia akýchkoľvek vlastných priestorov cirkevného zboru
Žiadna fungujúca maticná alebo spolková organizácia na etnickom princípe
Príslušníci slovenskej minority sa organizujú len na náboženskom princípe
Slovenské spoločenstvo žije v meste disperzne bez možnosti intenzívnejších susedských a neinštitucionalizovaných spoločenských kontaktov
Absencia základného a stredného školstva v slovenskom jazyku

Príležitosti

Prajná menšinová legislatíva štátu (možnosť získavať finančnú podporu z viacerých zdrojov).
Prítomnosť relatívne veľkého počtu obyvateľov slovenskej národnosti, vrátane potenciálne využiteľnej mládeže pre spolkovú a cirkevnú činnosť
Prítomnosť Veľvyslanectva SR v Srbsku
Viacero slovenských menšinových spoločenstiev v okolí Belehradu (napr. Vojlovica, Boľovce, Dobanovce)
Pracovné a študijné príležitosti v meste vytvárajú vhodné podmienky pre prisťahovanie obyvateľov slovenskej národnosti a posilnenie činnosti/ludských zdrojov na organizované menšinové aktivity

Ohrozenia

Celková ekonomická situácia v krajine
Asimilácia príslušníkov najmladšej generácie v zmiešaných manželstvách

Zdroj: vlastné spracovanie (2018).

Záver

Slováci žijú vo Vojvodine v troch geografických regiónoch – v Báčke, Banáte a Srijeme. Každý z týchto regiónov má svoje špecifiká. Či už je to blízkosť Chorvátska v Báčke a Srijeme alebo Rumunska v Banáte. Rozdielne geomorfologické a klimatické podmienky determinovali charakter poľnohospodárskej produkcie. Rozdielne je aj etnické zloženie obyvateľstva. Pokiaľ v Banáte a Srijeme sú obyvateľmi jednotlivých lokalít najmä Srbi a Slováci, v Banáte sú to aj Maďari, Rumuni či Bulhari. V tejto publikácii sme sa zamerali na charakteristiku a analýzu kultúrneho potenciálu slovenských minoritných spoločenstiev v Banáte.

Slováci v Banáte sú evanjelici a. v. Majoritní Srbi sa hlásia k pravosláviiu, Maďari sú rímskokatolíci alebo kalvíni. Bohoslužobným jazykom je v zásade slovenčina. Tento fakt zabezpečil, že slovenský jazyk sa zachoval vo všetkých prostrediach, kde pôsobí inštitúcia na slovenskom etnickom princípe.

S výnimkou Vojlovice, Belehradu a Zrenjaninu majú všetky lokality výrazne agrárny charakter. Mestské prostredie poskytuje možnosti zamestnania v priemyselných podnikoch.

V publikácii uvádzame aj stručnú charakteristiku kultúrneho potenciálu Slovákov v Belehrade. Hlavné mesto má samostatný štatút, no vzhľadom na blízkosť Pančeva – Vojlovice to považujeme na najlepšie riešenie. Naopak, do výpočtu dedín sme sa rozhodli nezaradiť Ostojićevo. Je síce *filioi* aradáčskej cirkvi, no obyvatelia, až na niekoľko výnimiek (manželských partnerov), majú pôvod v poľskom meste Wisla a okolí, čo aj jasne deklarujú. Z cirkevných matrik sme

sa dozvedeli, že mnoho Slovákov žilo aj v Starčeve (susedná dedina Vojlovice). V súčasnosti však netvorila kompaktné spoločenstvo, slovenskú minoritnú kultúru neinštitucionalizovali, a preto sa im tiež bližšie nevenujeme. Podobná situácia je aj v Ečke, Alibunare, Vršci a Pančeve.

V nasledujúcom texte sa snažíme zhrnúť podstatné konkurenčné výhody a nevýhody jednotlivých slovenských spoločenstiev v Banáte. Uvádzané informácie sú výsledkom krátkodobých, často opakovaných terénnych výskumov z rokov 2017 a 2018. Reflektujú stav platný v dobe získavania informácií. Niektoré, najmä historické údaje vychádzajú z publikovaných zdrojov. V každom prípade však prinášame nové poznatky o súčasnom stave kultúrneho dedičstva, menšinových organizácií, organizovaných podujatí, o infraštruktúre a ľudských zdrojoch.

K hmotnému kultúrnemu dedičstvu zaraďujeme archívne dokumenty. Mapovali sme najmä cirkevné matriky a dokumenty, archívy spolkov, škôl a iných organizácií fungujúcich na slovenskom etnickom princípe. Môžeme konštatovať, že najstaršie cirkevné matriky sa nachádzajú v štátnych archívoch, v cirkevných zboroch sú k dispozícii knihy vedené po 2. svetovej vojne, ojedinele od začiatku 20. storočia.

Stav archívov spolkových organizácií je rôzny. Spravidla archivujú najmä zákonom predpísané dokumenty. Výsledky aktivít, napríklad záznamy organizovaných podujatí, vystúpenia folklórnych skupín či CD nosiče spevákov a spevokol nachádzame najmä vo väčších prostrediach a tam, kde sa tejto aktivite venujú konkrétni ľudia (Kovačica, Padina, Vojlovica, Hajdušica, Aradáč). Stále častejšie sa na archivovanie/sprístupňovanie využívajú internetové služby (Youtube alebo sociálna sieť Facebook).

Ostatné kategórie kultúrneho dedičstva, s výnimkou technologických postupov, závisia najmä od znalosti a aktívneho využívania slovenského jazyka. V zásade môžeme zdôrazniť význam tých lokalít, v ktorých Slováci tvoria podstatnú časť obyvateľov, deti komunikujú v slovenčine už v domácom prostredí a neprevažujú zmiešané manželstvá. Spomenúť možno Padinu, Kovačicu, Jánošík či Aradáč. Tradované technologické postupy súvisia prevažne s gastronómiou – prípravou tradičných jedál či zabíjačkových špecialít alebo s hlavným zamestnaním vo väčšine prostredí – poľnohospodárstvom. Napriek ich veľkej podobnosti sa vyskytujú aj lokálne špecifiká, napríklad *trutule* (šamróny) v Aradáči a rezance vo Vojlovici.

Ku kultúrnym inštitúciám a organizáciám sme zaradili najmä evanjelické a. v. cirkevné zbory aj ich súčasti (oltárne krúžky, spevokoly), kultúrno-umelecké, resp. osvetové spolky, miestne odbory Matice slovenskej, združenia žien a iné organizácie (napríklad hasičské, poľovnícke, vinohradnícke, športové) s ohľadom

na mieru zastúpenia aktivít na slovenskom etnickom princípe. V tomto smere jednoznačne vynikajú Kovačica a Padina s početnými formálnymi aj neformálnymi organizáciami. V združovaní sú pomerne aktívni aj Aradáčania a Vojlovičania. Potešiteľné je, že takmer všetky MO MS sú aktívne na poli zachovávaní slovenskej kultúry, čo nemožno zovšeobecniť na úroveň celej Vojvodiny.

Každé prostredie má vlastné špecifické podujatia. Vynikajú Kovačica a Padina s viacerými folklórnymi festivalmi, speváckymi súťažami a divadelnými prehliadkami. Ojedinelá je kovačická Detská svadba aj súťaž vo varení bryndzových halušiek. Početné sú výstavy insitných umelcov. V ostatných prostrediach môžeme spomenúť napríklad Obaračku v Aradáči, Klobásový festival v Bielom Blate (nemá však slovenský etnický charakter) či Dožinkové slávnosti vo Vojlovici (najmä ako slovensko-maďarské podujatie). V organizovaní podujatí sú aktívne aj ženské spolky, medzi ktorými prebiehajú čulé vzájomné kontakty.

Jednou zo základných podmienok realizácie inštitucionalizovaných aktivít v minoritnom sektore je kultúrna infraštruktúra. Očakávali sme, že v najpočetnejších banátskych enklávach – Kovačici a Padine – bude infraštruktúra najkvalitnejšia. V čase výskumu tomu tak nebolo. Kultúrny dom v Kovačici je v zlom technickom stave, v Padine je už niekoľko rokov predmetom rekonštrukcie. Väčšina spolkov sa stretáva v budovách miestnych spoločenstiev, ktoré tiež nie sú v dobrom stave a poskytujú len obmedzené podmienky. V menších prostrediach, ako Hajdušica, Jánošík, Aradáč, sú vhodné priestory na kultúrne aktivity najmä na evanjelických farách. V Aradáči prebieha rekonštrukcia spoločných priestoroch viacerých spolkových organizácií. Relatívne dobrý stav kultúrnej infraštruktúry je vo Vojlovici. Priestory sú s výnimkou hasičského domu rekonštruované a plne využívané. Zlá situácia je v Belehrade, kde cirkevníci nemajú vlastný kostol ani faru.

Možno konštatovať, že takmer vo všetkých spoločenstvách sa nachádza kvalitný ľudský potenciál, počet aktívnych jednotlivcov rastie s počtom Slovákov v lokalite. V umeleckej tvorbe vynikajú insitní maliari z Kovačice a Padiny. V hudobnej sfére sú v širšom geografickom priestore známe aradácke *meškárky*, v Aradáči, Padine, Kovačici, Vojlovici, Hajdušici, Jánošíku nachádzame kvalitných hudobníkov. Mimoriadne schopných organizátorov a manažérov identifikujeme napríklad vo Vojlovici, Kovačici, Padine, Bielom Blate, Hajdušici. Problémy v oblasti ľudských zdrojov môže spôsobiť negatívny demografický vývoj a pracovné migrácie na Slovensko a do iných krajín.

Kultúrny potenciál sa vyvíja v čase aj priestore. Jeho aktuálny stav neznamená, že o niekoľko desiatok rokov buče v rovnakej kondícii, prípadne že bude vôbec jestvovať. O zmenách v slovenskej minoritnej kultúre hovorí napríklad zánik

mnohých obyčajových tradícií či spolkov. Prítomný materiál je okrem iného vhodný aj pre zodpovedné inštitúcie na úrovni materského štátu aj Slovenska, aby prehodnotili prístup k všestrannej podpore kultúry Slovákov vo Vojvodine. Vhodnou minoritnou politikou je možné spomaliť proces akulturácie, ktorý je badateľný vo všetkých skúmaných lokalitách.

Zaključak

Slovaci žive u Vojvodini u tri geografske regije – u Bačkoj, Banatu i Sremu. Svaka od ovih regija ima svoje specifičnosti. Bilo da je to blizina Hrvatske u Bačkoj i Srijemu ili Rumunije u Banatu. Različiti geomorfološki i klimatski uslovi utvrdili su prirodu poljoprivredne proizvodnje. Različit je etnički sastav stanovništva. Dok su u Bačkoj i Sremu stanovnici lokaliteta uglavnom Srbi i Slovaci u Banatu su to Mađari, Rumuni i Bugari. U ovoj publikaciji, fokusirali smo se na karakterizaciju i analizu kulturnog potencijala slovačkih manjinskih zajednica u Banatu.

Slovaci u Banatu su evangelisti a. v. Većinsko stanovništvo Srbi su pravoslavci, Mađari su rimokatolici ili kalvinisti. Jezik u upotrebi na božjim službama je isključivo slovački. Ova činjenica obezbedila je očuvanje slovačkog jezika u svim okruženjima u kojima institucija funkcioniše na slovačkom etničkom principu.

Sa izuzetkom Vojlovica, Beograda i Zrenjanina, sve lokacije imaju veoma agrarni karakter. Urbano okruženje pruža mogućnosti za zapošljavanje u industrijskim preduzećima.

U okviru sadašnje publikacije, predstavljamo i stručnu karakteristiku kulturnog potencijala Slovaka u Beogradu. Glavni grad ima poseban administrativni i politički status, ali s obzirom na blizinu Pančevo – Vojlovica uvrstili smo ga u ovaj naš tekst.

Naprotiv, odlučili smo da Ostojićevo ne uključimo u ovaj text. Iako je filijala aradačke crkve, stanovnici, uz nekoliko izuzetaka (supružnika), svi su poreklom iz poljskog grada Wisle i okoline, što oni jasno i deklariraju. Iz crkvenih knjiga, saznali smo da su mnogi Slovaci takođe živeli u Starčevu (susedno selo Vojlovice).

Danas, međutim, oni ne čine kompaktnu zajednicu, osnovnu slovačku kulturu nisu uspjeli da sačuvaju, a samim tim njima se i nismo posvetili. Slična situacija je i u Ečki, Alibunaru, Vršcu i Pančevu.

U iznetom tekstu, trudimo se da sumiramo značajne prednosti i nedostatke različitih slovačkih zajednica u Banatu. Prijavljeni podaci su rezultat kratkoročnih, često ponavljanih istraživanja na terenu iz godine 2017. i 2018. Oni odražavaju stanje važeće u trenutku dobijanja informacija. Neki, posebno istorijski podaci, zasnivaju se na objavljenim izvorima. Međutim, u svakom slučaju, donosimo nove uvide u sadašnje stanje kulturnog nasleđa, manjinske organizacije, organizovane događaje, infrastrukture i ljudske resurse.

U materijalno kulturno nasleđe uvrstili smo arhivska dokumenta. Mapirali smo uglavnom crkvene registre i dokumente, arhive društava, škola i drugih organizacija koja rade na slovačkom etničkom principu. Možemo reći da se najstarija crkvene knjige nalaze u državnim arhivima, u crkvenim opštinama su na raspolaganju crkvene knjige pisane posle Drugog svetskog rata, u retkim slučajevima sa početka 20. veka.

Stanje arhiva društvenih organizacija varira. Oni generalno arhiviraju samo zakonom propisana dokumenta. Rezultate aktivnosti, kao što su zapisi o organizovanim događajima, nastupi folklornih grupa ili CD-ove, pevača i pevačkih grupa, nalazimo uglavnom u većim sredinama i tamo gde se takvom aktivnosti bave određeni ljudi (Kovačica, Padina, Vojlovica, Hajdušica, Aradac).

Druge kategorije kulturnog nasleđa, izuzimajući tehnološke postupke, najviše zavise od poznavanja i aktivne upotrebe slovačkog jezika. U osnovi, možemo naglasiti značaj tih lokaliteta u kojima Slovaci čine znatan deo stanovništva, deca komuniciraju na slovačkom jeziku već u domaćem okruženju i tamo ne dominiraju mešoviti brakovi. Možemo pomenuti Padinu, Kovačicu, Janošik ili Aradac. Tradicionalni tehnološki procesi uglavnom su vezani za gastronomiju – pripremu tradicionalnih jela ili svinjokoljskih specijaliteta ili sa glavnim poslom u većini okruženja – poljoprivredom. Uprkos njihovim velikim sličnostima, postoje i lokalne specifičnosti, kao što su trutule u Aradacu i rezanci u Vojlovici.

U institucije kulture i organizacije uvrstili smo Evangelističke a.v. crkvene opštine i njihove delove (oltarske kružoke, pevačka društva), kulturno-umetnička, obrazovna društva, mesne odbore Matice slovačke, udruženja žena i druge organizacije (npr. vatrogasce, lovce, društva vinara, sportska društva) u pogledu nivoa reprezentovanja aktivnosti na slovačkom etničkom principu. U tom pogledu Kovačica i Padina se jasno ističu sa brojnim formalnim i neformalnim organizacijama. Aradačani i stanovnici Vojlovice su relativno aktivni. Zadovoljstvo je što su skoro sve članice Matice Slovačke aktivne u oblasti očuvanja slovačke kulture, koja se ne može generalizovati za celu Vojvodinu.

Svako okruženje ima svoje specifične događaje. Kovačica i Padina ističu se sa nekoliko folklornih festivala, pevačkih takmičenja i pozorišnih predstava. Jedinstvena je Kovačička dečja svadba kao i takmičenje u kuvanju i konzumiranju jela od testa, krompira i sira "brinzove halušky". Postoje brojne izložbe naivnih umetnika. U drugim sredinama, na primer, možemo pomenuti berbu grožđa u Aradcu ili festival kobasica u Belom Blatu (ali nema isključivo slovački etnički karakter) ili festival žetve u Vojlovici (posebno kao Slovačko-Mađarska manifestacija). U organizaciji događaja aktivna su i ženska društva, uz mnogobrojne međusobne kontakte.

Jedan od osnovnih uslova za realizaciju institucionalizovanih aktivnosti u manjinskom sektoru je kulturna infrastruktura. Očekivali smo da će infrastruktura u najbrojnijim banatskim enklavama – Kovačica i Padina – biti najkvalitetnija. To nije bilo u vreme istraživanja. Dom kulture u Kovačici je u lošem tehničkom stanju, u Padini se renovirana već nekoliko godina. Većina klubova se sastaje u zgradama mesnih zajednica, koje takođe nisu u dobrom stanju i pružaju samo ograničene uslove.

U manjim sredinama kao što je Hajdušica, Janošik, Aradac pogodne prostorije za kulturne aktivnosti uglavnom su prostorije crkvenih opština. U Aracu je u toku rekonstrukcija zajedničkih prostorija nekoliko udruženja i organizacija. Relativno dobro stanje kulturne infrastrukture nalazi se u Vojlovici. Prostor, sa izuzetkom Vatrogasnog doma, je renoviran i potpuno iskorišćen. Loša situacija je u Beogradu, gde vernici nemaju svoju crkvu ili parohiju.

Može se reći da gotovo u svim društvima postoji ljudski kvalitetan potencijal, broj aktivnih lica se povećava sa brojem Slovaka u tom području. U umetničkom stvaranju ističu se naivni slikari iz Kovačice i Padine. U muzičkoj sferi sun a širem geografskom prostoru poznate harmonikašice iz Araca, a u Padini, Kovačici, Vojlovici, Hajdušici, Janošiku nailazimo na kvalitetne muzičare. Izuzetno sposobnih organizatora i menadžera imamo naprimer u Vojlovici, Kovačici, Padini, Belom blatu, Hajdušici. Probleme u oblasti ljudskih resursa mogu dovesti naprimer neželjeni demografskim trendovi i migracije radne snage u Slovačku i druge zemlje.

Kulturni potencijal evoluirao u vremenu i prostoru. Njegovo trenutno stanje ne znači da je nekoliko decenija u istom stanju, ili neće postojati. Promene koje nastaju u Slovačkoj manjinskoj kulturi govori na primer, nestanak mnogih običaja ili udruženja.

Ovaj materijal je pogodan za odgovorne institucije na nivou države matici i države Slovačke, da razmotre pristup i da svesrdno potpomognu kulturu Slovaka u Vojvodini. Pogodnom politikom prema manjinama može da se uspori proces akulturacije, koji je prisutan u svim ispitanim lokalitetima.

Výberová bibliografia

- Báčsky Petrovec. Nadlak, Báčsky Petrovec 2011.
- BABIAK, M.: *Anabáza*. Vydavateľstvo Ivana Kraska, Slovenské vydavateľské centrum
- BABIAK, J.: *Za Slnkom napoludnie: Stahovanie Slovákov na Dolnú zem, a ešte južnejšie*. Asociácia slovenských pedagógov, Báčsky Petrovec 2015.
- BABIAK, J.: *Spolkografia Aradáč, Padina, Hložany*. Národnostná rada slovenskej národnostnej menšiny, Nový Sad 2006.
- BABIAK, J. – SRDIČ, S. D.: *Slováci v Jánošíku*. Cirkevný zbor SEAVC v Jánošíku, Jánošík 2013.
- BAČÚR, J.: *Insitný maliar z Padiny*. Ján Bačúr, Budisava, KriMel. Padina 2004.
- BOTÍK, J.: *Dolnozemskí Slováci: tri storočia vystahovaleckých osudov, spôsobu života a identity Slovákov v Maďarsku, Rumunsku, Srbsku a Bulharsku*. Editura Ivan Krasko, Nadlak 2011.
- BOTÍK, J.: *Slováci vo Vojvodine: Premeny svojbytnosti enklávneho spoločenstva*. Ústav pre kultúru vojvodinských Slovákov, Nový Sad 2016.
- ČELOVSKÝ, S.: *Z kultúrnych dejín Slovákov vo Vojvodine*. Miestny odbor Matice slovenskej v Srbsku, Nový Sad 2011.
- ČIRIČ, E. – STRAKUŠEK J.: *Kovačica*. Fund of International Ethno Center Babka, Kovačica 2006.

- ČUKAN, J. – DUBSKÁ, M. – LENOVSKÝ, L. – MICHALÍK, B.: *Hodnotiaci model kultúrneho potenciálu*. FF UKF v Nitre, Nitra 2014.
- FARKAŠ, J.: *Dejiny Kovačice 1802-1946*. Vlastný náklad, Kovačica 1985.
- GERBOCOVÁ, J.: *Krátky nárečový slovník jazyka padinského slovenského*. Miestny odbor Matice slovenskej Padina, Padina 2014.
- GUBOVÁ-ČERVENÁ, G.: *Slováci v kráľovstve Srbov, Chorvátov a Slovincov 1918-1929*. Slovenské vydavateľské centrum Báčsky Petrovec, Ústav pre kultúru vojvodinských Slovákov Nový Sad, Báčsky Petrovec, Nový Sad 2015.
- HOLÚBEK, J.: *Z temného kúta*. Družstvo poľjoprivredníka, Padina 1992.
- HRIEŠIK, A.: *Rieka bez návratu*. Širka projekt, Padina 2016.
- HRKOVÁ, Z.: *Banátske zlato*. Širka projekt, Padina 2009.
- JAKŠIČ, M. – JONÁŠ, P.: *Kovačický proces*. Historický archív Pančevo, Miestne spoločenstvo Kovačica, Pančevo, Kovačica 2002.
- JONÁŠ, A.: *Miestny odbor Matice slovenskej v Bielom Blate*. Slovenské vydavateľské centrum Báčsky Petrovec, Báčsky Petrovec 2012.
- JONÁŠ, A.: *Slováci v Bielom Blate 1883-2013*. Miestny odbor Matice slovenskej Báčsky Petrovec, Báčsky Petrovec 2014.
- KEREŠ D.: *55 rokov úspešnej umeleckej činnosti padinského rytiera výtvarného umenia Mgr.art.h.c. Jána Husárika*. Združenie výtvarných umelcov Smäd, Padina 2015.
- KIŠGECI, J.: *Spomenici kukuruzu Martina Jonaša*. NIP, Nový Sad 2000.
- KMEŤ. M.: *Historiografia dolnozemských Slovákov v 19. storočí*. Editura Ivan Krasko, Nadlak 2010.
- KMEŤ, M. – KURHAJCOVÁ, A. – POLÓNYOVÁ, S.: *Dokumenty k dejinám dolnozemských Slovákov 1*. Spolok Slovákov v Poľsku, Krakov 2013.
- KOLEKTÍV: *Atlas ľudovej kultúry Slovákov v Juhoslávii*. Matica slovenská v Juhoslávii, Báčsky Petrovec 2002.
- KOLEKTÍV: *Deväťdesiat rokov Ženského spolku v Kovačici*. Širka projekt, Padina 2011.
- KOLEKTÍV: *Dr. Janko Bulík – vlastenec, demokrat a martýr*. Zborník z vedeckého sympózia k 110. výročiu narodenia, 65. výročiu tragickej smrti, 75. výročiu založenia Matice slovenskej v Juhoslávii a jej prvého predsedu Janka Bulíka. Matica slovenská, Martin 2007.
- KOLEKTÍV: *Martin Jonáš*. Galéria Babka, Kovačica 1994.
- KOLEKTÍV: *Kovačica 1802 – 2002*. Miestne spoločenstvo Kovačica, Kovačica 2002.
- KOLEKTÍV: *Kovačica pamätá: K 100. výročiu Kovačického procesu 1907 – 2007*. Matica slovenská Martin, Martin 2007.

KOLEKTÍV: *Padina 1806 – 1996 – zborník prác. Biroelectronic*, Novi Sad 1996.

KOLEKTÍV: *Padina 1806 – 1996. Biroelectronic*. Nový Sad 1996.

KOLEKTÍV: *Padina 1806 – 2006. Grafos Internacional*, Pančevo 2010.

KOLEKTÍV: *Padinské slovenské ochotnícke divadlo vo fotografiách 1919 – 2009*. MO MS Padina, Padina 2010.

KOLEKTÍV: *Slovenčina a slovenská kultúra v živote zahraničných Slovákov*. UKF v Nitre, Nitra 2002.

KOLEKTÍV: *Školstvo v Padine – zborník prác 1806 – 2011*. Širka, Padina 2011.

KOLEKTÍV: *Slováci a Srbi – história a súčasnosť: Zborník z medzinárodnej konferencie konanej 9. mája 2014 v Novom Sade*. Národnostná rada slovenskej národnej menšiny Nový Sad, Nový Sad 2014.

KOLEKTÍV: *Vojlovica: Kultúrne tradície Slovákov v Banáte*. FF UKF v Nitre, Slovenský kultúrno-osvetový spolok Detvan, Slovenské vydavateľské centrum v Báčskom Petrovci, Nitra, Vojlovica, Báčsky Petrovec 2015.

KOLEKTÍV: *Zuzana Chalupová*. Galéria Babka, Kovačica 1994.

KOLEKTÍV: *100 rokov divadla v Kovačici: 1914 – 2014*. Kovačica Dom kultúry, Kovačica 2014.

KOLEKTÍV: *130 rokov školy vo Vojlovici: 1884 – 2014*. Matica slovenská v Srbsku, Báčsky Petrovec 2016.

KOLEKTÍV: *250 rokov života Slovákov vo Vojvodine: Zborník prác z medzinárodného sympózia v Novom Sade a v Petrovci 6. a 7. októbra 1995*. Spolok vojvodinských slovakistov, Nový Sad 1996.

KOLEKTÍV: *270 rokov dejín literatúry a jazyka Slovákov vo Vojvodine: zborník prác z Medzinárodnej konferencie, ktorá sa konala v Novom Sade 16. októbra 2015*. Slovakistická vojvodinská spoločnosť, Nový Sad 2017.

KOLÉNI, E.: *Slováci v Hajdušici a na Dolnej Zemi*. Slovenské vydavateľské centrum Báčsky Petrovec, Miestny odbor Matice slovenskej Hajdušica, Báčsky Petrovec, Hajdušica 2015.

LISTMAJER, M.: *Osada Jánošík z môjho uhla 1810 – 2010*. Slovenské vydavateľské centrum Báčsky Petrovec, Báčsky Petrovec 2010.

MARKO, J.: *Kovačičania vysokoškoláci*. Výbor pre zamestnávanie 190. výročia Kovačice, 1992, 166 s.

MARKO, J.: *Prvé slovenské osadnícke rodiny v Kovačici*. Spolok vojvodinských slovakistov, Miestne spoločenstvo v Kovačici, Nový Sad, Kovačica 1995.

MARKO, J.: *Senianski Markovci v Kovačici*. Spolok vojvodinských slovakistov, Miestne spoločenstvo Kovačica, Nový Sad, Kovačica 1997.

MARKO, J.: *Deji dom u Kovačici*. Družstvo slovakista Vojvodine, Nový Sad 2000.

MATÚCH, P.: *Monografia Másko (1956 – 1993)*. Memoriálne stredisko Dr. Janka Bulíka, Kovačica 2014.

MELICHERČÍK, I.: *Kumšt Martina Jonáša*. Roland Torsten Advertising, Bratislava 2009.

PAPOVÁ, Z. – KEVICKÝ, M.: *Okamih pre večnosť – fotomonografia*. MOMS Padina, Padina 2016.

PAVLOVIČ, J.: *Dejiny slovenského evanj. a. v. cirkevného zboru v Kovačici*. Slovenský ev. a. v. cirkevný zbor, Kovačica 1928.

POVOLNÝ, J.: *Naše vynálezy*. Širka projekt, Padina 2011.

POVOLNÝ, J.: *Pravdivé rozprávky Jána Povolného*. Memoriálne stredisko Dr. Janka Bulíka, Kovačica 2013.

POVOLNÝ-JUHÁS, P.: *Prvé ulice*. Hlas Ludu, Nový Sad 1996.

SIRACKÝ, J.: *Slováci vo Svete 1*. Maticas slovenská, Martin 1980.

SKLABINSKÁ, M. – MOSNÁKOVÁ, K.: *Slováci v Srbsku z aspektu kultúry*. Ústav pre kultúru vojvodinských Slovákov, Nový Sad 2012.

SLIVKOVÁ, Z.: *Porekadlá, Pranostiky, Príslovia*. Padina 2016.

STEVANOVSKI, S.: *Naivni Slikari Kovačice i Padine*. Grafo International, Pančevo 2004.

ŠIFEL, J.: *Hasiči Kovačice 1892-2002*. Dobrovoľný hasičský spolok, Kovačica 2002.

ŠIFEL, J.: *Veľkí a malí snaživci Kovačice*. Scan graphic design studio, Nový Sad 2008.

TOMÁŠ, P. – BALÁŽ, P.: *Keď si ja zaspievam... Zbierka slovenských ľudových piesní z Kovačice a Padiny*. Vydavateľstvo Matice slovenskej, Martin 1997.

Zoznam informátorov

Miroslav Abelovský 1979	Jano Brachna 1943
Jarmila Ambrošová 1992	Ivan Buják 1984
Pavel Babka 1955	Erka Bujáková, rod Mučajová, 1956
Ján Bačúr 1937	Daniel Cicka 1992
Ana Baglašová 1961	Ján Cicka 1953
Martin Bajza 1980	Ana Cicková, rod. Petrášová 1957
Pavel Baláž 1955	Ján Čech 1943
Mirko Beracka 1963	Katarína Dolinajová, rod. Domovská 1936
Ana Beracková 1991	Mirko Dudáš 1970
Pavel Boboš 1989	Mara Dudášová, rod. Veňarski 1939
Ján Bokor 1943	Ana El-Chekh 1972
Ana Brachnová, rod. Šuľová 1943	

Anna Lacková, rod. Dudková 1948
 Paulína Foltánová, rod. Šofranková 1938
 Ľudmila Gábrišová 1976
 Kristína Gajanová, rod. Zlochová 1955
 Ružena Galová, rod. Bartošová 1955
 Ondrej Goda 1946
 Ana Godová 1956
 Ivica Grujić Litavský 1990
 Hlavčo Pavel 1956
 Karol Hraško 1937
 Eva Hrašková, rod. Strešniaková 1943
 Martin Hriešik 1938
 Martin Hriešik 1970
 Jarmila Hrončíková 1985
 Michal Chromčík 1939
 Mária Chromčíková, rod. Sijantová 1943
 Zuzana Jančová, rod. Litavská 1968
 Pavel Janovský 1945
 Janko Jánošík 1977
 Erka Jánošíková, rod. Godová 1935
 Zuzana Jonášová 1953
 Elenka Haníková 1951
 Mária Haníková, rod. Strelimuchová 1948
 Vladimír Hudec 1957
 Dragan Karlečík 1978
 Dušan Kereš 1944
 Zuzana Kokavská 1988
 Ján Kolárik 1965
 Zuzana Kolárová rod. Tomeková 1942
 Miroslav Kopčok 1995
 Ana Kováčová 1949
 Miroslav Kukučka 1976
 Vladimír Kukučka 1982
 Branislav Kulík 1987
 Vlatko Kuraj 1957
 Vlastimír Lacko 1965
 Pavel Labát 1943
 Pavel Labát ml. 1975
 Ana Labátová, rod. Svetlíková 1950
 Vladimír Lenhart 1978
 Martin Listmajer 1943
 Vladimír Lovás ml. 1977
 Pavel Ľavroška 1926
 Janko Marek 1950
 Michal Marko 1954
 Martin Marko 1960
 Adam Markuš 1936
 Zuzana Masariková 1943
 Michal Mega 1965
 Michal Mega 1942
 Eva Mikulášová, rod. Šimáková 1957
 Martin Milosrdný 1963
 Miroslav Oravec 1968
 Ján Pavela 1956
 Ján Pavela 1991
 Pavel Petráš 1946
 Ján Petrovič 1952
 Alžbeta Petrovičová 1953
 Anna Petrovičová 1974
 Daniel Ponjičan 1985
 Zuzana Povolná 1968
 Ján Sampor 1979
 Pavel Sklenár 1949
 Vlado Sladeček 1986
 Ana Sládečeková 1964
 Ján Slivka 1940
 Michal Spišiak 1979
 Eva Spišiaková, rod. Beracková 1978
 Anka Stanová 1952
 Zuzana Števková 1948
 Fero Straka 1947
 Janko Svetlík 1957
 Pavel Širka 1951

Anna Šofranková, rod. Mamojková 1942
 Sladjan Daniel Srdić 1980
 Eva Šterbová, rod. Koročková 1937
 Anna Švihranová, rod. Čieповá 1949
 Martin Toman 1953
 Ján Tomáš 1985
 Zuza Válovcová, rod. Petrášová 1936
 Juraj Veňarski 1954
 Ján Zámečník 1943
 Katarína Zámečníková, rod. Zlochová 1946
 Zuza Zemenová, rod. Kováčová 1945
 Martina Zríniová 1988
 Ján Žolnaj 1958
 Ana Žolnai Barca 1980

Kultúrny potenciál Slovákov v Banáte

Autori

prof. PhDr. Jaroslav Čukan, CSc.
PhDr. Michal Kurpaš, PhD.
doc. PhDr. Boris Michalík, PhD.
Mgr. Miroslav Pap
PhDr. Marián Žabenský, PhD.

Vydavateľ

Slovenské vydavateľské centrum, Báčsky Petrovec
Za vydavateľa Vladimír Valentík
Číslo publikácie 228 (v SVC)

Posudzovatelia

doc. PaedDr. Miroslav Kmeť, PhD.
Mgr. Art. Milina Sklabinská, PhD.

Jazykový redaktor

PaedDr. Ján Siklienka

Preklad do srbského jazyka:

Vlatko Kuraj, prof.

Spracovanie mapových podkladov:

Ing. arch. Ľuboš Žabenský

Grafický a technický redaktor

PhDr. Roman Zima, PhD.

Náklad: 200 ks

Formát: B5

Rozsah: 342 strán

Rok vydania: 2018

ISBN 978-86-7103-510-1

CIP – Каталогизација у публикацији
Библиотека Матице српске, Нови Сад

008(=162.4)(497.113 Banat)

KULTÚRNY potenciál Slovákov v Banáte / [autori Jaroslav Čukan ... [et al.]].
– Báčsky Petrovec : Slovenské vydavateľské centrum, 2018 (Košice : Equilibria).
– 342 str. : ilustr. ; 24 cm.

Tiraž: 200. – Bibliografija.

ISBN 978-86-7103-510-1

1. Čukan, Jaroslav

a) Словаци - Култура - Банат

COBISS.SR-ID 326701063

